ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד אסיפת דינים
ראש השנה

הרב חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד אסיפת דינים ראש השנה

הרב חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-אסיפת-דינים-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

מערכת ראש השנה סימן א' מנהגי על פי הרמ"א סי' תקפ"א לאכול בערב ראש השנה קודם שיעלה עמוד השחר משום לא תלכו בחקות הגוים ועתה נדפס באר היטב וכתב בשם הזהר שאין לאכול וכתב על הרמ"א ונשתקע הדבר ולא נאמר על כן יורנו רבנו איך לנהוג תשובה כבר נתפשט המנהג על פי רמ"א וכן כתב הרב הלבוש וכן הסכימו כל האחרונים ואל תשגיח בדברי הבאר היטב ולא טוב דבר בזה לשון מדברת גדולות כאלה על רמ"א והרי המגן אברהם סי' פ"ט סקי"ד מביא גם כן דברי הזהר ואפילו הכי פסק כאן כרמ"א כי בטועם כל שהוא מותר לאכול ולשתות אם הוא רעב וצמא כמבואר בסי' פ"ט וכל שכן בערב ראש השנה שישנן שני הטעמים לשבח פשיטא שמותר לאכול ואין לשנות המנהג ושארי ליה מרי' שהטיח דברים נגד רמ"א בכדי כלל הדברים אם תראה בספרים כאלו שום פסק נגד השלחן ערוך אל תסמוך עליהם כי לאו בר סמכא הם כן כתב הגאון שבות יעקב בח"ג סי' מ"א ואנכי לא ידעתי מה חרי האף על הרב באר היטב כי מה שכתב הרב השואל בשמו שכתב על רמ"א נשתקע הדבר וכו' עיינתי בכמה דפוסים וליתנהו להני מילי בבאר היטב ובמחילת כבוד תורתו הרמה מר ניהו שהטיח דברים נגד הרב באר היטב אשר לא כדת ומה שהכריח מהרב מגן אברהם דכאן פסק כהרמ"א אף דבסי' פ"ט הביא דברי הזהר הנה כאן לא פסק כהרמ"א ואדרבה מגמגם על הטעמים אלא דמכל מקום כיון שלא חלק בהדיא מחמת דברי הזהר משמע דמודה לדינא דגם להזהר שפיר דמי והנה בסי' פ"ט כתב דמשמע מדברי הזהר דאף הקם בחצות אסור לאכול קודם התפלה והרב באר היטב דק ואשכח בזהר כי האוכל אחר השינה קודם שיתפלל עון גדול הוא נושא רחמנא ליצלן ואולי מה שרמז הבאר היטב לא ראהו הרב המגן אברהם כי דברי הזהר הקדוש הם במקומות רבים ומהם בפרשת פנחס דף רמ"א ע"ב ורמ"ד ע"א ובפרשת ויקהל דף רט"ו ע"ב מחמיר טפי דמחליש כח הקדושה ונותן כח להסטרא אוחרא והוא כמעונן ומנחש רחמנא ליצלן וזכורני כי מרן החבי"ף בספר לב חיים ח"א האריך בזה והביא דברי הזהר והמקובלים זיע"א די זקוקין דנורא נפיק מפומיהון ומי יקל ראש נגדם.

ואם אמנם הנה אמת דמדברי הש"ס והפוסקים מוכח דאין השינה אוסרת מלאכול בלילה קודם שיעלה עמוד השחר דדוקא בליל תענית אסור משום היסח הדעת ואם התנה הכל לפי תנאו וכמבואר בסי' תסק"ד ומשנה שלמה שנינו בסוף פסחים ישנו מקצתם יאכלו אלמא דמשום אכילה שאחר השינה לית לן בה וזה יש לדחות דלצורך מצוה שאני ואף אם לא נחלק כן מכל מקום אחרי שרבנו האר"י מחמיר וכן המקובלים הבאים אחריו הא ודאי נאותה לנו למנקט כחומריהון ובודאי לא נעלם מהם דין המבואר בש"ס ופוסקים

ואינהו ידעי טפי מינן: וכבר ידוע דבזמן מרן והרמ"א לא פשטה כל כך חכמת הקבלה ופוק חזי למרן חיד"א בברכי יוסף סי' מ"ו אות י"א שכתב, דאף דקבלנו הוראות מרן מברכינן הנותן ליעף כח על פי רב האר"י דקים לן דאילו מרן אף הוא ראה דעת רבנו האר"י גם הוא יודה לברך ובשיורי ברכה שם כתב דרך כלל דדבר שרבנו האר"י כתבו אף שהוא נגד מרן יש לעשות כדכתב האר"י דפשיטא דאילו מרן ידע דעל דרך האמת צריך כן גם הוא הורה כן עכ"ל ואם במילי דברכות דכלל ברור ומוסכם מסור בידינו ספק ברכות להקל אמר רב הכו הדברים קל וחומר לכל שאר דברים שמחמירים המקובלים שצריכים אנחנו לקבל שפיר גזרתם ובדין שלפנינו עינינו הרואות למרן חיד"א בשיורי ברכה שבברכי יוסף סי' פ"ט אחר שהביא דברי הרב טוב הארץ דאף הקם בחצות אסור לטעום והטועם כעובד עבודה זרה ומעונן ומנחש כתב שראה בכתב יד להרב מוהרי"ש לינגו שהאריך בזה לאסור איסר וצווח כי כרוכיא קו"ל המצר לישראל על הנוהגים לאכול בערב ראש השנה באשמורת ומאוד התמרמר על זה עכ"ל גם במחזיק ברכה סי' תקפ"א על מה שכתב הרמ"א דרבים נהגו לאכול כתב בגלילותנו לא נהגו כך כי הוא איסור חמור על פי הזהר הקדוש עכ"ל ובקונטריס אחרון שם ציין לדברי מוהריש"ל הנ"ל והרב שלחן גבוה שם כתב בשם בהלכות ראש השנה פרק ד' שמאד החמיר בזה ואוסר לאכול ולשתות באשמורת רק בקאחב"י התיר למי שצריך לו עי"ש:

גם בעיקר מנהג זה דהוא משום חשש ובחקותיהם לא תלכו אתה תחזה להתייר הגדול הרב מוהר"י עיא"ש בספר מטה יהודה שהאריך בזה והביא כל דעות הפוסקים המדברים בדין חוקות הגוים באיזה ענין הוא נוהג ובתר דשקיל וטרי מסיק דלכל הדעות אין שום חשש בזה משום חוקות הגוים עי"ש וגם על טעם הרב הלבוש יצאו עוררין וכתב הרב שלחן גבוה שהוא טעם חלוש מאד ולכן הדבר פשוט מאד דאף אם אין בידינו כח לכוף את הרבים במקום שכבר פשט המנהג שהביא הרמ"א מכל מקום מי האיש הירא את דבר ה' יחוש לעצמו להחמיר בשב ואל תעשה ובהצנע לכת שלא לבא לידי חשש יוהרא חס ושלום: ואולם מי שאוכל משום שהוא חלוש עיין להגאון מחצית השקל בסי' פ"ט בשם הגאון שב יעקב בסי' ה' דכתוב בסידורי האר"י שמוהרח"ו ז"ל כשחלש לבו אכל או שתה איזה דבר כדי לחזק גופו דלא אסור אלא למלאות תאותו עכ"ל ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' פ"ט אות ב' כתב קאב"י עם סוקאר וכל שכן לטעום מידי מפירות ומיני מתיקה כדי שלא לשתותו אליבא ריקניא מיד באשמורת אסור ואל תשגיח במה שכתבו קצת בשם מוהרח"ו דאין לסמוך על זה ומוהרח"ו לא יעשה כזאת דאיסור חמור הוא לדברי הזהר הקדוש ואולי היה הרב חולה וגברא דלאו שפיר חזי העד העיד וכתב בספר עכ"ל

ושמעת מניה דדוקא במקום חולי מותר שלא כדברי הרב שב יעקב שאף מי שהוא חלש מותר שהרי מה שאמרו בשם מוהרח"ו הוא משום חולשא ואמר על זה שלא להשגיח על מה שאמרו בשמו:

אחר זמן רב השגתי ספר השיב משה וראיתי בסי' ו' שהאריך הגאון בענין אכילה קודם עלות השחר דבסדור האר"י מתיר למי שהוא חלש לאכול ולשתות קודם חצי שעה לעלות השחר כדי לחזק עצמו ואינו אסור אלא חצי שעה קודם שיאיר היום וכן היה עושה מוהרח"ו ושבמשנת חסידים ריש פרק ז' מחמיר מאד שהוא כמעונן ועובד עבודה זרה ושיש ראיה לדברי המשנת חסידים מדברי הזהר ד' רט"ו ע"ב ולפי זה הדבר תמוה איך מוהרח"ו עביד עובדא בנפשיה להקל היפך המפורש בזהר הקדוש ובודאי תלמידי האר"י נאמנים בעדותם וכו' ואין לומר דהיה חולה דאם כן איך מביאים תלמידי האר"י ראיה ממנו ובודאי דקדקו בו שהיה נוהג כן תמיד אף שלא היה חולה ולכן כתב דלא אמרו בזהר דהוי כעובד עבודה זרה וכו' אלא בעושה כן אחר שהגיע זמן התפלה דהיינו אחר שהאיר היום שמניח צרכי שמים ועוסק בצרכי גופו וכו' ובחנם השיג הבאר היטב על הרמ"א סי' תקפ"א וכו' ודברי הרמ"א הם ממוהרי"ל ולא הוו מוהרי"ל והרמ"א קטלי קני וידעו מה שאמרו בזהר אלא דהבינו בהזהר דלא אסר אלא אחר שהאיר היום ומנהג ישראל תורה והרבנים הלבוש וטורי זהב ומגן אברהם קיימו וקבלו המנהג ומיהו ודאי צדיקים ילכו בם טעימה בעלמא או שתיית קאוו"ה אבל המשתכרין ובאים לידי קלות ראש וישנים ומבטלים התפלה עליהם נאמר ופושעים יכשלו בם וכו' סוף דבר הקם קודם אור היום וחלש לבו ואין דעתו צלולה לעסוק בתורה כראוי ועל ידי שתיית הקאווע משיב נפשו וזריז יותר בעסק התורה ושהוא טוב לנקיות קודם התפלה קורא אני עליו גומל נפשו איש חסד ובלבד שתהיה כוונתו לשם שמים שישתה קודם אור היום דוקא אלו תורף דב"ק עיש"ב ומתוך מה שכתבתי הנך רואה דנמצא תנא דמסייע להרב משנת חסידים מר ניהו מרן חיד"א שהחליט שלא לסמוך על הנמצא כתוב בשם רבנו מוהרח"ו דהרב היה חולה וגברא דלא שפיר חזי העד העיד וכתב בספר:

ומכל מקום דברי הרב השיב משה בחתימת דבריו להתיר למי שחלש לבו ואין דעתו צלולה לעסוק בתורה ועל ידי שתיית הקאוו"א יהיה זריז יותר בעסק התורה וכו' נכונים בטעמואף שנראה שאין כן דעת מרן חיד"א (דלדעתו אין היתר אלא לחולה) כדאי הוא הגאון השיב משה לסמוך עליו ומה גם שנראה שכן גם דעת הגאון שב יעקב דלא בעינן שיהא חולי כמו שנראה ממה שכתב בשמו במחצית השקל (הנ"ל בד"ה ואולם) והרב עיקרי הד"ט בסי' א' אות ה' כתב דבריו בזה הלשון מי שהוא חלש ואינו יכול שלא

לאכול קודם אור הבוקר מותר לו לטעום איזה דבר אף על פי שלסברת המקובלים אף לטעום קודם היום אסור מכל מקום אדם חלש שאני עכ"ל וכתב עוד הרב עיקרי הד"ט במקומותינו דאין רגילות לשתות קאווע בלא צוקער שאינו ראוי לשתות בלא זה לפי מה שהורגלנו וגם שעל פי הרופאים צריך לשתותו עם מעט צוקאר למתק מרירותו לכן מותר לשתותו עם צוקאר והיתר זה של הרב עיקרי הד"ט כתבוהו בסידורי התפלה (תפלת החדש) ומזה למדו (ההולכים בשרירות) להתיר לשתות קאווע עם חלב כיון שהרגילות הוא כן לשתותו עם חלב ואין להם על מה לסמוך דשאני סוקאר שאין דרך לשתותו בלא זה אבל בלא חלב ראוי הוא לשתיה ושותים אותו אחר סעודת בשר בלא חלב אם כן מי התיר להם קודם התפלה הא ודאי דאסור ואין ללמוד היתר מדברי הרב עיקרי הד"ט כמבואר וכבר בא הדבר מפורש בעיקרי הד"ט בעצמו בסי' טו"ב אות ל"א דעם חלב אסור לשתותו קודם התפלה ורואה אנכי שכמו נבואה נזרקה מפי חכמי ורבני דורו של הרב עיקרי הד"ט שקראו עליו ערער במה שהתיר בסי' א' הנ"ל שתיית הקאווא עם סוקאר ואין רוח חכמתם נוחה הימנו מפני שיש לחוש שיבואו להתיר לשתותו עם חלב עי"ש והרי נתקיימה נבואתם בימים האלה דעינא דלאו שפיר חזי מדמה מילתא למילתא דלא דמי ליה והן רבים עתה שהתירו לעצמם שתייתו עם חלב על פי דברי הרב עיקרי הד"ט שבסי' א' ולא ידעו ולא ראו דבריו שבסימן י"ז דקרו בחיל דאסור דטעם ההיתר שעם סוקאר הוא משום שכשם ששתייתו בלא סוקאר מותרת מפני שאינו מרבה דם ואינו מביא לידי גאוה כמו כן עם סוקאר אינו מרבה דם ולא מביא לידי גאוה רק שכשלא היו רגילים כל כך בשתייתו עם סוקאר היתה נחשבת שתייתו עם סוקאר עמו תענוג ולכן היו אוסרים הקדמונים ועתה שנתפשט כל כך שתייתו עם סוקאר עד שכמעט אינו ראוי לשתותו בלא סוקאר ושתי"ה היתה נקראת לצורך שהיא קצת רפואה לנקיות וכו' וליישב הדעת והשתיה כדת של תורה וכיון שאי אפשר בלא סוקאר יצא מגדר תענוג וכיון שאינו מרבה דם ולא מביא לידי גאוה גם כשהוא עם הסוקאר משום הכי מותר אבל חלב הרי יש בו משום מרבה דם ומביא לידי גאוה ודאי אין לו שום היתר קודם התפלה כלל כמו שמפורש בדברי הרב עיקרי הד"ט דלשתותו עם חלב לכולי עלמא אסור א לשתותו עם סוקאר בלבד בזמנינו שהורגלנו בשתייתו עם סוקאר כולי עלמא לא פליגי דמן הדין מותר לא נחלקו אלא אם יש לאסור שתייתו עם סוקאר משום גזרה שמא יבואו להתירו עם חלב וזו דעת איזה מחכמי ורבני דורו של הרב עיקרי הד"ט שלא נחה דעתם בפירסום היתר זה והרב עיקרי הד"ט אף שכתב שאם היו מעוררים אותו על זה מקודם היה משמיט דברים אלו מספרו אבל אין אחר מעשה הדפוס כלום והוא

כתב שאי אפשר לימחק ומשנה ראשונה אי אפשר שתזוז ממקומה וחזר וכתב לבטל את המעוררין והרבה להשיב על השגתם עליו דמאחר שגם הם מודים שמעיקר הדין מותר לשתותו קודם התפלה אף עם סוקאר וכן שורת הדין מחייבת כיון שאינו מרבה דם ואינו דרך גאוה וההרגל נעשה טבע ואי אפשר לשתותו עתה במקומותינו בלא סוקאר והאריך לומר שגם הרבנים האוסרים שתייתו עם סוקאר יודו דלדידן שרי והכל לפי המקום ולפי הזמן וכיון שהרגיל בכך אין דעתו מתיישבת אם לא ישתהו ואי אפשר לו לשתותו בלא סוקאר ודאי מותר מן הדין אליבא דכולי עלמא הנה כי כן מי יעצור כח לחדש לגזור גזרות מדעתו והלא כתב הרב הליכות אלי כלל קצ"ב בשם הרא"ש בשבת ד' קמ"ד דאף הגאונים לא היו יכולים לגזור גזרות מדעתם וכן כתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים ומטי לה משם הרא"ש ומגיד משנה ופרי חדש וציין הריב"ש סי' קכ"ה ומשמע מדברי הריב"ש דדוקא בדבר שאינו מסור ביד כל אדם אלא לבית דין אבל דבר המסור לכל יכולים לגזור אבל הריב"ש תבריה לגזיזיה דבסי' רמ"א כתב שאין לנו לגזור מדעתנו אף דשם מיירי בדבר המסור לכל וכן הוא משמעות כל הפוסקים שלא חלקו בזה ולכן אף ששתיית הקאווע מסור ביד כל אדם אין לנו לגזור מדעתנו ומדברי הרב פרי חדש ריש סי' תנ"א אנו למדין דאין לנו לגזור אלא בדבר שיש לחוש שיבואו לידי איסור תורה אבל אי לא אתי אלא לידי איסור דרבנן לא גזרינן ואם כן בשתיית הקאווע עם סוקאר דהחשש הוא שמא יבואו לשתותו עם חלב והרי כל עיקר איסור אכילה ושתייה קודם התפלה אינו אלא מדרבנן ודאי אין לנו לחוש לאסור שתייתו עם סוקאר שמותר על פי הדין משום גזרה שמא יבואו לשתותו עם חלב ועוד הביא דברי כמה מרבני האחרונים שכתבו שאין לגזור גזרות מדעתנו ואם כן יפה דן בהיתר שתיית הקאווא עם סוקאר שלא לחוש לאסרו משום גזרה דאטו חלב ומכל מקום כתב (בד"ה ואת אחרונים) וז"ל ומכל מקום פשוט כביעתא בכותחא דמאן דבעי למיהוי חסידא לשתותו בלי סוקאר קודם התפלה אף שבעלמא אינו שותהו בלי סוקאר רשאי להחמיר על עצמו ואף שלא לשתותו כל אם דעתו מתיישבת בלא זה וישא ברכה מאת ה' עכ"ל הא למדת דהנוהגים לשתות קאווא או טיי עם חלב על סמך ההיתר של הרב עיקרי הד"ט לשתותו עם סוקאר אין להם על מה לסמוך כי הפה שהתיר (הסוקאר) הוא הפה שאסר חלב כאמור ובהאי כללא דאין לגזור מדעתינו רשמתי בס"ד בשדי חמד בחלק הכללים במערכת הגימ"ל אות י"א ובקונטריס פאת השדי לחלק הכללים במערכת הגימ"ל אות ד' עי"ש:

והנה הגאון שערי תשובה בסי' תקפ"א סק"ד כתב דהאידנא נהוג עלמא שלא לאכול (באשמורת ערב ראש השנה) רק שותים קאווא או טיי קודם הליכתם לבית הכנסת לפי

שמאריכים בסליחות ונמשך עד אחר עלות השחר שאז אסור לשתות לכן מקדימין קודם הליכתן והשגתי עתה ספר מועד לכל חי וראיתי שבסימן י"ב אות ט' אחרי שהביא דברי שערי תשובה הנ"ל כתב וז"ל לדבר זה יסלח אדוני ואין היתר בדבר וכאשר כתבתי בספרי לב חיים (ח"א) ובהשמטות ומה גם להאשכנזים שנפשם דבוקה בשתיית טיי ורובם מערבין יין ואיכא למיחש דאי שרית להו על ערבי"ם בתוכה וישת מן היין עם הטיי עכ"ל והנה ספרו לב חיים ח"א אינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק אמנם בהורמנותיה דרב אומר אני לישרי לן מר וכבר יצא הדבר בהיתר מאת הרב עיקרי הד"ט וכן עוד מאיזה רבנים שהבאתי למעלה וכן מה שסיים שרובם מערבין יין וכו' מי כהחח"מ היודע ועד עדות ידיעה ועדות ראיה שלא זו בלבד שאין רובם מערבין יין עם הטיי והן רבים שותים טיי בלי תערובת כי אם הוא לבדו ואף השותים אותו בתערובת איזה משקה המשכר אין עושים כן בבוקר השכם אליבא רקניא כלל אבל עם חלב רגילים הרבה בני אדם לשתותו וזה ודאי אסור אבל לא מפני זה נסתום הפתח לגמרי אבל כל כי האי מצוה לאודועי שזה אסור ושישתו בלי חלב וזה דבר שאפשר להשמע לא כן לאסור לגמרי ודאי אחרי שאדוקים מאד לא ישמעו ואין לגזור גזרות מדעתנו ולאסור את המותר על פי דעת הרבנים הנז"ל והשותים אותו שלא בדרך גאוה ותענוג כי אם ליישב דעתם כדי שיוכלו לומר הסליחות ותחנונים והתפלה בישוב הדעת וגם שרובם ככולם מתענים ביום ערב ראש השנה ואם לא ישתו קודם הליכתם לבית הכנסת יהיה קשה עליהם התענית כל היום הנה השותים אותו באופן זה יש להם על מה שיסמוכו ומי שיודע בעצמו שיוכל לעמוד בלתי שתייתו ותהיה דעתו מיושבת גם בלעדו ודאי הרי זה זריז ונשכר וכדברי הרב עיקרי הד"ט דמאן דבעי למיהוי חסידא רשאי להחמיר על עצמו שלא לשתותו כלל אם דעתו מיושבת עליו וישא ברכה מאת ה':

ב) לפי סברת מוהר"ל מפראג בספר נתיבות עולם נתיב עבודה פרק י"ב שמיאן לומר פיוט מכניסו רחמים (שנוהגים לאומרו בימי הסליחות) שאין לנו עם המלאכים כלום כי אם ה' אלקינו שומע קול תפלה וכו' (ומה שנתקשה מעלתו כבר נרגש הגאון בעצמו ואפרש דבריו שהם קצת סתומים וכו') הנה גם פזמון מלאכי רחמים וסליחה י"ג מדות האמורות בחנינה יש למנוע מכל מקום אנו אומרים עם הצבור הן אל כביר לא ימאס ודלוגו עליאהבה אך מכניסי רחמים דרכי להאריך בנפילת אפים עד שמגיע שליח צבור לשומר ישראל כן כתב הגאון חתם סופר א"ח סי' קס"ו והרב שמש צדקה בחלק א"ח סי' כ"ג נשאל על בקשת מלאכי רחמים משרתי עליון וכו' שנחלקו בזה שני רבנים האחד רוצה לבטל המנהג מלאמרו בראיות ברורות וחברו הפיל יסודותיו ארצה והאריך

בענין זה לבאר דאין שום חשש במה שאנחנו מבקשים מהמלאכים שימליצו טוב בעדנו שאומנותם בכך ללמד סנגוריא על ישראל וכונתנו לשמים ולבנו תמים ומאמינים באמת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו העונה בעת צרה וזולתו כאין וכאפס יחשב להרע או להיטיב וכתב בשם הרב שער אפרים סי' י"ג אם יבא אליהו ויאמר שנשנה מנהגנו לא נשמע לו והאר"י ז"ל ברר לעצמו מן בקשות ווידויים הטוב בעיניו והניח הצבור על מנהגם ואולי על כיוצא בזה נאמר ואל תטוש תורת אמך כמו שכתב במצרף לחכמה ד' י"ד סוד התפלות קבלו רבים נביאים זקנים וחסידים ואנשי כנסת הגדולה והגורע או מוסיף תיבה או אות אוי לו בזה ובבא וכו' עכ"ל והגם שעל סדר התפלות נאמרו הדברים מכל מקום גם הפיוטים ובקשות נלמדים מן הכלל שמלבד שאין למנוע אחרים מלאמרם אינו רשאי להוציא עצמו מן הכלל בשב ואל תעשה כדכתב בחות יאיר סי' רל"ח גבי ההפסקות בפיוטים באמצע ברכות וז"ל ומכל מקום בגלילות אלו שנתפשטו אין ליחיד לפרוש כלל אף שהיה נראה פשר דבר שיאמר אחר תפלתו בפני עצמו או במקום אחר וכו' מכל מקום נראה דאפילו החסיד בכל מעשיו אל ישנה מנהג הצבור וכו' והבית חדש כתב ששני גדולים נענשו על שבטלו לומר פיוטים בקהלתם לכן כל יחיד יחוש לעצמו שלא יפרוש מלאומרם עם הצבור עד כאן לשון החות יאיר ואף שניכרים הדברים שהמערער גם כן כונתו להרבות כבוד שמים אף שכונתו רצויה מעשיו אינם רצוים ויחשוך עצמו ויקבל שכר על הפרישה והמעמיד מנהג זה יעמוד בשמועתו וכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותו (כי דבר המעמיד אפילו באלף לא בטיל) והחולק עליו יניח דברי יחיד (כי אף שדברי הרבה מן המפרשים מסייעים אותו אפילו הם מאה כיחידים דמו) וישמע לדברי המרובים וכו' אלו תורף דב"ק:

ובסימן כ"ד כתב עוד בזה להעמיד דבריו הראשונים וכתב בשם הרב הלק"ט על ברכת תפלין שמחה היתה לי אם הייתי מהאשכנזים לברך שתים וכו' אבל מה אעשה שאין לי לשנות מנהג אבותי וכמה מנהגים זרים ותמוהים הוקבעו בכל תפוצות ישראל ויקיימום דור דור ושופטיו כגון לשים עטרת הספר תורה על ראש הקרואים בשמחת תורה במשא מלך חקירה ז' מדיני המנהגים וקריאה ביום כיפור בלשון יוני למוהר"ם פאדווה סי' ע"ח תפלת מוסף ומנחה בלא חזרה וענינו בין גואל לרופא ביום תענית למוהרלנ"ח סי' ט"ו וקריאת ספר תורה בתשעה באב על איש כפוף ועומד לפני הארון לדבר שמואל סי' מט"ר ועוד כהנה וכהנה וכו' ומוהרי"ב מסר לי שהיה נזהר כשהיה יורד לתיבה בימים נוראים שלא לשנות בדיבורו ונגונו אפילו אות אחת מהמורגל אף שהגירסא משובשת ירא וחרד מההיא דמוהר"י סגל שמתה בתו על שאמר סליחה אחת שלא היו נוהגים

בקהל ההוא לאומרה וכו' ומה שהעיד על מו' מוהרמ"ח שבטל אמירת בקשת מלאכי רחמים וכו' שקר ענו בו וכו' אלו תורף דב"ק (עי"ש בסי' י"א דף י"ז ע"ג שכתב גם כן ככל הדברים האלה ועיין בספר משא חיים דף ס"ב אות רכ"ה מה שציין בענין שלא לשנות מנהגי התפלות) הארכתי להעתיק כל זה כי ממנו נקח תוכחת מוסר שלא לקפוץ בראש לבטל ולהזיז כל שהוא ממנהגי ישראל בעניינים כאלו זולת מה שנמצא מפורש בפוסקים דיש לבטל להם שומעים כי הם רשאים ולא ליתן תורת כל אחד בידו איש הישר בעיניו יעשה חלילה ואם איזה דבר מהנהוג בעניינים אלו כמו זר בעיניו לא ימהר לבטל ולא יחליפנו ולא ימיר אותו עד אשר יתיישב היטב וגם יתייעץ עם רבני דורו ולא יצא תקלה מתחת ידו וזכורני שבשו"ת תשובה מאהבה שרשמתי בסימן ג' אות ב' האריך בדבר זה שלא לשנות מנהגי ישראל בכיוצא לדברים אלו ועתה אין מצוי אצלי ועיין בשדי חמד בחלק הכללים במערכת המ"ם אות ל"ח והגאון קרבן נתנאל בסוף פרק קמא דראש השנה ערער על מה שאומרים בפיוט אזכרה ואהמיה וז"ל מה שאומרים לפני קונך תחינתינו הפילי חרוזה זו לא ישרה אצלי שנראה כמתפלל לאמצעי וזהו היסוד החמישי משלש עשרה עיקרים שאין ראוי לעבדם להיותם אמצעים לקרבה אליו אלא אליו בלבד יכונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו עכ"ל ובכל זאת לא כתב לבטל אמירתו רק גילה דעתו כי לא ישרה בעיניו: אחר זמן רב נדפס ספר עמודי אש לידידי הגאון מוהר"י אייזנשטיין נר"ו וראיתי בסי' ב' אות כ"ו דף ט"ו ע"ב וז"ל והנה אנו אומרים פיוט מלאכי רחמים ובשו"ת שמש צדקה סי' כ"ג וכ"ד האריך שיש לבטל מלאומרו גם בחתם סופר סי' קס"ו דעתו נוטה שיש לבטלו ותמיהני שלא ראו בספר תניא סי' ע"ב שהביא שהיה מי שמפקפקים בזה מלאומרו והאריך ליישב מה שיש להקשות עליו ועיין מור וקציעה סי' ג' מה שכתב ליישב נוסח שמרני וכו' ודבריו קרובים לדברי רבי אביגדור ואין לבטל מנהגן של ישראל עכ"ד נר"ו אפריון נמטייה דאשכח לן מרגניתא טמירתא דברי חד מקמיא בספר תניא (אין מצוי אצלי) שכתב ליישב אף הוא בטל את המעוררין ואישר וקיים אמירתו.

ומתוך מה שהעתקתי למעלה עין רואה דבמחילת כבוד הגאון נר"ו אין דבריו מדוקדקים במה שכתב בשם הרב שמש צדקה דמשמע דדעתו היא שיש לבטל אמירתו ונהפוך הוא גם בשו"ת חתם סופר לא דבר אם יש לבטל מנהג הצבור מלאומרו רק אם יש למנוע אמירתו היינו יחיד הרוצה לחשוך עצמו מלאומרו ואף בזה כתב דלפי דברי מוהרמל"מ יש למנוע ומכל מקום אנו אומרים וכו' כנז"ל והרב פתח הדביר בח"ג סי' רס"ב אות ג' האריך בענין אמירת הרבון כל העולמים וכו' של ליל שבת קדש קודם הקידוש שעירער

הגאון יעבץ בס' עמודי שמים מכמה טעמים ואחד מהם הוא משום בקשה למלאכים וכו' והרב המחבר כתב לסלק כל הערעורין ועל ערעור זה כתב ליישב על פי דברי הרב שמש צדקה הנ"ל עי"ש והרב עיקרי הד"ט א"ח סי' ה' אות ח' כתב שבפחד יצחק במערכת צרכי רבים וכו' הובא קונטריס ארוך מבעלי תריסין ואחר סמוך הובא פסק הרב שמש צדקה להכרעה של זכות להנוהגים לומר בקשת מלאכי רחמים ושבשו"ת מוהר"י ברונא סי' ער"ה כתב דאין לחוש כלל דאין זה דרך אמצעי רק דרך שפלות שהוא בוש בדבר לקרב אל המלך: ובשו"ת עולת יצחק לידידי הגאון מוהרי"ץ ציוני אבד"ק רעזיצא יצ"ו בח"א סי' מ"ה כתב על הפזמון מלאכי רחמים שהולך על דרך שאמר ר' יוחנן בסנהדרין מ"ד ע"ב יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצין את כחו ואל יהא לו צרים מלמעלה ופירש רש"י שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ע"כ ובמה יסייעוהו במה שיחלו פני השם יתברך ובמגילה דף ט"ו ע"ב נדדו עליונים פירש רש"י כדי שירבו תחנונים לבקש על הדבר וגם הוא יתפלל להשם יתברך ויש לדחות דכונת ר' יוחנן שכל הבקשות יהיו להקדוש ברוך הוא אף הבקשה שיהא הכל מאמצין את כחו ובזהר ויקהל דף ר"א ע"ב וכל מארי דעקו דצלאן וכו' ונטל לה האי ממנא ונשיק לה וכו' ואמר קודשא בריך הוא יחוס לקבלך ובגינך יתמלי רחמין וציין דברי הקרבן נתנאל הנ"ל (בסוף ד"ה ובסימן) וכתב מכל מקום יש לתרץ שהוא על דרך שאמרו מי שיש לו חולה ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים ואין זה נקרא אמצעי והכי נמי דכוותא ובספר בית אלקים להגאון המבי"ט בשער התפלה פרק י"ב (ד"ה ונשאר) כתב לבקש מהצדיק שיתפלל מותר מה שאין כן לבקש למלאכים שיתפללו וקשה דבעבודה זרה דף י"ז בראב"ד שמים וארץ בקשו עלי רחמים וכן הרים וכו' כתבו התוספות שר של הרים אלמא יש לבקש משרים של מעלה שיבקשו רחמים וכן בסוטה פ"ז כלב הלך וכו' אמר להם אבות העולם בקשו עלי רחמים ובש"ע הרב האר"י על פסוק נעשה אדם שרצה המאציל שיתנו לו כל עולם ועולם חלק ברצונם כדי שכולם ירחמו עליו ואם יחטא יפגום בכולם וכולם יבקשו עליו רחמים ואם יזכה ישישו וישמחו בו כולם מכל זה נראה שאין חשש לבקש מהמלאכים ומשרי מעלה שיתפללו עלינו אל הקדוש ברוך הוא ואין כונתינו אלא שיהיו מליצי יושר עלינו ולא בדרך אמצעי חלילה וחלילה ובשנתינו היא אסת"ר השגתי ספר ארחות חיים החדש לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו וראיתי בסי' תקפ"א אות ב' שהביא מן החדש בשם ספר מאורי אור בחלק עוד למועד דף נ"ג ע"א שכתב בנוסח מכניסי רחמים יש מפקפקים על פי המדרש שאינו קורא למיכאל וגבריאל וליתאדאשכחן בעבודה זרה בר' אלעזר בן

דורדיא שמים וארץ בקשו רחמים עלי וכן אמרו חולה בביתו ילך אצל חכם ויתפלל עליו והמדרש מישתעי במתכוין לפעולתם.

ג) מה שכתב הרמ"א בסי' תקפ"א יש מקומות שנוהגים שהמתפלל סליחות מתפלל כל היום וכתב הרב מגן אברהם בשם המעגלי צדק דאפילו ערבית מתפלל משום דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור ומשמע שכונתו דמתפלל ערבית שלאחריו והרבנים פרי מגדים ומחצית השקל הביאו בשם הרב אליהו רבה שהקשה דבדרכי משה מפורש דהוא ערבית של אמש אבל לא ערבית שלאחריו וכתב הרב מחצית השקל דלפי הטעם שכתב המעגלי צדק משום אומרים לו גמור מתבאר דכונתו על ערבית שלאחריו והוה משמע לי דבין למר ובין למר אינו מתפלל אלא ערבית אחת לפניו או לאחריו אך ראיתי להרב מטה אפרים בסי' תקפ"א אות ל"א שכתב נוהגים שהמתפלל סליחות מתפלל כל היום שחרית מנחה וערבית ואפילו ערבית שלפניו הוא מתפלל עכ"ל וכעת לא ידעתי מנין לו זה שהמנהג שיתפלל ערבית שתים ובעיקר הטעם שכתב המעגלי צדק שהמתחיל במצוה וכו' דמוכח מזה דמתפלל ערבית שלאחריו קאמר כדכתב במחצית השקל מעולם היה קשה בעיני מה טעם הוא להתפלל תפלת ערבית שלאחריו דמאחר דקימא לן היום הולך אחר הלילה אם כן אין לו להתפלל יותר מן המנחה שבו נגמר היום והרי התחיל וגמר ומה לו עוד ביום שלאחריו ולא מצאתי דבר ליישב דעתי בזה והנה זה הטעם דהמתחיל במצוה וכו' כתבו הרב הלבוש בסי' תקפ"א ס"א קרוב לסופו ומפורש שם דאין להמתפלל הסליחות שום עסק בתפלת ערבית שלפניו או שלאחריו וז"ל ויש מקומות שנהגו שהמתפלל סליחות מתפלל גם תפלת יוצר באותו היום ותפלת מנחה שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור עיין בסי' תקפ"ה ס"ד עכ"ל ומלבד שלא הזכיר כלל תפלת ערבית גם ממה שציין לסי' תקפ"ה יש לנו לומר דאין לו שום שייכות אלא במצוה דיומיה כמו בתקיעות שהתוקע דמיושב תוקע על סדר הברכות שבאותו היום מטעם זה ככתוב בסי' תקפ"ה וכמו כן ודאי יש לנו לומר דאין להמתפלל הסליחות יותר מהתפלות של אותו היום וראיתי מה שסיים הרב הלבוש בטעם המנהג הזה וז"ל ואפשר שנהגו כן משום שדרכן מי שמתפלל ביום הסליחות בציבור מתענה באותו היום ואם יתפלל השליח ציבור בכל יום יכבדו עליו התעניתים לכך מתפללין אחרים ומתענים להקל על השליח צבור עכ"ל ולא בינת אדם לי להבין מה טעם קאמר לתת לו כל התפלות של אותו היום והיה די לנהוג מפני זה שלא תהא תפלת הסליחות מוטלת על השליח צבור בכל יום אלא כל אחד יתפלל סליחות ביום אחד והשליח צבור כדקאי קאי להתפלל שחרית ומנחה כבכל יום ונראה דמה שכתב ואפשר שנהגו כן וכו' אין כונתו לתת טעם

על מה שנותנים התפלות להמתפלל סליחות כי לזה הוא הטעם משום המתחיל במצוה וכו' אלא כוונתו לתת טעם למה שנראה מהמנהג הזה שאין השליח צבור עצמו מתפלל הסליחות אלא הסליחות יאמר מי שיזדמן ולא השליח צבור הקבוע לזה ישנו בנותן טעם לשבח שלא להכביד עליו ועל כל פנים מבואר בדברי הרב הלבוש שאין נותנים למתפלל הסליחות אלא יוצר ומנחה ותימה על רבני האחרונים שלא העירו בזה ועל הרב הלבוש אין לתמוה שלא הזכיר תפלת ערבית של אמש כדכתב מר רבו בספר דרכי משה דלפי הנראה לא ראה ספר דרכי משה כמו שיש כמה מחברים שלא ראוהו וכמו שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ו אות ג' עי"ש וצריך לעיין בספר אדני פז שציין הרב יפה ללב נר"ו בסי' תקפ"א אות ד (שכתב בשמו שנדחק בדברי המגן אברהם ושלפי דברי הרב הלבוש אין מקום למה שנדחק) ואין מצוי אצלי שוב נדפס ספר"א נהר בנין שלמה לידידי הגאון הכהן הגדול מוהרש"ך מווילנא יצ"ו וראיתי בסי' ל"ז שהתפלא מאד על הטעם שהמתפלל הסליחות מתפלל התפלות משום שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור דמה ענין מתחיל במצוה וכו' לכאן דזהו דוקא במצוה אחת שצריך לגומרה אבל סליחות מצוה בפני עצמה ותפלה מצוה לעצמה והמצוה שהתחיל כבר גמרה ועוד תמה דבענין תפלה אפילו בתפלה אחת נכון יותר לחלק בין שני בני אדם זה שחרית וזה מוסף כדמוכח בראש השנה דתנן השני מתקיע וכו' וכמו בעבודת הקרבנות שהיו מחלקים העבודה לכמה כהנים משום ברוב עם הדרת מלך והאריך בחריפותו ובקיאותו ולכן העלה דטעם המנהג הזה לא משום המתחיל במצוה הוא אלא הטעם שהנהיגו כן הוא על דרך שאמרו ביומא ד' כ"ב דמי שזכה בתרומת הדשן זכה בסידור המערכה וסידור שני גזירי עצים דכיון דעבודת לילה היא לא היתה חשובה בעיניהם וגם דקשה מיקם ממיגנא לכן תקנו שיהיה להם זכות גם בסידור מערכה בלא פייס כדי שיהיו רגילים לבא כן הדבר הזה ממש בתפלת הסליחות שאינה חשובה כשאר תפלות לכן הנהיגו לתת להם פיצוי להתפלל כל היום כדי שיהיו רגילים לבא אלו תוד"ק והם דברים נחמדים ראוים למי שאמרן אלא שיש לפקפק קצת דהיה די בשחרית ומנחה ומה טעם לתת לו גם ערבית של אמש וכתב עוד דנראה לו שעתה שכולם אומרים הסליחות ביחד עם השליח צבור ואין הש"ץ מוציאם רק הוא מסיים הפרקים כדי שיאמרו כולם בשוה אין שייך לתת לו פיצוי כי אין לו שום טירחא בזה כי בלאו הכי הוא יקרא הסליחות לעצמו וגם לא שייך הטעם כדי שיהיו רגילים לבא כי אם ימנע זה ימצאו אחרים לעמוד להתפלל הסליחות אלו תורף דב"ק ואני הדל אינני בקי במנהגם של צדיקים עדת האשכנזים הי"ו אם המתפלל סליחות עתה נוהג כימי קדם (בזמן הרב הלבוש) להתענות באותו היום אם

כן אכתי בעי פיצוי זה מפני התענית כמו שכתב הרב הלבוש ולגבי דידן אנחנו הספרדים הי"ו דלא סגי בלא שליח צבור בקי לומר הסליחות כי אין אומרים הצבור כי אם עניית איזה פרקים ולא כל אדם יכול לעמוד להתפלל בסליחות ושייך פיצוי זה גם בזמננו אלא דהעיקר חסר ולא נהגו כן במקומינו לתת תפלות היום להאומר סליחות ונהרא נהרא ופשטיה:

ד) מה שנהגו בסליחות לומר תחנון בנפילת אפים ואומרים בסוף ואנחנו לא נדע ואין אומרים שומר ישראל מנהגי ישראל תורה ומיוסדים על אדני פז שבכל התפלות יש שצריכה בעמידה ויש בישיבה ויש בנפילה כדאשכחן במשה רבינו ואשב בהר ואנכי עמדתי בהר ואתנפל לפני ה' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר וכבר התפללנו בכל אופני התפלה אומרים ואנחנו לא נדע שכבר עשינו כל האופנים שאפשר וכל מקום ומקום כמנהגו ושומר ישראל באשכנז אין אומרים אותו אלא בתענית צבור וכיוצא בזה ויש שאר מנהגים כמבואר בשלחן ערוך ולכן בסליחות שאומרים בעמידה ובישיבה ובנפילה אומרים אחר כך ואנחנו לא נדע כן כתב הגאון מהר"ם שיק בסימן מ': ה) באות זו ארשום בעה"י איזה חידושים והערות בנוסח הסליחות ואלו הן א'): בפיוט אם אפס שאומרים בסליחות חקור את כל אשר עשה כתוב בספרים האב על בנו לא חסה.

ולבו אל כפים נשא וכו'. אמר לי תלמידי וחתני היקר ר' נסים הלוי הי"ו שראוי להיות חס בלשון זכר (האב על בנו לא חס) כי חסה הוא שרש אחר לשון מחסה אלא שמפני החרוז (סה סה) אומרים כן ולזה יש לתקן לגרוס עין האב על בנו לא חסה ואז תיבת חסה מוסבת על העין ושייך בה לשון נקבה אלו דבריו יצ"ו ויפה העיר ואחד חכם יצ"ו השיב שלא היה יכול הפייטן לומר עין האב וכו' לפי שאמר בתחלת פרק זה חקור וחו' על משקל שמנה הברות ואם היה מוסיף תיבת עין היו בו תשע הברות ואמרתי לו שאם היה כל הפסוק כולו הולך על משקל שמנה הברות היה מקום לדבריו אבל אמר אחרי כן ולבו אל כפים נשא והוא תשע הברות ומאי חזית דשרית פסקת האב וכו' אדלעיל מניה תישדייה אדלקמיה ולבו וכו' ותו הא מצינן לתקן שתהיו שמנה הברות לומר עין אב (לא האב) והאמת הוא שהפייטן לא שמר משקל ההברות שתהיו שוות שהרי בסוף פסוק זה אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והן יותר משמנה הברות ואם כן היה אפשר לומר עין אב (או האב) וכו' כדברי חתני הי"ו ואם יהיה כן צריכה להיות קראית תיבת חסה מלעיל (לא כמו שהוא נקרא מלרע) ולי הדל נראה אולי נוכל לקיים גירסתינו האב על בנו לא חסה ורק צריך להיות חסא באל"ף לבסוף והוא על שאמרו בפסחים דף ט"ל ע"א מאי חסא דחם רחמנא עלן וכו' והכונה האב לא עשה מעשה רחמנות על בנו ויותר נראה

בעיני דטעות נפל בספרים וצריך להיות האב על בנו חצה (בצד"י) לשון מהירותוהוא על פי דברי השל"ה הקדוש במאמר תורה שבעל פה הובא בכללי המדרש שבתחלת מדרש רבה דפוס ראם דשאלו במדרש (לפי הנראה כונתו על בראשית רבה פרשת וירא פרשה נ"ו עי"ש) על פסוק הן אראלים צעקו חוצה מהו חוצה ומתרץ חצה כתיב (בלא וי"ו) ופירש רש"י לשון מהירות כמו דבר המלך נחוץ רוצה לומר האב חצה לשחוט את בנו עכ"ל וגם לא נפלאת היא לומר שגם הפייטן היתה כונתו לזה והמדפיסים מחוסר ידיעה להבין פירוש מלת חצה החליפו בחסה להביאו ללשון רחמנות והוצרכו להוסיף תיבת לא כמובן אבל האמת נראה כמו שכתבתי והבוחר יבחר:

ב) בפיוט הנז' בפסוק בי חפץ ונכסוף לבבי וכו' כתוב בספרים לא באל"ף (לא לחשוף) וכתב הרב בתי כנסיות בסי' תקפ"ד שצריך להיות בויו"ו לו לחשוף ופירוש לחשוף הוא לקחת כמו ולחשוף מים מגבא בישעיה סי' ל"ו פסוק ט"ז: ג) בפיוט אנא כעב וכו' בהבית מה לידידי ואומר לא אוכל כי חתום הוא כתב הרב בתי כנסיות בסימן תקפ"א בשם הרב מר אביו שצריך להיות ואמר (לא ואומר) לא אוכל והוא פסוק בישעיה סי' כ"ט:

ד) עוד שם בהבית הוסף יד וכו' וכל אשר יעשה יצליח כתב הרב בתי כנסיות שם בשם הרב מר אביו יש גורסים ובכל אשר יפנה יצליח וכתב הרב המחבר ולי נראה שכן עיקר לפי משך החרוז וציר משנה לנגש ונענה ובכל אשר יפנה עכ"ל ועיין לקמן ס"ק י"ב:

ה) בפיוט אליך ה' נשאתי עיני בהבית רחום היה למשען לעם הרוה לען כתב הרב בתי כנסיות שם שצריך לומר לעם רוה לען (לא הרוה דמשמע לאחרים) ואם יקראו הה"א של הרוה בקמץ חטף (לא כאשר נקוד בספרים הה"א בחיר"ק) גם הוא נכון: וי"ו) וגם את דמעתי שימה בנאדך אם אינו בוכה לא יאמר זה דמיקרי דובר שקרים כדכתב בספר החסידים סי' ר"ן הביא דבריו הרב אליהו רבה בסי' תקפ"א סק"ט על כיוצא בזה כן כתב הרב טהרת המים במערכת הבי"ת אות ט"ל ועיין לקמן בסי' ב' אות כ"ו ועוד יש טעות הדפוס במחזורים החדשים בתיבת וירבו (אנחותי) נקוד הוי"ו בשב"א וצריך להיות בניקוד פתח: זיי"ן) בפיוט מבית מלוני בהבית ט' הקץ משנת כתוב בספרים יגונים חוזה וכתב הרב בתי כנסיות בסי' תקפ"א שצריך לומר יגונים הוזה (לא חוזה) והוא מלשון הכתוב הוזים שוכבים ישעיה סי' כ"א פסוק יו"ד: חי"ת) בבקשת בת אהובה (כעת לא ידעתי היכן כתובה ובמחזורים שלנו ליתיה) בבית האחרון קרב לי אבל רוע מפעלי אל תשא כתב הרב בתי כנסיות סי' תקפ"א שמצא כתוב נוסח אחר אם את רוע מפעלי לא תשא וכתב שגירסא נכונה היא:

ט) בסליחה המתחלת בשם אין לומר אלקינו ואלקי אבותינו כן כתב הרב באר היטב סי' תקפ"א סק"ד וסליחה המתחלת בתיבת אדון בקצתם נדפס תיבות אלקינו וכו' ובקצתם לא נדפס וכתב הגאון מבוטשאטש באשל אברהם הנדפס מחדש שכיון שאין זה משמות שאין נמחקים וגם למאן דאמר אל"ף דל"ת מאדנות אינו נמחק מכל מקום תיבת אדון שלא נכתב בקדושה נמחק לזה יש לומר אלקינו ואלקי אבותינו לנכון בטוב עכ"ל: יו"ד) מה שכתבו בשם האר"י שלא לומר וידוי שלשה פעמים רצופים מנהג מדינות אלו לומר שלשה פעמים אשמנו ברצופים בימי סליחות ואולי אין קפידא כי אם בנוסח שמפרטים בו החטאים מה שאין כן נוסח אשמנו מלבד מה שהוא כולל עם בני ישראל ושייך וידוי על חשש מאי דביני ביני גם בכמה רגעים מעטים מצד שכבר נכנס לבית הספק על הכלל מלבד זה הרי אין בו פרטים ויש לומר שהשלשה פעמים הם נגד דבור מעשה מחשבה וכן ביום כיפור אומרים הוידוי בלחש ותכף אחר כך בחזרה והוא לכולי עלמא נגד יו"ד אזכרות ק' כן כתב בס' אשל אברהם להגאון מבוטשאטש: י"א) אחר סליחות דערב ראש השנה נכון לומר לכולי עלמא נוסח תתקבל בהקדיש ושמעתי שכן הוא מנהג רבים וכן הוא בכל ימי סליחות שבמדינתינו כיון שבספרד אומרים סליחות כל חדש אלול שייך אז שפיר לבקש שתתקבל צלותהון דכל עם בני ישראל כיון שרוב תפוצות עם בני ישראל מתפללין אז סליחות אך מצד שבבתי כנסיות ממהרים להתפלל על אתר (לאלתר) תכף אחר הסליחות כל תפלת שחרית על ידי זה אין לומר תתקבל אז דמאן פליג הסליחות מכל תפלת שחרית והרי זה כסליחות דבה"ב וכדומה או בבקשות שאומרים לפני ברוך שאמר והגם שכתבתי במקום אחר שעל בקשה כל דהוא שייך לומר תתקבל שעל ידי זה אין קפידא באיחור קדיש זה אל הלילה אחר המנחה מכל מקום אין להבדיל בין הסליחות להתפלה הסמוכה מה שאין כן במקום שמפסיקין קצת בינתיים להכין את עצמם בנקיות להנחת תפלין או טבילה לפעמים בקצתם בזה ראוי לומר תתקבל אחר סליחות בכל ימי סליחות לטובה כן כתב בס' אשל אברהם מבוטשאטש הנ"ל ומנהג עיר קדשנו ירושלים תוב"ב לומר קדיש תתקבל אחר הסליחות אף אם יתפללו שחרית תכף בלתי שום הפסק בין הסליחות להתפלה שמשכימים וממהרים להתפלל מפני בעלי המלאכות:

י"ב) בפיוט אנא כאב זדוני נפל טעיות בכל הספרים שכתוב בהם וינוחם וצריך להיות וירוחם ואם וכו' והוא כתוב מפורש בישעיה סי' כ"ז כן כתב בספר מועד לכל חי סי' י"א אות מ וטעות סופר הוא מה שמכנה הפיוט בשם אנא כאב זדוני וצריך להיות אנא כעב זדוני והכתוב שבישעיה שם לא מצאתי: י"ג) בפיוט למתודה חטאתיו וכו' יש איזה

טעיות שצריך לתקנם א) במקום כי לא אדע יום דיני וכו' צריך להיות כי קרוב יום אסוני ושארי וכו' ב) במקום ורחמי אב רחקו ולא חמל על בנים צריך להיות ורחמי אב לא רחקו והוא חמל על בנים ג) במקום האריך לי וכו' צריך להיות אם לא האריך לי אפו כן כתב בספר מועד לכל חי סי' י"א אות מ"ו בשם סדור הרב בנימן הלוי ועוד יש טעות הניכר בדפוסים החדשים שכתוב כי לו כלו רחמיו וצריך להיות כי לא (באלף) כלו רחמיו: י"ד) בפיוט בן אדם מה לך נרדם וכו' אחר אמירת בטרם ימים פונים כתוב בספרים ומהרה רוץ וכו' ואחר כך כתוב ומפשע וכו' כתב הרב בתי כנסיות בסי' תקפ"א דבתחלה צריך לומר הפסוק ומפשע וכו' ואחר כך הפסוק ומהרה וכו' ואף דתנן באבות הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שאני התם דהם שני עניינים נפרדים המצוה והעבירה לא כן הכא דמתחלה צריך לברוח מהעבירה שהיא האסון ולרוץ לעזרה לפני ה' ומרן החבי"ף בספר מועד לכל חי בדף פ"ט הסכים לזה וכמו שאמר אדונינו דוד סור מרע ועשה טוב: ט"ו) בפיוט שבט יהודה וכו' כתוב עורה למה תישן והוא טעות וצריך להיות הנה לא ינום ולא יישן:

ו) כתב הרמ"א בסוף סי' תקפ"א יש מקומות נוהגים לילך על הקברות להרבות שם בתחינות וכתב הרב באר היטב דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים ומתוך כך המקום קדוש וטהור והתפלה מתקבלת יותר ואל ישים מגמתו נגד המתים רק יבקש מהשם שירחמהו בזכות הצדיקים שוכני עפר עיי"ש בשם מוהרי"ל והגאון פרי מגדים באשל אברהם כתב ובסידור מענה לשון יש תפלות מה שאומרים על הקברות ומשמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדנו עכ"ל נראה שדקדק לכתוב שמבקשים מאת הנפש וכו' כדי שלא יהא חשש משום דורש אל המתים והוא על פי מה שכתב הרמ"א ביו"ד סי' קע"ט סעיף י"ד (על מה שכתב מרן להשביע את החולה לשוב אליו לאחר מותו להגיד לו את אשר ישאל אותו מותר) וז"ל ויש מתירין אף לאחר מותו אם אינו משביע גופו של מת רק רוחו עכ"ל ולכן כתב שמבקשים מאת הנפש וכו' כלומר ולא מהגוף דבזה אין חשש משום דורש אל המתים והרב חיי אד באות ה' הזהיר שלא ליכנס שם מי שאינו טהור מטומאת קרי שהחיצונים מתדבקים בו ולא ילך על קברי רשעים שהם כמזיקים ושלא ישים מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים שקרוב הדבר שיהיה בכלל ודורש אל המתים אלא יתפלל להקדוש ברוך הוא שיעשה חסד בזכות המתים עכ"ל אולי אף הוא היה מתכוין לרמוז לדברי הרמ"א ולכן כתב שקרוב להיות דורש וכו' כלומר דאף שבמכוין לנפש ולא לגוף אין לחוש משום דורש וכו' מכל מקום קרוב הדבר שלא ידקדק בזה ונלכד בדורש אל המתים לכן נכון שיתפלל להקב"ה וכו':ובעיקר

המנהג זה (להשתטח על קברות צדיקים) כתב הגאון שפתי כהן בסי' קע"ט ס"ק ט"ו שנמצא בתשובת מוהר"ח על הנודרים לילך לבית הקברות קצת היה נראה כדורש אל המתים והב"ח כתב לקמן סוף סי' רי"ז שכבר החזיקו במנהג זה ואין איסור בדבר ואלה דברי הגאון בית חדש ראיתי תשובה על שם מהר"ר חיים שנשאל על הנודרים לילך בית הקברות קצת היה נראה כדורש אל המתים שכלב שנשתטח על קברי אבות התפלל לשם במקום קדושה כדי שתהא תפלתו נשמעת וכדכתיב באברהם אל המקום אשר עמד שם אלמא שהמקום גורם א"ן (אי נמי) מי שבזה את המת ולכבודו משתטח על קברו זה מצינו אך נשים ובני אדם שאינן יודעים זה לא ידעתי הליכתן למה ואני רגיל לפתוח להם בחרטה ויתירו להם הנדר ויתן לצדקה מה שהיה מוציא על הדרך ואחר כך יתן מה שנשער כפי שהיה טרחו והילוכו וזה יתן לצדקה וינצל מצעקה עכ"ל מיהו כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה ויש לזה סמך בספר הזהר ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבא בזכות אבותיו הקבורים פה וכיוצא בזה וכבר נתקנו סדרי התפלה למשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה ע"כ דברי הרב בית חדש:

והגאון מוהר"ם שיק בסימן רצ"ג הזכיר דברי הרבנים מוהרי"ל ופרי מגדים וחיי אדם הנז"ל (והוסיף שבספר סידור נהורא כתב ככתוב בחיי אדם ודברי המוהרי"ל הביאם בשם אליהו רבה ולא הזכיר דברי הבאר היטב) וכתב בשם הרב השואל שהאיר דבסוטה דף ל"ד אמרינן שכלב בקש מהאבות שיתפללו עליו ובתענית ד' י"ז איתא כדי שיתפללו המתים ובמגן אברהם סוף הלכות תענית משמע שמבקשים שימליצו בעדינו כדאיתא בנוסח המענה לשון והשיב כבר נחלקו בדורות שלפנינו הבית חדש בסוף סי' רי"ז הביא תשובת מהר"ח דחייש בזה דהוי כדרישה אל המתים וכלב שהיה משתטח הוא רק כדי להתפלל במקום קדוש ואף דלשון הש"ס לא משמע כן כבר אמרו בירושלמי אין למדין מן האגדות ועוד מצינו בעבודה זרה דף י"ז ע"א הרים וגבעות בקשו עלי רחמים ועל כרחין הוא על דרך הפלגה וצער שאין לו תשועה בארץ והכי נמי כאן איכא למימר דהכונה כן לרכך ולהתמוגג לבבו וכל שכן אם נאמר כפירוש הלבוש בסוף סימן תקע"ט דהיינו שמבקשים שבזכות המתים ירחם ה' עלינו ואם כן לשון זה שפיר יש לכוון דהמתים יבקשו רחמים דהיינו זכותם יבקשו עלינו על ידי תפלתינו יתעורר זכותם ופרקליטין שבראו בזכותם הם יתעוררו על ידי תפלתינו לעמוד לנו ואם כן אין מהש"ס ראיה ושפיר איכא למימר כמהר"ח ומהרי"ל ולבוש והבית חדש שחלק על מהר"ח וקיים המנהג לילך על קברי אבות כתב שהוא רק להתפלל שהשם ירחם בזכותם ואם אמנם שאין ראיה לזה

וגם משאר מדרשים ממדרש שהביא רש"י בפרשת ויחי על ואקברה בדרך וכו' שתהא מתפללת על בניה ובמדרש איכה על פסוק מה לידידי בביתי וכו' מכולם אין ראיה וכו' אמנם אין חשש משום דורש אל המתים כל שדורש מן הרוח ונשמה אינו בכלל דורש אל המתים כביורה דעה סי' קע"ט וכן מבואר בהדיא בזהר שהקשה קושיא זו דליתסר משום דורש אל המתים ותירץ כמו שהביא העין יעקב בפירושו ריש פרק מי שמת בביאור הדבר ושם ביאר הזהר דאין זה דורש אל המתים חדא דצדיקים חיים וקיימים היינו נשמותיהם ושנית שאין מבקשים מהם אלא עיקר הבקשה הוא מאת ה' אלא שהשם יתברך מקבל התפלה בזכות הצדיקים המבקשים ובזהר מבואר כסברת הרמ"א ביורה דעה הנ"ל ותימה שלא הביאוהו הפוסקים וראיות שהביא שם הרא"ם והובא בבית יוסף בביאור לפי מה שכתב העין יעקב ומוהרש"א שכל הנך עובדי דחסיד אחד ואבוה דשמואל היה רק בחלום אם כן אין ראיה מהתם לדינא כלל מכל מקום מהזהר היו יכולים להביא ראיה ולכאורה יש לחוש משום שדרשו על פסוק לא יהיה לך אלהים אחרים שלא תהא קורא לא למיכאל ולא לגבריאל וכו' והיינו שאסור לעשות אמצעי בינינו להשי"ת ואיך נתפלל שהנשמות של האבות תתפללו בעדנו וכבר צווחו על הנוסחאות של התפלות שהן נגד המלאכים וגם בלאו הכי גוף התפלה שאחרים מתפללים בעד איש קשה להבין איך תעשה רושם כמו שעמד בזה בעין יעקב סוף פרק אין עומדין ותירוצו קשה כאן אמנם שרש דבר זה הוא דודאי קים להו לרז"ל דהמתים מצטערים בצער החיים כמו שדרשו על פסוק וירעו לנו ולאבותינו וכמו שהביאו מעשים על זה בריש פרק מי שמתו והיינו שנשמות המתים יודעים מה נעשה בעולם הזה ולכן אם באים החיים בעת צרה על קברי המתים לומר שאין להם ישועה אם לא ירחמו עליהם מן השמים בודאי המתים מצטערים טפי ואם כן אתי שפיר דאם זכותם הוא כדאי שאינם ראויים לעונש שיצטערו מרחם ה' בזכותם ועל דרך זה מובן תפלת אחרים בעד אדם שהפעולה היא גם כן על דרך זה שעל ידי הצדיק המצטער בצרת אחרים מרחם ה' עליהם שאחד מהדברים המעוררים חסד ורחמים הוא כשהרעה מגעת גם לאחרים שאינם ראוים לעונש שאז עושה השם יתברך לפנים משורת הדין כמו שביאר העקדה בפרש ויגש על בקשת יהודה מאת יוסף על בנימן ועל דרך זה בקש אברהם אבינו חלילה לך להמית צדיק עם רשע דהיינו על ידי צערו והתורה לא אסרה אלא מליתן אלהות ושררה לשום נברא אפילו למלאך ולכך אסור להתפלל אליהם שימליצו טוב בעדינו שבזה נותן להם שררה לא כן כשמתפלל על קברות הצדיקים שיתפללו בעדינו אין נותן להם שררה בזה אלא מודיע צערו להם

שיצטערו עמו ועל צערם תצמח תשועה שבזכותם ירחם ה' עלינו ולכן אין מקום לאסור תפלה זו:

ובספר החסידים סי' ת"ן ובשאר סימנים הפליג במעלות ההולך על קברי אבות ובתענית ד' י"ז אמרו שהולכים על הקברות כדי שיבקשו רחמים עלינו ובדף כ"ג ע"ב הובא מעשה דרבי מני ברבי יונה שהלך להתפלל על קבר אביו ונעשה לו ישועה על כל פנים העולה מן האמור דאין איסור בתפלה זו אף אם היא בקשה שימליצו טוב בעדנו ומכל מקום דעות הפוסקים חלוקות בזה דעת מהר"ח ומהרי"ל ולבוש דעיקר התפלה צריך להיות נגד ה' ובשכר אמונה זו בהשארה הנצחיית ובשכר ועונש יקבל ה' את תפלתו ודעת ספר החסידים והזהר ועל פיהם נתייסד נוסח תפלה של מענה לשון שהתפלה היא שימליצו לטובה עלינו ובעבורנו אלו תורף דברי א הגאון מהר"ם שיק בסי' רצ"ג:

והואיל ואתא לידן ענין הילוך לבית הקברות להשתטח על קברי הצדיקים אמרתי להודיע כי בשדי חמד בריש מערכת ארץ ישראל הבאתי דברי הרב שדה הארץ בח"ג באבן העזר סי' י"א שלמד היתר לצאת מארץ ישראל כדי להשתטח על קברי הצדיקים שבחוצה לארץ ממה שהרב בתי כהונה בחלק בית דין סי' כ"ג צלל במים אדירים על מה שנהגו הכהנים לילך להשתטח על קברי הצדיקים ולא חיישי לטומאת כהנים ומסיק כיון שנהגו הכהנים הראשונים כן אם ריק הוא ממנו ומכל שכן שיש ללמוד היתר לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ דהא יש לומר דכיון שדעתו לחזור אין איסור כלל וקצת משמע מדברים אלו שהרב בתי כהונה נתפייס במנהג הכהנים כיון שנהגו כן הראשונים אך במערכת אבלות אות ח"ק כתבתי אם כהן מותר להשתטח על קברי הצדיקים עיין להרב פתחי תשובה בסי' שב"ע בשם הרב בתי כהונה שהאריך להוכיח דאסור וציינתי לעיין במשק ביתי מערכת הקו"ף אות ת"ה והמעיין בפתחי תשובה יראה שלא כתב בשם הרב בתי כהונה שנתפייס במנהג זה כי כתב שהאריך לאסור וכתב בשמו מה שדחה הטעמים שהיה אפשר לומר שעליהם סמכו הכהנים א) על מה שאמרו במדרש והובא בילקוט משלי סי' ט' שאמר אליהו שאין טומאה בתלמידי חכמים ב) על מה שאמרו בפרק מי שמתו מדלגין היינו על גבי ארונות וכו' ושכתב לדחותם ושאין להם על מה שיסמוכו אלו תורף דברי הרב פתחי תשובה ולא היה אצלי ספר היקר בתי כהונה לעיין בו אבל דברי הרב פתחי תשובה ברור מללו שדעתו לאסור ואחר זמן נשאלתי מגביר אחד מידידיי יצ"ו לחוות דעתי בזה וז"ל אנחנו רואים כהנים יראי ה' הולכים על קברי הצדיקים רציתי לדעת אם רק סומכים על מה שכתוב בזהר בראשית דף קס"ח ע"א או נמצא איזה היתר גם בפוסקים ראשונים או אחרונים ואם נמצא איזו תשובה על זה בטובו

וחסדו להשיב לי וכו' עכ"ל וזאת תשובתי אליו מה שאיזה כהנים הולכים להשתטח על קברי הצדיקים אנכי הדל לא ראיתי שום צד היתר והאיסורמפורש בדברי הרב בתי כהונה שציינתי בספרי והסומכים על המובן מדברי הזהר הקדוש יהא להם אשר להם ובסודם אל תבא נפשי ומי שיש בידו למחות לא ימנע טוב כי בדבר שמפורש בדברי הפוסקים אסור מאן ספין להתיר על פי משמעות לשון הזהר הקדוש ולא יהא אלא ספק באיסור תורה מהיכא תיתי להקל ואף שמשמעות דברי הראב"ד בחמישי מהלכות נזירות דין ט"ו (והכהנים בזמן הזה טמאי מת הם ועוד אין להם חיוב טומאה וכו') הוא דאין בזמן הזה דין טומאת כהנים הנה מלבד דלא קיימא לן הכי ועוד כבר כתב הגאון בדגול מרבבה סי' שב"ע דאולי לא אמרה הראב"ד אלא לענין מלקות אבל מודה דאיכא איסורא דאורייתא ומקרוב השגתי ספר דבר משה להגאון מוהר"ם תאומים וראיתי שבסי' כ"ו האריך בענין זה וכתב (בד"ה הוצרכתי להאריך) וז"ל הוצרכתי להאריך בכל זה לפי מה שהבין הרב משנה למלך בפרק ג' מהלכות אבל בדעת הראב"ד דליכא איסור טומאה כלל בזמן הזה דאין איסור לכהן שכבר טמא טמאות עצמו ואחריו נמשך הגאון בדגול מרבבה סי' עש"ב בתחלת דבריו ונסתבך בכונת הראב"ד אם הוא דרק ממלקות פוטר אבל איסור תורה איכא ועל כל פנים איסור דרבנן איכא עיין שם שלא העלה דבר ברור ולכן שמתי אל לבי לבאר וכו' והאריך עוד קצת וכתב במסקנתו נקטינן מכל הלין דאף בזמנינו שכולנו טמאי מת מוזהרים הכהנים בלאו דלא יטמא שלא ליטמא עוד במת ואפילו לדעת הראב"ד ורק חיוב מלקות ליכא אבל איסור מן התורה איכא לכולי עלמא עכ"ל הרי לך שהסכים שגם בזמן הזה טומאת הכהנים היא איסור תורה אליבא דכולי עלמא ובכן הדבר פשוט דאף אם נחשוב משמעות לשון הזהר הקדוש לספק פלוגתא הוי ספק תורה ולחומרא גם ראיתי להגאון שאגת אריה בתשובות החדשות סימן י"א ד' י"ד שעמד לבאר אם כהנים בזמן הזה שהם בחזקת טמאי מתים מוזהרים על טומאת מת ושם בעמוד ד' (בד"ה ועוד) כתב ידי נטויה לברר בעה"י בראיות ברורות שחייבים בזמן הזה על טומאת מת והאריך כדרכו בקודש ומסיק כן עיין שם דברי קדשו:

והגאון קרבן העדה בירושלמי דנזיר פרק כהן גדול הלכה א' בשירי קרבן (ד"ה אכריז ר' ינאי) תמה על סברת הראב"ד דהא רבי בזמן הזה היה וכל הסוגיא מפורשת דאסורים ליטמאות וניחא ליה דבזמן רבי היה אפר פרה והראב"ד לא אמר אלא בזמן שאין אפר פרה וסיים מיהו נראה דאף הראב"ד לא אמר אלא שאין על הכהנים מלקות אבל איסורא דרבנן מיהא איכא ולכך כתב הרי"ף הלכות טומאה דמדרבנן מיהא טומאת כהנים נוהגת בזמן הזה דלא כהמשנה למלך הלכות אבל פרק ג' (כונתו דכלפי מה שהכריח במשנה

למלך שם בסוף ד"ה וראיתי למרן וכו' שכל הפוסקים שאין דרכם להביא דברים שאין נוהגים בזמן הזה והביאו דיני טומאת כהנים מוכרח שחולקים על הראב"ד לזה אמר שגם הראב"ד מודה דאסור מדרבנן ואם כן גם אלו הפוסקים יכולים לסבור כן ולכן הביאו דיני טומאת כהנים דגם בזמן הזה איתא מדרבנן מיהא) מיהו נפקא מינה דלהראב"ד מותרים ליטמא לכל מצוה דהא טומאתם דרבנן עכ"ל נראה בעליל דהרב לא נחית לעומקא דהאי דינא כדנחתי הגאונים הנז"ל ומשום הכי לא נחית למימר דלהראב"ד מלקות הוא דליכא אבל איסורא דאורייתא איכא כדי שלא להפליג מן הקצה אל הקצה ממה שהבין הגאון משנה למלך בדעת הראב"ד ואי הוה נחית לעיין בעומק הדין אף הוא הוה מודה לדעת הגאונים הנ"ל דאף להראב"ד איסורא דאורייתא מיהא איכא והוה אמר נמי דמשום הכי הביא הרי"ף דיני טומאת כהנים ואף לדבריו הרי קאמר דגם להראב"ד לא הותר לכהנים ליטמא אלא משום מצוה ואם כן לילך על קברי הצדיקים דלא אשכחן בשום דוכתא דאיכא מצוה ודאי דאסירי והנה אמת דהגאון נחל אשכול בהלכות טומאת כהנים צד 174 אות י"ג כתב בשם הרא"ש בשם רבינו תם שכהן שכבר טמא בזמן הזה אינו אסור לטמא אלא מדרבנן ומותר לכבוד רבו וכו' כמו שהתירו לדלג על ארונות כדי ללילך לקראת מלכים וכו' עי"ש ואם כן אף אם נאמר בדעת הראב"ד שסובר דאסור מיהא מן התורה הא איכא דעת רבינו תם שכתב מפורש דאינו אסור בזמן הזה אלא מדרבנן (עם שממה שכתב הסמ"ג עשין בדיני טומאת מת סוף סי' רל"א בשם רבינו תם שבזמן הזה שאין לנו אפר פרה כהן המיטמא אינו לוקה אין הכרח שאינו אסור אלא מדרבנן דאפשר לומר דאינו לוקה אבל אסור מן התורה ומצינו כן בכמה מקומות דלשון אינו לוקה רוצה לומר אבל אסור מן התורה כמו שכתבתי בחלק הכללים במערכת האל"ף כלל ל"ח מכל מקום בשם הרא"ש כתב בשם רבינו תם דאינו אסור אלא מדרבנן) אבל על כל פנים אינו מותר אלא במקום מצוה ובזה לא לא שמענו מפי רבותינו דאיכא מצוה ואם כן ודאי שגם לרבינו תם אסור לכהן לילך על קברי הצדיקים כאמור:

ומה שכתב הרב פתחי תשובה בשם הרב בתי כהונה מה שהיה מקום לומר סמך למנהג הכהנים על פי המדרש דאין טומאה בתלמידי חכמים ושדחה זה על פי מה שכתבו התוספות בבבא מציעא דף קי"ד דאליהו אמר כן דרך דחיה וכו' הנה התוספות בכתובות בפרק הנושא דף ק"ג ד"ה אותו היום שמת רבי בטלה קדושה כתבו דרבינו חיים הכהן היה אומר אילו הייתי כשנפטר רבינו תם הייתי מטמא לו דהא בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה וכן מוכח מדאמר אותו היום משמע אותו היום דוקא ותו לא ובהדיא אמרו בירושלמי בפרק מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום ואין נראה

לרבי דכמדומה לרבי דהתם מיירי בטומאת בית הפרס דרבנן אבל טומאה דאורייתא לא עכ"ל ואיני יודע אם הרב בתי כהונה הזכיר דברי התוספות הללו ועם שהיה נראה שהתוספות דחו סברת רבינו חיים ואית לן למינקט כסברת התוספות ומה גם שסברת רבינו חיים כתבוה בלשון היה אומר דמשמע קצת לאיזה מן הפוסקים מלשון זה דהיה אומר כן אבל חזר בו (עיין מה שרשמתי בשדי חמד מערכת ה' אות ח"ק) אך בפסקי תוספות שם הביאו להלכה סברת רבינו חיים ובלא היה אומר אלא רבינו חיים אמר וכו' עיין שם ולא ידעתי מה יענה הרב בתי כהונה לדברי התוספות הללו ומרן הבית יוסף ביורה דעה סי' עד"ש (סוף ד"ה ואיזהו מת מצוה) תמה על רבינו חיים דשאני רבינו הקדוש שהיה נשיא וניחא ליה דרבינו חיים סובר דגדול הדור דינו כנשיא ועיין למרן מוהרימ"ט בחידושיו לכתובות שם שכתב דאין לדחות רבי שאני דתלמיד לגברא רבה הוי ככולי עלמא לגבי נשיא וכו' וכתב מרן בבית יוסף דרבינו חיים הוא דפשיטא ליה דגדול הדור דינו כנשיא אבל בהגהות מיימון מספקא ליה אם דינו כנשיא ובשלחנו הטהור פסק בסוף הסימן דעל נשיא הכל מיטמאין ולא הזכיר דין גדול הדור ומסתמא משמע דעל גדול הדור אין מיטמאין דלפי מה שביאר בבית יוסף שחלוקים בזה ההגהות עם רבינו חיים היה לו לכתוב מפורש דמטמאין על גדול הדור אלא ודאי סתמו כפירושו דדוקא על נשיא מטמאין דלא כרבינו חיים שהרי התוספות חולקים עליו וספקו של ההגהות מצטרף לסברתם גם מרן הבית חדש שם בריש הסימן הביא סברת רבינו חיים ומה שכתב מרן הבית יוסף בדעתו ובדעת ההגהות וסיים ולכן אין לשום כהן להקל להטמאות לגדול הדור וכן נהגו הכל דלא כרבינו חיים גם ממה שהשמיט בשלחן ערוך דין זה דנשיא (כבר העיר עליו מרן חיד"א בברכי יוסף דבשלחן ערוך בסוף הסימן כתב דין הנשיא) משמע נמי דכיון דעכשיו אין לנו נשיא אין דין זה נוהג בינינו וגדול הדור אין דינו כנשיא אלא כרבו ואין להקשות על רבינו חיים מדאמר רבן יוחנן בן זכאי בפרק תפלת השחר דף כ"ח ע"ב פנו כלים מפני הטומאה דאלמא היה מטמא במותו אף על פי שהיה נשיא וגם היה גדול הדור (קושיא זו היא לכולי עלמא דהא הכל מודים בנשיא שמטמאים עליו אלא שלרבינו חיים קשיא טפי מצד גדול הדור גם כן נראה בכונתו) דודאי דלטמא הכלים באהל המת אין לחלק בין מת למת כולם מטמאין באהל אבל שיהיו בני דורו מיטמאין לו מפני כבודו כדי להתעסק בו שפיר איכא למימר בטלה קדושת כהנים עכ"ל הרב בית חדש:

מדבריו למדנו דהלכה רווחת ומעיד בגדלו שכן נהגו הכל שגם צדיקים במיתתם מטמאים כשאר עמא דארעא ורק מפני כבודם הוא דהיה מקום לומר שיהא מותר

לטמאות כדי להתעסק בצרכי קבורתם שזהו כבודם אבל מטמאים את הכלים וזה כנגד היסוד משמעות לשון הזהר הקדוש והמדרש שאין טומאה לצדיקים ומזה נלמוד דלילך על קברותיהם שאין בזה משום כבודם אסור ואתי שפיר פסקו של הרב בתי כהונה שאוסר לכהנים להשתטחעל קברי הצדיקים דודאי אין לנו להקל באיסור תורה נגד המפורש בפוסקים על פי משמעות המדרשים והדין אמת כמו שפסק הרב בתי כהונה וראיתי בחידושי הרש"ש לכתובות שם שכתב שנראה לו ראיה לדברי רבינו חיים מאותה אגדה שכתבו התוספות בפרק המקבל שאמר אליהו דאין צדיקים מטמאים ובמחילת כבוד גאונו תמיה לי וכי מי ששנה זו לא שנה זו ומה זו ראיה הרי תברא בצדה שכתבו התוספות שאליהו אמר דרך דחיה אבל קושטא הוא שהיה מת מצוה וכו' וכן כתבו ביבמות דף ס"א ד"ה ממגע וכן כתב הרא"ש בפרק המקבל סי' מ"ז ואם כן אינו נופל על כיוצא לזה לשון נראה ראיה לדבריו רק היה לו לומר דרבינו חיים משמע ליה דברי אליהו כפשטם דאין טומאה לצדיקים אבל ודאי כל לגבי דידן אין שום ראיה משם דשפיר יש לדחות כמו שדחו התוספות והרא"ש::

וראיתי להרב טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכת הטי"ת אות כ' שכתב דמבואר בזהר הקדוש דף קס"ח ע"א דכהן מותר לקבור צדיקים וגם לילך על קברם דאין טומאה בהם ושכן המנהג בארץ ישראל שהכהנים הולכים על קברי הצדיקים המפורסמים ואין פוצה פה ותימה אם כן למה הוצרך ר' בנאה לציין קברי הצדיקים בבבא בתרא דף ח"ן גם התוספות ביבמות דף ס"א ע"א כתבו דהא דאמר אליהו דקברי צדיקים אינם מטמאים הוא דחייה בעלמא אבל האמת הוא שיש בהם פותח טפח ונסתמה הטומאה שם ואינה יוצאת לחוץ ולכן היה אליהו הולך שם ועל פי דברי התוספות יתיישב המנהג הנ"ל ובמשק ביתי הביא כמה פוסקים שעמדו בזה ובספר בן יוחאי מענה פ"ח כתב דדוקא בעת שמתעסקים בכבודו הותר כדי לקוברו ועיין יוסף אברהם סדר בא דף ט"ז והנה עיינתי בספר יוסף אברהם ושם הביא מה שכתב בילקוט משלי סי' ט' על פסוק טבחה טבחה בשם המדרש (שרמזו אליו התוספות ביבמות הנ"ל וכתב שם בחידושי הרש"ש שהוא במדרש משלי סי' ט') דאליהו אמר כשהיה קובר את ר' עקיבא צדיקים אינם מטמאים והובא המעשה שם בהרחבה עיין שם וספר בן יוחאי אין אצלי ולפי דבריו מובן שאין הכרח מדברי הזהר הקדוש שהיה מותר לילך על קברם דלהתעסק בקבורתם שאני וכבר כתבתי למעלה (בד"ה מדבריו למדנו) שכן מתבאר מדברי הרב בית חדש ומוכרח כן מדאמר רבי יוחנן בן זכאי בשעת פטירתו פנו כלים מפני הטומאה ומסתמא כבר הזכיר בבן יוחאי את דברי הרב בית חדש וכנראה גם

ביד הרב טהרת המים לא היה ספר בתי כהונה (המצויין במשק ביתי) ולכן לא העלה על דל שפתיו דב"ק דקרו בחיל לאסור כמו שכתב בשמו הרב פתחי תשובה ועל כל פנים הרי הביא דעת הרב בן יוחאי דלא הותר לכהנים לילך על קברי הצדיקים ומדשתיק ליה נראה דמודה ליה:

אלא שאני תמה על הרב טהרת המים אמאי שתיק להרב בן יוחאי הלא מר הוא דאמר שעל פי דברי התוספות דיבמות יתיישב המנהג שהולכים על קברי הצדיקים וכיון שנתיישב המנהג אמאי שתיק ליה להרב בן יוחאי והיה לו לכתוב על דבריו שמדברי התוספות נלמוד שגם לילך על קבריהם מותר ואולי סמך על מה שכבר כתב שמתיישב המנהג על פי דברי התוספות וזה אני אומר פי שיטתו אמנם במחילת כבוד גאונו דבריו קשים שכתב בשם התוספות שאמר אליהו קברי צדיקים אינם מטמאים ושלא היה זה עיקר טעמו אלא משום שיש בהם פותח טפח וכו' והמעיין בדברי התוספות ביבמות שם ובפרק המקבל ד' קי"ד ע"ב (בד"ה מהו שיסדרו) ובדברי הרא"ש שם סי' מ"ז ישר יחזה שלא כתבו דקברי צדיקים אין מטמאין אלא כתבו דצדיקים אין מטמאין וכן בדין שהרי תשובה זו היתה על מה ששאלוהו על מה שהיה עוסק לקבור את ר' עקיבא והתם היתה טומאת מגע ומשא ובזה אין שייך לומר דטעמו לא היה אלא משום דרוב ארונות יש בהם חלל טפח שהרי על עסקי קבורתו דאיכא מגע ומשא אנו דנים ומה שכתבו דהיה אומר דרך דיחוי היינו שעיקר טעמו היה משום מת מצוה שהיה מהרוגי מלכות וכו' ומה שכתבו התוספות והרא"ש שעיקר טעמו היה משום דרוב ארונות יש בהם פותח טפח וכו' היינו על המעשה שהיה הולך בבית הקברות של נכרים ואמר ליה רבה בר אבוה לאו כהן הוא מר ואמר לו אליהו דקברי נכרים אין מטמאין על זה כתבו שלא היה זה עיקר טעמו דודאי הלכתא היא דקברי נכרים מטמאין אלא טעמו היה משום דרוב ארונות וכו' וכלומר דאמרינן בפרק מי שמתו דמן התורה מותר לילך על גבן מטעם זה דרוב ארונות יש בהן חלל טפח ורק מדרבנן הוא דאסור ובמקום מצוה לא גזרו והכא נמי איכא מצוה להתראות עם רבה כמו שכתב הגאון בפלפלא חריפתא על דברי הרא"ש שבפרק המקבל ומעתה לילך להשתטח על קברי צדיקים דלא מצינו בזה שום מצוה מהיכא תיתי שיהיה מותר לכהנים לילך שם הא מידי איסורא דרבנן מיהא לא פלטי והרא"ש שם כתב עוד שאליהו זכור לטוב היה מכיר באותן שיש בהם פותח טפח ואם כן כגון אנן דלא ידעינן באיזה מהן איכא פותח טפח אין לנו שום היתר ליכנס שם בלתי צורך מצוה דהא מיהא איכא איסורא דרבנן ועוד מאן לימא לן שכל הצדיקים שהולכים הכהנים על קברותיהם נקברו בארון והרי אפשר שיש מהם שנקברו

בלא ארון שמן המובחר בקבורה הוא בל שום ארון כמו שכתבו הפוסקים בסי' שס"ב וכמו שכן המנהג בארץ ישראל ועיין לתנא דידן בספר שמחה לאיש יצ"ו בחלק יו"ד סי' א' כי השב"ח השבי"ח מנהג ארץ ישראל הוה ור' אליעזר ב"ר צדוק שאמר בפרק מי שמתו דף י"ט ע"ב מדלגין היינו בין הארונות וכו' היינו ודאי שהיה ידוע להם שהיו להם ארונות אבל אנן דלא מצינן למידע הוי ספק תורה דשמא צדיק זה נקבר בלא ארון ואיכא טומאה מדאורייתא באופן שדברי הרב טהרת המים בזה נפלאו ממני והדבר ברור שאסור לכהנים לילך על קברי הצדיקים אף אם ידוע שיש להם ארונות דמידי איסור דרבנן לא נפקי כיון דאין שום מצוה בהליכה זו ואם אין קבורים בארון איכא איסור תורה וכשאין ידוע איכא ספיקא דאורייתא ומצאתי בשו"ת הד"ר לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בסי' כ"ט דף מ"ה ע"ג שהביא מה שכתב בספר אגד"כ בפרשת בהעלותך לתרץ קושית האור החיים על למה נגרע שהרי שוברו כמו בפתח דבריהם ותירץ על פי מה שכתבו התוספות בכתובות דף ק"ג שאמר רבינו חיים הכהן שאם היה נמצא בפטירת רבינו תם היה מטפל בו שהצדיקים אין מטמאים ויש לזה סמך מהירושלמי כשמת רבי הכריזו אין כהונה היום וכן במדרש שוחר טוב דאליהו זכור לטוב נתעסק בקבורת רבי עקיבא עליו השלום וכן נוהגין בארעא קדישא עד היום שהכהנים הולכין על קברי קדושים וזה שאמרו אנחנו טמאים לנפש אדם היינו צדיק דהיו מנושאי ארונו של יוסף הצדיק ע"ה או שטמאו את עצמם לנדב ואביהו למה נגרע דהצדיקים אינם מטמאין ויש לומר דהם עשו באמת פ"ר (פסח ראשון) והשם יתברך השיב רק על הכלל עיין שם וסיים בשו"ת הד"ר וז"ל אבל באמת דבר זה אינו מוסכם ועיין בספר פנים יפות פרשת חוקת האריך בזה בפסוק זאת התורה והביא בשם הרמב"ן ז"ל שהנפטרים בנשיקה לא יטמאו ומפלפל בזה אבל לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה באיסור דאורייתא וכבר בא חכם בספר חדש ממש ופקפק בדבריו והעיד דשמע מן הצדיקים המתרעמים על כהני חשיבי דארץ ישראל וכמו כן אנכי בעניי לא ניחא לי במכתב רב אחד מפורסם הכהן הגדול מאחיו שמקיל לעצמו מדי שנה בשנה לילך על קבר איש אלקים בהילולא שלו ונפשו יודעת מאד אשר בקהל סטרעטין יצ"ו מצאה הקפידא מקום לנוח שיהיה דוקא פותח טפח יוצא לחוץ מן המערה וכשבאו הכהנים הכריזו לפותחו ובאהבתו ישנה תמיד ושרא ליה מאריה ומלבד שיש לומר דשם הכונה דלרבו מותר לטמאות כמו לאביו כמו שנאמר אבי אבי רכב ישראל אבל לא לילך על קברו גם יש לומר דגבי רבי שאני דאיתא דראשי תיבות של (רבי יהודה) הנשיא רוצה לומר "הוא "ניצוץ "של "יעקב "אבינו ואמרו בתענית יעקב אבינו לא מת וגם רבי הוה אתי כל מעלי שימשי לביתו ויש לומר דמטעם

זה אמר רבי יוחנן בן זכאי פנו כלים מפני הטומאה ונתקשה בספר סמיכות חכמים דף כ"ח וכי דרך אדם לחוס קודם פטירתו על כלי חרס אך יש לומר דנפטר מחבריו מתוך דבר הלכה הורה גבר שלא ינהגו קלות ראש לומר דאין צדיקים מטמאין אם דחזקיה המלך עליו השלום בא אליו ובודאי מת בנשיקה וידע אז באיזו דרך מוליכין אותו עם כל זה לא רצה לעשות בנפשו שקר והיא ראיה ברורה לעניות דעתי לכן שומר נפשו ירחק מזה ואשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים כך דרכה שלתורה והשם יתברך ינחם אותנו וייטיב אחריתנו במהרה בימינו ועל הצדיקים ועל החסידים ועל פליטת סופריהם ומלכנו בראשינו ואנחנו אלה פה היום כולנו חיים (ובלאו הכי מי מפיס מי הוא הצדיק האמת ואתי לידי תקלה וגם כמה כעמים יש סמוך ואינו נראה שוכב אצלו או שאילן מאהיל עליהם והשם יטהרנו במהרה) עכ"ל יצ"ו:

והנה ספר אגד"כ (כנראה הוא ספר אגרא דכלה) אין מצוי אצלי לראות דב"ק דקשה לי שמתרץ קושית האור החיים דלא אליבא דהלכתא שהרי התוספות בכתובות שם דחו סברת רבינו חיים ואמרו שמה שאמרו בירושלמי היינו לטומאת בית הפרס דרבנן וכן כתב בשיטה מקובצת שם בשם הרא"ש בתוספותיו דלא נהירא דברי רבינו חיים דהתם בבית הפרס דרבנן ושכן כתב הראב"ד וכן מתבאר מדברי הפוסקום בסי' שע"ד דלא קיימא לן בהא כרבינו חיים ומה שהביא ראיה מדאמרו בשוחר טוב דאליהו נתעסק בפטירת ר' עקיבא תימה לגדול שכמותו שנעלמו ממנו דברי התוספות שתים זו ביבמות דף ס"א ובפרק המקבל ד' קי"ד והרא"ש שם סי' מ"ז שכתבו שעיקר טעמו של אליהו שנתעסק בר' עקיבא היה משום שהיה מת מצוה וכו' והיה אפשר לומר שגם הרב אגד"כ מודה דלא קיימא לן כרבינו חיים הכהן בזה ולא אמר אלא דאליבא דרבינו חיים מתיישבת קושית האור החיים וסובר רבינו חיים דכשהשיב אליהו זכור לטוב (כשהיה מתעסק ברבי עקיבא) דאין הצדיקים מטמאים קושטא דמילתא קאמר ולאו דחויי מדחי ליה והוא טעם כעיקר אבל מודה גם הוא שאין כן דעת התוספות והפוסקים ולדידהו לא נתיישבה בזה קושית אור החיים אלא שממה שכתב הרב הד"ר שאין דבר זה מוסכם וכו' נראה שהאגד"כ כתב כן בהחלט וכדבר מוסכם ואי הכי קשה כי קושיין וגם על הרב שו"ת הד"ר יצ"ו אני תמה דאמר רב שאין זה מוסכם ומציין לזה לספר פנים יפות וכו' והיה לו לומר שאין זה מוסכם שהרי התוספות חלקו על רבינו חיים הכהן באותו פרק באותו מקום מלבד מה שלדעת התוספות ביבמות ובהמקבל אין ראיה ממה שנתעסק אליהו זכור לטוב ברבי עקיבא משום דמת מצוה היה כמו שכתבתי למעלה ונראה בעליל שהרב הד"ר כשכתב ענין זה לא עיין בגוף דברי התוספות דכתובות שהרי כתב לדחות

הראיה מרבי אי משום דהוא כאב אי משום שהיה ניצוץ יעקב אבינו שלא מת ואם היה רואה דברי התוספות מי סאני ליה דחייתם דהתם בבית הפרס דרבנן ואין נראה מדבריו שבא להוסיף דחיות מההיא דרבי מלבד מה שדחו התוספות ומה שכתב שיש לומר דלרבו מותר להטמאות אבל לא לילך על קברו דבריו נכונים וכיונה דעתו לדעת הגאון בן יוחאי וכבר כתבתי (בד"ה מדבריו) שכן מתבאר מדברי הרב בית חדש ומה שהביא מההיא דרבן יוחנן בן זכאי פנו כלים וכו' כבר הבאתי למעלה דברי הרב בית חדש בסי' שע"ד בענין זה ויפה כתב במסקנתו שאין היתר לדבר זה ושומר נפשו ירחק:

וידידי הרה"ג מהר"ר יוסף פרידמן אבד"ק האדיץ יצ"ו בראותו מה שכתבתי בשדי חמד בענין זה כתב לי לעיין בספר שערי דעה סי' ל"ז דשו"ב כהן שהולך על קברי צדיקים אין לפוסלו על העבר אך רשות ביד הרב למחות בידו ואולי גם לפוסלו על להבא אם יעשה כן עכ"ל ואין ספר התורה הזה מצוי אצלי על כל פנים מבוארת דעתו שאסור לכהן ליילך על קברי הצדיקים ומה שכתב שאין לפסלו על העבר מסתמא טעמו הוא משום דיש לתלות שטעה וסבר מצוה קעבידנא כדין קוברי המת ביום טוב ראשון דכשרים אפילו נידו אותם ושנו בדבר מפני שסוברים שמה שנידו אותם אף שעשו מצוה הוא משום כפרה כדאיתא בחשן משפט סי' ל"ד סעיף ד' ובכנסת חכמי ישראל סי' צ"ז אות ג' כתב ידידי הגאון המו"ל יצ"ו וז"ל מה שהביא ראיה מר' יונתן בברכות ד' ח"י שהיה מהלך על הקברים דעל כרחין היו גבוהים דהא היה כהן כדאיתא בבבא מציעא ד' ץ' נעלם ממנו דתרי ר' יונתן הוו וכו' עיין שם (לא ידעתי על איזה ספר מרמז וקודם לכן הזכיר באות ב' את ספר מאיר נתיבים סי' א' ושם לא מצאתי מה שכותב בשמו) ולא ניחא להו למימר דהוה אזיל בקברי צדיקים שאינם מטמאים מוכח ודאי דקים להו דמטמאים (ויש לי העיר על מה שהכריח שהיו גבוהים וכו' אך מאחר שלא ראיתי גוף דברי הספר לא מצינא לאישתעויי מידי) ושם בכנסת חכמי ישראל סי זכ"ר קרוב לסופו השיג רב גדול אחד יצ"ו על הכתוב בסי' הנ"ל וז"ל בקונטריסי כתבתי דלשיטת רבינו חיים כהן בכתובות ד' ק"ג ניחא הא דר' יונתן הוה אזיל בבית הקברות אף שהיה כהן ומצאתי בסדר הדורות (באות היו"ד ר' יונתן בר יוסף) שתירץ דתרי ר' יונתן הוו וכו' ולהר"ח כהן ניחא דהא בירושלמי פרק ב' הלכה ג' ובמדרש קהלת פרק ט' הלכה א' הגירסא דהוה אזיל על קבר ר"ש ב"י בן לקוניא והוי קברי צדיקים אכן יקשה דבסנהדרין ד' ע"א אמר ר' יהונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו עכ"ל יצ"ו והנה הא דישבתי על קברו היא אחד מהמקומות שהזקיקו להגאון בסדר הדורות לומר דתרי ר' יונתן הוו ומה שיישב הרב הנ"ל יצ"ו ההיא דהוה אזיל בבית הקברות על פי סברת רבינו חיים שבתוספות

מלבד שלדעת התוספות והרא"ש והראב"ד שדחו דבריו אין זה מן הישוב ובהכרח לומר אליבייהו דתרי ר' יונתן הוו וכדכתב בסדר הדורות ועוד אף לסברת רבינו חיים הכהן נראה במחילת כת"ר דאין תירוץ זה עולה יפה לפי מה שכתבתי שיש לחלק בין להתעסק בצרכי קבורתו שזהו כבודו לבין לילך על קברו שאין בזה שום כבוד ואטו כל מי שמותר ליטמאות עליו מותר לילך על קברו הא ודאי ליתא וא"כ אין סברת רבינו חיים הכהן ענין למהלך בבית הקברות ולכן הדבר ברור שאסור לכהן לילך על קברי הצדיקים כאשר כתבנו למעלה בס"ד:

עתה בבואי אל הארץ הטובה זכיתי בספר הנורא בתי כהונה ואמרתי ניתי ספר תורה וניחזי ועיינתי בו והתענגתי בלהבות דברות קדשו אשר העריך עליו הכהן הגדול מערכה גדולה בחריפות ובקיאות נפלא ואעתיק תורף דב"ק בקצרה למען דעת על מה אדני הוראתו בקדושה הוטבעו והוא זה בראשית מאמר כתב דאין לכהנים ההולכים להשתטח על קברי הצדיקים על מה לסמוך דאי סמכי על מאי דאיתא בילקוט משלי שנטפל אליהו בר' עקיבא ואמר אין טומאה בתלמידי חכמים אין זו סמיכה שכבר כתבו התוספות והרא"ש ביבמות ובפרק המקבל (המובאים למעלה בדברינו והוסיף שכן כתב הרא"ש בתשובה כלל ל') דדחויי הוה מדחי ועיקר טעמו משום שהיה מת מצוה שוב כתב לבאר מי הכריח להראשונים לומר כן שהיה מת מצוה ואדרבא הראה פנים לומר שטעמו של אליהו זכור לטוב הוא כמו שאמר בפה מלא אין טומאה בתלמידי חכמים וצדד כמה צדדים וכתב שהכריחם לזה מאי דאיתא בפרק הישן ד' ס"ה דנחלקו מי היו האנשים אשר היו טמאים לנפש אדם מר אמר נושאי ארונו של יוסף היו ומר אמר מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקים בנדב ואביהוא ור"י אמר דזה לא יתכן דאם כן היו יכולים ליטהר אלא טמאי מת מצוה היו שחל שביעי שלהם בערב פסח אלמא צדיקים מטמאים שאם לא כן למאן דאמרי נושאי ארון יוסף או מישאל ואלצפן הרי היו צדיקים ולא נטמאו ולמה לא עשו פסח ולמה קראם הכתוב טמאים אלא ודאי הא דאליהו דחויא הוא ועוד הכריח כן מדאמר ההוא מינא לר' אבהו אלהיכם כהן כי קבריה למשה במאי טביל ואמאי לא השיבו צדיקים אינם מטמאים וכן מדר' בנאה בפרק חזקת ד' ח"ן הוה מציין מערתא כי מטא למערתא דאברהם וכו' כי מטא למערתא דאדם הראשון וכו' אמר ליה בעינא לציוני מערתא וכו' אמר ליה כמדת העליונה כך מדת התחתונה הרי דמטמאים מדהוה מציין להו ועוד כתב להכריח כן מדתניא באבל רבתי ובירושלמי נזיר סוף פרק בתרא ובתוספתא בפרק קמא דבבא בתרא לענין אם מפנין קבר המלך והנביא והאריך

קצת לבאר הוכחתו וסיים למדנו מכל זה שדברי התוספות שצדיקים מטמאים ודברי אליהו הם דחיה בעלמא הם עיקר ואין מקום פטור לכהנים הנכנסים בקברי הצדיקים: ועלה בדעתו לדחות הוכחות הנ"ל והיה בהניח דמה שאמר אליהו אין טומאה בתלמידי חכמים אין הכונה שצדיקים במיתתם נחשבים כחיים ממש ואינן מטמאים כלל אלא רוצה לומר שאינם מטמאים טומאת מת החמורה להיות טמא שבעה ימים ולטעון הזאה אבל טומאה קלה טומאת ערב מטמאים לטמא טהרות וכו' (הביא דוגמאות דמצינן למימר הכי) וכהן רשאי לטמאות עצמו בטומאה קלה ולא יאכל תרומה וכיוצא וביאר שיש לדחות בזה כל ההוכחות הנ"ל ואכתי איכא למימר דאליהו לאו דחויי מדחי אך חזר בו מכח ההיא דפרק הישן דאם איתא דאין הצדיקים מטמאים אלא טומאת ערב הרי היו יכולים לטבול לערב וביאר שהיו יכולים לאכול הפסח שהרי אפילו נטמא במת אם היא טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אף שטמאשבעת ימים שוחטין עליו בשביעי וכן בנוגע בנבלה וכיוצא דטמא טומאת ערב שוחטין עליו אלא ודאי דצדיקים מטמאים טומאה חמורה ואם כן מוכרח כדברי הראשונים דאליהו דרך דחיה קאמר: שוב כתב דעדיין יש לומר שלא כדברי התוספות דדיחויא הוא וכו' אלא כונת אליהו לומר דאין אזהרת טומאה בתלמידי חכמים דכמו שלקרובים מותר ליטמאות (והוא טמא ממש אלא דהותרה לו) הכי נמי לתלמידי חכמים מותר ליטמאות והביא דברי רבינו חיים הכהן שבתוספות בפרק הנושא ודברי מרן הבית יוסף בסי' שע"ד ופלפל קצת בדין נשיא ובדין גדול הדור ובדין מאן דתני ומתני אי מיטמאין עליהם ואם כן ר' עקיבא דהוה מתני מותר ליטמא עליו ואין הכרח לומר דאליהו דחויי מדחי ושקיל וטרי בזה וסיים ומיהו הא בורכא דנהי דמצינן לאוקומי מילתיה דאליהו כדאמרן דהותרה בהם טומאה אף שהוא דוחק ולבי מהסס עליו במאי דקאמר (אליהו) סתם תלמידי חכמים ותלמידיהם מכל מקום אפילו תימא הכי אי עלה סמכי כהני שבשתא היא ודאי דכל הני דאמרן שהותרו כהנים להטמאות הוא משום כבודם וכדאמרינן בירושלמי משום כבודו של נשיא וכן כתב הרמב"ם בהלכות אבל אבל כל שכבר נקבר יכבדוהו ולא ידע ולא עדיפי מטומאת קרובים דאיכא מצוה ואפילו הכי הלכה רווחת שכל שנסתם הגולל ופי הקבר הוו להו כרחוקים ואסור אפילו בארבע אמות של הקבר וכדכתב הרמב"ם בשני מהלכות אבל דין ח' ומרן בשלחן ערוך סי' שע"ג סעיף ג' ואם כן אפילו נימא דשרו כהנים להטמאות לצדיקים הוא עד שיסתום הגולל ולא אחר כך ומכל שכן לדעת התוספות דההיא דאליהו דחיה היא וגם ההיא דהרא"ש לפירוש מרן כבר הקשה הוא קושיות חזקות אף כי דבריו מוקשים דמי הכניסו בתגר זה וכן הא דגדול הדור דהרח"ך כבר הביא בבית יוסף הנ"ל

סברת הגהות מיימוניות דמספקא להו מיהא ומאן חשיב למיעבד עובדא ולעיולי נפשא בספיקא דגברי רברבי להטמאות להם קודם קבורה על אחת כמה וכמה אחר שהוקבר לא ימצאו הפתח בהאי מנהגא:

ואין לצדד ולומר דאפילו נימא כדברי התוספות דההיא דאליהו דחיה היא וליתא נמי לדרבינו חיים הכהן ומיהו אפשר דהא מיהא דין טומאת אהל לית בהו ולא טומאת קבר דכל שמטמא באהל יש לו טומאת קבר כדכתב הרמב"ם בתשיעי מהלכות טומאת מת דין ד' וטעמא דצדיקים אין להם טומאת אהל משום דכתיב אדם כי ימות באהל וצדיק לית דין בר נש והם כמלאכי אלקים לגבי טומאת אהל ומיהו במגע ומשא מיהא מטמאי משום דלא כתיב בהו אדם והיינו טעמא דנושאי ארונו של יוסף דהוי כמשא דמטמאו ודכוותה ההיא דמשה דאיכא מגע וההיא דרבי בנאה הוא משום חומר טהרות דמצינו כמה מעלות עבדו רבנן לטהרות ואם כן נאמר שעל זה סומכים הכהנים ההולכים על קברי הצדיקים דהא ליתא דמאין הרגלים לחילוק זה דאין בהם טומאת אהל דאי הוה אתמר בש"ס הכי היינו מקבלים אותו אבל מסברת עצמנו איך ניקום ונסמוך ונעביד עובדא בנפשין באיסור תורה ומיסתיין גבי גוים דאמור רבנן הכי אבל שנדרוש מעצמנו גבי צדיקים ישתקע הדבר ולא יאמר ותו שהרי מצינו דצדיקים נקראים אדם כדכתיב האדם הגדול והוא אברהם וכן אדם הראשון וכו' וכמו שכתבו התוספות בנזיר פרק כהן גדול ובהבא על יבמתו ובפרק חזקת גבי ההיא דרבי בנאה ומעתה הרי הם בכלל אדם כי ימות באהל ואין בזה סמיכה להכהנים ועמד לבאר מה שמדברי הרשב"ם גבי ההיא דר' בנאה הוה מציין מערתא נראה דרק משום הטהרות הוא דהוה חייש אבל האמת אינו כך וכו' האריך לבאר דטהרות דנקט רשב"ם לא דוקא ושוב כתב דלכאורה משמע מפרק חלק ד' צ"ח ע"א דצדיקים אינם מטמאים דאמרינן ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דמערתא דרשב"י וכו' והרי אליהו כהן הוה אלא משמע שאין הצדיקים מטמאים וליתא דלאו דוקא אפתחא אלא מן האגף ולחוץ ואפילו תימא לפנים מאן פסקיה דאליהו כהן הוה וכבר כתבו שק התוספות דליתא:

חזר למצוא סמך למנהג הכהנים מההיא דאמר ר' אליעזר בר' צדוק בפרק מי שמתו ד' י"ט מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לצאת לקראת מלכי וכו' וכדרבא וכו' ורוב ארונות יש בהם פותח טפח וכו' ומשום כבוד מלכים לא גזרו והכי איתא בעבודה זרה דטומאה דרבנן מתטמא לדון עם עכומ"ז דהוי כמציל מידם והוי מצוה וכן לשאר מצות כמו שכתב הרמב"ם בשלישי מהלכות אבל ומרן בשלחן ערוך ואם כן אף אנו נאמר כיון דרוב ארונות יש בהם חלל טפח הרי אין כאן טומאה ולהשתטח על קברי הצדיקים

לא גזרינן ועלה סמכי ואף על גב דלא מצינו מצוה ידועה להשתטח על קברי הצדיקים כדי שנקל בטומאה של דבריהם מכל מקום אפשר דלא גרע מההיא דאמרינן בפרק מי שמתו שהכל הולכים אחר האבל בבית הפרס כדי לנחמו דאיכא משום כבוד הבריות והכא נמי להשתטח על קבריהם של צדיקים נאמר שזהו כבודם כי רצו את אבנם ואת עפרם יחננו ועל זה סמכו הכהנים מיהו אין זה כדאי להקל מאחר שלא פורש בש"ס או בשאר ספרי הפוסקים שיש בזה מצוה או כבוד הבריות ומה גם דאיכא למימר הואיל וצדיקים גמורים הם נקברים בארעא סמיכתא מבית ומחוץ מלמעלה ומלמטה בלי הפסק בדבר החוצץ ביניהם לעפר ארץ דהכי עדיף טפי וכבר כתב הרמב"ן בספר תולדת האדם בענין קבורה דעדיף על הקרקע ולא על ארונות וכן מטין דברי הרמב"ם דפרק ד' מהלכות אבל דין ד' וז"ל וחופרין מערות וכו' ומחזירין העפר והאבנים על פניו ויש להם לקבור בארונות וכו' עיין שם משמע דעיקר הדבר בלא ארון ומיהו רשות בידן וכיון שכן כל דחשיבי טפי אית לן למימר שנקברו בלא ארון כי אם בקרקע דוקא והויא טומאה רצוצה כדכתב הרמב"ן בספר תורת האדם בענין כהנים דאפילו יש בקבר פותח טפח אינו חוצץ וכתב חילוק בין ארונות לקבר סתום עיין שם ובמה שכתב הרמב"ם בשביעי מהלכות טומאת מת דין ז ואם כן הוי ספק דאורייתא וההיא דפרק מי שמתו על גבי ארונות קאמר אבל כיון דלא ידעינן שהיו בארון ואדרבא איכא למימר שהדעת נוטה שנקברו בלי ארון דהוי מצוה טפי מנקיבת הארון בארץ הא ודאי אין לזלזל אפילו במצוה מפורסמת ואין בזה סמך כלל ואפילו נימא דודאי נקברו בארונות וידוע טובא מכל מקום עליה אני דן כיון דצדיקים הללו רבות בשנים ישני אדמת עפר אין ספק שנרקבו הלוחות שנעשו עפר לגמרי דאין חלל טפח חוצץ דודאי כשנעשו עפר אימעיט חללא והוי כקבר סתום וההיא דמדלגין היינו וכו' בדקים לן שלא היה להם זמן רב ובאופן דליכא הך חששא אבל בנדון דידן שהדעת נוטה כדאמרן מאן גבר הוא גבר בכולא למיעבד עובדא באיסור תורה או אפילו באיסורין דרבנן וכו' אם כן איפוא אנא נפנה לעזרה להעמיד ולקיים מנהג זה וידענא בנפשאי כי יש דברים בכל הכתוב שלא נתנו לכתוב מרוב פשטותן אכן יען לבבי אינו אלא שרף לבקש סמך כל דהוא למנהג זה לכן אמרתי אעלה על אר"ש כל מה שהפה יכולה לדבר מדעת ושלא מדעת ואת כולן ישא רוח חכמים וכעת לא הונח לי מנהג זה ורבים גדולים ועצומים אנכי הרואה הלוך הלכו האשים על קברי הצדיקים לכן נאלמתי דומיה ואינהו בקיאי וכך נגלה להם ולדורות ראשונים מסוד ה' ליראיו וה' יאיר עינינו בתורתו וכו' עכ"ל שפתי כהן ישמרו דעת ודבריו ברור מללו שאין רוח חכמתו נוחה במנהג זה כלל ורק מפני כבוד הראשונים טרח ויגע למצוא איזה סמך להמנהג הזה

פשפש ולא מצא על מה שיסמוכו שש אנכי שבהרבה דברים כיונתי לדעתו הקדושה כאשר ירדוף הקורא בכל הכתוב לחיים מריש ועד כען:
והרב משק ביתי במערכת הקו"ף הנ"ל ציין לעיין (על תשובת הרב בתי כהונה הנ"ל) בפחד יצחק ריש מערכת ה' ועתה אשר זכיתי בספר התורה הזה עיינתי שם וראיתי שהביא מה שאמרו בפרק הקורא עומד ד' כ"ב סוף ע"א הא איכא שמואל דכהנא הוה וכו' וכתב על זה והא דאיתא בפרק מי שמתו ד' ח"י שנכנס שמואל לבית הקברות לשאול דבר אחד מאביו ודאי שלא נכנס על הקברות ממש אלא עמד במקום שאין שם קבר עכ"ל והוא כמו שדחה הרב בתי כהונה אההיא דפרק חלק ד' צ"ט וכנראה שכונת הרב משק ביתי היא להוכיח מדברי הרב פחד יצחק הללו שאין לסמוך על האמור במדרש שאין טומאה בתלמידי חכמים שאם כן לא היה צריך לומר שעמד במקום שלא היה שם קבר:גם אשו"ר בספר הנורא זית רענן (להגאון מוהרמי"ל מקוטנא) בח"ב סי' כ"ו שנשאל מאת ידידי הגאון תנא ירושלמאה מוהר"ש סלאנט יצ"ו לחוות דעתו אם מותרים הכהנים לילך על קבורת רחל אמנו שלדעתו נראה לאסור חדא דספיקא דאורייתא היא מחלוקת התוספות בבבא מציעא ד' קי"ד ד"ה מהו שיסדרו והרמב"ם בראשון מהלכות טומאת מת דין י"ג ועוד דאפילו להרמב"ם יש מקום לומר דבקבר שלפני הדבור גם הוא מודה כדאיתא בתוספות נדה בפרק תינוקת ד' ע' ד"ה ואין נציב מלח ואי נמי כמו שכתבו פרק חזקת ד' ח"ן (ד"ה מציין) גבי קבר אדם ואברהם אפשר לומר דכל האבות והאמהות כן ואם כן איכא ספק ספיקא להחמיר גם המתירים סמכו על סברת הראב"ד פרק ה' מהלכות נזירות דין י"ז דטומאת כהנים בזמן הזה דרבנן והשיב על פי דברי דגול מרבבה סי' שב"ע דאף להראב"ד אסור מדאורייתא אלא שאין לוקין עליו אלו תוכן דברי הגאון מוהרש"ס יצ"ו והגאון המחבר כתב שנראה לו ברור לאסור דעיקר הדבר תלוי בפירוש מתניתין דפרק ח"י משנה ז' דאהלות מדור הכותים וכו' דרוב הקדמונים רבינו תם ורבינו שמשון והרא"ש ורבינו עובדיא פירשו משום טומאת אהל וכתב התוספות יום טוב שם דמה שמפרש רש"י בפרק קמא דפסחים ד' ט' דאתיא נמי כר' שמעון ולענין מגע הוא דוחק והרמב"ם יצא לידון בדבר חדש (בפרק י"א מהלכות טומאת מת דין ז') דמפרש דמדורות הכותים בארץ ישראל עשאום כארץ העמים ולא משום טומאת אהל מזה נשמע דכל הפוסקים שפירשו לענין טומאת אהל פסקו דלא כר' שמעון וכן פסק הרשב"א בסי' תת"ל ומביא שכן פסק הרמב"ן להלכה ולמעשה במרחץ שמת כותי שם ואסר לכהנים לרחוץ שם משום טומאת אהל וכתב הגאון המחבר להוכיח שכן גם דעת הרי"ף (אלא שסיים שיש להתעקש בזה) ועוד האריך להוכיח דלאוקמתא קמייתא

שבפרק הבא על יבמתו ד' ס"א דלר' שמעון לא מחלקינן בין טומאת משא ומגע לטומאת אהל בהכרח לומר דבאחת משתים מודה ר' שמעון או בקבר דלפני הדבור או משום דאבותינו ואמהותינו שאני.

שוב כתב לדחות מה שסמכו על המדרש דאין טומאה בתלמידי חכמים ואליהו נתעסק בר' עקיבא וכו' דזה אינו אלא בשעת קבורה ומשום כבודו אבל לאחר קבורה לא מצינו בזה משום כבוד המת שהרי קרוב מיטמא לקרובו ואפילו הכי לא הותר אלא עד סתימת הגולל ושוב מצא שכן דחה הרב בתי כהונה והוא הרחיב הדברים בטוב טעם והעיר על הרב בתי כהונה שרצה לדחות דבר זה וגם על מה שסמכו אההיא דמדלגין היינו על גבי ארונות וכו' כתב דאין ראיה חדא דמנהג אבותינו היה לקבור בלא ארון משום דעיקר המצוה לטמון בעפר כדאיתא בהרמב"ם פרק ד' מהלכות אבל וקצת ראיה לזה דלא מצינו ארון בתורה כי אם ביוסף ועיין חסד לאברהם מעיין רביעי נהר מ"ו ועוד דודאי ברוב השנים הללו כבר נרקב וכלה הארון ונפל העפר על גבי המת ותו ליכא פותח טפח ושכן כתב בבתי כהונה וגם הכריח שדעת הראב"ד כמו שכתב הגאון דגול מרבבה אליביה דגם בזמן הזה דליכא אפר פרה אסור מדאורייתא (ולא אמר אלא דאין לוקין עליו) שהרי הלכה רווחת גם בזמן הזה דאבידה בבית הקברות כהן צריך להתעלם ואם אינו אלא מדרבנן היכי דחינן מצוה דאורייתא מפני טומאה דרבנן ולא דמי לשופר דאין מעבירים עליו התחום דשאני שבות שבת דחמיר וכו' ואין לומר דיש כח ביד חכמים לעקור בשב ואל תעשה דזהו היכא דמעיקרא עשאוהו נגד דאורייתא לא כן היכא דנתגלגל אחר כך דהם לא עשו רק להחמיר עליו אבל לא להקל היכא דנוגע לדבר דאורייתא ומסיק לכן נראה לי דיש איסור דאורייתא לכהנים ללכת על קבורת רחל אמנו בלי שום צד היתר אלו תורף דב"ק ועיין במה שהבאתי בקונטריס פאת השדה מערכת ארץ ישראל אות ג' מה שפלפל ידידי הרב מוהר"ר שמואל הלוי יצ"ו על דברי הגאון זית רענן בזה: גם בספר האשכול הלכות טומאת כהנים סוף צד 174 כתב אמרו בהנושא (דף ק"ג עי"ש בנחל אשכול) יום שמת רבי בטלה כהונה דנשיא היה אבל לרבו אפילו מובהק או לצדיק דעלמא לא מיטמא דאי הכי מאי רבותא דרבי דאותו היום בטלה בכל צדיקי עלמא הכי ודאמר במדרש כשקבר אליהו לר' עקיבא אמר לר"י אין טומאה בתלמידי חכמים אין סומכים על הלכות שבמדרשים אם לא נראה שנתקבלו לבעלי התלמוד עכ"ל וכתב שם הגאון נחל אשכול וז"ל ודאי מצינו שצדיקים מטמאים בבא בתרא דף נ"ח דהוה מציין מערתא דאברהם אבינו שלא יביאו טהרות לשם (וכתב במוסגר עיין תשובת הרי"ף שי"ג חלום היה עכ"ל במוסגר) וסוכה כ"ה נושאי ארונו של יוסף ופסחים ס"ז אתו במחיצתו

וידים פרק ד' הרי אמרו וכו' עצמות יוחנן כהן גדול טמאים לכן צריך לפרש מה שאמרו אין טומאה בתלמידי חכמים שרשאי לטמא בקרובים.
וכ' אבל ודאי צריך טבילה והזאה ואף מאן דסמך אמדרש ועל פסק רח"כ מ"מ אין היתר לילך על קברי הצדיקים דילמא דינם כקרובים דאין מטמאים לאחר שנסתם הגולל עכ"ל הנה גם הוא שר המסכים שאין היתר לכהנים לילך על קברי הצדיקים כלל ואלה הדברים אשר בתשובות הרי"ף סי' שי"ג.
שאלה ההוא מעשה דרבי בנאה דהוה מציין מערתא מאי הוה עביד ומאי הוה חזי.
תשובה רבי בנאה הוה עסיק בציון מערתא כי היכי דליפרסם מקום טומאה דליבדלו כהני מינה והאי מעשה דאתמר בחלום ראה אותו ולא במראית העין עכ"ל וציין הרב המגי' לעיין בבתי כהונה ח"א סי' ז"ך: וידידי הגאון הכהן הגדול מוהר"ר שלמה הכהן (מחבר ספר היקר שו"ת בנין שלמה וחידושי חשק שלמה ועוד ועוד) יצ"ו הערני על מה שכתבתי בשדי חמד מערכת אבלות אות ח"ק על מה שלא הבאתי דברי הגאון פאת השלחן בהלכות ארץ ישראל דף ו' ע"א שכתב כן בפירוש שאיסור גמור הוא להכהנים לילך על קברי הצדיקים וכו' והבאתי דב"ק בקונטריס פאת השדה במערכת אבלות אות וי"ו וכבר כתבתי שם שלא היה בידי ספר התורה הזה אמנם עתה שזכיתי בו הנני להעתיק תורף דב"ק וזהו יש למנוע מנהג איזה כהנים שהולכים על קברי צדיקים התנאים ואמוראים וגאונים באמרם שקברי צדיקים אינם מטמאים וטעות הוא בידם כי מי גדולים צדיקים מאבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ואדם וחוה והאמהות הקדושות ויוסף הצדיק ואמרו רבותינו בגמרא שעצמותיהם מטמאים ורבנן קשישאי וקמאי לא עבדי הכי ובביאורו בית ישראל בס"ק כ"ח כתב יש ראיות ברורות א) בגמרא בבא בתרא דף ח"ן ע"א רבי בנאה הוה מציין מערתא כי מטא למערתא דאברהם וכו' ופירש רשב"ם שעשה ציון סיד כדי להכיר מקום הטומאה ולא יביאו טהרות דרך כאן שלא יאהל על הקבר ועיין תוספות שם.
ב) איתא בספרי פרשת בהעלותך ובסוכה דף כ"ה ע"ב על פסוק ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם נושאי ארונו של יוסף היו דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקים בנדב ואביהוא וכו' הרי דצדיקים מטמאים ומשנה מפורשת במסכת ידים פרק ד' משנה ו' עצמות יוחנן כהן גדול טמאים לפי חבתן היא טומאתן ג) דהתוספות בבבא מציעא דף קי"ד ד"ה מהו שיסדרו כתבו דמה שהשיב אליהו צדיקים אינם מטמאים וכו' דחיה בעלמא הוא ועיקר טעמו היה משום שהיה מת מצוה וכו' וכבר כתבו הריטב"א והר"ן בפרק י"ב דכתובות גבי משמת רבי בטלה הקדושה דטעמא

משום דמטמאין לנשיא וכו' וכן כתב הרמב"ם בשלישי מהלכות אבל נשיא שמת הכל מטמאין לו וכן פסק ביורה דעה סי' שע"ד סעיף י"א וטעות העולם בא משבושא דעיילא בגרסת הזוהר פרשת וישלח דף קכ"ח ע"א צדיקיא דמשתדלי באורייתא לא מסתאבא גופא דלהון אלא הוא דכי כגון אליהו דאשכחוהו רבנן בבי קברי ושאילו ליה ולאו כהן מר אמר להו צדיקיא לא מסאבי במיתתהון כדתנן ביום שמת רבי בטלה כהונה כלומר דאתעסקו ביה וניכר לכל מעיין דטעות סופר הוא דרבי אליעזר לא יאמר על רבי ענין זה דהא כשמת ר"א שלח רבי לדבר באשתו הרי דר"א מת קודם רבי ועוד דעובדא דאליהו מפורש בבבא מציעא שם דאשכחוהו בבי קברי דעכום"ז ואמר קברי עכום"ז אינם מטמאין כרשב"י וכדפסק הרמב"ם בראשון מהלכות טומאת מת דין י"ג דאין עכום"ז מטמא באוהל ושבושא הוא וצריך להיות לאו מיתתיה על ידי דיצר הרע דלא שריא עליה רוח מסאבא יעקב אילנא דחיי הוי וכו' ורוצה לומר מיתתו בנשיקה משום דלא איסתאב בחייו כענין יעקב אבינו לא מת רוצה לומר לא על ידי מלאך המות וכל הגליון מאיזה תלמיד הוא וכן מצאתי בספר זהריחמה (וכתב ידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו שכן בספר הזהר שלפנינו כל אלו התיבות מוסגרות בחצי לבנה) וברור הוא כשמש דאסור לכהן לילך על קברי הצדיקים וכן מצאתי בתשובות מהרי"ל סי' ק"ן קברי צדיקים מטמאים באהל כדאיתא בתוספות פרק המקבל ומי לנו גדול מיוסף נושאי ארונו נדחו לפסח שני וכן מישאל ואלצפן וכו' אלו תורף דב"ק הרי מפורשת דעתו דאסור לכהנים לילך על קברי הצדיקים ומביא כן בשם אחד מגדולי האחרונים הלא הוא מהרי"ל דקרי בחיל דקברי צדיקים מטמאים וכנראה גם בזמן מוהרי"ל היו הכהנים נוהגים לילך על קברי הצדיקים ולזה הוא שהוצרך להודיע דקבר צדיקים מטמאים וסיים מוהרי"ל אולי נהגו כן על ידי שמערותיהן יש בהן פותח טפח ושכחו הטעם ומנהג אבותיהם בידיהם אבל על ארונות פותח טפח אין לסמוך כל כך דמשמע מתוספות שצריך שיהא פתוח מחד צד עכ"ל ונראה דסובר מוהרי"ל שיש מצוה להשתטח על קברי הצדיקים (וכמו שצדד הרב בתי כהונה כנז"ל בד"ה חזר למצוא) שאם לא כן אין מקום לסמוך על פותח טפח דהא איסורא דרבנן מיהא איכא כדאמרינן בברכות דף י"ט גבי ההיא דמדלגין היינו על גבי ארונות הנה כתבתי עיקר דב"ק למען דעת טעמו ונימוקו לאסור איסר על הכהנים לילך על קברי הצדיקים ובהרבה דברים כיונה דעתו לדברי הגאון בתי כהונה ומסתמא לא היה אצלו ספר התורה הזה:

שוב השגתי (בשאלה) ספר היקר בן יוחאי הנז"ל וראיתי (בד"ה וראיתי להרב) שבמענה פ"ח הביא לשון הזהר הקדוש שבפרשת וישלח ריש ד' קס"ח וכתב שכל מה שכתוב שם

במוסגר (מתיבת אלא דכי וכו' עד כלומר דאיתעסקו ביה) אינם מגוף הזהר אלא הוספה מרב אחד שכתב על הגליון והכניסוה בפנים והם דברי רבינו חיים הכהן שבתוספות כתובות דף ק"ג ע"ב והתוספות חולקים עליו גם מה שאמר שהצדיקים אינם מטמאים אינו מוחלט בגמרא שהרי התוספות כתבו ביבמות ובבבא מציעא דאליהו דחויי הוי מדחי ועיקר טעמו משום שהיה מת מצוה וכן כתב הרא"ש בכלל ג' סי' א' וציין שו"ת מוהרי"ל סי' קס"א שוב כתב שנראה שגם דעת רבינו חיים הכהן הנ"ל אינה מטעם דצדיקים אינם מטמאים במיתתן (כמו שאמרו בזהר) אבל ראוי לכוין כונתו להא דאמרו (סנהדרין ס"ח סע"א) כשהיה מלווה ר"ע את מטת ר"א רבו היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ ופתח עליו בשורה אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן ופירש"י הרבה שאלות יש לי ואין למי לשאול וכתבו תוספות בד"ה והיה מכה בבשרו ומשום שרט לנפש ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות וכו' עכ"ל הנה כמו דליכא משום לא תעשה דשרט לנפש הכי נמי ליכא משום לא תעשה דטומאת כהנים בכי האי גוונא אם משום כבוד רבו ואבדן תורתו קעביד וכן מבואר מדברי הגמרא (פסחים ע' רע"ב) דמית נשיא וכו' עיין שם והמשנה למלך (פרק ב' מהלכות אבל) כתב דלכך לא נטמאו לדוד משום מצוה וכו' עיין שם וצריך עיון מגמרא הנ"ל (ובהערותי לספרי בית רבי (מראה הששי הערה מ"ה מ"ו) כתבנו טעם דאכריז ר' ינאי ביום שמת רבי אין כהונה היום לפי דשמואל היה רופא של רבי ורבי מת בזרועותיו ושמואל כהן היה ואף לבית גוסס אסור לכהן רופא לילך כמבואר בשלחן ערוך (יורה דעה סי' ש"ע) ועיין פילפול צח בזה בתשובת בית יעקב (סי' ק"ל) וגלה ר' ינאי הטעם דשפיר עביד משום דאין כהונה היום) ועיין מה שכתוב בספרי הפלאה ובכתובות שם ומהרש"ל בים של שלמה (ביצה פ"א סוף סי' י') וכתב והאידנא הכל מת מצוה נקרא עכ"ל ומבוארת גם דעתו שצדיקים מטמאים ולא אמר רבינו חיים הכהן אלא שמותר להיטמאות משום כבוד רב או גדול הדור כמו שמותר שרט לנפש והוא כדעת כל הגדולים הנז"ל ובספר ארחות חיים החדש לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו בחלק ב' שהשגתי עתה (תרס"א) ראיתי משם מחותנו ידידי הגאון אבד"ק ברעזיאן יצ"ו שכתב (בסוף סי' תקפ"א) ואגב אכתוב במה שקצת כהנים מקילים לילך על קברי צדיקים וכבר הביא בפתחי תשובה סי' שע"ב משם בתי כהונה שערער על זה שגם קברי צדיקים מטמאים ואני מצאתי בתשובת מוהרי"ל סי' ק"ן שפסק כן והביא מתוספות בבא מציעא קי"ד וגם הביא ראיה מארונו של יוסף בסוכה דף כ"ה ולכאורה יש לומר דאין ראיה מהא דסוכה דאף דמטמאים מכל מקום אין הכהנים מוזהרים בזה אבל מצאתי ברש"י בבא

מציעא דף פ"ה ע"ב ד"ה מציין מערתא דרבנן שלא יכשלו כהנים לעבור עליהן ולהאהיל שלא תארע תקלה על ידי הצדיקים עכ"ל הרי מפורש דכהנים מוזהרים בזה עכ"ד יצ"ו וכיונה דעתו לדעת כל הגדולים הנ"ל דמסקנתם לדינא הוא דצדיקים מטמאים ואסור לכהנים לילך על קבריהם ומסתמא ודאי אין נמצא אצלו ספרים הקדושים בתי כהונה ופאת השלחן ולכן חשב למציאה דברי מוהרי"ל ולא ראה שקדם במציאה זו בספר פאת השלחן וגם חשב לדחות ראיית מוהרי"ל מההיא דסוכה לפי שלא ראה מה שכתב בזה הרב בתי כהונה כנז"ל ותיתי לי שזיכני השם יתברך בספרים הקדושים הללו והביאותים בשדי חמדתי להאיר עיני הלומדים בעה"י ושפתי הצדיקים תהיו דובבות בפום רבנן ותלמידהון והיה זה שכרי בעלמא דקשוט:

השמטה אחר ששלחתי קונטריסי הלז להדפיסו איה"ש הגיעני (בחדש טבת ספר קטן הכמות ורב האיכות הדרת קודש די שדר לן הרב המחבר מר ניהו ידידי הגאון אבד"ק ניזנוב יצ"ו (בעל המחבר שו"ת הד"ר הנז"ל בד"ה ומצאתי) וראיתי בדף ג' ע"א ששמע באומרים לו על הגאון וכו' מוהר"ר יחזקאל שרגא אבד"ק שינאווא שפעם אחת היה באה"ק (בארץ הקדושה) ועיקר מטרת כונתו להזהיר על הכהנים הקטנים עם הגדולים שלא להקל לעצמן לילך על קברי הצדיקים כי בנפשם הוא וציין למה שכתב בספרו שו"ת הד"ר הנ"ל וכתב שחכם אחד העירו מברכות ד' ח"י דשמואל הלך לחצר מות וכו' והוא דחה דיש לומר שהיה ברחוק ארבע אמות וכו' (כיונה דעתו לדברי הרב פחד יצחק שהבאתי בד"ה והרב משק ביתי) אלו תורף דב"ק יצ"ו אפריון נמטייה דאייתי לן יק"ר סהדותא מגדול הדור האחרון קדוש אלקים הוא היה מצטער בדבר הזה וראיתי עוד שם בדף ט' ע"ב בהערות מר חתנו ידידי הרה"ג מהר"ש ליפשיטץ דומ"ץ בעיר יולינצא שתמה על כל הגאונים המדברים בזה שלא הביאו תלמוד ערוך ברכות ד' ח"י דשמואל הלך לחצר מות וכו' וסיים ומעשה רב שהרב הק' והטהור רש"י מרן מהר"ץ מרימינוב הלך על קבר רבו איש אלקים והגאון המחבר יצ"ו השיבו בדף י"א ומה שכתב ומעשה רב וכו' כבר צווח על זה ככרוכיא אדמו"ר הגה"ק מופ"ה משינאווא וכו' (כתב לדמות צדיקים במיתתם לנפל ולקטן שמת שמטמא אף שאין בהם עון אשר חטא ועדיף הבל דידהו משל צדיקים ודחה דלענין זה יש לומר דצדיקים עדיפי וכו') וסיים ובר מן כל ין נראה איסור ברור כשמש בזמן הזה דלא ניכר שוע לפני דל ויש צבועים וכו' וההמון כשול יכשלו ואם יראו שהולכים על קברי הצדיקים לקדושים אשר בארץ אפילו יהיה חד בדרא ילכו הם על קבר רבן דקר"ו אשר מיתתו נאה להם ונאה לעולם ואם יאמר להם מי שיהיה שאסור להם לילך על קברו רגום ירגמו אותו באבנים ומי גרם כל זאת אך

המקילין לעצמן וכו' והוא רחום יכפר ושם בדף ז"ך סוף ע"ב כתב ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו שהגאון מלבוב בספר יוסף דעת ליו"ד סי' שמ"ט הערה מההיא דברכות ד' ח"י הנ"ל והוא דחה שהיה ברחוק וכו' ובדף כ"ח ע"א בהערות ידידי הרה"ג מוהר"ר שמעון צבי ווינער אב"ד קרופטש יצ"ו כתב שכבר קדם ביוס"ד (יוסף דעת) בסוף סי' שס"ט להביא ההיא דברכות ושהעיר בסימן שע"ג גם מההיא דאמר רבן יוחנן בן זכאי פנו כלים מפני הטומאה ושכתב לדחות על פי מה שכתב בעקדה לחלק שבעת הפטירה שעוד יש חיבור לנשמה עם הגוף יש טומאה לצדיקים והזכיר דהרב בית חדש שהבאתי למעלה (בד"ה ומה שכתב הרב) העיר מהא דרבן יוחנן וכתב שבשו"ת נטע שורק סי' ח"ק כתב דאין שום היתר לכהן לילך על קברי הצדיקים ושם בעמוד ב' הביא דברי ידידי הרב החריף ובקי מהור"ר דובער קימעל מקניהינטש יצ"ו שהזכיר את הספר יוסף דעת הנ"ל ובדף כ"ט ע"א כתב הרב המחבר יצ"ו וז"ל והנה הרה"ח מקניהינטש הנ"ל הביא סמוכים להקל בקברי צדיקים מדברי זהר הקדוש פרשת וישלח בפסוק וישובו המלאכים ביום שמת רבי בטלה כהונה כדי דיתעסקו ביה ובאמת בגמרא (כנראה כונתו על הירושלמי דפרק ז' דמסכת נזיר דאילו בגמרין כתובות ק"ג אתמר בטלה קדושה ועיין בס' אשכול בהלכות טומאת כהנים צד 174 ס"ק י"ג) איתאג"כ כן ובמה שהוסיף הזהר כלומר אדרבא ראיה להחמיר מלילך על קברי צדיקים ודוקא להתעסק מותר כדברי הבית חדש עם כל זה גם הוא אזיל ומודה לדבריי דבזמן הזה דלא ניכר שוע לפני דל אין שום היתר בדבר ונתן לי תשואת חן על שנתעוררתי על זה ומביא בשם שו"ת שערי דעה בענין שו"ב שהיקל בדבר דאין לפוסלו רק להזהירו על להבא עכ"ד יצ"ו והנה המעיין בכל מה שהבאתי אנכי הדל בענין זה ישר יחזה שכל הראיות מההיא דברכות ד' ח"י ומההיא דרבן יוחנן בן זכאי ומהזהר הקדוש וכו' כבר מובאות בדברינו האמורים למעלה וקים לי ברבנן קדישי הנ"ל יצ"ו שהרבה פרים אשר הזכרתי אינם נמצאים בעקר ספריהם ומשום חיבת הקודש כי חביבין עלי דברי סופרים רבני דורנו יצ"ו העתקתי תורף דב"ק ולמען דעת כי האיסור לילך הכהנים על קברי הצדיקים שריר וקיים ה' יזכנו לתחית המתים יביא לציון מלך המשיח לפ"ק בב"א:

ז) בזמן הקדמונים היה המנהג לשחוט בערב ראש השנה כל בעל הבית תרנגול אחד ומחזרין למצוא תרנגול לבן על שם אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו כן כתב בספר תניא רבתי סי' ע"ב (ד"ה ומנהגינו) ובביאורי הרש"ה שם ציין לרש"י בסוף פרק המוציא יין דף פ"א ע"ב ד"ה האי פורפיסא ולא נאמר שם תרנגול כי אם עציץ וציין תשובת הגאונים (שערי תשובה) סי' רצ"ט שם לא מיירי בראש השנה אלא על הכפרות שעושים

בערב יום הכיפורים והביאה רבינו הטור בסי' תר"ה וגם ציין שו"ת הרשב"א סי' שצ"ה והיא גם כן בענין כפרות בערב יום הכיפורים והובאה בבית יוסף שם וציין ספר הפרד"ס לרש"י סי' קפ"ה ספר הפרד"ס שיש לי אינו מצויין בסימנים וראיתי מה שכתוב בדף כ' ע"ג והוא מספר האורה בהלכות יום הכיפורים והוא גם כן על הכפרות בערב יום כיפור:

ח) נהגתי מילדותי על פי דברי מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תקפ"א אות י"ט בשם הרב מוהר"ש לינגו בשם ספר מספרים תהלות ה' ללמוד ביום חמשה ועשרים בחדש אלול פרשת בראשית עד ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וביום כ"ו פרשה שנייה עד יום שני וכן על דרך זה בכל יום עד יום ראש השנה שתהיה בו פרשת יום הששי שבו נברא העולם היינו בריאת האדם כמו שכתבתי בשדי חמד בחלק הכללים במערכת הבי"ת אות ק"כ דמאן דאמר בתשרי נברא העולם הכונה סוף הבריאה עיין שם מה שכתבתי בזה בס"ד שוב השגתי ספר יפה ללב חלק הששי (הנספח לספר לב חיים חלק ג') וראיתי שכתב גם הוא קצת בענין הבריאה שהיתה בכ"ה באלול ושטוב ללמוד מאותו היום והלאה מפרשת בראשית והלאה כנז"ל עיין שם ועיין עוד מה שכתבתי בפאת השדי לכללים מערכת הבי"ת (הוא שדי חמד חלק י"א) אות כ"א ובספר ארחות חיים החדש כתב בשם ספר נזירות שמשון דיש לקרות ביום שני דראש חדש אלול סי' א' דנבואת חגי עד סי' ב':

ט) מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה וכו' עיין בא"ח סי' תקפ"א ורבינו הטור כתב בשם המדרש על פסוק כי מי גוי גדול וכו' בנוהג שבעולם מי שיש לו דין לובש שחורים ומגדל זקנו אבל ישראל וכו' ומגלחים זקנם ובשדי חמד בחלק הכללים מערכת הגימ"ל אות ע"ה כתבתי שהרב בינה לעתים בדרוש ב' הביא דרש זה בשם הירושלמי בפרק קמא דראש השנה הלכה ג' וגריס אדם שיש לו דין וכו' ומגדל שערו אבל ישראל וכו' ומגלחים שערם וכו' (לא זקנם) וכן הביא הגירסא הרשב"ץ בח"א סי' זק"ן וכתבתי שאף שהגירסא שלפנינו היא ומגלחים זקנם וכן העתיקו הרא"ש בסוף מסכת ראש השנה פירש הרב מראה הפנים כלומר מתקנים אותו ובשם הגאון מליבוויץ בשו"ת צמח צדק יו"ד סי' צ"ג אות כ' כתבתי דקאי על שאר הזקן חוץ ממקום פאות הזקן ושהחמיר מאד בתגלחת הזקן אפילו במספרים שלא כעין תער עיין שם ובפאת השדי לחלק הכללים במערכת הגימ"ל (הוא שדי חמד חלק י"א) אות א' ובספר ארחות חיים החדש בסי' תקפ"א בתורת מר מחותנו הגאון מברעזאן יצ"ו ראיתי שכתב שבספר המנהיג גריס גם כן בירושלמי הנ"ל ומגלחים שערם ומה שציינתי בפאת השדי מערכת הגימ"ל הנ"ל לעיין בספר זכר נתן דבריו הם לענין אם יש בגילוח הזקן משום לתא דלא ילבש גבר שמלת אשה והביאותים בשדי חמד בחלק הכללים מערכת הלמ"ד כלל קט"ז (בד"ה הן אמת) עיין שם:

סימן ב א) ראש השנה שחל להיות בשבת צריך לחתום במוסף שומע זכרון תרועת עמו ישראל ברחמים כן כתב הרב קנין פירות דף ק"מ בשם הרב גן המלך סי' ב' ובמחילת כתה"ר סתם משנתו שלא כדעת כמה רבנן קדישי אשר כתב בשמם הרב שלמי צבור בשלמי חגיגה בהלכות ראש השנה סי' ג' אות ח"י דף שי"ב ע"א (ולכל הפחות היה לו להזכיר סברתם) וז"ל הרב שלמי צבור בברכת שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים כתב בשיירי כנסת הגדולה בבחרותי ראיתי בקושטא מגמגמים בראש השנה שחל בשבת שלא לומר היום כיון דאין בשבת תקיעה ורבים משלוחי צבור היו מדלגים מלת היום ואני הייתי מן המלעיגים בזה מתרי טעמי חדא דכיון דיומא אריכתא הוא שפיר מצי למימר היום ברחמים ועוד דהיום רוצה לומר על מציאות ראש השנה וכו' ועוד יש לפרש מלת היום דסמיך למלת ברחמים כלומר שומע קול תרועת עמו בזמן שתוקעים ואותה תקיעה יזכור היום ברחמים ובשם החכם השלם סוה"ר כמה"ר חיים אלפאנדרי שמעתי דמתפרש מלת תרועה על התרעה בפה כמו שאמרו בגמרא מאי מריעין בפה ע"כ וכן כתב הפרי חד סוף סי' תקפ"ב ע"ש והבית דוד סימן תי"ז כתב על פירושים הנ"ל שאינם מספיקים לו כלל וכתב שלדידיה קשיא ליה אף בלא מלת היום וגם קשה על החתימה של כי שומע קול שופר אתה וכו' עי"ש שהאריך קצת עד שכתב וז"ל שסמכו על מה שבמקדש וכל מקום שיש בו בית דין תוקעין גם בשבת כמו שכתב הטור סימן תקפ"ח ובספר בית תפלה מאריך ליישב מה שאומרים כי שומע קול שופר כשחל בשבת שהכונה שהפעולה שעושה השופר דהיינו חרדה בלב יש לנו מעצמנו בלא שופר כי אנחנו שוברים רוחינו כאילו היה שופר עש"ב דמ"ח ע"ב עכ"ל הרי שדעת כל הפוסקים הנ"ל לומר גם בשבת היום ברחמים גם הרב דברי מנחם בסי' תקצ"א שקיל וטרי קצת בזה ושהרב מאמר מרדכי כתב שנראה ברור מלשון הטור והפוסקים דאין משנים הברכה כלל אפילו חל בשבת דלעולם אומרים שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים וכו' ועל מה שכתב הרב גן המלך בשם הרב מוהריק"ש דבשבת לא יאמר היום והוא הוסיף שלא יאמר נוסח זה כלל אלא יאמר שומע זכרון תרועת עמו ישראל תמה כמה רב גובריה דרב לשנות חתימת ברכה ממטבע שטבעו חכמים ולא מצאנו כן לגדולי הפוסקים והמנהג פשוט שלא לשנות וכן נראה עיקר לדעתי ועיין בתשב"ץ ח"א סי' ר"ץ דמשמע שאין משנים כלום בשבת מבחול והביא תורף דברי הרב שיירי כנסת הגדולה שלא לשנות ושכן דעת הרב פרי חדש בסי' תקפ"ב והוקשה לו עליהם שלא הזכירו מדברי הרשב"ץ והגדיל התימה על הרב גן המלך שלא זכר דברי השיירי ופרי חדש אלו תורף דברי הרב מאמר מרדכי וסיים הרב דברי מנחם צא ולמד דלדעת

השיירי כנסת הגדולה ופרי חדש והמ"י ובית דוד ושלמי חגיגה ומאמר מרדכי ומשמעות הרשב"ץ דאין משנים כלום בשבת מבחול אם כן יאמר היום ברחמים (וכן פסק הרב רב דגן בנימוקיו לא"ח סי' תקצ"א עי"ש בדף קנ"ד ע"א והרב קמח סלת בדף קמ"ה ע"ג הביא סברת הרב כנסת הגדולה וציין לעיין בבית דוד ושבסוף דבריו הביא הרב בית דוד בשם ספר בית תפלה לומר היום גם בשבת):

אמנם ראיתי להרב שמן המשחה בדף מ' ע"ד אחר שהזכיר דברי השיירי ופרי חדש וכו' הנ"ל כתב כיון דמוהריק"ש כתב שלא לומר היום והרב גן המלך החמיר יותר וכו' ושהרוקח כתב אף בחול שומע בקול תרועת עמו ישראל ברחמים יותר טוב שלא לומר היום ודבריו נכונים בטעמם ובספר זכרנו לחיים ד' י"ב ע"א כתב דהרבנים רב דגן ושמן המשחה הנ"ל הסכימו לומר גם בשבת היום והוא אגב שיטפיה דבהדיא מפורש בשמן המשחה בהיפך וכנז"ל ועיין להגאונים שערי תשובה סי' תקצ"א וזכור לאברהם ח"א ד' קל"ה ע"ב וקל"ו ועתה השגתי ספר רוח חיים וראיתי בסי'תקצ"א אות י"ב שאחר שכתב סברת הכנסת הגדולה לאומרו כתב וז"ל אך הרב כסא רחמים בפרק י"ט ממסכת סופרים דחה דברי הרב כנסת הגדולה וכן כתב הרב בית דוד בסימן תט"ז (משמע שהרב בית דוד סובר שלא לאומרו והוא היפך ממה שכתב בשמו בשלמי חגיגה ואולי כוונתו על מה שפקפק הרב בית דוד בתחלה אף שלבסוף מצא סמך לנוסחא זו) והכריח בכסא רחמים שלא לומר היום ושכן נוסח הרמב"ם שלא הזכיר היום אפילו בחול ושכן כתבו הרבנים שני לוחות הברית ויעב"ץ ובסידור רומאניא להרב מוהר"א ירושלמי (וכן נתפשט המנהג על פי מה שבמחזורים החדשים כתוב להשמיט תיבת היום כשחל בשבת וסיים ברוח חיים) דלפי מה שנהגו באיזמיר כהוראת הרב כנסת הגדולה לומר תיבת היום אפילו בשבת אם כן כדי לצאת מידי מה שפקפקו על דברי הכנסת הגדולה נראה לומר כנוסח הרב גינת ורדים בכלל א' סי' י"ד שומע קול זכרון תרועת עמו ישראל היום ברחמים וכן כתב בספר גן המלך וכן כתב בשמם בערך השלחן עכ"ל ועם כי לדעתי הקצרה יש לפקפק בתקון זה גברא רבה אמרה ומסתמא נוהגים עתה באתריה דרב (איזמיר) כן על פי דב"ק ולפי מה שכתב בשם הרב גן המלך אכן נודע דבשמן המשחה נשמט תיבת קול:

ואם בחול אמר זכרון תרועה כתבו רבני האחרונים בשם מרן הפרי חדש דאין מחזירין אותו דהא בתורה כתיב זכרון תרועה ומדאורייתא מותר לתקוע בשבת והרב נוה שלום בסוף סי' תקפ"ב כתב ולי נראה דמטעם אחר אין מחזירין אותו ממה שכתב התרומת הדשן סי' קמ"ה וז"ל אמנם אחד מן הגדולים קבל מרבותיו שיש לומר לעולם זכרון תרועה מקרא קדש דהכי כתיב בקרא אבל מקרא קדש גבי יום תרועה לא כתיב ונראה דלשון

הרמב"ם משמע נמי קצת הכי דכתב בנוסח הקידוש דראש השנה סתם זכרון תרועה ואם תאמר דרוצה לומר בשבת אין דרכו לכתוב בסתם על המיעוט דרוב השנים חלין בחול ובארחות חיים נמי כתב בשם רב האיי גאון בסתם הנוסח זכרון תרועה עכ"ל ולפי זה כדאי הם הגדולים הנ"ל לסמוך עליהם בדיעבד עכ"ל וכונתו לפי הנראה דיש לסמוך על דיעבד על מה שכתב הרב תרומת הדשן לדעת הרמב"ם ורבינו האיי ואי מהא לדעתי העניה במחילת כתה"ר לא איריא שהרי בתרומת הדשן סיים אחר כך מצאתי בגליון אחד במיימון כתב דודאי בקידוש יש לומר זכרון תרועה משום דבלילה מקדשים ולילה לאו זמן תרועה הוא כמו שבת ויתיישבו בזה דברי רב האיי גאון והרמב"ם אבל מכל מקום בהגהות מיימוני כתב בהדיא אפילו על הקידוש יום תרועה בחול מכל מקום נראה דדי בסברא ובחילוק זה לפרש ולומר בקידוש ותפלת ערבית זכרון תרועה אפילו בחול משום דלאו זמן תרועה הוא ואף על גב דלא דמי לשבת דהכא ההוא יומא זמן תרועה הוא למחר ואשכחן בפרק קמא דתענית דאמר רב הונא דמי שקבל תענית למחר מתפלל בלילה שלפניו בערבית תפלת תענית אף על פי שאוכל ושותה כל הלילה מכל מקום לפשר בין הדעות טוב הוא לחלק כך עכ"ל הרי שדחה מה שהיה נראה לו מהרמב"ם ורב האיי דלעולם אומר זכרון דאיברא דמשמעות דבריהם דלעולם אומר בקידוש זכרון תרועה בין בשבת בין בחול מיהו היינו משום שקידוש הוא בלילה אבל ביום אין לנו הכרח שסוברים כהאחד מהגדולים שלעולם אומר זכרון תרועה והרב תרומת הדשן לא סמך לומר זכרון אלא בערבית ובקידוש ואם כונת הרב נוה שלם הי לסמוך על קבלת האחד מהגדולים (שבתרומת הדשן בשם רבותיו לא היה צריך להביא מה שכתב התרומת הדשן לדעת הרמב"ם ורב האיי גאון אלא נראה שכונתו על פי דעת הרמב"ם ורב האיי גאון ואינו מוכרח כאמור:

ב) ראש השנה שחל להיות בשבת נחלקו הפוסקים לענין סדר ותשליך אם יעשו אותו ביום שבת או ידחוהו ליום שני והרב שערי תשובה סי' תקפ"ג אחר שהזכיר מחלוקת זו סיים דבמחזיק ברכה כתב שהרב המקובל מוהר"י אירגז לא היה חושש ואומרו אף בשבת והוא כדברי הרב שבות יעקב וכן אנחנו נוהגים אחריו עכ"ל ולפי הנראה לא ראה דברי מרן חיד"א בספר יוסף אומץ והביא דבריו הרב רב דגן ד' קנ"ד ע"א דמסיק דשב ואל תעשה עדיף עי"ש ומה שכתב הגאון שבות יעקב חלק ק סי' מ"ב דאין לגזור משום הוצאה וכו' עי"ש נראה דבזמן הזה דנתפשט סדר לימוד על זה ואי אפשר שיוכלו לומר בעל פה ובעיני ההמון עיקר סדר ותשליך הוא הלימוד והתפלה שמתפללים אחר כך ובלא זה מיחזי בעינייהו כחוכא ניעור הבגדים לבד ואם יאמרו להם שלא יביאו עמהם שום ספר

כשהולכים אל הנהר (שהוא חוץ ממקום המתוקן) בודאי שלא ישמעו לכן ודאי שב ואל תעשה עדיף (כיוצא לזה ראיתי עתה מי שכתב טעם פשוט על מה שנהגו שלא לקדש הלבנה בליל שבת משום גזרה דרבה כשופר ולולב ומגילה דאף שאין חיוב ברכת הלבנה כל כך כחובת שופר וכו' שיהא אדם בהול ירדו רבותינו לדעת העם שגם על כיוצא בזה חרדים הם למצוה החביבה בשעתה ויבואו להוציא סדור תפלה לרשות הרבים כדי לברך על הלבנה וכל שכן שיש לחוש כן על סדר ותשליך שחביבה בשעתה פעם אחת בשנה ולא אחד בעיר שיוכל לומר הסדר הזה בעל פה כמו ברכת הלבנה שהיא פעם אחת בכל חדש ושגורה בפי הרבה בני אדם לאמרה בעל פה וכתב גם על סדר ותשליך טעם זה והוא נכון לדעתי העניה) וכן הנהגתי בעיר הזו כמה פעמים ולא סמכתי על מה שכתב הרב שערי תשובה שוב השגתי ס' דברי מנחם ושם ראיתי תורף דברי היוסף אומץ שעל פי הסוד יש מקום לומר שלא יאמרו בשבת והביא דברי הגאון חקרי לב דאין לחוש להוצאה ומסיק דאין לבטל המנהג המיוסד על פי הראשונים ומי לנו גדול ממהרי"ל שלא חשש על זה עי"ש ולי הדל נראה שיש לחוש על ההמוניים דקרוב שיבואו לידי חילול שבת כמו שכתב שם בשם הרב מאמר מרדכי ורשום בזכרוני דכשהייתי בעיר גדולה של חכמים וסופרים שם ראיתי כמה פעמים דאף שמנהגם לעשות הסדר על פי הבאר שבחצר בכל זאת לא היו עושים בשבת אלא ביום שני ועל כל פנים במקום שאין הנהר מתוקן ודאי נכון מאד לעשותו ביום שני ולא בשבת וכן כתב הגאון פרי מגדים באשל אברהם ובמשבצות שראה נוהגים כן באיזה מקומות משום הוצאה שנושאים ספרים וכיוצא עי"ש וכן מתבאר מדברי תנא דידן הרב פרי האדמה בחלק ד' דף ג' ע"ג הביא דבריו בס' רוח חיים באות ו' וכתב דמנהג איזמיר הוא לעשות בשבת ולפי הנראה שם אין חשש הוצאה כמו בעיר הקודש ירושלים תוב"ב שהעיד הרב פרי האדמה שעושים בשבת מטעם זה עי"ש ובעיקר מנהג זה לילך אל הנהר כתב הגאון בית מאיר (על. ארח חיים הנדפס מחדש) שהוא על שם הפסוק (שמואל א' ז') וישאבו מים וישפכו לפני ה' ובתרגום יהונתן ושפיכו ליבהון בתיובתא כמיא לפני ה' ורש"י פירש סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין עכ"ל: ג) יש נוהגים שלא לאכול דגים בראש השנה וכתב הרב בית יהודה במנהגי ארגיל ד' ק"ז ע"ב אות ד' דהטעם הוא משום שמחה שאין ראוי לשמוח ביום הדין ובהורמנותיה דמר נראה לי ההדיוט דטעם קליש הוא ולשמחה מה זו עושה ואין שמחה אלא בבשר ויין והיה להם לנהוג מניעה מבשר ויין והרבנים באר היטב סי' תקפ"ב סק"ג ומגן אברהם ריש סי' תקצ"ז כתבו בשם הרש"ל שנהג שלא לאכול דגים כדי למעט תאותו בדבר מסויים לפי שהיו חביבים עליו הנה לא אמרו משום שמחה

כי אם למעט תאותו וכו' אבל לא שיש באכילתם שמחה ושאין ראוי לשמוח ביום הדין ומה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תקנ"ב סק"ב דדגים עולים על שלחן מלכים ושמחה לאיש עיין סי' תקצ"ו נראה דאין כונתו שיש באכילת דגים שמחה ממש כשאר דברים המשמחים דאם כן מה איריא בסעודה המפסקת הרי משנכנס אב ממעטין בשמחה ולא שמענו מקום שנהגו שלא לאכול דגים משנכנס אב או בשבוע שחל תשעה באב בתוכה כדרך שנהגו בבשר ויין אלא ודאי כונתו שהוא מאכל של תענוג ואינו מן הראוי לאכול מעדנים בסעודה שמפסיק בה וזהו מה שציין למה שכתב בסי' תקצ"ז כלומר שכתב שם בשם מוהרש"ל שלא אכל דגים בראש השנה שהיו חביבים עליו מאד ומנע עצמו מאכילתם למעט תאותו וכו' ומזה יש ללמוד שכל אדם ימעט תאותו במה שחביב לו אבל לא לומר דרך כלל שלא לאכול דגים כי למי שאין דגים חביבים עליו מאי נפקא מינה אם לא יאכל דגים ויאכל כל אשר תאוה נפשו ובמגן אברהם ציין למ"ש בסי' תקפ"ג כונתו לרמוז דשם כתב בשם הרד"א דאדרבא יש לאכול דגים לסימן טובוהרב פרי מגדים כתב דמה שכתב בתקפ"ג הוא למי שאין דגים חביבים עליו כל כך אבל מי שחביב עליו ביותר ראוי למעט תאותו בראש השנה נמצא דלא כל אדם שוים בזה:

וכתב עוד במגן אברהם בשם מגיד מישרים שלא לאכול בשר ויין ועיינתי שם וסיים ואף על גב דאמר עזרא אכלו משמנים ההוא לכלל עמא ואנא דאמרי ליחידי סגולה ותו דמשמנים האלו היינו שמן חמאה חלב אבל לא בשר וכן בשתיה לא אמר שתו יינות אלא משקין אחרים דאינון מתוקין ע"כ לשונו ונראה דאף למה שכתב ותו וכו' אין כונתו לאסור לכל אדם אלא כמו שכתב בתחלה דמר הוא דאמר ליחידי סגולה דוקא ולא לאסור לכל אדם אבל הר מגן אברהם נראה שלא הבין כן אלא משמע ליה דמה שכתב ותו וכו' כונתו לומר דכיון דמקרא דעזרא אין לנו הכרח לחיוב אכילת בשר אם כן גם כל אדם אין לו לאכול בשר ולכן סתם וכתב בשמו דאין לאכול בשר ויין ולא חלק בין יחידי סגולה לכל אדם ומכל מקום אף אם נאמר כן בכונת המגיד מישרים אין נראה לאסור בשר ויין לכל אדם כמו שמתבאר מדעת הפוסקים האוסרים להתענות בו כי קדוש היום ככל שאר ימים טובים: ובטעם מניעת אכילת דגים כתב הרב דברי מנחם נר"ו בסי' תקפ"ג אות ו' על פי מה שכתב הרב תורת חיים בפרק שני דעירובין דטעם חיוב אכילת דגים בשבת הוא משום דשבת דוגמת העולם הבא ובעולם הבא יש תענוג לצדיקים מלויתן לכך חייב לאכול דג בשבת וכתב השיירי כנסת הגדולה שאין לומר היום תכתבנו לחיים שלא להחזיק עצמינו כצדיקים והכי נמי נכון שלא לאכול דג המורה שראוים אנחנו להתעדן בתענוג לויתן שמתעדנים הצדיקים עכ"ל וגם בזה יש לפקפק דודאי אין באכילת הדגים

הוראה שאנחנו מחזיקים עצמינו בראויים להתענג בתענוג הצדיקים דאם כן גם בכל שבת לא היה לנו לאוכלן דאטו ההקפדה דשלא להחזיק את עצמינו וכו' בר"ה תליא והרב תורת חיים לא אמר אלא שצריך לעשות דוגמת תענוג העולם הבא ולא שיש בזה הוראה שמחזיקים עצמינו בראויים לזה והנכון דאין טעם במנהג הזה אלא סמך בעלמא משום שנמצא בכתוב דג מלא (דאג) ודרשו לשון דאגה כמו שכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה ובקונטריס אחרון שם: שוב השגתי ספר יפה ללב ח"ב שנדפס חדש משמע וראיתי להרב נר"ו בסי' תקצ"ז אות א' שהכריח מכמה דוכתי חיוב אכילת בשר ושמחה בראש השנה ועמד מתמיה על מה שכתב הרב מגן אברהם בשם מגיד מישרים שלא לאכול בשר שהוא היפך הכתוב בתורה ובקבלה ובתלמוד בתורה דכתיב ושמחת בחגך וראש השנה איקרי חג דכתיב בכסא ליום חגנו (יפה אמר תלמידי וחתני החביב לנצ"ח הי"ו דאינו מדוקדק דאין זה נקרא מפורש בתורה) ובקבלה דכתיב בנחמיה אכלו משמנים והיינו בשר שמן וכתב שכן הקשה בספר אדני פז מקרא דנחמיה.

(וכן ראיתי עתה בספר בית מאיר חלק ארח חיים שכתב על דברי המגן אברהם מה שכתב בשם מגיד מישרים שלא לאכול בשר לא נראה מן הפסוק אכלו משמנים עכ"ל וכולהו רבנן קדישי לא ראו בגוף דברי המגיד מישרים שהבאתי שכבר נרגש מזה כנז"ל) ובתלמוד דאמרו בירושלמי על פסוק כי מי גוי גדול וכו' והביאו רבינו הטור בסי' תקפ"א וששים ושמחים בראש השנה וכו' (מזה אין כל כך הכרח אך הביא עוד) מדאמרינן בפרק קמא דעבודה זרה ד' ה' ע"ב לפי פירוש רש"י ותוספות אההיא דבארבע פרקים בשנה המוכר בהמה צריך לומר לו אמה מכרתי לשחוט ואחד מהם הוא ערב ראש השנה דמתבאר שאוכלים בשר בראש השנה והאריך להביא עוד מכמה מחברים ובסוף דבריו תמה על הבית יהודה במה שכתב בטעם שלא לאכול דגים משום שמחה וגם על מה שכתב בבית יהודה דנהגו שלא ללבוש בגד חדש בראש השנה משום שיש שמחה להלובש תמה עי"ש ובד' קי"ב ע"ג גם מר אביו בס' רוח חיים בסי' תקפ"ג כתב דאין קפידא בבגד חדש שאומר שהחיינו וכו' עי"ש ובספר מטה אפרים סי' תקפ"א אות ד"ן בענין הדלקת הנרות שיש ספק אם תברך שהחיינו כתב דתלבש בגד חדש וכתב באלף למטה דהכי עדיף ממה שתניח לפניה פרי חדש (כמו שכתב באליהו רבה סי' ת"ר) דקשה שהרי אסור לאכול מהפרי קודם הקידוש ואין ברכת שהחיינו אלא על הראיה או אכילה אם לא שתברך על הנרות סמוך לקידוש ממש ולכן טוב יותר בלבישת בגד חדש ומצא שבמחצית השקל עמד בזה בסי' ת"ר הרי מבואר דאין חשש בלבישת בגד חדש

בראש השנה ואולי יש לדחות דמפני הצורך שאני ולא אמר שנהגו שלא ללבוש אלא שלא לצורך ועיין לקמן בסמוך:

והנה לשיטת הרבנים הנ"ל דסברי מרנן שאין שייך שמחה בראש השנה נראה דמה שהתירו הפוסקים באיזה ענייניים משום שמחת יום טוב אין היתר זה ביום טוב של ראש השנה דהא לדידהו ראש השנה ליתיה בשמחה ואני מצאתי בתשובות מוהרי"ל סי' קכ"ח שכתב מפורש דכל קולי דשמחת יום טוב בראש השנה כמו שאר ימים טובים ומקרא קדש הוא אלא שאין בו הלל וכו' עי"ש והובא בנודע ביהודה מהדורא קמא ארח חיים סי' ל"ב ואם כן מבואר דגם ראש השנה איתיה בכלל שמחה וכדכתב מרן בסימן תקצ"ז אוכלים ושותים ושמחים וכו' וכמו שהאריך ביפה ללב שם גם הגאון חתם סופר בסי' קס"ח כתב (בד"ה והנה) כבר הסכימו רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים דראש השנה יום שמחה הוא ואין להתענות בו ולא נמצא שם יום טוב בקרא אלא על תוספת אכילה ושתיה ומה שכתוב במגלת אסתר משתה ושמחה ויום טוב ופירשו חז"ל ויום טוב שאסור במלאכה לא שפירוש יום טוב הוא דאסור במלאכה אלא כיון דכתיב משתה ושמחה אייתר יום טוב לעשיית מלאכה באם אינו נין אבל פירוש יום טוב הוא על שמחה ואם כן מדתנן יום טוב של ראש השנה שמעת מינה שהוא יום טוב דעבדי ביה יום טוב וכו' עי"ש ומה שכתוב במוהרי"ל בסוף הלכות יום טוב שראה כתוב בספר הגדולה שאין להתענות ביום טוב תענית חלום משום שנאמר ושמחת בחגיך ואין שמחה אלא בבשר ויין וסיים וז"ל והא דמתענים בראש השנה אינו ניתן לשמחה באשר ספרי החיים נכתבים לדון על כל חי הנה דברים אלו נאמרו שם בשם הרב מוהר"ר יעקב כ"ץ ואיזה מן המעתיקים את ספר מוהרי"ל כתב את הדברים האלה בספריה דרבינו מוהרי"ל אבל מוהרי"ל עצמו כבר כתבתי שמתבאר מדבריו דבראש השנה שייך שמחה ומה שצדדתי למעלה בדעת הגאון מטה אפרים אם בראש השנה שייך שמחה הנה ראיתי במטה אפרים סי' תקפ"ב אות ב' וז"ל יש לומר שהנוהגים לומר גם ברנה ובצהלה אף שבשאר יום טוב שחל בשבת אומר גם בשמחה עכשיו שהוא יום דין יאמר גם ברנה ובצהלה עכ"ל מוכח שסובר דבראש השנה אין שייך שמחה ועיין לקמן בסי' זה אות וי"ו (בד"ה ובמה שנחלקו) מה שהבאתי בשם ספר הים התלמוד:

ד) כתב הרב תפארת אדם בשו"ת ארח חיים סוף סי' ג' וז"ל ומה שכתב שם על ענין אמירת יהי רצון קודם אכילת התפוח וכיוצא משום לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל משום הא לא איריא דכבר סדר שבחו של מקום בתפלת ערבית וקידוש ונטילת ידים והמוציא ואף על פי שברכה זו היא על התפוח והיא מעין התפלה שמתפלל

מעין התפוח מאי נפקא מינה מזה דסתם שבחו של מקום יהיה איזה שבח שיהיה ומה שהפריז על המדה להפסיק באותה תפלה בין ברכה לאכילה ואתי עלה מדין גביל לתורי אגב חסידותיה לא דק דהתם דוקא דיעבד ולא לכתחלה ואין לומר דהכא הוי דיעבד דקודם ברכה אי אפשר לפי דעתו ואחר אכילה נמי אי אפשר כמו שכתב שם שאינו נכון שאחר שאכל חלף הלך לו ובמה יתעורר כחות העליונים בקול דברו ואין כל מאומה בידו אף כי יהיבנא ליה כל דיליה דאין התעוררות בתפלה אם אין דבר בידו מכל מקום היה לו לומר שיברך ויטעום מעט בשבי הברכה שלא יהיה הפסק ואחר כך בהיות עיקר התפוח בעין יתפלל ויאכל ולכן נראה ברור דאף מי שירצה לחוש לדבריו שלא להתפלל תפלה קודם אכילה ולא אחר אכילה יברך ויטעום ויתפלל ואחר כך יאכל אכילה העיקרית עכ"ל והצדק אתו דהא דגביל לתורי לא הוי הפסק אינו אלא לדיעבד אבל לכתחלה לא יפסיק אף בדברים אלו כמו שכתב מרן בבית יוסף סי' קס"ז בשם הכל בו ופסק כן הרמ"א שם בסעיף ו' וכתבתי במכתב לחזקיהו בחלק התשובות בסי' ה' (ד"ה הנה) בדף כ"ו ע"א שכן היא גם דעת מרן בבית יוסף שהביא דברי הכל בו בשתיקה ומה שהשמיטו בשלחן הטהור הוא לפי שסמך על המובן ממרוצת לשונו שכתב יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילהואם שח צריך לחזור ולברך אלא אם כן היתה השיחה בדברים וכו' כגון שבירך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן אינו צריך לברך דמתבאר דדוקא בדיעבד הוא דלא הוי הפסק וכן נראה שהבין הרמ"א בדעת מרן שכתב כמפרש דבריו ומכל מקום לכתחלה לא יפסיק כלל ולא הביא דבר זה בלשון מחלוקת (ויש אומרים דלכתחלה אסור) ואף שאין זה הכרח גמור מכל מקום האמת תורה דרכה שגם דעת מרן היא דלכתחלה אסור:

וכן מתבאר מדברי הרב מגן אברהם בסימן תקצ"ב ס"ק ח' דעל מה שכתב מרן בסעיף ג' לא ישיח לא התוקע ולא הצבור בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד ואין צריך לומר שלא ישיחו בין תקיעה לברכה אם לא בענין התקיעות הוקשה לו במאי דמשמע מדברי מרן שכל שהוא בענין תקיעות מותר להפסיק אפילו לכתחילה וז"ל וצריך עיון דבסימן קס"ז פסק דלכתחילה לא יפסיק אלמא דפשיטא ליה בדעת מרן דלכתחלה אסור להפסיק וידעתי שיש לדחות דכונת קושיתו היא על הרמ"א דבסימן תקצ"ב שתיק ליה למרן ואיהו גופיה בסימן קס"ז פסק דדוקא בדיעבד הוא דלא הוי הפסק אבל לכתחלה אסור להפסיק ואם כן היה לו להגיה גם כאן אבל אין דעתי נוחה בזה דלא היה מקום כל כך להצריך עיון בזה דיש לומר דסמך על מה שכתב בסי' קס"ז דבנה אב לכל מקום שגם כשההפסק הוא לצורך אסור לכתחלה אלא ודאי כוונתו להקשות על מרן משום

דפשיטא ליה שגם דעת מרן דאסור לכתחלה וכן מתבאר עוד מדברי הרב מגן אברהם בסימן כ"ה ס"ק ט"ז שסובר כן בדעת מרן שעל מה שכתב מרן בסעיף ט"ז דאם שח בין תפלה לתפלה לצורך תפילין אינו חוזר ומברך כתב וז"ל אם שח אבל לכתחלה אסור להפסיק אפילו לצורך תפילין עכ"ל והבאתי שם (במכתב לחזקיהו) שהרב אליהו רבה בסימן כ"ה ס"ק ט"ו כתב וז"ל אם שח לצורך תפילין והירא את דבר ה' לא יפסיק כלל אפילו לצורך תפילין מקור חיים ועיין לקמן סימן קס"ז סעיף ו' עכ"ל וכתבתי שכונתו לומר שדבר זה לא לשרידים אשר ה' קורא בהם החרידים אל דברו בלבד נאמר (כדמשמע מלשון המקור חיים שהביא) דמדינא אסור לכל אדם ולזה סיים לעיין בסימן קס"ז סעיף ו' וכתבתי שם דאף שהרב אליהו רבה בסי' תקצ"ב סק"ה כתב שדעת הרב המרדכי היא היפך סברת הכל בו אלא גם לכתחלה מותר להפסיק מכל מקום הרב הלבוש וכל רבני האחרונים נמשכו אחר פסק הרמ"א כדעת הכל בו דרק בדיעבד הוא דלא חשיב הפסק ובכן דברי הרב תפארת אדם נכונים ויפה השיב על החמ"י דלא דק במה שהפריז להתיר להפסיק לומר היהי רצון בין ברכה לאכילה ואף שכתב הרב מגן אברהם בסי' תקצ"ב וסי' כ"ה דאף דאסור להפסיק לכתחלה מכל מקום היכא דלא סגי בלאו הכי מותר (כגון שבירך ואין לו שופר מותר להפסיק לומר שיביאו לו שופר) ואולי מפני זה הוא שהתיר בספר חמ"י להפסיק משום דחשיב ליה כלא סגי בלאו הכי אמנם כל לגבי דידן הדבר פשוט דלא חשיב זה לא סגי בלאו הכי ואסור להפסיק באמירת היהי רצון בין ברכה לאכילה וכבר צדד הרב תפארת אדם לומר כן בדעתו דחשיב כדיעבד ודחאו בטוב טעם כמו שכתבתי דבריו למעלה:

וקצת תימה על הרב תפארת אדם שלא הזכיר תנא דמסייע ליה מר ניהו הרב מגן אברהם בסי' תקפ"ג סק"ב שעל מה שכתב הרמ"א יש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש ואומרים תתחדש עלינו שנה טובה כתב וז"ל ואומרים משמע שאוכל תחלה ואחר כך אומר שלא להפסיק וכמ"ש סי' קס"ז ס"ז ובמ"ץ כתב שאומר תחלה ואחר כך אוכל צריך לומר דסובר דלא חשיב הפסק וכיוצא בזה כתב הבית חדש בסימן תר"ה בשם הרשב"ץ לומר זה חליפתי וכו' בין ברכה לשחיטה דזה מקרי צורך שחיטה וכן בסוכה מברכין בין ברכה להמוציא ומכל מקום נראה לי דלכתחלה יש לאכול קודם האמירה דאין זה צורך כל כך ועוד דגם לצורך אין להפסיק לכתחלה כמו שכתב שם בהגהה עכ"ל הרי לך שאף שצדד לומר דחשיב צורך ומותר להפסיק בו בכל זאת מסקנתו שאין לעשות כן לכתחלה גם הרב מאמר מרדכי חלק על מה שכתב בחמדת ימים ומסיק שיברך ברכת הפרי ויאכל מעט ואחר כך יאמר יהי רצון וגומר אכילת הפרי ואם בדיעבד אמר היהי רצון בין ברכה

לאכילה כתב שם שאפשר להקל שלא להצריכו ברכה שנית וכן פסק הגאון מוהר"ש זלמן בשלחן ערוך שלו שיאמר היהי רצון אחר התחלת האכילה וכן כתב הרב זכור לאברהם בשם הרב אליהו רבה שיאכל תחלה ואם בדיעבד אמרו קודם אכילה לא הוי הפסק ובהגהות הגאון מוהר"ר ברוך פרענקל כתב דמשמע ממה שכתב במטה משה סי' תש"ץ (יקחנו בידו ויאמר יהי רצון וכו') שאומרים זה בעת הלקיחה קודם שמברך ברכת הנהנין והנכון לעשות כדברי רבנן קדישי הנז"ל ואני נוהג מזה זמן רב לברך בתחלה כל איזה פרי שאין אומרים עליו יהי רצון ולכוין על הפרי שנאמר עליו היהי רצון ואוכל מעט מהפרי שברכתי עליו ואחר כך אומר היהי רצון ואוכל הפרי של היהי רצון והתפוח מרקחין בדבש כשאר מרקחות לצאת מידי ספק אם התפוח עיקר או הדבש שוב ראיתי שהרב המגיה בזכור לאברהם חלק ג' כתב כן לברך תחלה על פרי אחר וכו' עי"ש וזו דרך ישרה ונכונה וכנראה שהזכרנו לחיים בח"א לא ראה דברי הרב המגיה שבזכור לאברהם הנ"ל ולכן כתב לברך ולאכול מעט ואחר כך לומר היהי רצון ושכן נהג הרב מר אביו עי"ש:

ואם יש לאכול אתרוג בליל ראש השנה הנה גירסת רבינו הטור בסי' תקפ"ג היא אמר אבי יהא איניש רגיל למיכל בריש שתא אתרוגא וכו' ומרן הבית יוסף כתב דאתרוגא ליתיה בגירסא דקמן ובספר יוסף את אחיו ד' וי"ו אות ח' כתב הרב טעם לאכילת אתרוג בליל ראש השנה לפי שאמרו בפרק הרואה דף ז"ן ע"א הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו ולכן סימנא מילתא לאכול אתרוג ולומר יהי רצון שנהיה הדורים במצות כמו שאוכלים רוביא ואומרים שירבו זכיותינו וכו' וכתב שהרב מר אביו בספר מועד לכל חי והובא בסדור לספר שנות חיים דף ג"ן ע"א אות י"א כתב בשם הרב פרי האדמה בח"א דף כ"ד שמנהג עיר קדשנו ירושלים תוב"ב לחלק בליל שני של ראש השנה אתרוגים כדי לומר שהחיינו ושכתב במועד לכל חי שנכון לעשות מאתרוג מתיקה ולכבד בו את הבאים לקבלת פנים בראש השנה וכתב עוד בספר יוסף את אחיו שנראה מדברי הרב ראש יוסף בסי' תקפ"ג שמנהגו היה לאכול אתרוג ושנתן טעם לומר ולבקש שנזכה לקיים מצות אתרוג ועוד שכמו שאתרוג פרי הדר כן נהיה מהודרים במצות וכו' ועוד כדי לתקן חטא עץ הדעת למאן דאמר אתרוג היה הנה מה טוב לאכול ממנו ביום שקלקל בו ולברך עליו והיינו שיאכלנו קודם הנטילה כדי שיוכל לברך עליו כי הברכה הוא התיקון וכו' וכו' אלו תורף דברי רב הוד יוסף שם ואנכי הצעיר נער הייתי כשיצאתי מעיר קדשנו ירושת"ו (כבן עשרים) ולא שמעתי מאכילת אתרוג בליל ראש השנה (ולברכת שהחיינו בליל שני זכורני שהיו מחלקים זתים) אבל אין לא ראינו ראיה וסהדותיה דהאי תנא דידן

מרן הפרי האדמה נאמנה ועם שבהיותנו בחוץ לארץ רחוק לקיים זה כי ביוקר יעמוד לנו ודיינו לקנות אתרוג לקיים מצות החג אולי נזכה לשוב לארץ הקדושה ושם נוכל לקיים מנהג אבותינו איה"ש: ה) מעשה היה ביום ראשון של ראש השנה שלא יכול התוקע לתקוע שאחר שבירך והתחיל תקיעות דמיושב לא איסתייע ליה ונתנו הקהל לנער אחד בן שבע עשרה שנה ותקע להם תקיעות דמיושב וגם תקיעות דמעומד וכשנודע לי אמרתי דלא יצאו ידי חובתם דהא קיימא לן בסי' תקפ"ט דקטן לאו בר חיובא הוא להוציא רבים ידי חובתם וכבר ידוע דבמידי דאורייתא לא סגי במה שהוא בן י"ג שנה ויום אחד ולא אמרינן חזקה כל שבא לכלל שנים בא לכלל סימנים כדכתבו הפוסקים ועיין אור לי סי' ס' ולכן בעינן שיהא ידוע שהוא בן י"ג שנים והביא שתי שערות ובלא זה הוא בכלל קטן ואינו מוציא רבים ידי חובתן וזה דבר פשוט מאד לענ"ד: אך אם אירע כן בתקיעות שעל סדר הברכות אחר שכבר תקע גדול התקיעות דמיושב העלה הגאון שואל ומשיב בח"ג סי' קע"ז דיצאו ידי חובתם על ידי קטן כזה שהוא בן י"ג שנים ויום אחד ואין ידוע אם הביא שתי שערות עי"ש והנה שם כתב בשם הגאון מטה אפרים דקטן כזה אינו מוציא רבים ביום ראשון ע"כ ואיני יודע אם מאי דמשמע מדבריו דביום שני שפיר דמי הוא דוקא בתקיעות דמעומד (דבהא הוא דמיירי בשואל ומשיב) משום דהוי תרי דרבנן או אפי' בתקיעות דמיושב אף דביום ראשון לתקיעות דמעומד מחמיר המטה אפרים כמו שנראה מדברי השואל ומשיב אף דהם מדרבנן מכל מקום יום שנידעיקרו מדרבנן קיל. אחר כמה שנים בא לידי ספר מטה אפרים וראיתי בסי' תקפ"ט אות ז וז"ל קטן שאינו מוציא גדול ידי חובתו אף שהוא בן י"ג אינו מוציא עד שידעו בו שהביא שתי שערות אחר י"ג דבשל תורה אין סומכין על החזקה דבא לכלל שנים בא לכלל סימנים אפילו מי שכמותו שהוא בן י"ג שנה וספק אם הביא שתי שערות אינו מוציא ויש להחמיר בזה אף ביום טוב שני של ראש השנה אם אפשר באחר וכל זה לענין להוציא את היחיד אבל לענין תוקע להצבור להוציאם ידי חובתם יש לחזור אחר תוקע שהוא בן שלשים שנה ושאר מדות שכתבנו בסי' תקפ"א לענין תפלה ועל כל פנים צריך שיתמלא זקנו כדין שליח צבור עכ"ד הרי מפורש בדבריו דיש להחמיר גם ביום טוב שני ובודאי שכן ראוי להחמיר היכא דאפשר כדכתב הרב אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך על חזקה זו אף שראיתי להגאון כתב סופר בחלק ארח חיים סוף סי' א' שכתב לנדונו וז"ל ואפילו נימא דגם בדרבנן לא סמכינן על חזקה דרבא כאן ליכא רק לכתחלה עכ"ל דנראה דמספקא ליה אי בדרבנן סמכינן אחזקה דרבא מכל מקום נראה דהסכמת הפוסקים היא לסמוך על חזקה זו בדרבנן מיהא וצריך להתיישב (לעת הפנאי בל"ן) במה שרשמתי בקונטריס

הכללים מערכת החי"ת אות ח"י ובעיקר הדין ראיתי בספר בית המנוחה על הרמב"ם (הוא חבור יקר לאחד מגאוני דורנו יצ"ו) בפרק שני מהלכות שופר שכתב שנראה ברור דבן י"ג שנה שלא נבדק אם הביא שתי שערות אינו יכול להוציא רבים ידי חובתם דהא דמי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא רבים ידי חובתם הוא מדאורייתא ובדאורייתא אין לסמוך אחזקה דכל שב לכלל שנים בא לכלל סימנים:

ו) מי שחלם בליל ראשון של ראש השנה מחלומות שמתענים עליהם והתענה ביום ראשון ולא התענה ביום שני ועתה לשאו"ל הגיע איך יתנהג בכל שנה והוא חלש וקשה לו התענית נשאל בזה מרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב סי' קט"ו והשיב בסי' קי"ו דיש להקל שלא להתענות בצרוף כמה טעמים שהיו בנדונו א) שהרהר סמוך להחלום (עי"ש גוף המעשה) ב) דתענית חלום הוא רשות ג) דאיכא ראשונים דסברי שבזמן הזה שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות אין להתענות על שום חלום ד) דאיכא מאן דאמר דכל שלא חלם שלשה פעמים אין להתענות ה) דכשמצטער מן התענית יותר מהחלום אין להתענות ו) סברת האומרים דיש חומרא לאסור תענית בראש השנה לפי שהוא יום טוב וחמיר משבת תשובה ז) דאיכא מאן דאמר דמשום שהתענה בשנה אחת אין צריך להתענות בכל שנה ואף דאין בכל אחד מהטעמים הללו כדי שביעה להחל מכל מקום בהצטרפם יש להקל ומה גם דנקטינן דכשיש ספק בעיקר החלום אין להתענות וכיון שהיה מהרהר סמוך להחלום הרי זה בכלל ספק ולכן יתירו לו ויאכל ובהיות טוב יעשה סימן כפרה היינו תרנגול לכפרה וגם פדיון הנהוג מק"ס פרוטות וגם רחמנות היינו צדקה וגמילות חסדים והתרה על מה שהתענה פעם אחת עיש"ב ובס' דברי מנחם סי' תקצ"ז: ובמה שנחלקו הפוסקים אם מצוה להתענות או לאכול בראש השנה וכתב הרב באר היטב בסי' תקצ"ז שיש ראיה מחנה ואלקנה איש האלקי"ם שאכלו בראש השנה השיב על זה ידידי הגאון אבד"ק ראגאווא מוהר"ר משה מ"ש שפירא יצ"ו בקונטריס הארות השמש סי' ט"ז אות ג' דצריך עיון בראיתו דהך ויזכרה שנאמר בחנה שמזה אמרו בראש השנה דף י"א למילף זכירה זכירה דההריון היה בראש השנה נאמר במקרא אחר התחלת הפסוק וישכימו בבוקר וישתחוו לפני ה' וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה וידע את חנה אשתו ובכתובות דף ס"ה ילפינן מזה שאכסנאי אסור בתשמיש על כל פנים מבורר שהאכילה ושתיה בשילה היה קודם ראש השנה ובמדרש שמואל על פסוק ויהי היום ריב"ל אמר זה יומו של עצרת ובת"י (תרגום ירושלמי) תרגם ויהי היום והוה ביומא דמועדא ולפי זה אין שום ראיה מקראי דחנה לענין אכילה בראש השנה ובספר שו"ת כנף רננה בהנימוקים שאחר הקדמת הספר כתב בעמוד ד' וז"ל ראש השנה אי מצוה

להתענות מ"ש בה"ט מתו' עכו"ם ה' ב' ליתא דכונת התו' על ערב ראש השנה עכ"ל והנה אם פתרון מלת בה"ט הוא באר היטב הנה בבאר היטב שלפני לא ראיתי דברים אלו כמו שיראה הרואה בסי' תקצ"ז אמנם ראיתי שבספר הים התלמוד בהתשובות שבסוף הספר להגאונים מפרשי הים דשקלו וטרו בדין זה אם מותר או מצוה או אסור להתענות ובדף ע"ה סוף ע"ד (בד"ה כל זה) כתבו שהביאו ראיה ברורה ונצחת דאיכא בראש השנה משום שמחת יום טוב והציעו דבריהם לפני הגאון בעל ישועות יעקב ואחר שנתיישב הרבה הסכים שהיא ראיה נצחת ואין להשיב עליה והוא מהא דאיתא בחולין דראש השנה הוא אחד מארבעה פרקים שהמוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי היום וכו' ומשחיטים את הטבח בעל כרחו ועל כרחין משום דבראש השנה איכא משום שמחת יום טוב ועיין ברש"י ותוספות בעבודה זרה דף ה' מבואר להדיא שהוא יום טוב ואוכלין בשר עי"ש וברמב"ם הרי להדיא דאיכא שמחת יום טוב ומכל שכן דאין מצוה להתענות וזו ראיה שאין עליה תשובה נגד דעת הסוברים שיש מצוה להתענות בראש השנה עכ"ל וזו היא כונת ראית הרב בה"ט ומה שדחה הרב כנף רננה דכונת התוספות על ערב ראש השנה נראה שכונתו כאילו אמר על ליל ראש השנה ורצונו לומר דמה שמתבאר מדברי התוספות דיש בראש השנה שמחת יום טוב היינו בליל ראש השנה ולעולם אימא לך דביומו מצוה להתענות וידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בספרו הבהיר משכנות הרועים סי' א' דף יו"ד (ד"ה אולם פקחתי) הביא שכן כתב הגאון פני יהושע בחידושיו לכתובות דף ה' על דברי התוספות ד"ה אלא מעתה שכתב בתוך דבריו וכל שכן לשיטת הפוסקים דמצוה להתענות בראש השנה ואם כן על כרחין הך דארבעה פרקים היא לענין סעודת הלילה עכ"ל (ועיין לקמן באות ז בשם הרב נזירות שמשון) ועיין בספרו הבהיר שו"ת הד"ר בסימן כ"ט אות ט' ושם אות שכ"ו דף ז"ן ע"ב רמזים על אכילה בליל ראש השנה עיין שם:

שוב השגתי מגיני ארץ עם חידושי הגאון חתם סופר וראיתי בסי' תקצ"ז שעל הראיה מאלישע כתב ראיה זו אינה מכרעת דלכולי עלמא אם חל בשבת אין בו היתר תענית אלא משום שתענוג הוא לבעל תשובה משום כפרת עונותיו ואם כן אפשר דראש השנה דשונמית חל בשבת וחלילה לחשוב על אלישע שהיה מתענג בתענית שבת מפני התשובה על עונותיו ונראה לי ראיה מכרעת דהרי תואר יום טוב לא מצינו בתנ"ך על חג ומועד רק חז"ל כינו שם זה לחגים ומועדים מקרא דנבל דכתיב על יום טוב באנו והיה יום משתה ואכילה והשאילו חז"ל שם זה לכל יום טוב אף דמצינו לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב ויום הכפורים מכל מקום לא תמצא לעולם שיאמר יום טוב של יום

הכפורים כמו ששנינו יום טוב של ראש השנה ורק התם במקום שמחתן של בנות ישראל מזכיר לשון יום טוב על שהיו חולות בכרמים ואפשר שהקטנות שלא הגיעו לכלל תענית אכלו בו מעדנים גם כן ועוד תינח ביום הכפורים שיש בו טעם לשמחתו משום מתן תורה וחינוך בית המקדש אבל ראש השנה אי נימא שיש להתענות בו אין טעם לשמוח בו כלל ומה טעם לקרא לו יום טוב כלל אלא על כרחין דאכילה מצוה בו ובפורים כתיב ביה משתה ושמחה ויום טוב ואמרו חז"ל מלמד שאסור במלאכה היינו מיתורא דכבר כתיב משתה ושמחה וצריך עיון גדול מה שכתב הטורי זהב כאן ועיין תשובת הרשב"א שבבית יוסף יורה דעה סוף סי' רי"ז עכ"ל ושם בחכמת שלמה להגאון מוהרש"ק האריך מאד בזה וסיים הארכתי בזה והבאתי ראיות לכאן ולכאן ישמע חכם ויוסף לקח ועיין עוד בדין אם מצוה להתענות בראש השנה בוובורי על התורה משנת תרט"ו בפרשת נצבים עכ"ל ואין אצלי ספר דרשותיו עתה בשנת תרס"א השגתי ח"ב מספר ארחות חיים החדש וראיתי בסי' תקצ"ז סוף אות א' בשם הגאון מחותנו יצ"ו דבאסיפת זקנים ביצה ט"ו כתב שם בשם הריטב"א דיחידים אנשי מעשה מותרים להתענות ובפ"י כתובות ה' ובקו"א דבליל ראש השנה לכולי עלמא אסור להתענות ובזה מיושבים כמה קושיות והוא כדברי מגן אברהם סק"ג וחכם אחד העירני משבת קמ"ח ע"ב והתם טעמא משום שמחת יום טוב ומוכח דגם בראש השנה הוי כן ולפי מה שכתבתי ניחא ועיין תשו' מהרי"א סי' קס"ג וחתם סופר סי' קס"ח הנה שו"ת החתם סופר כבר מובאת לקמן בדברינו (בד"ה ומי שנהג) וגם הרב המחבר יצ"ו הביאה שסבאות ב' ושו"ת מהרי"א כנראה כונתו מוהר"י אסאד ואין מצוי אצלי:

ומי שנהג כמה שנים להתענות יום שני של ראש השנה מפני חלום שראה בו פעם אחת ועתה זכה לזקנה וגם עיניו כואבים (וקשה לו להתענות שני ימים רצופים יום טוב שני של ראש השנה וצום גדליה) אם מותר ללות תעניתו ולפרוע ביום אחר גם אם אירע בו ברית והוא מבעלי ברית אם מותר לאכול באותה סעודה נשאל בזה הגאון חתם סופר בסי' קס"ח והשיב דבר זה אין לו שרש בש"ס רק קבלה קדמונית שאיימו עלינו ומי יבא אחריהם וכתב הרדב"ז בסי' תש"ך שאין מקום ללות ולפרוע כי יומא גרים ובשבות יעקב ח"א סוף סי' ל' כתב כיון שקבל עליו להתענות לא יועיל הכנסת ברית מילה דלא עדיף יום טוב של ברית מיום טוב של ראש השנה עצמו ומני"ר האריך במה שיש לפקפק בדברי המחברים בכמה דברים בענייניים אלו ואחר שכתב ליישב קצת בדוחק כתב במסקנתו וז"ל ויצא לנו מזה חומרא וקולא חומרא אפילו יארע שיהיה בעל ברית מכל מקום כיון שהוא כאילו ראה החלום באותו היום ולא יועיל לזה ברית אפילו

בשבת מתענין והקולא היא מה שכתב הרדב"ז שאין מקום ללות תעניתו ולפרוע כיון דיומא קא גרים אומר אני אפילו להנ"ל בודאי לוה ופורע לא מהני בכל תענית חלום אבל מכל מקום נראה כיון שלא ראה ביומו וכולי האי ואולי אם כן לא עדיף ממה שכתב המגן אברהם סי' רפ"ח סק"ו בשם שני לוחות הברית שבכל יום ראש השנה שהיה רגיל להתענות אז באותו היום יקבל עליו להתענות שני ימים אחרים כנגדו אחר תשרי ובתחלה ישאל על נדרו בהתרת נדרים בשלשה בפתח חרטה מאחר שהגיע לימי הזקנה וכואב עינים ויום קדוש ונורא ולמחרתו צום גדליה וכדומה ע"כ מתירים לו נדרו ומשום סכנת החלום יקבל באותו היום להתענות שני ימים בחול במקומו ויהא נחשב כאילו התענה ביומו ובלבד שלא יהיה ירא לנפשו ולא תהיה נפשו עגומה כי עניינים כאלו מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה עכ"ל והגאון בס' מטה אפרים סי' תקצ"ז אות ה' כתב דמי שרגיל להתענות ביום שני שכתבו הפוסקים שאינו רשאי לשנות רגילותו אף אם הוא בעל ברית או שאר סעודת מצוה מכל מקום אם אינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו רק שצריך התרה כמו שאר נדר וכן עשה גדול אחד מעשה עכ"ל ועיין לקמן בסמוך ונשאל גאון בדורו ישמעאל כהנא בספרו הבהיר זרע אמת חלק ג' סי' ס"ג באשה שרגילה להתענות ביום שני של ראש השנה משום חלום ועתה היא מניקה את בנה וקשה להתענות שני ימים רצופים יום שני של ראש השנה ויום צום גדליה ומוכרחת לדחות אחד משני ימים הללו איזה יום תדחה ואיזה יום תתענה והשיב שתתענה ביום שני של ראש השנה שמצוה זו באה לפניה ראשונה ואין מעבירין על המצות ואם לא תוכל להתענות ביום צום גדליה אין לחוש כמו שכתב הרמ"א בריש סי' תק"ץ דעוברות ומניקות שמצטערות הרבה אין להתענות ועוד טעם שני דכיון שעשתה כן כמה שנים יש לחוש לדעת הגאונים שקבלה בידם להתענות בכל שנה שאם לא תתענה יש חשש סכנה כמבואר בסי' תקצ"ו ממילא אף אם על ידי זה לא תוכל להתענות בצום גדליה אין לנו לחוש לזה דהא חמירא סכנתא ובפרט שמן הדין כל המניקות אפילו אינן מצטערות אינן חייבות להתענות כמו שכתב הרמ"א בסי' תק"ץ:

ועל מה שנהגו להתנות בליל ראש השנה שלא להתענות על שום חלום נשאל שם זרע אמת) אם יש סמך לזה והשיב הדבר פשוט דלא שייך תנאי אלא בדבר שמקבל האדם עליו בנדר ועוד אין מקום לתנאי זה דממה נפשך אם יחלום חלום שמן הדין חייב להתענות אינו מועיל התנאי להפטר ואם הוא חלום שתלוי ברצונו אין צריך תנאי שוב כתב דאולי יצא זה להמון העם ממה שכתב בקיצור שני לוחות הברית במסכת שבת בדיני תענית חלום וז"ל שמעתי מחכם אחד שיאמר קודם ששוכב אפילו בלשון אשכנז

אם יבא לי בלילה הזאת איזה חלום איני רוצה להתענות למחר לא בשביל זה ולא בשביל דבר אחר דיהיה מה שיהיה זו סגולה שלא יבא לו שום דבר רע בחלום ואם יבא לו לא יתענה כדי שלא יתגרו בו בעלי החלומות ע"כ וסיים הרב זרע אמת ואפשר דהטעם שעושים תנאי בליל ראש השנה כדי שלא לבא לחיוב להתענות בכל שנה לפי קבלת הקדמונים ואולי מועיל זה אפילו לשלש חלומות המוזכרים בסי' פר"ח עיין שם בשני לוחות הברית ודוק עכ"ל: ז) נדר להתענות בראש השנה ונהג כן כמה שנים ושוב אירע שחל ראש השנה בשבת ואומר דאדעתא דשבת לא קבל עליו נשאל בזה מרן החבי"ף בס' לב חיים סי' קי"ז והשיב דלדעת הסוברים דרשאי להתענות בראש השנה או דאיכא מצוה להתענות בראש השנה אין חילוק בין חל ראש השנה בחול להיכא דחל בשבת ואם כן זה שנדר להתענות בראש השנה צריך הוא להתענות גם כשחל ראש השנה בשבת עי"ש.

ועתה השגתי ס' יפה ללב ח"ב וראיתי להרב נר"ו בסי' תקצ"ז שהוכיח מדברי הרב נזירות שמשון בהיפך דעל מה שכתב הרב טורי זהב שיש ראיה שאין עליה תשובה דליכא מצוה להתענות בראש השנה דהא מצינו שאכל אלישע אצל השונמית בראש השנה דחה ואמר דילמא אכל בלילה והתענה ביום אי נמי דילמא היה ראש השנה בשבת עכ"ל ולי ההדיוט נראין דברי מר אביו מרן החבי"ף דכיון דמתבאר מדברי הראשונים שהביא שם דרשאי להתענות משום תשובה גם בשבת הכי נקטינן וגם הרב נזירות שמשון אפשר דמודה לדינא שלא בא אלא לדחות דברי הרב טורי זהב דיש להוכיח דליכא מצוה דאי איכא מצוה גם אלישע היה מתענה לזה כתב דשמא היה בשבת ואז מצוה ליכא ומשום הכי לא התענה אבל רשות אימור דסובר דרשאי להתענות וכיון דרשאי להתענות אם כן מי שנדר סתם הרי גם ראש השנה שחל בשבת הוא בכלל הנדר וצריך להתענות והשגתי בשנת תרס"א חלק שני מספר ארחות חיים (החדש) וראיתי בסי' תקצ"ז שהביא הרב המחבר יצ"ו באות ב' מסקנת הרב יפה ללב בשתיקה והנראה לדעתי הקלושה כתבתי והבוחר יבחר.

ח) מי שנדר בעת צרה על דעת רבים שכשיצילהו ה' יתענה כל ימיו שני ימי ראש השנה לא רצה הרב כנסת יחזקאל סי' כ"ג להזדקק להתיר לו משום דהוכיח מראש השנה ד' י"ח בתלתא בתשרי בטילת אדכרתא וכו' דלמסקנא מצוה להתענות בראש השנה ודחה ראית הטורי זהב סי' תקי"ז וכתב ששלשה לומדים התירו לו ואמר הואיל והותר הותר מאחר דאיכא דעות דבדיעבד מהני התרה על דעת רבים כן כתב הרב שערי תשובה סי' תקצ"ז ואין ס' כנסת יחזקאל מצוי אצלי לעיין בדברי קדשו כי מראש דבריו נראה

דמה שלא רצה להזדקק להתיר הוא משום שהוא נדר של מצוה לפי הוכחתו מהש"ס דמצוה להתענות בראש השנה (וכההיא דקיימא לן ביורה דעה סי' רכ"ח סעיף ט"ו דאין מתירין נדר של דבר איסור וכו') ומסוף דבריו משמע דמה שלא רצה להתיר הוא משום שהוא נדר על דעת רבים אלא דמשום שכבר התירוהו סמך על דעת הסוברים דבדיעבד מהני וגם יש להבין איך התירו לו הלומדים הנ"ל והלא מוסכם בסי' רכ"ח סעיף כ"א דאין להתיר בלא דעתם ויש מחמירים אפילו עם דעתם וראיתי להרב ימי שלמה בשלישי מהלכות שביתת עשור שנשאל במי שנדר בעת צרה להתענות בשני ימי ראש השנה ונהג כן שתי שנים ועתה שהוא חלוש רוצה לישאל על נדרו והביא דברי מרן בסי' תקצ"ז דמי שרגיל להתענות ומשנה רגילותו וכו' ודברי הרמ"א ובאר היטב להקל במי שאינו ירא לנפשו דסגי בהתרה ושו"ת כנסת יחזקאל הנ"ל וכתב דמשום שהיה על דעת רבים הוא שלא רצה הרב כנסת יחזקאל להתיר ואם כן בנדונו שלא היה על דעת רבים יש להתיר ושוב מסיק בנדונו גם כן שלא להתיר משום חשש סכנה עי"ש ולפי זה צריך לומר דהלומדים שהתירוהו חשבי דאיכא מצוה בהתרתו וכדעת הסוברים דאין להתענות בראש השנה והגאון כנסת יחזקאל שלא רצה להתירו לכתחלה הוא לפי שיטתו שהוכיח דיש מצוה להתענות אם כן אין מצוה בהתרתו ולכן אין להתיר לכתחלה שלא במקום מצוה נדר שהוא על דעת רבים ומזה הבין הרב ימי שלמה נר"ו דבנדונו דאינו על דעת רבים גם להכנסת יחזקאל שפיר דמי להתירו אלא דמסיק שלא להתירו מחשש סכנה כמו שכתב מרן בסי' תקצ"ז יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילותו אינו משלים שנתו אלא דבנדונו שהתענה רק שתי שנים נראה לכאורה דאין חשש לפי מה שכתב הגאון פרי מגדים באשל אברהם שם סק"ב דהרגיל להתענות כך משום תשובה דוקא שלשה פעמים אז צריך להתענות לעולם ובתענית חלום אף בפעמאחת אם כן בנדון שבימי שלמה שהוא משום שנדר בעת צרה נראה דדומה למי שנדר משום תשובה וסגי בהתרה וכמו שכתבו הפוסקים למי שאינו ירא לנפשו ועיין למרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סוף סי' קי"ז שמתבאר דגם הוא סובר כהפרי מגדים הנ"ל ועיין מה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת הרי"ש אות ט"ו אם לשון רגיל הוא בשתי פעמים או בשלש עתה ראיתי בספר ארחות חיים (החדש) בסי' תקצ"ז שכתב בשם ספר כרם שלמה בשם הגר"א שכתוב בו מקרא קדש ואמרינן בתורת כהנים כבדוהו במאכל ומשתה וכסות ונקיה ונקרא חג בכסא ליום חגנו ונאמר אכלו משמנים וכו' ואמרינן בירושלמי פרק ג' דתענית בראש השנה מתריעין ולא מתענין ונקרא מועד עיין ערכין ד' יו"ד ע"ב וסוטה ד' מ"א ע"א וירושלמי פרק א' דראש

השנה עיין במרדכי והרא"ש ואעובדא דבכנסת יחזקאל סי' כ"ג במי שנדר על דעת רבים כתב בשמו שלפי דבריו הנ"ל גם לפי רוב הפוסקים יש לצדד להתיר נדרו אף לכתחלה:
ט) שופר שהוא תוך החבית שובר את החבית להוציא את השופר כדין גרוגרת כן כתב מרן חיד"א בספר מחזיק ברכה סי' תקפ"ו בשם הרשב"ץ בחידושי ראש השנה והדבר פשוט לדעתי העניה דמיירי דוקא במוסתכי (חבית שהיתה רעועה מערב שבת או ערב יו"ט ודבקו שבריה) וכמבואר בפסקים בסי' שי"ד בדין שובר את החבית כדי ליטול גרוגרת עי"ש וראיתי בשו"ת פסקי ריקנטי האחרונים סי' ט"ז שכתב שדינו של הרשב"ץ תמוה דאין ללמוד מגרוגרת לשופר דהתם הוי דבר שגופו נהנה מה שאין כן להוציא השופר וכו' ע"כ ולי הדל נראה דאין לחלק בזה דאם כן לא הוה להו להפוסקים לשנות לשון השנוי במשנה (לאכול הימנה גרוגרת) ולכתוב ליטול מה שבתוכה דיש במשמע כל מה שיהיה בתוכה בין נהנה גופו בין שאין גופו נהנה וגם מדברי הרב זרע אמת ח"א סי' ד"ן שהביא שם מבואר כן שכתב שאם נאבד מפתח של ארון הקדש אין להתיר לשבור ארון הקדש מהא דתנן שובר את החבית וכו' משום דדוקא במוסתכי וכו' עי"ש הא במוסתכי משמע דשרי אפילו לדבר שאין גופו נהנה אלא לצורך קיום מצוה דלא מקרי הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו: יוד) אם אין בנמצא אלא שופר שהוא פחות מטפח יתקע בו ויברך ואף דמדרבנן יש שיעור טפח ויש כח בידם לעקור בשב ואל תעשה היינו דוקא כשאמרו כן בפירוש לעשות סייג לתורה אבל מסתמא אם אינו יכול לקיים המצוה כדבריהם ויכול לקיים כדין תורה יקיים המצוה כדין תורה כן כתב הרב יפה ללב נר"ו בסי' תקפ"ו אות ב' בשם הגאון בנין ציון סי' ל"ג ובקונטריס הכללים במערכת המ"ם אות ט"ן רשמתי שם דיש מחלוקת בפוסקים בכיוצא בזה אם יקיים המצוה כדאורייתא מיהא ומכל מקום נראה דהעיקר כדכתב הרב הנ"ל שכן נראית הסכמת רבנן בתראי שרשמתי שם וכן דעת הגאון פרי מגדים בחלק אשל אברהם סי' תקפ"ו ס"ק ח"י עיין שם שכתב שכיון שהוא משום גזרה יש לומר לא העמידו דבריהם במקום ביטול מצוה אלא דכל זה הוא במונח דשיעור טפח דבעינן בשופר הוא מדרבנן כדמשמע מדברי הרב הלבוש כמו שכתב הרב פרי מגדים וכן כתב הרב קהל יהודה ד' פ"ו ע"א אמנם לדעת הרב המבי"ט בספר קרית ספר והזכיר דבריו הרב שלום ירושלים בסוף ספר קרבן העדה על הירושלמי בסוכה דף ו' ע"ב שסובר דשיעור שופר הוא מדאורייתא כדכתב הרב פתח הדביר בח"א בקונטריס כסא דחיי ד' ד"ר ע"ג וציין לעיין בס' מטה יהודה סי' תקפ"ו (עיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במער' השי"ן אות ס' בזה) ושם ד' ר' ע"ג (בטעם רביעי) הביא דברי הגאון מוהרא"ז בספר יד אפרים סי' תקפ"ו ס"ק ח"י שכתב דאם אין

בשופר ארבעה גודלים במקום הרחב רק במקום הקצר ואין שם שופר אחר יתקע בו אבל לא יברך עליו וביאר בטעמו משום דכיון דאינו פשוט לומר דשיעור שופר הוא מדרבנן לכן לא שרינן ליה לברך עליו עי"ש הרי דחייש הגאון מוהרא"ז לסברת מאן דאמר דהוי מדאורייתא ולכן נראה דהגאון בנין ציון משום שהיה פשוט בעיניו דשעור זה מדרבנן כתב דכשאין נמצא אחר יתקע ויברך אבל לדידן דחזינן דאיכא פלוגתא אית לן למימר לענין הברכה שב ואל תעשה ויתקע בו ולא יברך עליו וכדעת הגאון יד אפרים הנ"ל ולפי מה שכתבתי בקונטרס הכללים במערכת הכ"ף כלל צ"ה על דברי הגאון פרי מגדים בסי' תקפ"ו ס"ק ח"י אפשר דיש לומר דכשאין נמצא שופר שיש בו שיעור אין לו ליטול אפילו בלא ברכה דכיון דאחמור רבנן והם אמרו דאפילו בדיעבד לא יצא הוי כמאן דליתיה כלל ואין זה שופר ואינו יכול לצאת בו וצ"ע בזה על כל פנים לברך עליו ודאי אי אפשר כאמור.

אחר זמן רב נדפס ספר דרכי הוראה לאחד המיוחד מרבני גאוני דורנו יצ"ו וראיתי שם בח"א ד' יו"ד פרק י"ז שהאריך קצת בענין שיעור שופר ובד"ה ויש וכו' כתב בשם הבנין ציון (בסי' ל"ו) דלהרא"ש בדיעבד יצא ופלפל בדבריו ולא פניתי לעיין בדבריו רק זה ראיתי שמסקנתו דשיעור זה מעכב אפילו בדיעבד עי"ש ואם כן ודאי דהנכון לדינא הוא לתקוע ולא לברך עליו ובעיקר שיעור שופר אם הוא מן התורה כתבתי קצת בס"ד ק בקונטריס הכללים מערכת הרי"ש אות ס' עי"ש: שוב נדפס (בשנת תרנ"ו) ספר יקר בית אב לידידי הגאון מוהרא"א יודילעוויץ אבד"ק קאפוליא יצ"ו וראיתי שבסימן פ"א הרבה להשיב על דברי הרב דרכי הוראה במה שמדמה שופר שאין בו שיעור דכשר מדאורייתא לשופר של עיר הנדחת דפסול משום כתותי מיכתת שיעוריה והרי אכתי משהו מיהא איכא וכשר מדאורייתא וכו' ולזה כתב לחלק ביניהם בטוב טעם ודעת והאריך לפלפל בכל דברי הרב דרכי ההוראה ובמסקנתו כתב סוף דבר בהא סליקנא דפסקו של הרב בנין ציון נכון הוא ושופר פחות מטפח אם אין לו אחר יכול לברך עליו עכ"ד יצ"ו ולא הזכיר כלל סברת הרב המבי"ט הנז"ל וכמדומה לי שאם היה רואה שיש סוברים דשיעור שופר הוא מן התורה לא היה מחליט לתקוע בברכה ולכן דעתי השפלה כמו שכתבתי בתחלה לתקוע בלא ברכה.

שוב השגתי (בשנת תרס"א) ספר ארחות חיים החדש ח"ב ובסי' תקפ"ו אות ח' כתב שבפ"ת חולק על הבנין ציון ומסיק דעל כל פנים נכון לתקוע בלא ברכה ושבספר כרם שלמה כתב בשם הפרי מגדים שאם לא נשתייר שיעור שופר כיון דמן התורה אין שיעור ופסול רק מדרבנן אם אין שופר אחר יתקע בו ולא הראה מקום דברי הפרי מגדים וכבר

כתבתי למעלה דעתו באשל אברהם סי' תקפ"ו: והיה נראה לי מסתמיות דברי הפוסקים דהא דבעינן שיעור לשופר היינו לארכו אבל לרחבו ועוביו אין שיעור מדלא כתבו אלא שיעור לארכו דהיינו טפח והיה להם להודיע שיעור העובי והרוחב אמנם ראיתי עתה להרב משה ידבר בדף י"ב ע"ג שנסתפק בזה וכתב דהרב המגיד בפרק טו"ב מהלכות שבת סבירא ליה דבעי שיעור ברחבו ועוביו ובדעת התוספות בפרק חלון גבי מאי דאמרינן עושין לחי אשרה אבל קורה לא צדד צדדים ויותר נוטה דעתו שסוברים כהרב המגיד אבל מדברי הר"ן בפרק ראוהו בית דין שכתב וכי אמרינן ואם תקע יצא היינו דוקא בעכו"ם דגוי אבל בשל ישראל לא יצא משום דמיכתת שיעוריה ובשופר בעינן שיעור כדאיתא לעיל והא דאיתא לעיל היינו מאי דאמרינן כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן משמע דסובר דבעי שיעור לארכו בלבד אלו תורף דב"ק ולא פניתי להתיישב בדב"ק לך נא ראה:

יא) אם שאל שופר מחברו ונאנס בידו בשעת תקיעה אם חייב לשלם לו עיין מה שהבאתי בשדי חמד ח"א במערכת ארבע מינים סי' ג' אות ט' בשם הגאון מחנה אפרים בהלכות נדרים סי' כ"ד שנסתפק בזה לפי מאי דמשמע בפרק השואל ד' צ"ו דלא מיחייב שומר אלא כי מטי ליה הנאת שוה פרוטה אבל בשואל שופר לא מטי ליה הנאת ממון דאינו עשוי להשאיל ולהשכיר וכו' עתה ראיתי בספר אוריין תליתאי להגאון מוהר"ם תאומים (מחבר ספר דבר משה) בסי' צ"ז שהביא ספקו של הרב מחנה אפרים וכתב דמאי דמבעיא ליה לדידיה יש לפשוט מדברי התוספות והראשונים בסוכה דף ל"א בד"ה באשירה דמשה שפירשו הא דשופר של עבודה זרה אם תקע יצא דמיירי בעבודה זרה דכותי דיש לה ביטול אבל בעבודה זרה של ישראל שאינה בטלה לא יצא וחזרו והקשו דאם כן גם בעבודה זרה דנכרי נימא נמי מדאגבהה קנייה ונעשית של ישראל ופירש בכונתם המגן אברהם בסי' תקפ"ו סק"ה דאף על פי שלא קנאו בהגבהה שלא מידיעת הבעלים מכל מקום כיון שהגביהו על מנת לגזלו ונתחייב באונסין מיקרי של ישראל הואיל וחייב באחריותוהנה לפי המבואר בסנהדרין דף ע"ב בסוגיא דמחתרת הטעם דגזל חייב באונסים מעידנא דאגביה הוא משום דכל הנאה שלו והוי כשואל יעויין שם בפירוש רש"י בד"ה מידי דהוה אשואל ואם כן מבואר הדין דשואל שופר חייב באונסין שהרי חיוב אחריות דגזלן מכי אגביה הוא רק משום דלא גרע משואל כנ"ל ופלפל עוד על פי הדברים האלו ושוב כתב דלעיקר ספקו של המחנה אפרים הנ"ל יש מקום עיון בההיא דהא לך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי אם הוא חייב באונסין במתנה על מנת להחזיר וגם במה שכתב המחנה אפרים דלהכי פטור ולא חשיב שואל משום דלא מטי

ליה הנאת ממון צריך עיון מדברי התוספות בשבועות דף מ"ד אהא דמודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה שהקשו דהא נהנה פרוטה דרב יוסף כמו בשומר אבדה ותירצו דיכול לכוין לתקוע בשעה שלא יבא עני יעויין שם ועל כל פנים יש לומר לענין שואל דחייב באונסין מכח דמטי ליה הנאת שוה פרוטה דבשעה שעוסק במצוה מיתהני פרוטה דרב יוסף ושוב שקיל וטרי בזה דכל שאינו נהנה מגופו של דבר רק על ידי גרמא אי חשיב הנאה וסיים ועל פי כל האמור יש לפלפל טובא לענין דינו של המחנה אפרים אלא שלא יתנני הזמן להתמהמה ורשמתי הדברים לזכרון:

יב) לטלטל השופר בראש השנה אחר שיצא ידי חובתו שיטת רש"י והר"ן דמותר וגדולי האחרונים מחמירים והמחמיר תבא עליו ברכה והמיקל יש לו על מה לסמוך עיין בשו"ת הגאון דברי מרדכי פרידבורג סי' ל"ח: ואם מותר לתקוע ללא צורך (אחר שכבר יצא ידי חובתו) הנה הגאון שאגת אריה בסי' ק"ג האריך קצת וכתב דמותר לתקוע אף שלא לצורך והיה טעמו דכיון דביום זה הותרה שבות דתקיעה משום קיום המצוה אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי והוכיח כן מדאמרינן בפרק קמא דביצה דף י"ח גבי חושש בשיניו דמסקינן דמגמע את החומץ ובולע אף אחר טיבול דהואיל וקודם טיבול שרי לאחר טיבול נמי שרי דלא גזרו על מקצת שבת אלא הואיל והותר למקצתו הותר לגמרי והכי נמי הואיל והותרה התקיעה ביום זה כדי לצאת ידי חובתו הותרה לכל היום אלו תורף דב"ק והביא עיקר דינו הרב עיקרי הד"ט בסי' ל' אות י"ג והרב מוהר"ר יוסף דוד בשו"ת משיב דבר (להגאון מואלזין) בסי' ל"ו העיר דאין ראיה מהיתר דרשות להיתר דמצוה דבא מצד דחיה והגאון המחבר כתב שצדקו דבריו והאריך להוכיח שאסור לתקוע בחנם ללא צורך אך חילק דזה דוקא אחר שהסיח דעתו מתקיעה דמצוה אבל אם רצה לתקוע לשם מצוה מותר לתקוע כל היום דכל זמן שעוסק במצוה נחשב למצוה כדאיתא בחגיגה ד' ח' ע"ב שאם הפריש עשר בהמות לחגיגתו כולן דוחות יום טוב ואפילו אם לא הפריש כולן ביחד אלא אחר שהקריב בהמה אחת מביא עוד בהמה ומקריבה ביום טוב כדאיתא בירושלמי וכו' שלעולם מוסיף והולך ומקריב ביום טוב עד שיאמר שאין בדעתו עוד והכי נמי בתקיעת שופר כל זמן שדעתו להוסיף על התקיעה מותר אבל לתקוע בחנם שלא לשם מצוה אסור ואיכא שבות וכן כשאין דעתו לתקוע אלא תקיעות שתקנו בש"ם ובפוסקים ורק על ידי שהטעוהו אחרים לומר שלא יצא ידי חובתו חזר לתקוע ולפי האמת כבר יצא ידי חובתו גם בזה איכא משום שבות כיון שאין דעתו לתקוע כי אם התקיעות שתקע הגאונים אלו תורף דב"ק וכבר האריכו רבני האחרונים בסי' תקצ"ו על דברי הרב טורי זהב עיין בספר ישועות יעקב ובס' ערוך השלחן ובשאר ספרים הקדושים

אשר סביב לשלחן הטהור יחנו רק את זה אגיד כי אשר דחה הרב יוסף דוד דאין ראיה מהיתר דרשות להיתר דמצוה כפי הנראה כיונה דעתו לדברי השו"ת בשמים ראש בסי' ר"ב וכן מה שמסיק הגאון המחבר דאין איסור לחזור ולתקוע אלא אם כן אין בדעתו לתקוע לשם מצוה והוא שכתב וז"ל ומה ששאלת אם מותר לתקוע בראש השנה אחר שתקע תקיעות של מצוה שהרבה מן החכמים אומרים דשבות הזה כיון שהותר הותר אין אני רואה טעם בדברים אלו דכל דבר שהותר על ידי מצוה הרי הוא כדחוי מחמת המצוה וכל שעברה מצותו חזר אל איסורו ועוד שיש לי מקום לאסרו מכח המצוה גופא והוא דהוקצה השופר למצוה ואף שאינו מחסרו בזה כלום הרי זה כהדס דאקציה מריחיה אף שאפשר ליטלו ולהריח בו גם כן אלא שיש לחלק דשופר מיקרי טפי מכשירי מצוה או תשמיש שהרי אינו צורך לגופו של שופר אלא לשמיעת הקול ויש לחלק כיוצא בזה גם לענין קדושת בית הכנסת דלעיל ואמנם יש לומר דכל זה כחיבוב מצוה דהרי אין בזה בל תוסיף בלקיחת (אולי הוא כלקיחת) הלולב פעמים רבות ביום שהרי מנענע בהודו ובאנא ובסוף הלל ואחר התפלה בהושענא בהיקף וכן משמע בירושלמי שאין לאסור עכ"ל וידידי הגאון מוהר"י אייזנשטיין יצ"ו בספרו עמודי אש בסי' וי"ו אות י"א (ד"ה הנה אם מותר) העיר בענין זה בדברי כמה רבנים שאין ספריהם אצלי עי"ש שלא כתב דבר ברור להלכה אך מקרוב נדפס ספר בית אב לידידי הגאון מוהרא"א יודילוויץ יצ"ו וראיתי שבסי' פ"ג אות ו' ואות ז' האריך מאד בזה וכתב ולפי זה קמו דברי החכם צבי בראיתו מסוף פרק אלו קשרים ואין לנטות מדברי הרמ"א דאוסר תקיעה שלא לצורך בראש השנה עכ"ל:

עתה (תרס"א) השגתי חלק ב' מספר ארחות חיים החדש ידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו וראיתי בסי' תקצ"ו אות ב' שכתב בשם ספר כרם שלמה שדברי הטורי זהב שמתיר לתקוע בחנם אף אחר שיצאו דחוקים עיין תוספות עירובין ד' צ"ו ד"ה מיכל ובראש השנה כ"ט ד"ה ודייה ומוהרא"ל שם וקרבן נתנאל פרק ג' סי' כ"ז מכל הלין משמע שאין לתקוע בחנם ובשם ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו כתב בטורי זהב האריך בדין תקיעה ביום טוב בחנם וכבר רמז המגן אברהם לדברי היראים והוא במצוה קי"ז דמפורש כהחכם צבי וכן הוא ברשב"א שבת ל"ה והביא ראיות החכם צבי ובשואל ומשיב תליתאה ח"ב סי' קנ"ה חשב שמצא מציאה דברי היראים ולא ראה שכבר רמז המגן אברהם לזה ועיין שם שהביא סתירה בדברי הר"ן וגם הביא דברי הרשב"א והאריך בזה ומצאתי ברדב"ז חלק א' סי' שמ"ז שכתב גם כן דאיכא שבות ולצורך קצת מצוה

התירו ומה שכתב הטורי זהב בענין טילטול עיין מגן אברהם סוף סי' תרנ"א והעירוני מדברי הטורי זהב יו"ד ריש סי' רס"ו שסותר את עצמו לכאן:

יג) כתבו הפוסקים בסי' תקצ"ג תקיעות מעכבות זו את זו שאם אינו יודע אלא מקצת הסימן לא יעשה אותו המקצת שיודע אבל תשר"ת תש"ת תר"ת אין מעכבין זה את זה ואם ידע לעשות אחד או שנים עושה והטעם לפי שבכל סימן יש ספק שמא מקיים בו מצות ה' שאם יודע שברים ולא תרועה יתקע תש"ת דשמא תרועה האמורה בתורה זו היא שברים וכן בתר"ת והיה נראה לי מסתמיות דברי הפוסקים דכשתוקע הסימן שיודע יש לו גם כן לברך על תקיעתו לא מיבעיא לדעת הסוברים דחומר הספקות הם מדאורייתא ואם כן זה שיודע תש"ת או תר"ת הרי הוא ברי בחיובא דאורייתא לתקוע הסימן שיודע ואם כן חייב לברך אלא אפילו להסוברים דחומר הספקות מדרבנן מכל מקום כיון דמצווה ועושה מצוה דרבנן יש לו לברך כעל כל מצות דרבנן ומה גם דהרבה פוסקים סוברים דעד כאן לא נחלקו הרמב"ם והרשב"א בחומר הספקות אם מדאוריתא או אינם אלא מדרבנן אלא באיסורין אבל במצות עשה לכולי עלמא ספיקא דאורייתא לחומרא מן התורה כמו שהבאתי בקונטרס הכללים במערכת הסמ"ך אות מ"א ואם כן כיון שמספק שמא הסימן שיודע הוא התקיעה והתרועה אשר ציוה ה' עליהם חייב לתקוע אותו הסימן הרי מקיים מצוה מן התורה בזה וצריך לברך אבל באמת נראה כיון דקיימא לן ספק ברכות להקל ואין לנו לברך מספק אלא כשהברכה עצמה היא מדאורייתא ומסתפק בה כברכת המזון וכיוצא אבל כשהברכה היא מדרבנן כברכת המצות וכיוצא אף שעיקר המצוה היא מדאורייתא וחייב לעשותה מספק אינו מברך על עשייתה משום ספק כן נראה האמת וכן ראיתי להרב מטה אפרים בסי' תקצ"ג אות ג' שכתב מפורש בדין זה שלא לברך עי"ש והיינו ודאי מטעם שכתבתי והוא פשוט:

יד) הרב באר היטב בסי' תקצ"ג הביא דיש לכסות השופר בשעת הברכה ועיין ביד אפרים סי' תקפ"ה ולא נודע טעם כיסוי זה והתפלא בזה סופר אחד בכנסת הגדולה החדש חוברת רביעית צד צ"ו אות י"א והאריך קצת וסיים דאולי הוא על פי הסוד עי"ש אמנם כבר עמד בזה סופר אחד בהחבצלת שנת העשרים נומר 43 וכתב טעם הדבר וז"ל וטעם כיסוי השופר שהואלזכר מה שאמרו בבראשית רבה פרשה נ"ו ובפסיקתא שהצניע אברהם אבינו ליצחק בשעת בנין המזבח עד העקדה ממש שלא יזרק בו ויפסל וכיון שהתקיעה בשופר איל זכר לעקדה ואילו של יצחק עשו זה גם כן לזריזותי' דאברהם כן מפורש הטעם במאמר קדמות הזוהר להגאון רד"ל ז"ל עכ"ל: א טו) אם אפשר לתקוע שופר אחר המילה בפה המלוכלך בדם עיין בסי' תקפ"ד בטורי זהב שהגאון מוהרמ"ף

עשה כן והגאון דגול מרבבה שם כתב דאין לעשות כן משום חציצה והביא מסקנת הדגול מרבבה הרב עיקרי הד"ט בסי' ל' אות ט"ו אך הגאון בשערי תשובה מקיים עובדא דהגאון מוהרמ"ף עי"ש וכן בספרו מטה אפרים סי' תקפ"ד אות ז"ך הביא מה שהיה עושה הגדול הנ"ל עי"ש והגאון בית שלמה סי' ק"ו הביא בשם מר בריה שכתב להשיב על הדגול מרבבה הנ"ל ושהלק"ט הובא בבאר היטב סי' קס"א סק"ז כתב דמוהל שנתייבש דם המילה בידיו אינו חוצץ אך הגאון המחבר האריך קצת בזה ונראה שדעתו מסכמת לדברי הדגול מרבבה עי"ש:

טז) מה שנוהגים להקרות לתוקע סדר התקיעות מלה במלה כמו שכתב הרמ"א בסוף סי' תקפ"ה היה פשוט בעיני שאין זה אלא בתקיעות דמיושב ובתקיעות שבחזרת השליח צבור אבל לא בתקיעות שבתפלת לחש משום דהוי הפסק בתפלה ואיך יתכן להתיר ההפסק משום חשש שמא יטעה ואין ספק מוציא מידי ודאי והלא מראש מודעת זאת כי בתפלה שבלחש אינו מוסכם שצריך לתקוע והרבה מן הראשונים ואחרונים סוברים דמה שתקנו תקיעות על סדר הברכות אינו אלא על הברכות שבחזרת התפלה אבל כשאומרים הברכות בלחש כיחידים דמי ואין היחיד שומע תקיעות על סדר הברכות וכתב הרב ערך השלחן בסי' תקצ"ב דמוכח מרבינו ירוחם שאין תוקעין אלא לתפלה שבחזרת שליח צבור ושכן כתב בשיירי כנסת הגדולה בשם אור זרוע ושכן מוכח בהדיא מהר"ן ורשב"א בחידושיו אההיא דאמרינן לרבנן למה שליח צבור יורד לפני התיבה ומוכח ודאי שכן דעת רבינו הטור ומרן בשלחן ערוך שלא הזכירו תקיעות שעל סדר הברכות בתפלה שבלחש בסי' תקצ"א כי אם בסימן תקב"ץ בתפלה שבחזרת השליח צבור וכן נמשכו אחריהם הפוסקים האחרונים להזכיר התקיעות שעל סדר הברכות בחזרת השליח צבור וכבר טרח וכתב באורך בזה הרב ר' חיים ביז"ה בתשובתו שבספר לב חיים ח"ב סי' רט"ו וכתב שגם הרמב"ם והרא"ש וארחות חיים סוברים כן והגאון מוהרז"ש בשלחן ערוך שלו בסי' תקב"ץ אחר שכתב שתוקעין על סדר הברכות שבחזרת התפלה הביא שיש מקומות שנוהגים לתקוע גם בתפלה שבלחש וכתב שבמקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה שמוכח מזה שהעיקר לדינא כדעת הסוברים שלא תקנו לתקוע על סדר הברכות אלא בחזרת התפלה ובתשובה שבספר לב חיים סי' רט"ו הנ"ל כתב בדף קמ"ז (בד"ה עלה) בשם הרב שיירי כנסת הגדולה שכמה פעמים קרא תגר על מנהג זה דלתקוע בלחש ושאמר כן לפני חכמים גדולים והודו שכן נכון שלא לתקוע בתפלה שבלחש אלא שלא בטלו המנהג שהיה קבוע במקומותיהם לתקוע בתפלה בלחש עי"ש ונהי דמנהגנו לתקוע גם על סדר הברכות שבלחש וכמאן דסבר שגם

בברכות שבלחש נקראים הצבור חבר עיר היינו להתיר התקיעה עצמה אבל להתיר גם הפסק בדבור באמצע התפלה מה שלא מצינו מפורש בפוסקים ראשונים ואחרונים שיתירו להפסיק בתפלה שבלחש מי יעצור כח להתיר כזאת הא ודאי לא מסתברא כלל ולכן כאשר נודעתי שבעיר הזאת (קראסוב באזור) נהגו באחת מהבתי כנסיות להקרות להתוקע גם בתפלה שבלחש (ובשאר הבתי כנסיות אין מקרין כי אם בחזרת התפלה) שלחתי להודיעם שלא יעשו עוד כן כי באמת כמו זר נחשב בעיני להתיר להפסיק בתפלה מפני החשש שמא יטעה ויטעה ומה בכך הא ודאי בדיעבד אם יטעה אין שום חשש שהרי תפלת החזרה לפניו ושם יתקע כהוגן שהקורא עומד ומקרא לו אחת אחת: אך אחר איזה שנים ראיתי לידידי הגאון מוהר"א פוסק אבד"ק האליפוליא יצ"ו בספרו הבהיר מור ואהלות בקונטריס אהל ברכות והודאות סי' ב"ן שכתב בד' מ"ט ע"ד קבלה בידינו מקדושי עליון וגאוני ארץ שנהגו כן ושכן שמע מפי קדוש מפורסם והאריך לקיים המנהג דאין בו חשש משום הפסק בתפלה מה שהמקרא קורא להתוקע מלה במלה עיש"ב ומנהג זה לא נשמע בינינו הספרדים דאף במקומות שנוהגין להקרות את התוקע אין מקרין להתוקע בתפלת לחש כלל ועם שאיני כדאי להרהר אחר מנהג הזה אחרי שכן נהגו קדושים וגאוני ארץ אבל נראה לדעתי הקצרה דמנהג שלנו נכון וקיים: יז) מה שנהגו העולם ליטול שכר על תקיעת שופר עמד בזה הגאון חקרי לב בספר מערכי לב חלק ראשון ד' כ"ט ע"ד דהא קיימא לן מה אני בחנם וכו' דאסור ליטול שכר לימוד ולאו דוקא שכר לימוד אלא הוא הדין שכר קיום המצוה כדמוכח מדברי רש"י בקידושין ד' ח"ן ע"ב (עיין מה שכתבתי בקונטרס הכללים מערכת השי"ן אות כ"ג) וכן מדברי הרמב"ן שהביא בטור יו"ד סי' של"ה לענין שכר הרופא ועמד גם כן על דברי הפוסקים בסי' תקפ"ה דשקלו וטרו בשכר תקיעת שופר משום שכר שבת ואמאי לא קשיא להו דאסור משום שכר מצוה ונפקא מינה דאין יוצאים ידי חובתם כדקיימא לן דהנוטל שכר לדון דיניו בטלים ונדחק ליישב זה דכיון שאמרו תקיעת שופר.

חכמה ואינה מנכה אם כן יודעים לתקוע וכל הקולות כשרים ולא נאסר כי אם בלימוד שאינו יודע ללמוד בעצמו וכן דיין ועדות ורופא ולהזות ולקדש את מימיו אף שאפשר בכל אדם מכל מקים כיון שאי אפשר לעשות לו בעצמו כי אם על ידי אחר בכלל האיסור הוא אבל תקיעת שופר אפשר לכל אדם שיתקע לעצמו ליתיה בכלל האיסור עם שקצת קשה עדיין דהא אמרינן הכל חייבים בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים עכ"ל והנה עם שהחילוק שחילק הגאון דלא אמרו מה אני בחנם וכו' אלא בדבר שאין האדם יכול לעשותו בעצמו והוא מוכרח לחברו וכו' הוא חילוק נכון ואית ליה תנא דמסייע ליה

מר ניהו נתאי הארבלי דאמר עשה לך רב וקנה לך חבר (כפרק קמא דאבות משנה ו') וכתב רבינו עובדיה דמשום הכי אמר וקנה לך חבר שאפילו אם צריך לפזר על זה ממון מותר אבל ברב אין שייך לומר קנה לך רב שהרב צריך ללמוד בחנם עי"ש וטעמא בעי אמאי שרי בחבר ולא חשיב כשכר לימוד אלא ודאי היינו טעמא דלגבי חבר כיון שגם בלעדו יודע ללמוד הרי מצות הלימוד יכול בעצמו לקיים אבל ברב כיון שהתלמיד צריך לרבו להתלמד ממנו אם כן אי אפשר לו בעצמו לקיים המצוה והוא מוכרח לאחר לכן שייך ביה איסור דמה אני בחנם ואם כן בשופר דאפשר לו לתקוע בעצמו ליכא משום מה אני בחנם אלא שכבר דחה הגאון בעצמו ישוב זה דהא אמרינן דאין הכל בקיאין בתקיעת שופר וכן הוא האמת דלאו מילתא זוטרתי היא לידע סדר התקיעות ודיניהן וכמה חבילות של סברות נאמרו בפוסקים בדיני התקיעות ולאו כולי עלמא דיניהו גמירי ומה שאמרו כל הקולות כשרים בשופר אינו ענין לכאן דהתם מיירי בקול השופר עצמו דאיך שיהיה קולו החזק הוא הרפה יוצא באותו הקול אבל התוקע ודאי צריך הוא שידע סדר התקיעות ודיניהם ואין ביד כל אדם להיות בקי בזה ובלאו הכי התקיעה עצמה אף שהיא חכמה ואינה מלאכה נראה שאינה מלאכה קלה שביד כל אדם לעשותה והרבה בני אדם אינם יכולים לתקוע כלל והדרא חקירת הגאון לדוכתא:

וראיתי להרב שנות ימין בח"א בדרוש י"ב לתשובה ד' מ"ח ע"ב שכתב ליישב חקירת הגאון מערכי לב הנ"ל על פי דברי הרמב"ן והביא דבריו הטור ביו"ד סי' של"ו דאף שכתב דאסור לרופא ליטול שכר החכמה והלימוד מיהו סיים וכתב שאם התנה שכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לו דמים ויש מי שסובר וכו' ולא מיסתברא וכו' עד אלא כל מצות עשה דרמיא אכולי עלמא אם נזדמנה לו ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין מידו ואין מפקיעין ממנו חיוב שלו ופירש דבריו הרב טורי זהב שם וז"ל רצונו לומר דאף שיש איסור בנטילת שכר על הלימוד והחכמה מכל מקום כיון שכבר התנה עמו ונתחייב נגדו חייב לשלם כיון דלאו עליה דידיה לחודיה רמיא מצוה זאת דהא כל אדם יכול להתחכם ללמוד רפואות והביא (הרב שנות ימין) שרבים ונכבדים נקטי כסברת הרמב"ן הלזו והם רבינו הטור שם שפסק כן גם הרב המגיד בפרק י"ב מהלכות גזילה הלכה זהביא משם הרשב"א בחידושיו שהסכים לסברת הרמב"ן וכן פסק מרן בשולחנו הטהור וכן כתב הריטב"א בחידושיו לקידושין ד' ח' בשם הרמב"ן ושכן שמע מפי מורו גם הרב הלכה ברורה בפרק י"ב מהלכות גזילה דף ק"ג ע"ב כתב בשם מוהרש"ל וצריך לשלם שכר הרופא משלם כמו שהתנה באופן שסברת הרמב"ן מוסכמת מהרשב"א והטור והרב המגיד ומרן ורש"ל וכו' (שקיל וטרי דבנמוקי יוסף בפרק מצות

חליצה כתב בשם הריטב"א על דברי הרמב"ן הנ"ל ואינו מחוור וכו' וגם שקיל וטרי על דברי הרדב"ז בחלק שלישי דפוס פיורדא סי' תקנ"ו שכתב שרוב המפרשים סוברים דלא כסברת הרמב"ן ולא ידע מי המה המפרשים וכו' וסיים) הנה נתבאר דכל מצות עשה דלא רמיא עליה דידיה לחודיה אם נזדמנה לו ולא רצה לקיימה עד שהתנה שכר כך וכך ליכא איסורא ליטול שכר המצוה עצמה ואפילו שכר הרבה ומעתה מתרצה שפיר חקירת הרב מערכי לב בתקיעת שופר ושליח צבור דלפי האמור ניחא שהרי מסתמא ודאי הם מתנים תנאי עם התוקע ועם השליח צבור בתחילה על שכרם וכיון דלאו עלייהו בלחודייהו רמיא מצות תקיעת שופר ומצוה ללמוד ולהתפלל בצבור להוציאם ידי חובתם שהרי כל אדם יוכל להתחכם וללמוד תקיעת שופר וגם ללמוד ולהתפלל בציבור וכיון שכן לא הוי מצוה דרמיא עליה דידיה לחודיה וכגון דא ודאי מהני תנאה דמתנו התוקע והחזן לתקוע ולהתפלל [בעד שכר] וליכא איסורא וכדכתב הרמב"ן אלו תורף דב"ק: ולי הדל במחילת כבוד תורתו הרמה דבריו תמוהים דעדיין לחלוחית הדין קיימת שהביא דברי הרמב"ן שכתב דאסור לרופא ליטול שכר החכמה והלימוד וכו' וכן כתב הרב טורי זהב ולענין חיוב ממון דוקא הוא שכתבו דהכל לפי תנאו וצריך החולה לשלם לו שכרו כאשר התנה עמו ואין פוט"ר אותו משום שהרופא אסור לו ליטול שכר החכמה והלימוד דסוף סוף לענין ממון כל שהתנה עמו חייב לשלם לו כפי תנאו והנה בנדון הנ"ל אם היתה החקירה לומר איך הצבור חייבים לשלם שכר להתוקע ולהחזן להתפלל היתה מתיישבת על פי מה שכתב הרמב"ן ודעמיה דכל שהתנה הרופא שיתן לו שכר כך וכך חייב לשלם וכו' והכא נמי התנו התוקע והחזן שיתנו להם שכר כך וכך ודאי חייבים לשלם שכרם דומיא דרופא שהתנה אבל חקירת הרב היתה על התוקעים והשלוחי צבור עצמם מי התיר להם ליקח שכר מצוה וכיון.

שדבר זה נפתח בגדולים שמסתמא התוקע והשליח צבור הם יראים ושלמים ומחזירים אחר היותר הגון שאפשר למצוא לא תנוח דעתינו לומר דאין הכי נמי דאיסורא עבדי כמו ברופא שמתנה שיתנו לו כל כך שכר דעביד איסורא ואפילו הכי הרי הוא נוטל שכרו דלא יתכן לומר כן על יראי ה' ושלמים ולכך חזר הרב לבקש טעם שיצא הדבר בהיתר וניחא ליה על פי חילוק הנ"ל בין דבר שמוכרח להיות על ידי זולתו לדבר שיכול לעשות בעצמו והדר קשיתיה דגם בתקיעות תלוי בזולתו דאין הכל בקיאים בתקיעות וכו' ולולא קושיא זו היה ישוב זה נכון אבל על פי דברי הרמב"ן הנ"ל נראה ודאי דאינו מתיישב דאם באנו לומר דלפי דברי הרמב"ן כל מצוה דלא רמיא עליה דידיה בלחוד מישרא שרי ליטול עליה שכר אם כן גם שכר לימוד מותר ליטול שהרי כל אדם יכול להתחכם ללמוד

כדקאמר הרב שנות ימין ואם, כן הא דמה אני בחנם וכו' היכי משכחת לה אלא ודאי דלגבי איסורא לא מהניא מידי הא דלא רמיא עליה בלחוד דסוף סוף איסורא קעביד ורק לענין ממון הוא דמהני דכל תנאי שבממון תנאו קיים ואחר זמן רב ראיתי בספר יד ימין הן ל"ו הובא שם השמטות לספר שנות ימין ובענין זה כתוב שם בדף קע"ה ע"ד וז"ל מה שישבתי לקושית הרב מערכי לב על שכר תקיעת שופר על פי דברי הרמב"ן האמת דאחר כך ראיתי להרב מוהר"י עיאש בספר מטה יהודה סי' של"ו (בקונטריס שבט יהודה) שפירש דברי הרמב"ן דאיסורא מיהא איכא עכ"ל ומבואר דהדר ביה רב משמעתיה ובדין עבד דהדר ביה אך תמיה לי למה הוצרך לדברי הרב מטה יהודה והלא דברי הרמב"ן עצמו קרו בחול דאיסורא מיהא איכא וכמו שכתב הרב טורי זהב כאמור: נחזור לדברי הרב מערכי לב הנ"ל והוא דאחר שיישב חקירתו על תקיעת שופר על פי חילוקו הנ"ל הדר קשיתיה ממה שכתבו הפוסקים אשר הובאו ביתה יוסף סי' תקפ"ה על שכר החזנים אי איכא משום שכר שבת דתיפוק ליה משום שכר מצוה וכתב ליישב דשכר זה מותר משום דלא אסרו אלא בדאורייתא כדכתבו הרא"ש והר"ן בנדרים דף ל"ז ואף להפוסקים דתפלה דאורייתא מכל מקום שכר השליח צבור הוא לצאת ידי חובת קדיש וקדושה שהם דרבנן וגם שאר עניינים דאפילו חיוב דרבנן ליכא כדכתב בבית יוסף סי' ג"ן אלו תורף דב"ק ולפי הנראה לא זכר שר את דברי הרמ"א בסי' ש"ו דאם שכורים לחדש או לשנה שרי לכולי עלמא עי"ש והיה לו להקשות על זה דאיך אפשר דשרי הא איכא משום שכר מצוה כמו שהקשה על מה שכתב מרן בבית יוסף סי' תקפ"ה והנה מה שכתב דלצאת ידי חובת קדיש וקדושה אינו אלא מדרבנן כן נראה דעת רוב הפוסקים עיין להרב ארעא דרבנן באות תקמ"ג ושו"ת ארח לצדיק סי' ב' וסי' ג' וסמיכה לחיים סי' א' מכל מקום אינו מוסכם דהרי הרשב"ץ בח"ב הביא דבריו בקהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' קכ"ח ובברכי יוסף א"ח סי' קל"ה אות א' ובשיורי ברכה שבברכי יוסף סבירא ליה שהם מדאורייתא עיין באור לי בהשמטות דף קמ"ו ע"ב ואם כן לדעתו החקירה במקומה עומדת אכן בהורמנותיה דמר נראה ליישב על פי דרכו והוא שידוע דגם להרמב"ם שסובר דתפלה מצות עשה מן התורה מכל מקום נוסח התפלה הוא מדרבנן דמדאורייתא בבקשה בעלמא פעם אחת ביום יוצא ידי חובתו והשליח צבור שנוטל שכר על התפלה הוא מן התקנה ואילך דתקון רבנן סדר תפלה בא לו בארוכה ואילו היה די בבקשה בעלמא לא היינו צריכים לשליח צבור כלל וזה אינו אלא מדרבנן לכן יכולים לקבל שכר על אריכות נוסח התפלה וכן גבי שופר מן התורה אין לנו חיוב אלא שלשה פעמים תר"ת ולזה לא היה צריך שכר אלא דרבנן תקנו לתקוע תשר"ת

וכו' שלשה פעמים ולתקוע בברכות וכיוצא שהתוספות מרובה על העוקר והתוקע בא בשכרו על התוספת הזה וכיון שהוא מדרבנן יכול לקבל על זה שכר ורק החשש הוא משום שכר שבת.

שוב התבוננתי דבמה שכתבתי ליישב החקירה לענין התקיעו' דמן התורה אין חיוב אלא שלש פעמים והשאר הוא מדרבנן יש לפקפק דמאחר דמה שאנו תוקעים כל הסדרים הללו הוא משום דמספקא לן בתרועה האמורה בתורה אי גנוחי גנח וכו' הוי ספקא דאורייתא ולדעת הרשב"א ודעמיה דחומר הספקות מדאורייתא הדר הוה ליה דין תורה דאסור ליטול שכר ואפילו לדעת הרמב"ם ודעמיה דחומר הספקות מדרבנן יש לפקפק לדעת הסוברים דלא אמר הרמב"ם ודעמיה דחומר הספקות מדרבנן אלא בענין איסורין אבל במצות עשה לכולי עלמא ספקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא עיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הסמ"ך אות מ"א אלא דעדיין יש לקיים מה שכתבתי דהא לצאת ידי ספק זה די בשלשים דמיושב דהתקיעות שעל סדר הברכות וגם מה שתוקעים עוד אין חיוב מן התורה כלל אחר שנים רבות השגתי ספר בית מאיר על א"ח וראיתי בסי' תקפ"ה שעמד בחקירה זו אמאי לא אסרינן ליטול שכר משום מה אני בחנם כמו בנוטל שכר להזות ולקדש דמשום דהוי הכשר מצוה אסור כמו שכתב רש"י בבכורות דף כ"ט בגמרא וכתב דיש לומר דהוי מידי דטרחא דשרי כמו שכר להביא מי חטאת ואפר חטאת דשרי כמו שפירש רש"י בפרק האיש מקדש דף ח"ן דמילתא דטירחא הוא ורחמנא לא רמי עליה ושרי למישקל אגרא עכ"ל ולכאורה קשה דהא הבאת המים והאפר אינן גוף המצוה ואם הותר ליטול שכר עליהן משום דאיכא טירחא היכי מצינן למילף מינה שיהא מותר ליטול שכר על תקיעת שופר שהיא גוף המצוה מפני שיש בה טורח דילמא בגוף המצוה אף דאיכא טירחא לא שרי ונראה ליישב דודאי מה שכתב רש"י דהזאה וקידוש היא הכשר מצוה אין פירושו כשאר מכשירי מצוה דאמרינן בעלמא שפירושו הוא שאינו עיקר וגוף המצוה אלא הכשר מצוה דקאמר רש"י הכא פירושו עיקר גוף המצוה דאם נאמר דהזאה גופה מכשירי מצוה הויא אם כן מה היא גוף המצוה אלא ודאי הכשר מצוה דקאמר כלומר גוף המצוה דהזאה וקידוש הן גוף המצוה והבאה ומילוי הוו מכשירין בעלמא וכיון דקאמר רש"י בקידושין דף ח"ן ע"ב בטעם איסור ליטול שכר על הזאה וקידוש דהוא משום דלית בה טירחאושכר לימוד מצוה הוא נוטל והתורה אמרה ראה למדתי אתכם מה אני בחנם וכו' שמעינן דאם היה טירחא בהזאה וקידוש הוה שרי אף שהן גוף המצוה ומינה ילפינן לתקיעת שופר דאף שהיא גוף המצוה כיון שיש בה טורח מותר ליטול שכר כן נראה שהיא כונת הגאון אלא שקיצר וסמך על המבין

והאמת דמדברי רש"י מתבאר כדכתב הגאון בית מאיר דאפילו בהזאה עצמה שהיא גוף המצוה היה מותר ליטול שכר אם היה דבר של טרחא שהרי כתב דבהזאה וקידוש אין בו טורח משמע הא אם היה טורח היה מותר ליקח שכר דאף על קיום המצוה עצמה במילתא דטירחא לא רמי עליה רחמנא חיובא וכן ראיתי בספר שובע שמחות בסוגיא דקידושין הנ"ל שכתב בשם שו"ת הגאון מוהרם פאדווה סי' מ' לענין לימוד תורה דלאין מבינים באמירת פעם אחת דאיכא טרחא מותר ליטול שכר והיינו ודאי על פי דברי רש"י הנ"ל דמשמע דלקיום המצוה עצמה נמי כי איכא טרחא מותר ליטול שכר דלא אטרחיה רחמנא והרב שובע שמחות רצה לומר דגם לשמוע טענות בעלי הדין חשיב טרחא ומותר ליטול שכר על זה ולא אסרו ליטול שכר לדון אלא למי שיודע כבר טענותיהם ואין צריך רק לפסוק הדין ושוב חזר בו דמדלא נמצא היתר זה בשום פוסק על כרחין לומר דגם זה לא מקרי טרחא עי"ש אם כן בתקיעת שופר דודאי הוא טרחא יכול ליטול שכר אלא דמלשון הש"ס משמע דיש לחלק בין גוף המצוה עצמה למה שאינו גוף המצוה וכן הרמב"ם בפרק ז' מהלכות פרה הלכה ב' כתב לחלק בין הזאה וקדוש להבאה ומילוי בסתם ולא כתב שום טעם משמע דכל שהוא גוף המצוה אין היתר ליטול עליה שכר והריטב"א שם גבי בשכר הבאה ומילוי כתב פירוש דהוי אגר טירחא ופעולה ולאו אגר הוראה ומצוה וגבי שכר הזאה וקידוש כתב דהוי שכר הוראה ומצוה ואסירי ולא סיים כדברי רש"י דליכא טירחא משמע דסבירא ליה דאין טעם האיסור משום דליכא טירחא דאף אי איכא טירחא נמי אסור כל שהוא גוף המצוה גם בשובע שמחות שם שכתב על שמיעת הטענות דליכא טירחא כנז"ל סיים וגם היא מן המצוה דשמוע בין אחיכם כתיב ושפטתם צדק נראה דכונתו לומר דאף אי נימא דשמיעת הטענות היא טירחא כיון דהיא מן המצוה אסור (מה שכתב שם בשם מוהר"ם פאדווא כנז"ל מובן שהם דברי הרב המגיה עי"ש) ולא ידעתי איך לא נרגש שמדברי רש"י מתבאר דגם במצוה כי איכא טירחא שרי ועל כל פנים לפי מה שכתבנו דמשמעות הש"ס והרמב"ם והריטב"א הוא דלמצוה אסור ליטול שכר אף על הטורח החקירה במקומה עומדת אם לא שנאמר דעיקר השכר הוא על ריבוי התקיעות שהן מדרבנן ועל דרך שכתב הגאון מערכי לב לגבי שכר השליח צבור:

שוב השגתי ס' אשלי רברבי עם הגהות יד שאול להגאון בעל שו"ת שואל ומשיב וראיתי שעל מה שכתב הרמ"א בסי' רס"א דאם אין האב יודע למול והמוהל אינו רוצה למול בחנם גוערים בו וכו' כתב על זה תמיהני מדוע לוקחין שכר מהתקיעות עיין סי' תקפ"ה וכמה מצות ומדוע יש לגעור במוהל ואדרבא בעיר גדולה יש לומר, שלוקחים שכר בטלה

שיוכל להיות בטל במצוה זו רוב היום ולפעמים נוסעים לכפרים וצריכים לשבות שם שבת או יום טוב ומתבטלים כמה ימים ומצאתי בהראב"ד פרק ששי מהלכות שבועות הלכה ט' דמבואר שהיה המוהל נוטל שכר על המילה ועיין שם בכסף משנה ולחם משנה וטורי זהב סי' רכ"א ס"ק מ"ב גם י"ל דלוקח שכר חכמתו כביו"ד סי' של"ו לענין רופא גם מה שכתב הרב יעב"ץ בסידור שלו דנוכל להטעותו כמו בחליצה הנה לענין שכר חכמתו שפיר מוכרח ליתן לו כמבואר בסי' של"ו עכ"ל הנה פשיטא ליה דבתקיעות אין שום חשש ליטול שכר וכונתו דאף דבאמת כמה נצטער אותו צדיק רבינו הטור על מה שנוטלים שכר על התקיעות הנה לא אמר אלא משום שכר יום טוב ומשמע דאי לאו האי טעמא הוה שרי אלמא דליכא איסורא משום שכר מצוה אלא דהיא גופא טעמא בעי וכדחקר הגאון מערכי לב דלמה לא יהא אסור משום מה אני בחנם ולפי מה שכתבתי אני הדל דהשכר הוא על ריבוי התקיעות שהן מדרבנן אין מקום לתמיהתו על הרמ"א מתקיעות במחילת כבוד גאונו דשאני מילה שהיא מצוה מן התורה ולפי מה שהביא מדברי הראב"ד דהמוהל נוטל שכר ואמר מר משום שנוטלים שכר בטלה וכו' אם כן קשה בתקיעות דליכא ביטול מלאכה למה יהא מותר ומה שנראה מדברי הגאון יד שאול דמשום שלפעמים יש לו להמוהל ביטול מלאכתו מותר לו ליטול שכר בכל זמן במחילת כבוד גאונו אינו נכון בעיני דתיסגי לן להתיר לו כשיש לו ביטול מלאכה ולפי דברי הגאון בית מאיר אתי שפיר הכל דבתקיעות דשרי הוא משום דאיכא טירחא ובמילה שכתב הרמ"א דגוערין בו היינו טעמא משום דליכא טירחא ולא ביטול מלאכה לשעה קלה ואין הכי נמי דאם יצטרך להתבטל ממלאכתו כמו שאמר ביד שאול דיצטרך לילך לכפר וכו' גם הרמ"א מודה דשרי (ובשואל ומשיב מהדורא קמא ח"ב סי' קנ"א מביא בשם הרשב"ץ דהרבנים נוטלים שכר על שבטלים ממלאכתם) ובהכי מיירי ההיא דהראב"ד בהלכות שבועות הנ"ל ותו לא מידי עתה השגתי ספר ארחות חיים (החדש) חלק ב' וראיתי מה שכתב בסי' תקפ"ה אות י"ב בדין האמור שם דהנוטל שכר לתקיעה אינו רואה סימן ברכה ומביא שם בשם ספר מאורי אור בחלק בן נון ד' ק"ט ע"ב שכתב שנוטלים בשכר שלשים קולות שאחר כך שהוא מנהג בעלמא או משום התרועה גדולה שלבסוף וכו' ואין ספר זה מצוי אצלי לראות דב"ק דלכאורה ישוב זה אינו מועיל אלא לחקירת הרב חקרי לב מדין שכר מצוה אבל מה יושיעינו זה לדין שכר שבת ויום טוב וכל הכתוב שם כנראה הוא על שכר שבת ולא נגעו בדין שכר מצוה כן נראה לפום ריהטא כי לא נתיישבתי בדב"ק ואתה תחזה:

יח) ברכת שופר אם היא לשמוע קול שופר או על תקיעת שופר הוא מחלוקת הפוסקים עיין בסי' תקפ"ה ודברי רבינו תם שהביא הרא"ש בזה סתרא"י נינהו דבפרק ד' דראש השנה כתב בשמו בסוף סי' יו"ד דמברך על תקיעת שופר ובפרק קמא דפסחים סי' יו"ד כתב לשמוע וכו' וכבר עמד בזה הגאון קרבן נתנאל וראיתי להגאון בגדי ישע סי' ח"י שכתב שיש טעות בדברי הרא"ש בראש השנה (במה שכתב בשם רבינו תם שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה היא גמר מצותה צריך להיות דעשייתה לאו גמר מצותה) וכונת רבינו תם לא ללמדנו נוסח הברכה אלא כונתו שיברך רק בזמן התקיעה ולא בזמן עשיית השופר וכדמסקינן במנחות דף מ"ב ע"ב דכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצותה אין מברכין על עשייתה אלא על קיום המצוה ואף דבספר הישר לר"ת סי' נט"ר חשב תקיעת שופר בהדי הנך דמברך בעל טעות סופר הוא וכן בתמים דעים סי' קע"ט יש למחוק תיבת שופר אלו תורף דב"ק ודבריו דחוקים מאד דמלבד דנראה מפשט דברי הרא"ש דכונתו לומר דחלוקים בזה ר"ת וראבי"ה לר"ת מברך על תקיעת ולראבי"ה לשמוע ולפי פירושו בטלה מחלוקת ותו דאם לא בא ר"ת אלא לומר דאין לברך בזמן עשיית השופר אם כן הא הוה ליה לאשמועינן בהדיא שלא יברך בעשיית השופר ואנן ידעינן דבשעת התקיעה מברך ככל המצות דמברך עובר לעשייתן וגם הוה ליה למימר כתב ר"ת דמברך על התקיעה ומדכתב דמברך על תקיעת שופר נראה דנוסח הברכה אתא לאשמועינן אף גם זאת כיון דפתח בסברת ר"ת היה לו לסיים סברתו בנוסח הברכה ושכן כתב ראבי"ה על פי הירושלמי וכו' אלא ודאי מוכח דכונת הרא"ש דר"ת סובר דהנוסח הוא על תקיעת שופר וכמו שהבין הגאון קרבן נתנאל וגם מדברי מרן בית יוסף בסי' תקפ"ה הנ"ל מוכח שהבין כן ומה גם שכן מפורש בס' הישר ובתמים דעים כמו שכתב בבגדי ישע שם ואם תנוח דעתנו על פי הגהה טפי ניחא לן להגיה בדברי הרא"ש דפסחים הנ"ל רבינו חננאל במקום רבינו תם והוא טעות המצוי ורגיל להחליף ר"ת בר"ח ולא נצטרך להגיה בשלשה ספרים כמ"ש הגאון בגדי ישע הנ"ל (ואין בכיוצא לכל זה חשש משום חרם הקדמונים שלא להגיה הספרים כמו שמתבאר ממה שכתבתי בקונטריס זה במערכת הה"א אות א') ומה שהכריח דעל כרחין בת"ד יש ט"ס דהא בסי' קפ"ו כתב בשם הרמב"ן דהמנהג לשמוע קול שופר ופשיטא דר"ת לא יחלוק על המנהג נראה דאין זה הכרח דר"ת דינא הוא דקאמר ותו אפשר דבאתריה דר"ת גם המנהג היה כסברתו ואין שום הכרח מדברי הרמב"ן כן נראה ברור לדעתי העניה ולענין דינא אין שום נפקותא דאנן אתכא דמרן סמכינן וכן מנהג פשוט לברך לשמוע וכו' אחר כמה שנים בא לידי ס' יד דוד עלהש"ס וראיתי שם על פסחים ד' ז' שעמד על דברי הרא"ש במה שכתב

בשם ר"ת (ולא ראה דברי הקרבן נתנאל) וכתב שבספר המכריע סי' ס"א כתב בשם ר"ת דמברכין על תקיעת ושנראה מלקוטות הרמב"ן שכן דעת רבינו תם וככתוב בספר הישר ובתמים דעים וכתב ליישב דמה שכתב הרא"ש בפסחים בענין שופר הוא סברת עצמו על פי יסוד דעת רבינו תם וגם זה דוחק כיעו"ש:

יט) כתב מרן הבית יוסף בסי' תקפ"ה בשם הרב תרומת הדשן סי' ק"מ דמי שכבר יצא ידי חובת תקיעה ורוצה להוציא אחר מן הדין השומע היה לו לברך אבל אין נוהגים כן ושוב הביא דברי הרמב"ם שכתב דהעושה מצוה לאחרים מברך ברכת המצוה ולא ברכת שהחיינו וכתב שמצא כתוב ללמוד מדברי הרמב"ם דמי שכבר יצא ידי תקיעה ותוקע להוציא אחר לא יברך שהחיינו וסיים ונראה שזה כדעת התרומת הדשן דבסמוך ואין נוהגים כן ואפשר דהרמב"ם לא מיירי אלא במצוה שיש בה מעשה אבל במצוה שאין בה מעשה מברך שהחיינו אפילו כשעושה אותה לאחרים עכ"ל כל הבא אל הבי"ת יתמ"ה דאיך כתב שזה כדעת התרומת הדשן וכו' דאדרבא נהפוך הוא דלהרמב"ם מברך התוקע ולהרב תרומת הדשן מן הדין יש לו לשומע לברך וכבר ראיתי לרבנן קדישי אשר היו תמהי"ם בזה וכל מה שפירשו בזה הוא דחוק הרבנים מחצית השקל וישועות יעקב פירשו דכונת מרן דכשם דבברכת המצוה לדעת התרומת הדשן מן הדין יברך השומע אלא שאין המנהג כן הכי נמי לברכת שהחינו לדעת הרמב"ם יש לברך השומע ואין המנהג כן וזה דחוק מאד דאם כן כך היה לו למרן לכתוב ונראה שזה מעין מה שכתב התרומת הדשן דבסמוך ולא לכתוב שזה כדעת התרומת הדשן והרב שלחן גבוה כתב בתחלה להגיה בדברי מרן וכן צריך להיות ונראה שזה כדעת התרומת הדשן דאין נוהגים כן ורוצה לומר דדברי הרמב"ם הם כמנהג שהזכיר התרומת הדשן שהתוקע מברך ודחה זה משום דלמנהג התרומת הדשן התוקע מברך ברכת המצוה וגם שהחיינו ואילו להרמב"ם אין התוקע מברך שהחיינו ולי הדל אי מהא לא איריא דהא רבינו התרומת הדשן לא מיירי כלל מברכת זמן אלא מברכת המצוה וכן מתבאר מסיגנון דברי מרן הבית יוסף שהביא דברי התרומת הדשן קודם ברכת שהחיינו וכן מוכח מהמצויין ברמ"א שציין בית יוסף ותרומת הדשן והיינו דמדברי שניהם למדנו לשתי הברכות דאילו מדברי התרומת הדשן לחוד לא שמעינן אלא לענין ברכת התקיעה ועיין להרב מגן אברהם ועוד דיכולים אנו להגיה דאפשר במקום ואפשר והכי קאמר נראה שזה כדעת התרומת הדשן דבסמוך וכו' דאפשר דהרמב"ם לא מיירי אלא וכו' וכלומר דאף על גב דלמנהג התרומת הדשן התוקע מברך זמן ואילו הרמב"ם סובר דהעושה לאחרים אינו מברך זמן אפשר דהרמב"ם מיירי דוקא במצוה שיש בה מעשה וכו' אלא דאין דעתי נוחה בזה דמאי כדעת

התרומת הדשן וכו' והוה ליה למימר ונראה שזה כדכתב התרומת הדשן דאין נוהגים כן או לשון אחר כיוצא לזה דאילו משמעות לשון כדעת התרומת הדשן הוא כסברת התרומת הדשן עצמו והרב צרור החיים בפרק י"א מהלכות ברכות כתב גם כן להגיה בדברי מרן הבית יוסף דאין נוהגים במקום ואין ופירש בענין אחר דנראה מהתרומת הדשן דעד כאן לא קאמר דנהגו דמברך התוקע אלא בברכת המצוה ולא בברכת זמן וכדברי המצאתי כתוב לדעת הרמב"ם ולדבריו צריך לומר דמה שכתב מרן שזה כדעת התרומת הדשן דאין נוהגין כן כונתו דאף כהמנהג אתי וכל שכן דכדעת התרומת הדשן אתי לענין שהחיינו מיהא ומה שכתב אח"כ ואפשר דהרמב"ם לא מיירי וכו' בא לדחות דאין מהרמב"ם הכרח דסובר כהמנהג דיש לומר דבזה גם להרמב"ם יברך התוקע דלא כהמנהג והוא דוחק דמשמעות הלשון הוא דבא ליישב מה שהוקשה לו ולי הדל נראה להגיה וזה שלא כדעת התרומת הדשן דבסמוך ואין נוהגים כן וכונתו לומר דדברי הרמב"ם הם היפך דעת התרומת הדשן לענין ברכת המצוה עצמה וגם שלא כהמנהג לענין שהחיינו דנוהגים דמברך התוקע דזה הוי היפך מה שכתב הרמב"ם ולזה קאמר ואפשר וכו' כלומר דאין דברי הרמב"ם היפך המנהג משום דבמצוה שאין בה מעשה גם הרמב"ם מודה דמברך התוקע גם שהחיינו וק"ל ואחר זמן רב נזדמן לידי פה עיהק"ו חברון תוב"ב ספר אדרת אליהו להרב המחבר ספר כסא אליהו וראיתי שדבר בזה ולפי ששאול הוא בידי אעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו בדף מ' ע"ג וכתב מרן ז"ל בב"י שם כתב הר"מ אחד העושה מצוה לעצמו וכו' מברך אקב"ו לעשות אבל וכו' וזה כדעת התה"ד דבסמוך וכולם תמהו עליו דאדרבה אין זה כדעת התה"ד דהר"מ ס"ל דמברך גם כשעושה לאחרים והרב תה"ד ס"ל דאינו מברך אלא בעל המצוה ולי ההדיוט נראה דכונת מרן ז"ל כמ"ש הרב תה"ד ז"ל ואין נוהגין כן דמה שכתוב בב"י אחר תיבת דבסמוך ואין נוהגין כן היינו סמוך דלעיל מיניה וכונתו לומר וזה כמ"ש התה"ד בסמוך ואין נוהגין כן שוב ראיתי להרב יד אהרן נר"ו שכתב דעלה על דעתו ליישב כן והוא דוחק יע"ש ואני בעניי אמינא דאיברא דתיבת כדעת התה"ד הוי דוחק דבאמת אין זה דעתו אבל עכ"פ מוכרח לאומרו דאי לא תימא הכי קשה טובא לישנא דואין נוהגין כן מאי קאמר דאף אם ח"ו נאמר דשלא בהשגחה כתב דהוי כדעת התה"ד סוף סוף לשון ואין נוהגין כן למאי אתא הא כבר מילתא אמורה מפי התה"ד ואם נאמר דט"ס יש וצ"ל וזה שלא כדעת התה"ד אכתי קשה ואין נוהגין כן דקאמר דהוי היפך עדותו של הרב תה"ד דהרב תה"ד העיד שנוהגין שמברך העושה מצוה ואיהו קאמר שנהגו בהיפך עכ"ל ועיין עוד לקמן (בד"ה גם ראיתי) מה שהבאתי בשם הרב בית דוד והנראה לדעתי העניה כתבתי:

וראיתי עוד להרב שלחן גבוה שהקשה על הרב תרומת הדשן ומרן היכי תלו הא מילתא במנהגא דהא דינא נמי הכי הוא דאמרינן בראש השנה דף כ"ט כל הברכות אף על פי שיצא מוציא והצריך עיון ובמקום אחר יישבתי קושיא זו על פי דעת הסוברים וכן היא דעת מרן בסי' רע"ג ס"ד דהא דאף שיצא מוציא הוא דוקא למי שאינו בקי עי"ש ונראה דגם לדעת הסוברים דמוציא גם לבקי יש ליישב דבשלמא בשאר מצות דמברך על עשיית המצוה וזה אינו שייך לגבי היוצא ידי חובתו דאיך יאמר וציונו לעשות מצוה פלונית והוא אינו עושה בעצמו לכן דין הוא שיברך המוציאו ידי חובתו וכן בתקיעת שופר אילו היה נוסח הברכה על תקיעת שופר היה לנו לומר דמן הדין יברך המוציא ולא השומע דאין שייך כל כך לגבי השומע לומר על תקיעת שופר והוא אינו תוקע אבל כיון דנוסח הברכה היא לשמוע קול שופר בזה אינו בדין שיברך התוקע דכיון דהברכה אתיא שפיר לתרווייהו והתוקע כבר יצא ידי חובתו והשומע לא יצא ידי חובתו עדיין טפי עדיף מדינא שיברך השומע אלא שלא נהגו כן (ועיין לקמן בד"ה ועיינתי עתה):
ובזה יש ליישב תמיהת הרב בית דוד הביא דבריו בספר יקהיל שלמה בדף קמ"ח ע"ב על רבינו התרומת הדשן דהיכן מצינו שזה יעשה המצוה וחברו יברך דבשום דוכתא אינו מברך רק העושה המצוה עצמו בין שתהיה עשייתה לעצמו בין שתהיה לאחרים עכ"ל ואין הספר אצלי לראות אם יישב קושיתו או לא מצא מנוח אך לפי האמור ניחא דבשאר מצות כיון שמברך על עשיית המצוה והיוצא ידי חובתו אינו עושה גוף מעשה המצוה לכן בדין הוא שיברך העושה המצוה בעצמו אף על פי שהוא כבר יצא ידי חובתו ואינו מברך אלא בשביל חברו זה אבל ברכת שופר שהיא על השמיעה ושייכה שפיר גם להיוצא ידי חובת המצוה לכן מברך היוצא ידי חובתו:.
והנה מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' מ"ז אות ד הביא בשם הרב הלק"ט בח"ב סי' קנ"ט שנשאל על שומע דברי תורה אם צריך לברך ושהשיב דמאחר דשומע כעונה יש לברך מידי דהוה אשומע קול שופר ומגילה ואף לדברי האגור דהרהור לאו כדיבור דמי התם הוא דליכא שומע ומשמיע וכו' עי"ש הרי דאף במגילה שנוסח הברכה היא על מקרא מגילה סובר הרב שיברך היוצא בה ידי חובתו כמו בברכת שופר ומיסתייעא מילתיה מדברי הרב תרומת הדשן שכתב שמן הדין היוצא ידי חובת שופר צריך לברך ועם שלפי מה שכתבתי אני הדל יש לומר דבמגילה לא יהא הדין כן לדעת הרב תרומת הדשן שהרי אינו מברך לשמוע מגילה (כמו בשופר) אלא על הקריאה הוא מברך ומאחר שהוא אינו קורא לא יהיה הו שייך לברך על הקריאה שקורא חברו כמו שכתב הרב בית דוד דלא מצינו שיברך אדם על המצוה שעושה חברו מכל מקום יש לומר לדעת הרב הלק"ט

דכיון דנוסח הברכה אינה לקרות מגילה(דאז ודאי לא היתה שייכה לגבי היוצא ידי חובתו כיון שהוא אינו קורא) אלא על מקרא מגילה שייכה שפיר לגבי היוצא דהוי כאילו אומר על שמיעת קריאת המגילה ולכן מברך היוצא ידי חובתו כמו בשופר לדעת הרב תרומת הדשן:

ונראה שנוכל לומר שגם הרב הלק"ט יסבו"ר ול"ו ידע כדעת הרב בית דוד דבכל המצות דעלמא העושה המצוה בעצמו צריך לברך ולא שאחר יברך וחברו יעשה המצוה אלא דבברכת התורה סבירא ליה דהיוצא יברך מידי דהוה אשומע שופר ושומע מגילה כנז"ל וכן בברכת התורה לפי נוסחתינו אשר קדשנו וכו' על דברי תורה אם כן הרי היא דומה לברכת על מקרא מגילה דמשום שאינו מברך לקרות המגילה אלא על מקרא שייכה לגבי היוצא ידי חובתו והכי נמי בברכת התורה כיון שאין אנחנו מברכים אשר קדשנו וכו' לעסוק בתורה אלא על דברי תורה הרי היא בסיגנון ברכת המגילה וביקהיל שלמה שם הקשה על הרב הלק"ט דהיכן מצינו שזה עושה המצוה וזה מברך דבשום דוכתא אינו מברך רק העושה המצוה עצמו וכו' ושוב ראה להרב בית דוד שהקשה כן על הרב תרומת הדשן וכו' והעיר על הרב בית דוד למה לא הקשה גם על הרב הלק"ט הנ"ל והנה לולא דברי הרב בית דוד לא היה מקום להקשות על הרב הלק"ט דיש לומר שאני ברכת התורה משאר ברכת המצות כאמור ובפרט שהרב הלק"ט מדמי לה לברכת שופר דהיוצא הוא המברך וכדכתב הרב תרומת הדשן שכן הוא מן הדין ורק לפי שיטת הרב בית דוד דלא סבירא ליה לחלק בהכי הוא שיש להקשות כן גם על הרב הלק"ט וכמו שהעיד ביקהיל שלמה על הרב בית דוד ומי שנמצא אצלו ספר בית דוד ורגיל בו יוכל לידע אם הרב בית דוד מזכיר את ספר הלק"ט שאם אינו מזכירו אין מקום להעיר עליו כלל:

ומרן חיד"א במחזיק ברכה שם (בסי' מ"ז) הקשה על הרב הלק"ט ממה שכתב הרא"ש בריש פרק הקורא עומד דהעולה לקרות בתורה יקרא עם השליח צבור שלא תהא ברכה לבטלה ופסקו כן הריב"ה ומרן בסי' קמ"א ולפי שיטתו דכיון דשומע כעונה יכול לברך איך כתבו דאם לא יקרא הויא ברכה לבטלה והביא שהרב זקן אהרן בתשובה סי' ס' חולק על סברת הרב הלק"ט שכתב דמה שאמרו שומע כעונה היינו בהלל וקדושה וקדיש דשמיעתו הויא כאילו ענה עם הצבור ויוצא באותה שמיעה ובברכה שברכו הקוראים וכו' אבל לברך האדם במצוה שיעשה חבירו זה אינו שלא מצינו שיברך האדם על מקרא מגילה על דעת שחברו יקרא המגילה (ומה שאמרו בירושלמי פרק הקורא עומד בר' מאיר וכו' ונתנה לאחר ובירך וכו' התם בדיעבד וברכה שלאחריה שהיא מנהג בעלמא וכו' כן סיים בשמו במחזיק ברכה סי' תרפ"ט) ועם שאין להקשות על הלק"ט מהזקן

אהרן דגברא אגברא לא רמינן אך קשה מה יענה הרב הלק"ט לדברי הרא"ש והטור ומרן הנ"ל ויישב דשאני התם דעיקר התקנה היתה שהקורא מברך ואף שעתה משום שלא כל אדם בקי לקרות כהוגן נהגו ששליח צבור קורא מכל מקום בהא צריך שיקרא העולה בנחת כדי שלא תהיה ברכה לבטלה אף דבעלמא שומע כעונה בזה שעיקר התקנה היתה כנז"ל צריך שעתה שהשליח צבור קורא והעולה מכרך לפחות יקרא בנחת כדי שלא תהי' ברכה לבטלה דהכי תקון דהקורא מברך שוב ראה שהרבנים טורי זהב ופרי חדש הקשו אההיא דסי' קמ"א מדקיימא לן שומע כעונה והרב שאילת יעב"ץ בח"א סי' ע"ה והרב מוהר"י עיאש בספר מטה יהוד' סי' קמ"א תירצו כן דשאני התם דהכי היתה התקנה וכו' אלו תורף דב"ק ונראה כמסכים לסברת הרב הלק"ט אך בסי' תרפ"ט כתב יש נוהגים לומר לאשה שתברך ואחר כך קורא המגילה להוציאה ונראה שהטוב וישר שהקורא בעצמו יברך יען שראיתי שהרה"ג בספר זקן אהרן בסי' ס' וכו' (הביא תורף דבריו כנז"ל וסיים) ולפי זה גם הנשים דשומעות לבד אין יכולות לברך ואף דהרב הלק"ט וכו' (הביא דבריו הנז"ל וסיים) ועם דבעניותין בסי' מ"ז באנו לכלל ישוב דברי הלק"ט וגם שם נאמר דרבנן בתראי מקהו אקהייתא על דין הנז' דקיימא לן שומע כעונה (כנז"ל) וגם יש מקום לחלק בקריאת המגילה לנשים מכל מקום אשינויי וחילוקי לא סמכינן בספק ברכה לבטלה לכן אומרים להקורא כי אתה תברך וכו' אלו תורף דב"ק ומבואר שאין דעתו מסכמת לסברת הרב הלק"ט ותימה על הרב זכור לאברהם בח"א בהלכות ברכות השחר ד' כ"ה ע"ב שכתב שמדברי הרב הלבוש בטעם דמהרהר בדברי תור' אינו מברך שהוא לפי שאינו עושה מעשה יש ללמוד דהשומע דברי תורה אין צריך לברך שוב ראה דברי הרב הלק"ט (הנ"ל) שצריך לברך עי"ש שלא הזכיר מדברי מרן חיד"א במחזיק ברכה הנ"ל שנראה שלא הסכים לסברת הרב הלק"ט:

הן אמת שראיתי להרב ערך השלחן בס' מ"ז אות ב' דאף דבמה שפסק הרב הלק"ט דמהרהר צריך לברך ברכת התורה חלק עליו משום שמוסכם מהפוסקים דהרהור לאו כדבור דמי וכו' וכו' מכל מקום סיים ואמר אבל השומע דברי תורה ברור הוא שצריך לברך כמו שכתב הרב הלק"ט שם משום דהוי כקורא ממש ולא הוי כהירהור בעלמא דהא במגילה לכולי עלמא אינו יוצא בהרהור דאתיא זכירה זכירה ואפילו הכי קיימא לן דשומע כעונה כדתנן הי' עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול מגילה אם כיון לבו יצא וכן כתב הרב פרי חדש בסי' ס"ב וריש סי' ס"ז וכן כתבו הטורי זהב ושפתי כהן יו"ד סי' א' והרב תבואות שור שם הוכיח כן מדברי התוספות בברכות ד' כ' בד"ה כדאשכחן ואף דהיו שותקין שומע כעונה אבל הרהור מותר בבעל קרי ע"ש וכן כתב הרב אליהו רבא

סוף סי' ע"ה בשם אביו ומה שדחה הוא וכו' ליתא וכו' וכן כתב הוא בסי' ק"א ע"ש ואף למה שכתבתי בסי' קפ"ה דבשאר מצות אפילו רב חסדא מודה דיוצא ידי חובתו בהרהור ולא אסרו בבעל קרי אלא דבור כדאשכחן בסיני היינו משום דאשכחן בקריאת שמע דהרהור לאו כדבור וקפיד קרא אדיבור אבל אי לאו הכי אין סברא לחלק בין יוצא ידי חובתו לבעל קרי גם מה שכתב דבסימן ק"ד קיימא לן דישתוק ויכוין לקדיש ולקדושה ולא הוי שתיקה הפסק כדיבור ליתא שהרי כמה רבוואתא סברי דשתיקה הוי הפסק משום דשומע כעונה וכבר כתב מרן הבית יוסף בסי' כ"ה דאנן קיימא לן דלא הוי כעונה אלא לצאת ידי חובתו ולא לענין שיחשב הפסק ואם כן ודאי דשומע דברי תורה צריך לברך דלא כהרבנים זקן אהרן ומחזיק ברכה אלו תורף דב"ק הרי שהוא שר המסכים לסברת הרב הלק"ט דהשומע בדברי תורה צריך לברך ברכת התורה ואם כן שפיר עבד הרב זכור לאברהם דמיסתמיך ואזיל בתר סברת הרב הלק"ט רק יש להרגיש שלא הזכיר דברי מרן חיד"א הנ"ל:

אמנם לפי קוצר דעתי איני מבין איך יסתור סברת הרב זקן אהרן בכל מה שהאריך להוכיח דשומע כעונה דהא גם הרב זקן אהרן מודה דשומע כעונה לענין לצאת בו ידי חובתו דחשיב כאילו הוא בעצמו ענה ואמר בפיו ובשפתיו אלא שבכל זאת סבירא ליה דלענין ברכת המצוה לא תקנו חכמים שיברך אלא העושה המצוה בעצמו ולא חברו היוצא בקריאת חברו אף על פי שעל ידי שמיעתו הויא קריאת חברו כאילו הוא בעצמו קרא זו היא דעת הרב זקן אהרן ואם כן נראה שאין שום סתירה מכל מה שהזכיר הרב ערך השלחן דשומע כעונה וכו' שהרי בכל מה שהביא לא מצינו מי שיאמר דמשום דשומע כעונה יוכל השומע לברך על המצוה שיעשה חברו ועוד קשה על הרב ערך השלחן שלא זכר שר טעם הרב הלבוש במהרהר בדברי תורה שאין צריך לברך שהוא מפני שאין בו מעשה ולפי טעם זה נראה שגם שומע בדברי תור' אין צריך לברך כיון דסוף סוף אינו עושה מעשה וכן כתב הרב זכור לאברהם בדף כ"ה הנז"ל שלפי טעם זה גם השומע דברי תורה אן צריך לברך והרב שערי תשובה בסי' מ"ז הביא דברי הרב הלק"ט דשומע בדברי תורה צריך לברך וציין למה שכתב במחזיק ברכה ובזקן אהרן וכו' וסיים ונראה להחמיר שאף שאינו רוצה ללמוד בעצמו רק שומע מאחר ושותק שיברך ברכת התורה קודם ולא דמי למהרהר בלבד עכ"ל ולי הדל נראה כיון דמידי פלוגתא לא נפיק באנו למחלוקת הפוסקים אם ברכת התורה מדאורייתא או מדרבנן עיין במה שהבאתי בשדי חמד חלק הכללים מערכת הבי"ת אות וי"ו ובקונטריס פאת השדי לחלקי הכללים במערכת הבי"ת (הוא שדי חמד חלק י"א) אות ל"ז ולדעת הפוסקים שהיא מדרבנן הוי ספק דרבנן ואין

לברך ואם באנו להחמיר על השומע הזה נחמיר עליו להזקיקו שיקרא בעצמו דבר מה ושוב ישמע בדבריתורה כן נכון הדבר לצאת מידי כל חשש ברכה לבטלה ח"ו (נחזור לדאתאן עלה אם אפשר שיברך אחד ברכת המצוה על המצוה שיעשה חברו):

ובסימן תרצ"ב כתב (במחזיק ברכה) על מה שכתב הרמ"א בסעיף א' דאחד יכול לברך והשני קורא שכתב הרב פרי חדש דהכי איתא בירושלמי ריש פרק שני דמגילה זה קורא וזה מברך מכאן ששומע כקורא עכ"ל וכתב על דבריו דבירושלמי קאי ארבי מאיר שקראה ונתן לאחר לברך ונראה מהירושלמי דקאי בברכה שלאחריה ואם כן אפשר דברכה שלפניה אי אפשר שאחד יברך ואחר יקרא והביא שכן כתב הרב זקן אהרן וכו' (הביא לשון הרב זקן אהרן שהביא בסי' תרפ"ט הנז"ל וסיים) הרי דכתב הרב דהירושלמי בברכה שלאחריה אמנם בברכה ראשונה כתב בפירוש דאין אחד מברך ואחד קורא ועל מה שכתב הרב זקן אהרן דהתם בדיעבד העיר דהא בירושלמי אמר דר' מאיר נתן לכתחלה לברך שוב כתב דמקור דברי הרמ"א הם מהגהות אשירי פרק ב' דמגילה בשם אור זרוע ושם כתוב מפורש דיתכן לעשות כן לכתחלה בין ברכה שלפניה ובין שלאחריה ולמד כן מן הירושלמי (אף שכתב דהכי איתא בתוספתא סמיכתו היא על הירושלמי) שאמרו דשומע כקורא וטעם זה שייך אברכה שלפניה נמי ושוב העיר על הרמ"א דלפי שיטתו זאת שבסימן תרצ"ב שפסק כמו שכתב בהגהות אשירי היה לו להגיה על דברי מרן שבסי' קמ"א ולא זו בלבד שלא הגיה אלא דמתבאר מדבריו שם שמודה לדינו של מרן ויישב כמו שכתבו האחרונים שהביא בסי' מ"ז דשאני ברכת קריאת ספר תורה שכך היתה התקנה וכו' ועוד אפשר דהרמ"א סובר דשאני מגילה דהקלו בה טובא לא כן בקריאת ספר תורה ושגם הרב שאלת יעב"ץ ח"א סוף סי' ע"ה כתב דשאני מגילה וכו' והעיר על דברי השאלת יעב"ץ על השגתו על הרב טורי זהב בסי' קמ"א וכו' אלו תורף דב"ק ואין הכרע לדינא בדב"ק הללו אי סבירא ליה כהרב הלק"ט דבכל הברכות הדין שוה מטעם הירושלמי דשומע כעונה וקריאת ספר תורה שאני משום שכך היתה התקנה או נקיט כהרב זקן אהרן דלא יתכן שזה יברך וחברו יעשה המצוה ומגילה שאני משום דהקלו בה טובא (דלומר כמו שכתב הרב זקן אהרן דהתם דיעבד ובברכה שלאחריה וכו' ודאי לא יתכן כמו שביאר מתוך דברי הירושלמי ומהגהות אשירי כנז"ל) אבל מדבריו שבסימן מ"ז הנ"ל מוכח דנקיט כדעת הרב זקן אהרן הנ"ל וכן הבין בדעתו הרב מוהר"א פינסו בספר משפט כתוב וכבר כתבתי למעלה הנראה לדעתי הדלה בזה:

והנה השגתי עתה ספר בית דוד (הנז"ל בד"ה ובזה) וראיתי שבאמת לא מצא ישוב לקושיתו ודבריו הם בסי' שצ"ג וכתב הרב שם דלא משכחת שום מצוה שאחד יברך וחברו יעשה המצוה כי אם כשמברך אחר התחלת עשיית המצוה דלא קפדינן לברך עובר לעשייתן ממש אלא כשהמברך הוא העושה המצוה אבל אם אחד מברך ואחד עושה המצוה אינו יכול לברך עובר לעשייה דשמא ימלך חברו ולא יעשה המצוה הנה בכי האי גוונא הוא דמצינו שאחד מברך וחברו עושה המצוה והביא דמיון לזה ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו שמברך אבי הבן אחר שמל מוהל אחר את בנו בין מילה לפריעה כדי שתוצדק לשון הברכה להכניסו בבריתו וכו' אבל בתקיעת שופר לא יתכן לעשות כן שזה יברך ואחר יתקע שאם יברך קודם שיתקע הרי יש לחוש שהתוקע ימלך ולא יתקע ואם יברך אחר שיתקע אם כן אינו עובר לעשיה כלל דאינו דומה לברכת להכניסו דאף שאינו מברך מקודם ממש על כל פנים הרי הוא מברך קודם הפריעה אבל שיברך אחר שגמר המצוה לגמרי לא מצינו שתקנו חכמים ברכה אמצוה בכי האי גוונא ואם כן לא יתכן כלל שאחד יברך וחברו יתקע ומה שהביא בתרומת הדשן בשם הרא"ש שגם בני הקהל חייבים לברך לשמוע וכו' לאו למימרא שבני הקהל יברכו אלא כונתו שעליהם היתה מוטלת חיוב ברכה זו לולא החשש דשמא ימלך התוקע ולכן הניחו שיברך התוקע כי לו נאה לברך כיון שבידו לתקוע לא חיישינן שימלך ומהאי טעמא נמי במקרא מגילה כשקורא אחר שכבר יצא ידי חובתו מברך הקורא ולא השומע ולפי דברי התרומת הדשן היה ראוי שיברך השומע ולא הקורא (כמו בשופר) דאף שהברכה היא על מקרא מגילה דשמיעתו נחשבת כקריאה שאם לא כן איך יברך לו הקורא על מקרא מגילה אלא ודאי האמת תורה דרכה אלו תורף דב"ק ואסיק דברי התרומת הדשן בקושיא ותמיהני על רב גדול שכמותו שממקום שבא להכריח היפך סברת רבינו התרומת הדשן אדרבא משם יש סיעתא לדבריו ואיך נעלם ממנו שהרמ"א כתב מפורש בריש סי' תרצ"ב שיכול אחד לברך וחברו יקרא והיינו בין ברכה שלפניה ובין ברכה שלאחריה (כנז"ל בד"ה ובסימן) והוא כנגד היסוד של הרב ועם שמרן חיד"א כתב לחלק לדעת הרמ"א דשאני מגילה דאקילו בה טובא מכל מקום אם אין מזה הכרח לסברת התרומת הדשן (שיכול אחד לברך ברכת המצוה וחברו יעשה המצוה) על כל פנים ללמוד ממקרא מגילה היפך סברת התרומת הדשן ל יתכן כמבואר:

ועיינתי עתה בגוף תשובת רבינו התרומת הדשן וכמדומה לי שהרב בית דוד לא עיין בגוף דבריו כי אם מה שכתב בשמו מרן הבית יוסף אבל אם היה רואה גוף דבריו לא היה לו מקום לפלפל בזה שהחילוק בין שופר לשאר מצות מפורש בדבריו וז"ל בסי' ק"מ

שאלה חולה שאינו יכול לבא לבית הכנסת וחברו שכבר יצא יתקע לו מי יברך החולה או התוקע תשובה יראה דמן הדין יברך החולה בעצמו דכיון דעיקר המצוה בשמיעה כדמוכח וכו' וכיון דאיהו נמי שומע כמו התוקע ואיהו מיחייב לשמוע ולא התוקע אמאי לא יברך בעצמו ולא דמי לשומעים משליח צבור דלא מברכי דהתם שליח צבור גופיה מיחייב לתקוע וכיון דאיהו דתקע שפיר טפי דאיהו מברך ונפקי כולהו בברכתו דאין להרבות בברכות דלא צריכין וכו' אבל בנדון דידן דשליח לאו בר חיובא רק החולה ומצות השמיעה היא בגוף החולה כמו בגוף התוקע אם כן למה לא יברך אותו שמחוייב בדבר ואף שזה מכשיר לו השמיעה מכל מקום הרי הוא כמו שקושר תפלין לחברו בראשו ובזרועו דמסתמא לא יברך רק המניח כן נראה מן הדין אלא שאין נוהגים כך עכ"ל הרי שכתב גבי תקיעת שופר מילתא בטעמא אמאי מן הדין צריך היוצא לברך ואם כן נוכל לומר דבשאר מצות שאין עסק בהן להיוצא ידי חובתו יודה הרב תרומת הדשן לסברת הרב בית דוד דהמוציא הוא יברך ולא היוצא ואף בקושר תפלין לחברו שכתב שיברך המניח היינו נמי מהטעם שכתב בשמיעת שופר שהרי המניח עצמו הוא עושה מצוה כל זמן שתפלין בזרועו ובין עיניו ולכן שייך הוא לברך יותר מהקושר שר לפי שהוא חייב והקושר כבר יצא ידי חובתו אבל בעלמא כשהחייב במצוה אינו עושה שום עסק בהמצוה ואיש אחר עושה המצוה בשבילו אפשר שסובר הרב תרומת הדשן שהעושה המצוה הוא שיברך ולא היוצא:

אמנם נראה שיש סתירה לסברת הרבנים זקן אהרן ובית דוד הנז"ל דנקטי בפשיטות דלא משכחת שיהא אחד מברך וחברו יעשה המצוה מדברי הגהות אשירי בסוף פרק ראוהו בית דין וז"ל ברכת המצוה כגון להניח תפלין ולהתעטף בציצית אף על פי שזה מקיים המצוה חברו מוציאו אפילו אם אינו עוסק עתה באותה מצוה חוץ משמע וברכת המזון ותפלה ואם בעצמו אינו יודע גם באלו חברו מוציאו וכו' עכ"ל הרי דבכל ברכת המצות חוץ משלש הנ"ל הדין הוא דיכול אחד לברך וחברו עושה המצוה והרב מגן אברהם בסי' ח' סק"ח כתב וז"ל כתב בהג"מ (במחצית השקל מבואר דגרסינן בהג"א וכונתו על הגהות אשירי הנ"ל) סוף פרק ג' דראש השנה שאם אחד מתעטף בציצית יכול חברו לברך לו ובתרומת הדשן סי' ק"מ כתב מי שקושר תפלין לחברו מסתמא לא יברך אלא הלובש וכו' וצריך לומר דהג"מ מיירי שהמתעטף אינו בקי בברכה עכ"ל ולפי זה אין סתירה לסברת הרבנים הנ"ל מדברי ההגהות אשירי דלגבי שאינו בקי בודאי גם הם מודים שיכול הבקי להוציאו בברכה אף שאינו עושה הוא המצוה אך הרב מחצית השקל הביא שהרב אליהו רבה השיג על המגנאברהם דבהג"א הנ"ל מפורש יוצא דבכל

הברכות חוץ משלש הנ"ל יכול לברך אף לבקי עיי"ש והדין עמו והדרא קושיין לדוכתה וכן קשה על מה שמתבאר מדברי הרב טורי זהב בסי' תקפ"ה סק"ג דאם אחד מברך כדי שחברו יתקע הוי ברכה לבטלה:

ונזדמן לידי לפי שעה ספר ארצות החיים ח"א להגאון מלבי"ם (אצלי יש רק הלכות תפלין) וראיתי בסי' ח' ס"ק ל"א שהביא דברי המגן אברהם ואליהו רבה הנ"ל וכתב על זה דהמעיין בלשונות הפוסקים יראה דהעיקר בזה דלכתחלה צריך העושה המצוה לברך בעצמו וזה דוקא לענין עיקר המצוה לכתחלה אבל מדינא יכול חברו להוציאו ואם ברך לו וענה אחריו אמן יצא דהא כללא הוא כל הברכות אף על פי שיצא מוציא ולא חילק בין בקי לשאינו בקי וכן נראה מדברי הרמב"ם בהלכות ברכות וכונת הג"א היא שיכול לברך לו מדינא עכ"ל ורמזהו במשנה ברורה בסי' ח' ועל פי דבריו אפשר ליישב דקושיית הרב בית דוד היא אלכתחלה שכתב הרב תרומת הדשן שמן הדין יברך היוצא והלא לכתחלה צריך שהעושה המצוה בעצמו יברך ואם כן לכתחלה צריך התוקע לברך וכן מתיישבים שפיר דברי הרב זקן אהרן דהא בדיעבד מתבאר מדבריו דמודה דמהני ולא אמר אלא אלכתחלה דלא מצינו דאחד יברך על המצוה שיעשה חברו וכן מתיישבים דברי הרב טורי זהב אלא דעיקר דברי ארצות החיים הנ"ל במחילת כבוד גאונו תמוהים הם דמלבד דמשמעות לשון שאמרו בש"ס כל הברכות אף על פי שיצא מוציא הוא דאפילו לכתחלה ואם כן לפי דעתו דסתמיות המאמר מורה שלא לחלק בין אינו בקי לבקי צריך לומר דגם לבקי מוצא לכתחלה ועוד יש לתמוה שנעלם מכבוד גאונו מה שכתב הריב"ה בא"ח סי' רע"ג בשם בעל הלכות גדולות גבי מי שקידש ובא לקדש לאחרים שאם אין יודעים לקדש מקדש להם ואם יודעים לקדש אינו מקדש להם וכתב מרן בבית יוסף שחילוק זה כתבו בכל בו בשם הריא"ג וטעמו משום דהא דאמרינן כל הברכות אף על פי שיצא מוציא הני מילי להוציא את שאינו בקי אבל לא להוציא את הבקי הרי שדעת הגאונים הללו דלא אמרו שמוציא אף שכבר יצא אלא לשאינו בקי והיכי קאמר דכללא דכל הברכות וכו' הוא אף לבקי היפך דעת הגאונים וכן דעת מרן בשלחן ערוך שם סעיף ד' והנה הטור כתב בתחלה שמצא כתוב על שם הגאונים דמי שקידש לאנשי ביתו ובא אצל אחרים אינו יכול לקדש ותמה על זה אם כתבו כן הגאונים ושוב הביא מה שחילק בעל הלכות גדולות בין בקי לשאינו בקי ופירש הרב בית חדש שכונתו לומר שבזה מתיישבים דברי הגאונים וכו' עי"ש ונמצא לפי זה שגם הגאונים סוברים כן דמה שאמרו אף על פי שיצא מוציא אינו אלא למי שאינו בקי (ועיין לקמן בד"ה ודע שדברי):

הן אמת שהרב נהר שלום בסי' תקפ"ה אות ג' הבין מדברי הגאונים שהביא הטור בסי' רע"ג דפליגי אהלכות גדולות שחילק בזה וגם הביא מה שכתב המגן אברהם בסי' ח' סק"ח ליישב דברי התרומת הדשן דלא תיקשי לן עליה מדברי ההגהות אשירי דצריך לומר דהגהות מיירי באינו בקי וכו' וכתב על דבריו שאין נראה לו כן אלא הגהות אשירי פליגי אסברת הלכות גדולות ומפרשי הא דאף שיצא מוציא מיירי אפילו בבקי דלמה נפרש דברי ההגהות אשירי באינו בקי כיון דבלאו הכי אההיא דהלכות גדולות איכא מאן דפליג כדמוכח מדברי הטור בסימן רג"ע הנ"ל עכ"ל מכל מקום המעיין בדברי הרב בגופן שלהן יראה שהביא מה שכתב מרן הפרי חדש על דברי התרומת הדשן הנז"ל לאשר ולקיים המנהג שהוא כדת וכהלכה דהא קיימא לן כל הברכות אף שיצא מוציא אף לבקי ודלא כמו שכתב מרן בסי' רג"ע סעיף ד' (אלו תורף דברי הפרי חדש) וכתב על דבריו ואני אומר דהתרומת הדשן יאמר לא כי אלא כל שיצא אינו מוציא אלא לבקי כבעל הלכות גדולות שדבריו דברי קבלה שסובר כן כמו שכתב הטור בשמו בסי' רג"ע עכ"ל הרי שדחה דברי הפרי חדש על פי סברת הבעל הלכות גדולות שדברי קבלה הם דבריו ואם כן ודאי דהכי אית לן למינקט ובאמת שאני תמה על מה שדחה דברי המגן אברהם בסי' ח' (במאי דאוקים, דברי ההג"א באינו בקי) בטענה דכיון דהאיכא מאן דפליג אההיא דהלכות גדולות כדמוכח מדברי הטור למה נפרש דברי ההג"א באינו בקי דוקא כנז"ל דמלבד שנראה שלא ראה דברי הרב בית חדש שהסכים דעת הגאונים לסברת בעל הלכות ופירש כן בדעת רבינו הטור שכונתו לומר שעל פי חילוקו של בעל ההלכות מתיישבים דברי הגאונים כיעויין שם ועוד בר מן דין איני מבין מאי קאמר דלמה נפרש וכו' דפשיטא כיון שדברי ההלכות דברי קבלה הם הלא טוב לנו לפרש דההגהות אשירי קיימי בהאי שיטתא דאתאי כהלכתא וכמו שכן פסק מרן וגם הרב תרומת הדשן כתב הרב שם דקאי בשיטה זו כיעי"ש ואם כן למה לא נאמר על ההג"א שאמר כהלכה כדברי הבעל הלכות גדולות ודעמיה:

ועוד תמיה לי על הרב נהר שלום דאף לפי מה שהבין שדעת הגאונים שהביא הטור חולקת אסברת בעל הלכות גדולות ולא ראה מה שכתב הרב בית חדש בכונת דברי הטור) בודאי לא נוכל לומר שסוברים הגאונים דגם לבקי מוציא שהרי הם כתבו דמי שקידש לאנשי ביתו ובא אצל אנשים אחרים אינו מקדש להם ואין לנו לפרש דבריהם אלא אחת משתים או שסוברים דמה שאמרו כל הברכות אף שיצא מוציא אינו אלא לשאינו בקי ואינהו דאמור (דאינו יכול לקדש להם) לבקי וכדפירש באמת הרב בית חדש בכונתם או שנאמר שסוברים שגם לשאינו בקי אינו מוציא וכן הבין רבינו הטור

מדבריהם בתחלת ההשקפה ותמה עליהם אם כתבו כן דתלמוד ערוך הוא בידינו כל הברכות אף שיצא מוציא אבל ודאי אין שום צד לייחס בדעתם שסוברים שגם לבקי מוציא כמובן ואם כן מה כחנו יפה לפרש בדעת ההג"א שאף לבקי מוציא משום דבלאו הכי יש חולקים אסברת בעל ההלכות דהא תינח אם הגאונים החולקים על בעל ההלכות היו סוברים דגם לבקי מוציא אבל אחרי שלא יתכן לפרש כן בסברתם מהיכא תיתי לן למימר דההג"א יסברו דגם לבקי מוציא משום שבלאו הכי הגאונים חולקים על דעת ההלכות גדולות בסברא אחרת סוף דבר דברי הרב נהר שלום בזה נפלאו ממני ואין בדבריו כדי לדחות דברי הרב מגן אברהם אלא שכנראה נעלם ממנו גוף דברי ההגהות אשירי (רק ראה מה שהרב מגן אברהם כתב בשמו) שמפורש יוצא מדב"ק שגם לבקי מוציא ומזה היה לו להשיג על דברי הרב מגן אברהם וכמו שהשיג עליו הרב אליהו רבה כנז"ל ותו לא מידי:

ובהיותי בזה ראיתי דברי תימה להרב נהר שלום בסי' רע"ג אות א' והוא שמרן בבית יוסף שם (ד"ה ומ"ש דאע"ג) כתב דהמרדכי בפרק ערבי פסחים כתב דקידוש דשחרית אינו יכול להוציא אחרים כיון שאינו מברך אלא ברכת הנהנין בלבד אבל רבינו ירוחם כתב שאף שאינו מברך אלא ברכת הנהנין בלבד כיון דמשום דמצוה לקדש הוא מברך מוציא את אחרים וכיוצא לזה כתב רבינו בסי' תפ"ד במה שנחלקו הפוסקים אם יכול להוציא אחרים מברכת בורא פרי האדמה דטיבול ראשון אף כשאינו טועם עמהם ודעת הרא"ש שיכול להוציא וכן נראה מדברי הרי"ף והכי נקטינן עכ"ל ובשלחן ערוך סעיף ד' כשכתב שיכול לקדש לאחרים אף שברכת היין היא ברכת הנהנין ואינו מוציא אחרים בברכת הנהנין אם אינו טועם מכל מקום ברכה זו בקידוש כקידוש דמיא לא כתב בפירוש מה דין קידוש היום והרמ"א כתב ואפילו קידוש של יום בשחרית מותר לעשות כן וכתב על זה הרב נהר שלום מרן השמיט ואפילו בקידוש של יום משום דכיון דפוסק כבעל הלכות גדולות דדוקא באינם יודעים לא שכיח כלל שאינם יודעים בורא פרי הגפן והפוסקים שכתבוהו משום שסוברים דאפילו ביודעים מוציא עכ"ל ולפי דבריו צריך לומר דמרן בשלחן ערוך חזר בו ממה שכתב בבית יוסף דנקטינן כמו שכתב רבינו ירוחם והרא"ש והרי"ף והטור דכיון דמשום מצות קידוש הוא מברך שפיר דמי וכן בדין כיון דרבים נינהו וסברת המרדכי יחידאה היא ומה גם דהרי"ף והרא"ש והטור נמי סברי הכי ותימה מאחר שדבריו בבית יוסף נכונים וחזקים לענין פסק הלכה איך יוכל לחזור מזה בשלחן ערוך ועל פסקו שבבית יוסף קשה למאי איצטריך למימר דהכי נקטינן כיון דלדידיה לא משכחת האי דינא כלל ותו דבסי' תפ"ד כתב בשלחן ערוך מאן דבעי ברוכי

בכמה בתי מברך ברישא בביתיה וכו' והדר מברך לכל חד וחד בביתיה ושתו אינהו כסא דקידושא ודאגדתא ואכלי ירק ומצה ואיהולא אכיל ושתי בהדייהו וכו' והוא כלשון הרי"ף והרא"ש והטור ומשמעות הדברים הוא שאף על הירקות דטיבול ראשון מברך להם ואינו אוכל עמהם וכן פירש דבריו הרב נהר שלום שם שכתב וז"ל מברך לכל חד אפילו בטיבול ראשון דכיון דתקנת חכמים היא משום היכרא דתינוקות הוי כברכת מצה ויכול להוציאם אף שאינו טועם כך כתב הרא"ש וכו' עי"ש והרי הוא כמבואר שמפרש כן דברי השלחן ערוך והדבר תמוה אם ברכת היין ליכא מאן דלא ידע ליה כל שכן ברכת בורא פרי האדמה דתדירה ורגילה טפי ואם כן היכי מצי מפיק להו אף על גב דלא אכיל בהדייהו הלא איהו סבירא ליה דלא מפיק אלא למי שאינו בקי ותו דלפי דבריו צריך לומר דהרמ"א דכתב שהדין כן גם בקידוש של שחרית בא לחלוק על סברת השלחן ערוך דאינו מוציא לבקי ואיהו סבירא ליה דמוציא אף למי שהוא בקי וקשה דמלבד דסיגנון לשונו מורה דלא לחלוק עליו הוא בא כי אם כמפרש דבריו ועוד דאם כן על מה שכתב מרן והוא שאינם יודעים היה לו להגיה ולומר דאף ליודעים מוציא וידעתי שיש ביד הדוחה לומר דמשום דמובן כן מדבריו שבקידוש היום (לפי דברי הרב נהר שלום דברכת היין הכל יודעים) לא הוצרך להגיה בפירוש על מה שכתב מרן והוא שאינם יודעים וכן יוכל הדוחה לדחות כל מה שדקדקתי בזה אך אינו נכון בעיני והאמת הוא שהרמ"א לפרש דברי השלחן ערוך כתב כן וכן מתבאר יפ"ה יפ"ה מדברי רבינו הלבוש שכתב שני הדינים הן שגם בקידוש של שחרית הדין כן והן שדוקא לשאינם יודעים וכן נמשך אחר זה הגאון מוהרז"ש בשלחן ערוך שלו עי"ש והיינו ודאי דמי מצית שקלת מציאות מעלמא ואיכא מאן דלא ידע ברכת היין וברכת פרי האדמה ומרן שלא כתב דין קידוש של שחרית לא בכונה השמיטו אלא אולי סמך שמובן כן ממה שלא כתב לחלק בין קידוש של לילה לשל שחרית או מסיבה אחרת נשמט ולא משום דלא שכיח מאן דלא ידע ברכת היין כן נראה ברור לדעתי הקצרה שוב ראיתי שהרב מאמר מרדכי השיג על הרב נהר שלום שנעלם ממנו שכבר פסק מרן בפירוש בסוף סי' קס"ז דמוציא את חברו בין בקידוש של לילה בין בשל יום והצדק אתו שכן מפורש שם.

ודע שדברי ההגהות אשירי בסוף פרק ג' דראש השנה (הנז"ל בד"ה אמנם נראה) הם בשם האור זרוע וגוף דב"ק הם בשו"ת אור זרוע בח"ב סי' רס"ב וכתוב שם בפירוש דאפילו בקי חברו מברך עליו ואפילו לכתחלה ולפי שהספר יקר המציאות אעתיק דב"ק לזכות את הרבים וז"ל תנא אהבה בריה דר' זירא כל הברכות אף על פי שיצא מוציא שכל ישראל ערבים זה בזה במצות חוץ מברכת הנהנין וכו' (הביא כל דברי הגמרא

שבפרק בתרא דראש השנה דף כ"ט ומאי דתניא דפורס אדם לבניו ובני ביתו וכו' בהלל ובמגילה אף על פי שיצא מוציא ומסיים) הילכך כל הברכות דהן חובה ואי אפשר לו שלא יברך כגון הלל ומגילה ושמנה עשרה ושלא עשני גוי וכיוצא בהן וברוך שאמר וברכת המצות כגון להניח תפלין ולהתעטף בציצית א על פי שזה מקיים המצוה חברו מברך עליו כדפרישית דברכת אכילת מצה לא תיבעי ליה דחובה היא אף על פי שיצא מוציא אף על פי שזה אוכל מצה חברו מברך עליו וההיא תוספתא דברכות פרק ברכת זימון דתניא עשרה שהיו עושים עשר מצות כל אחד ואחד מברך לעצמו היו כולם עושים מצוה אחת אחד מברך לכולם התם הכי פירושו עשרה שהיו עושים עשר מצות שאין ברכותיהן שוות זה לובש תפלין וזה ציצית וכו' הואיל ואין ברכותיהן שוות כל אחד מברך לעצמו אבל היו כולם עושים מצוה אחת שכולם לובשים תפלין או מצוה אחרת הואיל וברכה אחת היא אחד מברך לכולם ולאו דוקא שגם המברך עסוק באותה מצוה אלא הוא הדין אפילו אינו עוסק בה כדפרישית שזה אוכל מצה וזה מברך אלא אגב דתני רישא שהיו עושים עשר מצות וכו' תנא נמי היו כולם עושים מצוה אחת הילכך כל הברכות שהן חובה שאינן באות בעבור הנאת הגוף אלא שמצית הברכה עליו ואי אפשר לו ליפטר ממנה אף על פי שיצא מוציא ואפילו ברכת המצות שזה עושה המצוה וחברו מברך עליו ואפילו הוא בקי חברו מברך עליו ואפילו לכתחלה חוץ מברכת המזון וקריאת שמע ותפלה כההיא דירושלמי ברכות פרק מי שמתו תני כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתם פירוש פטור היינו שכבר יצא ונפטר ומסיק והא אנן תנן בניחותא כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא הא אם היה חייב אפילו יצא מוציא וכו' ומסיק אמר רב שניא ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך וכו' ר' יוסי ור' יהודה בן פזי הוו מתיבין אמרו לא מסתבר בקריאת שמע שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו לא מסתברא בתפלה שיהא כל אחד ואחד מבקש עליו רחמים על עצמו פירוש הני שלשה אף על פי שהן ברכות שהן חובה ואינן באות בעבור הגוף אפילו הכי אין סברא לומר שיהא חברו מוציאו הואיל ויודע בעצמו אלו הברכות אבל שאר ברכות אף שיודע בעצמו חברו מברך עליו ואם בעצמו אינו יודע גם באלו השלשה חברו מברך עליו ומוציאו ידי חובתו עכ"ל:

ומה שכתב הרב בית דוד הנ"ל (בד"ה והנה השגתי) דבתקיעת שופר לא יתכן שיברך השומע קודם שיתקע דשמא ימלך התוקע ולא יתקע וכו' קצת קשה שלא זכר שר את יוסף דברי מרן הבית יוסף ביו"ד סי' רס"ה (בד"ה וכתב עוד) שעל מה שכתב הרשב"א בברכת להכניסו אם האב הוא המוהל מברך קודם שימול ואם אינו האב ממתין לאחר

המילה שמא ימלך המוהל ונמצאת ברכת האב לבטלה על זה כתב מרן ואנו בארץ ישראל נהגנו שלא לחוש שמא ימלך שהרי אנו מברכים ברכת אירוסין קודם קידושין עכ"ל הרי דדעת מרן דלא חיישינן אף באחר לשמא ימלך וכן כתבו הגאונים רש"ל בחכמת שלמה ומוהר"ם מלובלין בפירושיהם על דברי התוספות בפרק קמא דפסחים דף ז' ד"ה בלבער וכו' (שכתבו לברך אחר ברכת אירוסין דילמא הדרה בה) והם מיאנו בזה מר אמר ואנו לא נוהגים כן בגליל הזה ומר אמר אבל אנו נוהגים לברך קודם אירוסין עי"ש אלא שנראה שמרן בשלחן ערוך נקיט למיחש לשמא ימלך ולכן כתב בריש סי' רס"ה דברכת להכניסו מברך בין חיתוך לפריעה והרי הוא כמבואר שקודם החיתוך לא יברך והיה טעמו שמא ימלך המוהל כמו שכתבו המפרשים שם ומה שנוהגים בארץ ישראל לברך קודם החיתוך היפך משמעות דברי מרן בשלחן ערוך כתבתי בקונטריס פאת השדי לחלק הכללים במערכת הבי"ת (הוא ספר שדי חמד חלק א') אות נ"ו עי"ש (מד"ה ודע שכתבתי וכו' והלאה):

אחר כל אלה הדברים חיפשתי בספרים לראות היעמדו על דברי הרב בית דוד בענין זה ומצאתי את שאהבה נפשי ספרא רבה ויקירא ערך השלחן שבסי' תקפ"ה אות ג' הביא תורף דברי הרב בית דוד סי' שצ"ג דלא משכחת שאחד יברך וחברו יעשה המצוה אלא כשאינו מברך עובר לעשייתה דאילו כשמברך עובר לעשיה יש לחוש שמא ימלך העושה המצוה וכתב שלא זכר שכדבריו כתבו התוספות והמרדכי בפסחים דף ז' דאין מברכים (ברכת להכניסו) עובר לעשיה אלא אם הוא עושה המצוה אבל כשמברך אחר לא והביאו ראי' מברכת אירוסין דאינו מברך אלא אחר אירוסין וכן כתב הכלבו בשם רבינו פרץ בהלכות נטילת ידים וסמ"ג עשין מ"ח גבי ברכת אירוסין וטור יו"ד סי' רס"ו בשם רב שר שלום ובעל העיטור גבי ברכת להכניסו והרשב"ץ ח"א סי' ע"ד פירש הטעם שמא אחר הברכה לא יעשה חברו המצוה ונמצאת ברכתו לבטלה וכן כתב הרשב"א סי' שפ"ב וכי האי גונא כתב הראב"ד בהלכות אישות עי"ש דלא כמ"ש הרב פרי הארץ ח"ב ביו"ד סי' א' ומה שהקשה מהרמב"ם פרק יו"ד מהלכות אישות ארס וכנס לחופה ולא ברך וכו' לא ראה מה שכתב הר"ן בפרק קמא דפסחים דברכות אלו אינם ברכות המצוה אלא שבח וכו' אבל ברכת אירוסין ברכת המצוה היא ואף דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש סברי לברך קודם, אירוסין עיין בית יוסף אהע"ז סי' ל"ד ומשמע אפילו אחר יכול לברך מכל מקום יש לחוש לסברת רב שר שלום ורבינו תם והסמ"ג ובעל העיטור עכ"ל וחידוש הוא בעיני שלא זכר דברי מרן הבית יוסף שהבאתי למעלה (בד"ה ומה) ושכן כתבו הגאונים רש"ל ומהר"ם דאין אנחנו חוששים לשמא ימלך אך כבר כתבתי

שמדברי מרן בשלחנו הטהור ביו"ד סי' רס"ה שכתב לברך להכניסו בין חיתוך לפריעה מוכח דחושש להמלכה כשמל אחר ועיין מה שכתבתי בקונטריס פאת השדי לכללים במערכת הבי"ת אות נ"ו (בד"ה ודע) שכתבתיבמקום אחר במה שלברכת להכניסו פסק מרן לברך אחר התחלת המילה לחוש לשמא ימלך ואילו גבי ברכת אירוסין פסק באהע"ז סי' ל"ד דמברך ואחר כך מקדש והוא לפי שהחשש שם הוא שמא תחזור בה האשה וזו חששא רחוקה דמסתמא אחר שעשתה הכנה דרבה ליכנס לחופה דקיימא לן דנותנים לה זמן לפרנס את עצמה מסתמא לא תחזור בה על דרך שאמרו אין אדם טורח בסעודה ומפסידה אבל לגבי המוהל אין לנו שום סברא המכרעת שלא יחזור בו ולכן חיישינן שמא ימלך וכתבתי דאף שבבית יוסף השוה את שניהם דלענין ברכת להכניסו כתב דמנהג בני ארץ ישראל שלא לחוש לשמא ימלך והביא ראיה מדמברכים ברכת אירוסין קודם הקידושין מכל מקום כשחבר השלחן ערוך ירד לחלק ביניהם ולכן פסק גבי ברכת להכניסו לברך אחר התחלת המילה עי"ש:

שוב כתב הרב ערך השלחן לחלק דאפשר דלא נחלקו הפוסקים אלא היכא דאחר מברך לעושה המצוה דהחשש בענין כזה הוא שמא הבא לעשות המצוה יחזור בו ולא ירצה לעשות המצוה הנה בכי האי גונא הוא דאמור רבנן דליכא למיחש כל כך דאחר הברכה לא יעשה המצוה דרמיא עליה אבל במוציא אחרים אחר שכבר יצא ידי חובתו דחשש החזרה אינה על המקיים המצוה אלא על הבא להוציאו ידי חובתו (אחר שהוא כבר יצא) הנה בכי האי גוונא לכולי עלמא לא יברך השומע דהכא ודאי חיישינן שמא אחר הברכה ימלך ולא יוציאנו דלא רמי חיובא עליה והיינו טעמא דבמגילה אחד מברך ואחד יוצא ומשמע דאפילו המברך כבר יצא ידי חובתו אפילו הכי לא חיישינן לנמלך כיון דרמי עליה חיובא אבל מוציא אחרים והוא כבר יצא לא יברך השומע (שמא ימלך המוציא) וכן הסכים הרב מחזיק ברכה בסי' תרפ"ט ומה שכתב בשם הרב זקן אהרן דשומע לא הוי כעונה לענין זה וההיא דמגילה היינו בברכה אחרונה שהיא מנהג אישתמטיטיה דברי המרדכי וכן מוכח מכל הפוסקים גבי ברכת אירוסין דיכול אחד לברך ואחד עושה המצוה וכן כתב הגהות אשירי סוף פרק ג' דראש השנה וכבר כתבתי בסי' מ"ז דשומע לא הוי כהרהור ושייך לברך ועיין הרשב"ץ ח"ג סי' ע"ט עכ"ל ובחלק יו"ד כתב הרב ערך השלחן בסי' א' סעיף ז' אות כ' על דברי מרן בדין שומע ואינו מדבר שאם הוא מומחה שוחט לכתחלה אם אחר מברך וז"ל דעת קצת אחרונים דאפילו אין אחר (האחר) שוחט מברך להוציא אחרים דהוי כברכת המצות וכבר כתבתי בא"ח סי' תקפ"ה דעת רוב הפוסקים דכל המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן אין אחר מברך שמא אחר הברכה

לא יעשה חברו המצוה והויא ברכתו לבטלה ואפשר דהכא כיון דאי בעי לא שחיט לכולי עלמא חיישינן טפי ואין אחר מברך מהאי טעמא וכן מבואר בהג"א דאין אחר מברך והתימא על הרב כנסת הגדולה עי"ש וכן הסכימו שאר אחרונים עכ"ל: והרב טהרת המים במערכת המ"ם אות ס"ח כתב שנים שנשתתפו במצוה אחת כגון נר חנוכה ואחד רוצה להדליק וחברו יברך נראה מדברי הרב זקן אהרן סי' ס' דלאו שפיר דמי למיעבד הכי דלא מצינו זה מברך וזה עושה המצוה ומדברי רמ"א ריש סי' תרצ"ב נראה דשפיר דמי לעשות כן ועיין מגן אברהם סוף סי' תרע"ו אלא דכל מה שכתב הוא מהגהות אשירי על שם אור זרוע וביו"ד סי' א' סעיף ז' מצינו שהביאו הפוסקים על שם אור זרוע דלא יתכן דאחד עושה המצוה ואחד מברך אם לא שאותו אחר נמי עוסק במצוה עיין טורי זהב ס"ק טו"ב ופרי חדש ס"ק ל"ב עכ"ל וכנראה לא היה אצלו ספר מחזיק ברכה לכן לא ראה שכבר עמד שם על דברי הרב זקן אהרן מדברי הרמ"א ויישב דמגילה שאני דאקילו בה טובא ומה שהקשה דברי האור זרוע אהדדי הנה לפי מה שחילק הרב ערך השלחן הנ"ל מתיישבים שפיר דברי האור זרוע דבשחיטה דאי בעי לא שחיט חיישינן טפי ובקונטריס שיורי טהרה (שבסוף ס'.

טהרת המים) במערכת הבי"ת אות מ"ב יישב דברי האור זרוע על פי מה שחילק הרב פרי חדש שם בס"ק ל"ב בין מצוה דרשות לחובה וציין לערך השלחן ס"ק כ' הנ"ל והביא עוד בשם הרב מגן אברהם סי' שס"ו סק"כ לחלק דבמצוה דאית בה מעשה יברך היוצא ואם אינו יודע לברך יברך העושה ויוציא את חברו וכדכתב המגן אברהם סי' תקפ"ה סק"ג ושם מסיק כהכנסת הגדולה דמצוה שיש בה מעשה יברך העושה ותקיעת שופר לא חשיב לו מעשה ובהדלקת נר חנוכה כתב הבאר היטב סי' תרע"ה דאחד מדליק ואחד מברך: גם ראיתי להרב הנ"ל (בית דוד) בסי' שצ"ה שעמד על דברי מרן הבית יוסף הנז"ל בראש אות זו במה שכתב וזה כדעת התרומת הדשן וכו' וז"ל הקשה הרב כנסת הגדולה שזו שלא כדעת התרומת הדשן שסובר שאפילו ברכת התקיעה לא יברך אלא השומע והרמב"ם סבר דמברך התוקע איברא דסברת הרמב"ם תמוהה כיון דלדידיה עיקר הברכה מברך המוציא מאי שנא ברכת שהחיינו מברכת התקיעה עכ"ל ולי נראה שזה סובר כהרמב"ם ממש לפי שהוא מפרש בתשובה סי' ק"מ דדוקא בברכה זו ששייכה להיוצא עצמו דבשמיעה תליא מילתא דמשום הכי תקנו לברך לשמוע קול שופר מן הדין הוא שיברך היוצא אבל בשאר דוכתי כגון במקרא מגילה שתקנו על מקרא מגילה ואינה שייכה להיוצא שהרי אינו קורא לכן יברך המשמיע ומזה הטעם מחלק הרמב"ם בין גוף המצוה לשהחיינו דשהחיינו שייכה נמי להיוצא שהיא ברכת הודאה על שהגיע

לזמן הזה לכן יברך היוצא אבל עיקר הברכה שאינה שייכה להיוצא כמו מגילה שהוא אינו קורא לכן יברך המוציאו דלשון הברכה שייך בו ומה שלא פירש הרמב"ם חילוק זה הוא משום שרוב הברכות שייכות להעושה המצוה זולת בשופר שהיא לשמוע דשייכה גם להיוצא עכ"ל ולפום ריהטא דבריו הללו סותרים למה שכתב בסי' שצ"ג הנ"ל דברכת על מקרא מגילה שייכה להיוצא דשמיעתו נחשבת לקריאה:

כ) כתב הרב מגן אברהם סי' תקפ"ה ס"ק י"א בשם הרבנים מטה משה ומוהרי"ל דפעם אחת לא יכלו לתקוע והפכו השופר וקראו לתוכו ויהי נועם ושוב יכלו לתקוע וכתב הגאון בדגול מרבבה שזה היה בתקיעות דמעומד דבתקיעות דמיושב הפסק גמור הוא בין ברכה לתקיעה דקשה לומר דזה מקרי צורך תקיעה דאין זו סגולה בדוקה עכ"ל וכלומר דאף על גב דבגביל לתורי וכו' מידי דהוה צורך סעודה לא שרינן לכתחלה אלא שאם הפסיק בדיעבד הוא דלא הוי הפסק כדכתב הרמ"א בסי' קס"ז סעיף ו' וכן היא גם דעת מרן וכל רבנן קדישי כמו שכתבתי במכתב לחזקיהו בחלק התשובות סי' ה' מכל מקום אם היתה סגולה בדוקה היה אפשר להתיר לכתחלה דכל דלא אפשר בלאו הכי הוי דיעבד ועיין מגן אברהם סימן תקצ"ב סק"ה וסימן כ"ה ס"ק י"ו: אמנם דעת הגאון בשערי תשובה היא דנוכל לומר שהמעשה היה בתקיעות דמיושב שכתב דיש לומר כיון שלא היו יכולים לתקוע בהכרח שהיה צריך הפסק גדול לילך ליקח שופר אחר וכיוצא ובלאו הכי היו צריכים ברכה אחרת וגם עתה שקראו ויהי נועם באמת ברכו ברכה אחרת עכ"ל ולי הדל נראה שאין הכרח שהיו צריכים לברכה אחרת דמסתמא התוקע עצמו לא זז ממקומו לחזור אחר שופר אחר אלא היו שולחים איש אחר והתוקע לא היה לו להפסיק רק בשתיקה ונחלקו הפוסקים אם השתיקה חשיבא הפסק או לא ופסק הרב מגן אברהם בסי' ר"ו סק"ד כדעת הסוברים דשהיה לא חשיב הפסק לא שנא מועטת ולא שנא מרובה וכן דעת הרב תבואת שור בסי' י"ט סעיף ז' וכן דעת הרבנים נהר שלום סי' ק"מ עי"ש ד' כ"ה ע"א וערך השלחן סי' ר"ו ודעת מרן הפרי חדש בסי' ק"מ וכן דעת הרב פרח שושן שהביא הרב ערך השלחן בסי' ק"מ סוף אות ד לחלק בשהיה בין כשהיא לצורך המצוה לכשהיא לדבר הרשות והרב חיי אדם כלל ה' אות ט' ובנשמת אדם שם הביא דברי הרב פרי חדש דיש לחלק בין לצורך לשלא לצורך והאריך להוכיח דאפילו שלא לצורך לא הוי הפסק (עיין במה שהבאתי בשדי חמד חלק אסיפת דינים במערכת הה' אות י"ב בד"ה ולולא דמיסתפינא) ואם כן בכי האי גוונא דהאיש משתאה מחריש לצורך התקיעה עצמה נראה דלכולי עלמא לא הוי הפסק ולא היה צריך לברך וגבי תפלה דקיימא לן דשהה כדי לגמור כולה חוזר לראש כתבו הרבנים מעשה

רוקחומרכבת המשנה אלפאנדרי ולחם יהודה בהלכות תפלה פרק יו"ד דין י"ג דלא אמרו שהה וכו' חוזר אלא בהסיח דעתו לגמרי מהתפלה מפני איזו סבה אבל אם שכח הנוסח ומהרהר בו לזכרו לא מקרי היסח הדעת ולא הוי הפסק ואם כן הכי נמי בתוקע אם אינו מסיח דעתו אף אם היה בתפלה היה הדין נותן שלא יחזור דלא הוי הפסק ומה שיש לצדד הוא על מי שהולך להביא השופר כי מסתמא מלבד הפסק ההילוך היה לו גם כן הפסק בדבור כדי ליקח השופר אלא דכיון שהוא לצורך התקיעה ולא היה אפשר בלאו הכי אפשר דשרי דהוי כדיעבד וכדכתב הרב מגן אברהם בסי' תקצ"ב הנ"ל:

כא) רב אחד החזיק לתקוע ולעת זקנותו לקח למסייע למדן אחד ירא שמים שיתקע בסדר הברכות והרב תוקע תקיעות דמיושב ואם היה מתעלף הרב הלמדן תוקע גם התקיעות דמיושב ושנה אחת נפל הרב למשכב ושאלו לו הגבאים את מי יכבד בתקיעות ואמר שיתנו להמסייע הנ"ל ונתרצו כל העדה ונתנו להמסייע ולשנה אחרת הבריא הרב וחזרו להתנהג כמקדם הוא תוקע תקיעות דמיושב והמסייע דמעומד ושוב הרב חלי"ש ולקחו רב אחר על פי הקריזאמט וטוען המסייע כי לו חזקת התקיעות והרב אמר שיהיה רק מסייע כמקדם והקהל רוצים בהמסייע ושאם הרב אינו רוצה לשמוע תקיעות שלו ילך לו אל מקום אחר כתב הרב השואל בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' ל"א דהדין עם המסייע כדאמרינן ביומא דף י"ג ומודה ר' יוסי דאם מת הראשון חוזר השני לעבודתו והגאון המחבר השיב דלא שייך בנדון זה לומר כן משום דשאני בההיא דכשחזר הראשון לעבודתו אבד השני כל זכות שהיה לו אף מקודם שאינו עובד אפילו ככהן הדיוט משום הכי בדין הוא שכשמת הראשון יחזור לעבודתו מה שאין כן בנדון זה דאף כשחזר הרב לאיתנו לא אבד המסייע זכות שהיה לו מקודם אם כן למה יחזור זה לעבודתו הא כל שחזר הראשון לעבודתו נסתלק זה לגמרי והאריך ליישב בחילוק זה כמה ענייניים וכתב עוד וגם מה שתוקע על סדר הברכות עדיף דעיקר התקיעות הם שעל סדר הברכות כמו שכתב הר"ן וכו' (אף שכתב לכאורה אמרתי וכו' לא מצאתי שחזר בו) וכתב שרב אחד ראה תשובתו ורצה לבטל חזקת המסייע לגמרי שדוקא אם הקהל היו מקבלים אותו לתוקע הוא דשייך לומר שאם מת הראשון חוזר לעבודתו אבל זה שהרב כבדו בעת חליו לא הוי נתמנה מן הקהל שהרי בתשו' מהר"ם ב"ב סי' לק"ט מבואר דמה שהחזיק אדם באיזה מצוה אינו יכול למכרו לאחר רק הבן יורש אותה עיין ש"ע סי' קנ"ג ס"ב ולזה השיב דבאמת כבר כבדו אותו הקהל בפירוש וגם מסתמא יש לומר ודאי דנתרצו שאם לא כן לא יצאו בתקיעת המסייע דהוי כחוטף מצוה וגזל הוא ומה גם דענין זה שייך להרב שיבחר בתוקעים וכן בכל דבר שבקדושה ואין ביד הקהל לבחור

והוסיף לומר דבתקיעה לא שייך ירושה דאולי היורשים לא יוכלו לתקוע ומעולם לא שמענו שהבן יהיה מוחזק בחזקת אבותיו בענין זה אלו תורף דב"ק הנה מה שכתב וגם מסתמא וכו' וגזל הוא כונתו לפי הנראה למה שכתב בבאורי הגר"א שהביא הרב מטה אפרים סי' תקפ"א באלף למטה אות כ"ו דמייתי מבבא קמא דף צ"ד הרי שגזל סאה וכו' אין זה מברך אלא מנאץ ואסור להסכים על הניאוץ ורוצה לומר דהכא נמי הוי כגוזל את הצבור ולכן אין לענות אמן אחריו שנראה כמסכים על הניאוץ:

כב) מה שאומרים היום הרת עולם אם הוא משום שהעולם נברא ביום ראש השנה או אם התחלת הבריאה היתה בכ"ה באלול וכן במה שנחלקו ר' אליעזר ור' יהושע אם בתשרי נברא העולם או בניסן רשמתי בשדי חמד חלק הכללים במערכת הבי"ת אות ק"ך ובמה שהבאתי שם בשם רש"י בספר הפרדס שפירש רבינו דהרת הוא לשון דין וראיה כי במשלי בכל מקום שכתוב ריב או מדון או מצה מפרש המתרגם הרת ראיתי עתה שמקשים על זה שבתרגום שלפנינו מתרגם מצה מצותא ועל מדון תיגרא ועל ריב דין או בהותא ורק פעם אחת בסי' ט"ו ח"י וארך אפים ישקיט ריב מתרגם מדמי חרתא (בחי"ת ולא בה"א) ואף אם היתה גירסתו בה"א אכתי קשה איך יאמר רש"י כן על כל מקום והרב החוקר המפורסם מוהר"ש באבער יצ"ו כתב שבתרגום שלפנינו המלה משובשת וצריך להיות הרתא בה"א והמלה סורית וכן תרגם על לחרחר ריב (משלי כ"ו כ"א) מגרג הרתא וכן תרגם במגרה מדון (שם ט"ו י"ח) ובשיבולי הלקט הלכות ראש השנה סי' ר"ץ הביא שני פירושים והאחרון הוא כדברי רש"י עכ"ד ולא נתיישבה בזה תמיהת השואל הנ"ל אבל הנכון הוא דהיה לפני רש"י תרגום אחר וכמו שכתב בביאור מוהרש"ה יצ"ו על ספר תניא רבתי בהלכות ראש השנה סי' ע"ה אות כ"ב וידידי הרה"ג מחבר ספר דבר מצוה (על ספר המצות) מוהר"ר ברוך עין מאמדור יצ"ו בקונטריס תעלומת עין כתב שכבר קדם הוא בהערה זו בהעברי שנה י"ד (תרל"ח) גליון י"ג במאמר תעלומת עין אות ב' וכתב ששוב נדפס ביאור הרש"ה על ספר תניא הנ"ל אלו תורף דבריו:

כג) אם שכח לומר יעלה ויבא בליל ראש השנה פשוט שאין צריך לחזור כמו בכל ליל ראש חדש דהא אין מקדשין החדש בלילה וגם בליל שני דראש השנה הדין כן אף שיש לומר דלא דמי לשאר ראשי חדשים שבהם מונים החדש מיום שני אבל ראש השנה מונים מיום ראשון וכבר נתקדש החדש ביום ראשון ולא שייך טעמא דאין מקדשין החדש בלילה מכל מקום אין צריך לחזור דאם נאמר דיום ראשון עיקר אם כן ליל שני אינו ראש חדש כלל ובלאו הכי אין צריך לחזור ואף ביום ראש השנה עצמו אם שכח לומר יעלה ויבא אין צריך לחזור דאף דבראש חדש בעלמא צריך לחזור אם לא אמר

יעלה ויבא ראש השנה שאני שכבר הזכיר קדושת היום בותתן לנו ה' אלקינו וכו' וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן ואין סברא לחלק לענין הזה בין זכרון שמזכירין בנוסח ותתן לנו בין זכרון של יעלה ויבא כן העלה ידידי הגאון מוהרש"ך יצ"ו בשו"ת בנין שלמה בקונטריס תיקונים והוספות בסוף סי' טו"ב: ואם לא הזכיר בליל ראש השנה של יום טוב כלל אם דינו מו בלא הזכיר יעלה ויבא בליל ראש חדש דאינו חוזר עיין בשערי תשובה סי' תקפ"ב סק"ד ובמה שהבאתי בסוף אות כ"ט (בד"ה והנה):

כד) כתב הריב"ש הביא דבריו מרן הבית יוסף בסימן תקצ"א וז"ל אין ספק שמנהג יפה הוא שיתפללו הצבור תחלה והשליח צבור עמהם בלחש להסדיר התפלה ויחזור השליח צבור להתפלל בקול רם וכן המנהג בקאטאלוניא ובכל מקום שהם בני תורה אבל בארגון לא נהגו כן אלא מתפלל השליח צבור תפלת המוסף מיד עם הצבור יחד מבלי שיתפללו הצבור תחלה ונראה שנהגו כן מפני שרובם עמי הארץ ולא יוכלו להתפלל מתוך הספר אלא בעמל גדול משום דאוושי ברכות ולזה מתפללים כולם יחד עם השליח צבור כמו שאחד מקרא אותו והרב יפה ללב נר"ו בריש סי' תקצ"ב כתב על דבריו שאינו מובן מה השיב שהרי עיקר חזרת השליח צבור הוא בשביל עמי הארץ כדאיתא בש"ע סי' קכ"ד ואם כן אפילו הן רבים עתה עם הארץ סמא בידייהו להמתין לחזרת התפלה וזה טוב להם מלהתפלל יחד דאיכא בינייהו דיוכלו להתפלל מתוך הספר וכיון שמתפללים בימים אלו בקול רם כדאיתא בסי' תקצ"ב סעיף ט' איך יוכל לשמוע מפי השליח צבור כמקרא לאחר וכו' אבל כשיחזור השליח צבור לבדו יוכלו לשמוע ממנו וכו' עי"ש ואומר אני דיתכן ליישב דברי הריב"ש שאם באמת היו עמי האר לגמרי שאין יכולים להתפלל מתוך הספר כלל לא בנחת ולא בעמל וטורח נאות היה להם להתפלל בלחש ושאינם יודעים מאומה יצאו בחזרת השליח צבור עם כי קשה מאד לסמוך על זה גם בשאר ימות השנה כי לא כל אדם יכול לעמוד בתנאי האמור בזה לשמוע כל מה שאומר השליח צבור ואם חיסר אפילו תיבה אחת שלא שמע ממנו לא יצא ידי חובתו ואף כי בתפלת מוסף דראש השנה דאוושי ברכות דודאי קשה מאד לסמוך על זה ובכל זאת אם לא היה באפשרות לתקן באופן אחר היינו סומכים על זה מדוחק אבל האנשים האלה אשר על ידי עמל וטורח יכולים הם להתפלל מתוך הספר אם היה מנהגם להתפלל בלחש אזי גם הם לא עמדו בשתיקה ויסמכו שיוכלו להתפלל בעצמם מתוך הספר ויתפללו ובאמת לא יתפללו כהוגן ובחזרת השליח צבור לא ישימו לבם לכוונכפי המוטל עליהם כמבואר בפוסקים בסומכי נפשם שכבר יצאו בתפלתם שהתפללו בלחש ונמצאו קרח מכאן ומכאן לכן הנהיגו שכולם יתפללו ביחד מתוך הספר וכולם יתנו לבם לתפלת החזן

שיתפלל מלה במלה ובודאי שנהגו גם שלא להשמיע שום אחד קולו בתפלתו רק שפתיו נעות וקולו לא ישמע כי מי לא ידע כי תרי קלי, לא מישתמעי ואף כי קולות אנשים רבים ויאמרו עם השליח צבור מלה במלה והכל מתוקן לתפלה כן נראה לי בכונת מנהג זה:
ומצאתי בתשובות הרדב"ז חלק ד' סי' צ"ד (בדפוס ווארשא תרמ"ב סי' אלף קס"ה) שהביא תשובת הרמב"ם בענין חזרת התפלה אשר ראה והתקין לבטל במקומו ובזמנו חזרת השליח צבור ואמר רב מלתא בטעמא וז"ל ראוי בזמננו שלא יתפלל בלחש ואחר כך בקול רם לפי שכשיחזור שליח ציבור להתפלל בקול רם כל מי שהתפלל ויצא ידי חובתו יהפך פניו לספר עם חברו או לשיחה בטלה ויחזור פניו מהמזרח וירוק ויסיר כיחו וניעו וכשיראה אותו חברו שאינו בקי יעשה גם הוא כן בלי ספק ויחשוב שזה שאומר שליח ציבור אין לסמוך עליו ואם כן יצא מבית הכנסת כל מי שאינו בקי והוא לא יצא ידי חובתו ותתבטל הכונה אשר בעבורה חוזר שליח ציבור התפלה שהוא להוציא את שאינו יודע ואמנם כשלא יתפללו הקהל בלחש כלל אלא יתפללו הכל אחר שליח ציבור תפלה אחת בקדושה כל מי שיודע להתפלל יתפלל עמו בלחש והבלתי בקיאים ישמעו ויכרעו כולם עם שליח ציבור ופני כל העם אל ההיכל בכונה ויצאו כולם ידי חובתם ויהיה הדבר הולך על נכון ויושר וימנע טורח האריכות ויוסר חלול השם שנתפשט בין הנכרים שהיהודים רוקקים וכחים ומספרים בתוך תפלתם שהרי הם רואים זה תמיד ומעידים עליו וזה היותר נכון וראוי אצלי באלו הזמנים מצד הסבות שזכרתי וכתב משה ע"כ וכן העיד עליו רבינו אברהם בנו ז"ל בספר שחבר בלשון ערב וזה העתק דבריו כבר נודע ונתפשט ונתפרסם מה שתיקן אבא מארי ז"ל והסכימו עמו כל תלמידי חכמים שהיו בדורו וכל היושבים בבית מדרשו והוא שראה שחזרת שליח ציבור התפלה בקול רם אחר שהתפלל בלחש לא יקשיבו אליה כל העם לשמוע ממנו באימה ויראה וענוה בעמידתם לתפלה אלא מספרים זה עם זה בשיחה בטלה וכיוצא בה אמנם בשעת הקדושה יענו קדוש קדוש וכו' ובשעה שאומרים מודים התלמידים הזהירים אומרים מודים דרבנן ואם כן יש בזה מכשול עון גדול לפי שסיפור העם בעוד ששליח ציבור מתפלל ואינם מקשיבים ביראה ומוסר יש בו זלזול כבוד שמים והוא דבר נראה לחוש וסבת זה הוא שהם אומרים שכבר יצאו ידי חובתם בתפלת הלחש ואין להם עסק בחזרת התפלה ולכן התקין שיגביה שליח ציבור קולו בתפלתו בתחלה ויהיה הדבר הולך בתפלה כמו בפריסה על שמע ששליח ציבור מגביה קולו בתחלה להוציא את שאינו בקי ושאר העם יתפללו אחריו להוציא עצמן ויאמר קדושה בברכה שלישית והעם עונים אחריו ויתפללו כולם ביחד עד שיסיימו התפלה כאחד ונתפרסם זה התיקון

במצרים כל ימי חייו ואחר מותו והוסר המכשול שהיו, הציבור נופלים בו ולא חלק עליו שום אחד מחכמי דורו לפי שלא היה ביניהם אז לא איבה ולא קנאה ולא היה מי שהוא עני בחכמה מכניס עצמו בהוראה כמו שאירע בזמנינו מן החולקים שחלקו על הסדורים והתקונים ההגונים שעשינו עכ"ל הרב בנו שהובא בשו"ת הרדב"ז הנ"ל ומדברי הרמב"ם ומר בריה מגן אברהם הללו יש סעד גדול למה שכתבתי בכונת דברי הריב"ש שישנו בנותן טעם לשבח למנהג אראגון שלא להחזיר המוסף בקול רם בראש השנה דאם בשאר ימות השנה חשש הרמב"ם לשמא לא יצאו השאינם בקיאים בתפלת השליח ציבור מחמת שלא יכוונו כראוי לתפלתו בראותם שחבריהם הבקיאים מספרים זה עם זה וכו' ויחשוב שזה שאומר השליח ציבור אין לסמוך עליו וכו' קל וחומר שיש לחוש כן בתפלת מוסף של ראש השנה דאושי ברכות כמו שכתב הריב"ש והם יכולים להתפלל בדוחק ועמל גדול דפשיטא שלא יתנו לב לכוין במה שיאמר השליח ציבור כי יסמכו בדעתם שהתפללו כהוגן וכיון שבאמת אנו חוששים שלא התפללו כהוגן ולא יצאו ידי חובתם לכן נכון לתקן שיתפללו כולם כאחד וכולם יכוונו לתפלת השליח ציבור והבקיאים יתפללו עמו בלחש ושאינם בקיאים ישמעו תפלתו ונמצאו כולם מתפללים כהוגן:

כה) שאלתני על אדם כשר ובן תורה ובר מעלות ואין יכול לתקוע אלא מצד שמאל והשני הוא מקלי הדעת ועם הארץ יודע לתקוע מצד ימין ובש"ע א"ח סי' תקפ"ה כתב הרמ"א דטוב לתקוע בצד ימין שנאמר והשטן עומד על ימינו לשטנו.

והנה אין ספק דמעלה דגופא עדיף. וזה שהוא בן תורה ובר מעלות לו משפט הקדימה בכל ענינים כיוצא בזה והא דטוב לתקוע לצד ימין הוא רק מעלה על מה שאמרו בגמרא כדי לערבב השטן אבל באמת זה רק סניף בעלמא אבל עיקר המצוה צריך התוקע לכוון מצות הבורא ב"ה על הכונה שכיוון בו נותן התורה והבאים בסוד ה' ליחד קוב"ה וכו' ואי אפשר שידחה הסניף עיקר המצוה: ובלאו הכי בנידון הנ"ל מעלה יחידי לתקוע בצד ימין אין לדחות שתי מעלות.

וגם בדרכי משה הביא הלשון דטוב להטות השופר לצד ימין וזה אפשר אפילו להתוקע מצד שמאל להטות השופר לצד ימין וכל זה נראה לדינא. אבל בודאי אין לעשות קטטה בשביל דברים כאלה כי השלום דבר גדול הוא אלה דברי הגאון מוהר"ם שי"ק בסי' רצ"ד: כו) מי שהיה נוהג לבכות בתפלות דראש השנה ויום כיפור כמו שכתב רבינו האר"י שיש להתעורר בבכיה בימים נוראים והאיש הזה בא בימים וירא מפני ראות עיניו ותמנ"ע היתה דמעתו יפה עשה כי כונתו רצויה אך טוב לעשות קול בכי וכתיב כי שמע ה' קול בכיי ורחמנא לבא בעי לב נשבר כן כתב מרן חיד"א בספר שיורי ברכה יו"ד סי'

שצ"ד אות ג' ומה שכתב שמפני שבא בימים ירא על ראות עיניו עיין בשבת ד' קנ"א ע"ב אמר שמואל האי דמעתא עד ארבעין שנין הדרא מכאן ואילך לא הדרא ובשיורי ברכה שם הביא בשם הרדב"ז דמפני מראית העין שלא יוזק יכול למנוע הבכי על מתו והשמיטו דבר זה בתשובות הרדב"ז שנדפסו בשנת תרמ"ב בווארשא כמו שכתבתי לעיל במערכת אבלות בסופו וכתב הרב טהרת המים במערכת הבי"ת אות ט"ל שכדברי מרן חיד"א הנ"ל כתב בספר קיצור שני לוחות הברית ד' ט' ע"ד דאף דכשבוכה האדם בשעת תפלתו היא מרוצה לפני הקדוש ברוך הוא מכל מקום אם לפעמים אינו יכול לבכות ממש יהיה קולו כאילו הוא בוכה ועל זה רמז דוד המלך כי שמע ה' קול בכיי קול דייקא וסיים הרב המחבר דאין להקשות ממה שכתב בספר החסידים סי' ר"ן והובא באליהו רבה סי' תקפ"א סק"ט דאם אינו בוכה הוא דובר שקרים דשאני התם שאומר שתשים דמעותינו וכו' ומכאן תוכחת מגולה להאומר בפיוט לך אלי ואנסך דמעי לך וכו' ואינו בוכה שהוא דובר שקרים וכן בפיוט אליך ה' נשאתי עיני וכו' וגם את דמעתי שימה בנאדך דלאו שפיר עביד אם אינו בוכה ואינו עתיד לבכות באותו מעמד אלא שעל מה שהיקל מרן חיד"א למי שחושש לבכות בתפלה משום שמחליש ראות עיניו שיעשה קול בכי כתב הרב טהרת המים שלפי מה שכתב רבינו בחיי ריש פרשת כי תשא שאף שהיראה והדאגה שוברת (חציי) גופו של אדם ומקצרין ימיו של אדם מכל מקום אין לירא על זה דכיון שעושה לכבוד השם יתברך עושה לו נס נסתר ומאריך ימים אם כן הוא הדין בזה אין לירא שמא יחליש ראות עיניו וגם בקונטריס שיורי טהרה במערכת הה' אות ז"ך הביא דברי הרבינו בחיי דכשעושה לכבוד ה' עושים לו נס נסתר וכתב דאין לו למנוע עצמו מלבכות על אבדת הצדיק מחשש שמא יחשיך מאור עיניו וכן יבכה על עונותיו ולא תאונה אליו רעה ושאפשר שגם מרן חיד"א מודה בכיוצא לזה ולא היקל אלא למי שבוכה כדי שתקובלו בקשותיו שהוא להנאתו וכו' ואף דאין סומכין על הנס זהו שלא ילך למקום סכנה אבל אם כבר הוא שם או שמוכרח להיות שם אין לחוש וכו' וכן הבוכה על אבדת הצדיק לכבוד ה' הוא עושה לא תאונה אליו רעה אבל בבקשה אין צריך לבכות ממש כמו שכתב רש"י בישעיה סי' ל' בפסוק ובכה לא תבכה לא תצטרך לבקש בקשה מאת הקדוש ברוך הוא בבכי כי לקול זעקך יענך והיינו ממש כדכתב הרב חיד"א וכו' אלו תורף דב"ק ולי הדל נראה דאף לדבר מצוה כגון לספוד לצרהוכיוצא אף שהוא עושה לכבוד השם יתעלה אם יודע שמזיק לראות עיניו יכול לימנע מלבכות כדאשכחן ברבי חנינא בשבת ד' קנ"א סוף ע"ב שלא בכה על בתו שמתה שלא יהא נלקה בשתים תיכלא ועוירא וכמו שהיקל הרדב"ז בתשובה שהביא בשיורי ברכה שם ומה

שכתב רבינו בחיי הוא משנת חסידים והכל לפי מה שהוא האדם ובלבד שיכוין לבו לשמים ועיין לקמן בסי' ג' אות י"ב:

זך) המפטיר בראש השנה סיים על התורה וכו' לעולם ועד ברוך אתה ה' ודברך אמת וקיים לעד נזכר וצויתיו לסיים מלך על כל הארץ מקדש וכו' כיון שכבר היה אחר תוך כדי דבור ויש לומר שזה גם כן בגדר סמוך לחתימה מעין חתימה שכמו שסיים יתברך וכו' לעו' שמורה נצחיות כבוד ה' יתברך כן הוא הוראת תיבות ודברך אמת וקים לעד שמורה נצחיות ודאי וכו' אך יש לומר שכיון שסיים בהסיום ובסמוך לחתימה מכפי מה שתקנו חכמים במטבע ברכה זו גם שעלתה בידו שכפי מה שאמר היה גם כן מעין חתימה מכל מקום איננו כמו שקבעו חכמים ויש בזה משום שינוי מטבע המעכב גם בדיעבד באלו אך כיון שספק ברכות להקל לא היה אפשר להצריכו לומר הברכה שנית כיון שיש צד לומר שיצא ידי חובתו בכעין הנ"ל וצריך עיון כן כתב בספר אשל אברהם החדש להגאון מבוטשאטש בסי' תקפ"ב סעיף ה': עוד כתב שם לומר במפטיר בראש השנה גם לקדושה ולמנוחה הוא למותר ואומרים רק לכבוד ולתפארת ואם אמר אינו מאורע זמן אחר כי מכל מקום הוא מקרא קדש ומנוחה ממלאכה שאינה אוכל נפש גם שייך להפקידות שהיה בראש השנה על לידת יצחק אבינו קדוש בעקידה ולידת שמואל הנביא שקול כמשה ואהרן רבן של הנביאים ונבואה נקראת מנוחה כמו שאמר הכתוב גבי ברוך בן נריה עכ"ל וקצת יש לפקפק על הטעם שכתב שנקרא מקרא קדש ומנוחה ממלאכה שאינה אוכל נפש שלפי טעם זה למה לא יאמרו כן בכל הימים טובים והגאון מוהרש"ק בהגהותיו (חכמת שלמה) בסי' תקפ"ב סעיף ה' כתב בהפטרה הוי דהנוסח שנתת וכו' לקדושה ולמנוחה וכו' בעיני הוא תימה איך שייך לומר לקדושה ולמנוחה כיון דמותר כמלאכת אוכל נפש כשאר יום טוב ולמה בשאר יום טוב אין אומרים לקדושה ולמנוחה ובראש השנה אומרים ואי איישר חילי הייתי מגיה שנתת לנו ה' אלקינו את יום הזכרון הזה לזכרון לכבוד ולתפארת לפי שיום זה ניתן לזכרון כמו שאמרו בגמרא כדי שיעלה זכרוניכם לטובה וכו' וכו' הרי מפורש שיום זה ניתן לזכרון לכך שייך לומר שנתת לנו לזכרון לכבוד ולתפארת עכ"ל:

אם לומר בברכת ההפטרה כי אתה אלקים אמת ודברך אמת או רק ודברך אמת עיין לקמן אות כ"ח: כח) בקידוש דראש השנה בקצת נוסחאות כתוב בסיום כי אתה אלהים אמת ודברך אמת וברוב נוסחאות אין שם ולא בסיום ברכת הפטרה כי אם ודברך וכו' ואין שם תיבות כי אתה וכו' וכמו שכתוב בטור ובשלחן ערוך רק ודברך וכו' ונראה שהאומר כן אין גורע כי שייך שפיר לומר שבחר השי"ת בעם בני ישראל על ידי מה שהוא אלקים

אמת ולא רצה לבחור לעשות דרך כפיה על האומות שיקבלו התורה הקדושה כי אין זה דרך האמת שהוא בחינת הרצון פשוט מלב טוב כמו שבחרו ישראל בקבלת התורה בהקדמת נעשה ונשמע גם יש לומר וכו' ומכל מקום כיון שברוב נוסחאות משמע שאין לומר כי אם ודברך אין לנטות מזה ואם רוצה להרהר גם תיבות כי אתה וכו' הרי זה על צד היותר טוב כן כתב באשל אברהם החדש מהגאון מבוטשאטש:

כט) במאי דקיימא לן דאם אמר האל הקדוש צריך לחזור כתב הרב חיי אדם בהלכות תפלה כלל כ"ד אות יו"ד בשם גאון בדורו שמי שטעה בליל ראש השנה וחתם האל הקדוש אין צריך לחזור כדין טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בליל ראש חדש שאין צריך לחזור לפי שאין מקדשין את החדש בלילה אם כן גם בליל ראש השנה הדין כן עי"ש וזה שנים רבות כתבתי דבמחילת כבוד תורתם אין דבריהם נראים בזה ובאמת שהוא דין מחודש לא שיערוהו אבותינו הקדושים פוסקים ראשונים ואחרונים ומסתימיות דברי כל הפוסקים משמע שלא כדברי הגאון הנ"ל וגם מדברי רבינו יונה בפרק תפלת השחר שהביא מרן הבית יוסף בסוף סי תקפ"ב יש להוכיח שאין לחלק בזה שכתב וז"ל יש אומרים דיום טוב של ראש השנה כיון שתלוי בראש חדש אם טעה ולא הזכיר של יום טוב בערבית אין מחזירין אותו ונוכל לומר דאף שתלוי בראש חדש כיון שהוא יום טוב ומצות יום טוב אלימא טפי ובתפלה גם כן אין אנו מזכירים של ראש חדש אלא של יום טוב יותר יש לנו לדון אותו כמו יום טוב מלדון אותו כמו ראש חדש ואם לא הזכיר בערבית מעין יום טוב מחזירין אותו עכ"ל ומשמע מדברי רבינו יונה שכן עיקר לדינא דכיום טוב דיינינן ליה ולא כראש חדש ואם כן הדבר פשוט דמהני טעמי יש לנו לומר לדין שלפנינו דחוזר כדמשמע מסתימיות דברי הפוסקים דלא סברי לחלק בהכי דכל כי הא לא הוו שתקי לה ולכל הדברות תימה עליהם שלא זכרו שרים דברי רבינו יונה ומרן הבית יוסף הללו וכבר נדפס זה בשו"ת אור לי (שיצא לאור הדפוס בשנת תרל"ג) עי"ש בסי' ק"י וכתבתי שם שצריך לעיין בשו"ת הלק"ט ח"א סי' ע"ג ובשו"ת קול אליהו בח"ב ואינם מצויים עתה אצלי כן כתבתי באור לי שם שוב ראיתי שבשערי תשובה סי' קי"ז הזכיר תשובת הלק"ט הנז' וז"ל ועיין בהלק"ט ח"א סי' ע"ג אם שכח בן ארץ ישראל לשאול מטר אין מחזירין עכ"ל ולפי האמור אינו מובן מה הציון הלז שציינתי לעיין בהלק"ט אך התבוננתי במה שסיים הרב שערי תשובה ומוהר"י מולכו כתב דמחזירין אותו וכו' וראיתי שבשערי תשובה יש טעות אשר מצוה לתקנו כי משמעות לשון זה הוא שעל כל הזמן שבין שבעה במרחשון עד התקופה נחלקו הרבנים הלק"ט ומוהר"י מולכו אם חוזר או לא ואין האמת כן שדברי מוהר"י מולכו הביאם מרן חיד"א בברכי

יוסף שם אות ד וז"ל אם לא שאל מטר בליל ז' במרחשון בארץ ישראל מחזירין דדוקא בהזכרת ראש חדש אין מחזירין בלילה מטעם דאין מקדשין את החדש בלילה הרב החסיד מוהר"ר יעקב מולכו בתשובה כת"י ומלבד שמובן לפי זה שגם דברי הרב הלק"ט הם בדין זה (שהרי כתב בשערי תשובה שנחלקו שניהם) אף גם ראיתי שהרב שלמי צבור בדף ק"ל ע"א הביא דברי הר הלק"ט וז"ל כתב בהלק"ט סי' ע"ג שאם שכח בן ארץ ישראל ולא שאל מטר בליל שבעה במרחשון אין מחזירין אותו עכ"ל השלמי צבור והרב המגיה העיר על מרן חיד"א שהביא בברכי יוסף דברי הרב מוהר"י מולכו ולא זכר כלל סברת הרב הלק"ט עיי"ש הא למדת שדברי הרב הלק"ט נמי מיירי במי שלא שאל מטר בלילה ראשונה של שאלה שהיא שבעה במרחשוון והוא דומה למאי דאיירינן בלילה ראשונה של אמירת המלך הקדוש אלא שצריך לעיין בגוף דב"ק לדעת טעמו שלפי הטעם אפשר דישתנה הדין בנדון שלפנינו דודאי אין לומר שטעמו הוא משום דלא קפדינן כולי האי בליליא דאתחלתא דאי הכי למה ליה למינקט דיניה דוקא בבן ארץ ישראל בשבעה במרחשוון ולא אמר הכי נמי בבן חוצה לארץ בלילה ראשונה של השאלה וכיון שאין אתנו ידוע טעמו ונימוקו לא נוכל לשפוט לנדון שלפנינו (ומקרוב השגתי ספר נחמד לגאון בדורנו יצ"ו והוא על סדר השלחן ערוך מסי' א' עד סוף הלכות תפלה ומביא דברי הגאון שערי תשובה בכל מקום שהם ככתבו וכלשונו וגם לשון השערי תשובה הנ"ל הביאו במקומו כמות שהוא ונפלאתי שהעתיק דבריו ולא יעיר שיש בהם טעות שצריך לתקנו כנז"ל):

שוב ראיתי שהרב זכור לאברהם בח"א במערכת תפלה בסימן קי"ז דף קנ"ט ע"ב הביא תשובת הרב הלק"ט וז"ל מסתברא דכשם דבהזכרה היה מכריז שליח ציבור כך בשאלה ואם כן לא איכפת לן בלילה כדאיתא בירושלמי דבאורתא לית כל עמא תמן עכ"ל והנה הירושלמי שרמז הובא בית יוסף סי' קי"ד וביותר בהרחבה בבית חדש שם סעיף ב' דשאלו למה מזכיר הגשם במוסף יום אחרון של חג וכן בהפסקה מזכיר הטל במוסף יום ראשון של פסח ולמה לא יזכיר מבערב כלילי שבת וכשאר הזכרות דיום טוב וראש חדש דבכולן מזכיר מבערב והכא נמי יזכיר מבערב ומשני לית כל עמא תמן פירוש אין כל העם מצויים בערב בבית הכנסת דטרודין במלאכתם ומי שנשאר בביתו מה שהוא למוד הוא מזכיר ונמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר והוי אגודות אגודות מה שאין כן בהזכרת שבת ויום טוב וראש חדש דאף אותם שנשארים בביתם יודעים ובקיאים להזכיר מה שצריך להזכיר דבר יום ביומו ואין שם אגודות ופריך ויזכיר בשחרית וקשיא ליה כמו כן אתרוייהו שיזכיר בשחרית דחג בגשם ובשחרית דפסח בטל ומשני אף הוא סבור שמא

הזכירו מבערב פירוש יסברו העולם שהזכירו מבערב ויתפללו שחרית שתים לתשלומין דערבית ויתפללו לבטלה וכו' עכ"ל הירושלמי לענינינו ומובן שהרב הלק"ט לפום מאי דמשמע ליה דכי היכי דהיתה הכרזה על ההזכרה היתה נמי על השאלה דן את הדין דעיקר תקנת חכמים לא היתה אלא להתחיל ביום דהא בלילה ליתא לתקנתא דהכרזה ולכן אע"ג דלכתחלה אנחנו מתחילים לשאול מבערב מכל מקום אם לא התחיל השאלה מבערב אינו מעכב ואף דקשה על זה מה נשתנית שאלה מהזכרה שאין אנחנו מתחילים מבערב יש לומר דשאלה שהיא יותר עיקרית מהזכרה מקדמים אותה מבערב דאף שזה דוחק על כל פנים כן נראית דעת הרב דהשאלה תלויה בהכרזה וזמן הכרזה היא ביום וכן היא עיקר תקנת השאלה ולכן אמר הרב שאם לא שאל בלילה אינו חוזר ולפי זה ודאי אין ללמוד מדין השאלה לנדון שלפנינו לומר שאם לא אמר בליל ראש השנה המלך הקדוש שאין צריך לחזור שהרי חתימת המלך הקדוש היא כשאר הזכרות דשבת ויום טוב שלא תלו אותם בהכרזה ואם כן יש לומר דכמו בהזכרת שבת ויום טוב אין חילוק בין יום ללילה דאף בלילה אם לא הזכיר חוזר הכי נמי בחתימת המלך הקדוש ויש לומר גם כן דשאני חתימת המלך הקדוש שהיא בליל ראש חדש ודינה כהזכרת ראש חדש וכדעת הגאון שהביא הרב חיי אדם באופן שאין לנו לפשוט ספק זה מדברי הרב הלק"ט:

גם מה שציינתי אז לעיין בקול אליהו ח"ב הנה לפי הנראה כתבתי כן על פי מה שראיתי להרב זכור לאברהם שם שכתב שהרב כסא אליהו כתב על דברי הרב הלק"ט שדבר זה (שאמר הרב הלק"ט שאין צריך לחזור) צריכה רבה ושציין לעיין בספרו קול אליהו ח"ב ואני הדל אחר זמן רב נזדמן לידי ספר הנ"ל ולא מצאתי שדבר שם בענין זה (לא עיינתי בגוף הספר כי אם בהמפתחות הנקובות בשם פתיחת אליהו ובהמפתחות להקונטריס מחנה ישראל אשר בסוף הספר המכונות בשם שער המחנה) ואף אם יש שם באיזה מקום ונעלם ממני מכל מקום מובן שדבריו הם על נדון הרב הלק"ט הנ"ל ולא ידענו מסקנתו וטעמו כדי לדון לנדון שלפנינו: אחר זמן השגתי בשאלה ספר שו"ת מים חיים להגאון מוהרח"ך ראפאפורט וראיתי שם בסי' כ"ב אות יו"ד שהשיג על הרב חיי אדם מדברי הרר"י דלפי טעמו של הרר"י הוא הדין בהמלך הקדוש מחזירין אותו דזיל בתר טעמא ונדפס עתה בווילנא ש"ס עם חידושים והגהות רבות (בדפוס ראם) וראיתי בהגהות וחידושים הרא"ם הורוויץ במסכת עירובין דף מ' ע"ב על מה שאמרו בש"ס מאי לאו לזמן לא לברכה שכתב קשה אם כן בראש חדש נמי הוה ליה לומר גם ראש חדש אך הארכתי מזה במקום אחר דהזכרת ראש חדש בתפלה אינה רק מטעם קידוש החדש להכי בלילה אין מחזירין מה שאין כן בראש השנה אף דאין מקדשין בלילה מכל

מקום חיוב הזכרתו משום קדושת יום טוב דמקרא קדש כתיב בכל יום טוב עכ"ל ודבריו הם כדברי רבינו יונה הנ"ל ומסתמא הביא דבריו בהמקום אחר שכתב בזה ונראה שגם הוא משלנו דלדידיה הכי נמי באם לא אמר המלך הקדוש נראה דצריך לחזור אלא שיש לדחות דחתימת המלך הקדוש אף שהתחלתה היא בליל יום טוב אינה בכלל הזכרה דיום טוב שסובר רבינו יונה דאם לא הזכיר של יום טוב חוזר דהזכרה דיום טוב היינו לומר את יום הזכרון הזה וכו' אבל לחתום בהמלך הקדוש אין זה בכלל הזכרה דיום טוב ואין הכרח מדברי רבינו יונה שיהא הדין נותן שאם לא חתם בהמלך הקדוש בליל ראש השנה שיחזור אבל ודאי מסתימיות הפוסקים מוכח דהדין שוה בלילה כביום וצריך לחזור:

שוב יצא לאור ספרא נהר בנין שלמה לידידי הגאון הכהן הגדול מוהרש"ך מווילנא יצ"ו ומצאתי את שאהבה נפשי שכתב לקיים דברי חכמים מה שכתב בחיי אדם הנ"ל ואמר מר דאף לרבינו יונה דסבירא ליה דאם לא הזכיר של יום טוב בליל ראש השנה צריך לחזור מכל מקום אם לא אמר המלך הקדוש אין צריך לחזור דהא כל הטעם שתקנו לומר המלך הקדוש בימים אלו הוא משום שהם ימי דין שהקב"ה שופט כל הארץ ואמרינן בפרק קמא דראש השנה ד' ח' על פסוק כי חק לישראל הוא שאין בית דין של מעלה נכנסים לדין עד שיקדשו בית דין את החדש וכיון דהזכרת מלכות תלי בדין של מעלה ודין של מעלה תלי בקידוש בית דין של מטה את החדש הרי אם כן דומה ממש להזכרת יעלה ויבא דלפי שאין מקדשין את החדש בלילה אין צריך לחזור הכי נמי בהמלך הקדוש אלו דבריו יצ"ו (בקונטריס התיקונים והוספות סי' ח"י עי"ש) ונסתפק שם לדעת הגאון שבחיי אדם הנ"ל אם הדין כן גם בליל שני של ראש השנה כמו בהזכרת יעלה ויבא בליל שני דראש חדש או נימא ראש חדש שאני שאין מונין מנין החד אלא מיום שני לא כן בראש השנה דמנינן מיום ראשון ומסיק בצ"ע ובעיקר דין הגאון הנ"ל עם שכבר הורה זקן להלכה מסיק בצ"ע אם לעשות כמותו ולי הדל אף שדבריו נכונים במה שכתב לדחות שאין ראיה מדברי רבינו יונה והיה טעמו כצפיחת בדבש וגם אני הדל כתבתי למעלה דיש לדחות דלא דמי חתימת המלך הקדוש להזכרה דיום טוב מכל מקום מסתימיות דברי הפוסקים מוכח ודאי דלא סברי הכי דאם כן לא הוו שתקי מינה כיון שהוא דין מחודש שלא כל אדם זוכה לחדש דבר זה מדעתו היה להם לכתוב כן בפירוש ובפרט לפי מה שכתב בבנין שלמה בשם שו"ת דברי נחמיה סי' מ"ו שדעתו נוטה שאף לדעת היש אומרים שהביא רבינו יונה הנ"ל דאם לא הזכיר של יום טוב בליל ראש השנה אין

צריך לחזור מכל מקום בהמלך הקדוש מודו שצריך לחזור ואם כן כל שכן לדעת מ רבינו יונה עצמו שצריך לחזור:

וראיתי בספר קצור שלחן ערוך להגאון מוהרש"ג (שנדפס עתה עם לחם הפנים) שבסי' קכ"ט אות ג' כתב בלחם הפנים הוראת הגאון שבחיי אדם הנ"ל שאם בליל ראש השנה חתם בהאל הקדוש אין מחזירין אותו וכתב על זה וז"ל ויפה העירני הרב מהר"ר נחום איש מאזארקאוו שרבינו יונה בפרק תפלת השחר מביא ספק זה ומסיק שנוכל לומר שאף על פי שתלוי בראש חדש כיון שהוא יום טוב ומצות יום טוב אלימא טפי וכו' יותר יש לנו לדון אותו כמו יום טוב מלדון אותו כמו ראש חדש ואם לא הזכיר בערבית מעין יום טוב מחזירין אותו עכ"ל ולפענ"ד גם מסתימת לשון הרמב"ם נראה כן עכ"ד הלחם הפנים והנה בעיקר הערה זו אני זכיתי בה תחלה בספר אור לי סי' ק"י אלא שלא נתפשט הספר במקומות אלו אך מה שכתב שרבינו יונה מביא ספק זה וכו' דמשמע שדברי רבינו יונה הם על מי שחתם בליל ראש השנה האל הקדוש במחילת כתה"ר דבריו הם שלא בדקדוק שהרי רבינו יונה לא מיירי בהכי אלא בהזכרת יום טוב דהיינו לומר בו את יום הזכרון אלא שמדבריו נוכל ללמוד לאם חתם האל הקדוש אבל אינו מוכרח ויש לדחות דהזכרה שניא היא מחתימת המלך הקדוש כמו שכתבתי למעלה או כמו שכתב ידידי הגאון בנין שלמה הנ"ל אבל מה שכתב דמסתימיות לשון הרמב"ם נראה כן שפיר קאמר ולא ידעתי למה נקט הרמב"ם ולא אמר סתם שכן הוא משמעות כל דברי הפוסקים כמו שכתבתי אני הדל וראיתי לידידי הגאבד"ק מ' לודאש יצ"ו בספרו הבהיר ילקוט הגרשוני בחלק ג' במערכת התי"ו ד' למ"ד (סוף ד"ה תפלה) שהביא מה שכתב בלחם הפנים הנ"ל ולא יעיר עליו כנראה שלא עיין בגוף דברי רבינו יונה ועוד ראיתי שם שמה שכתבתי לקמן (בסוף ד"ה גם הרשב"א) בשם הארחות חיים שציין על דברי רבינו חיים ראפאפורט לעיין בשו"ת אבני צדק גם הוא יצ"ו ציין לעיין שם וכנראה הוא ספר חדש שעוד לא נתפשט בינינו:

ומקרוב השגתי סידור תפלה עם תורה אור ושערי תפלה שנדפס בווילנא שנת תרמ"ט עם ביאור נתיב החיים להרה"ג אבד"ק ניקאלייב מחבר ספר קב נקי יצ"ו ובחלק שני יש בו דינים מספר דרך החיים להגאון מליסא וסמוך לו קונטריס נתיב החיים וראיתי בדף י"ד בדין מי שלא אמר ותן טל ומטרשכתב בדרך החיים אות ס"ב דאם כבר עקר רגליו חוזר לראש התפלה יצויין שם אות י"ג והוא מורה מקום לעיין בקונטריס נתיב החיים ושם כתב בזה הלשון עיין שו"ת ר' חיים כהן סי' ב' דהיינו דוקא בשחרית ומנחה אבל בערבית אין מחזירין אותו דתפלת ערבית רשות ותפלת שחרית לפניו עיין שם שפלפל

בדברי הגמרא והשיג על הבית יוסף עכ"ל הנתיב החיים ואין כונתו על הספר מים חיים להגאון ר' חיים כהן דממה שכתבתי לעיל בשמו מתבאר שאינו סובר כמו שכתב בשמו בנתיב החיים שאם כן גם בשכח וחתם האל הקדוש בליל ראש השנה דאיירי בה היה לו לפסוק כמו שכתב הרב חיי אדם בשם הגאון שאין צריך לחזור וכוותיה ולא מטעמיה אלא משום דתפלת ערבית רשות וכו' ואיך פסק דאם חתם בהאל הקדוש צריך לחזור (שלא כדעת הגאון שבחיי אדם כנז"ל) ולא עוד אלא דלפי טעם זה דתפלת ערבית רשות וכו' יש לפסוק דאינו חוזר לא לבד בלילה של ראש השנה (ראשונה או גם שניה כפי מה שצדד בבנין שלמה) אלא גם בכל הלילות שמראש הסנה עד יום הכיפורים ועד בכלל יש לפסוק דאם חתם בהאל הקדוש אינו חוזר משום דתפלת ערבית רשות ותפלת שחרית לפניו לכן אי אפשר לומר דמה שכתב בנתיב החיים בשם רח"ך כונתו על המחבר ס' מים חיים אלא כונתו היא על רבינו חיים הכהן הגדול מר זקנו של הרב מים חיים (עיין מה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים שבשדי חמד אסיפת דינים שמאות הדל"ת וכו' בסי' ט"ו אות מ"ז) והנה עד שלא זכיתי בספר התורה הזה הוה קשיא לי ממה שכתבו הפוסקים בריש סי' תכ"ב גבי הזכרה דראש חדש שאם לא הזכיר ראש חדש בלילה ראשונה או שניה אינו חוזר לפי שאין מקדשין את החדש בלילה (כמו שאמרו טעם זה בגמרא) דמשמע דאי לאו האי טעמא היה הדין שוה לילה כיום וכן הוא באמת לסברת היש מפרשים שהביאו התוספות בסוף פרק תפלת השחר (בד"ה לפי) ושאר הראשונים דבלילה שניה דראש חדש אם לא הזכיר ראש חודש חוזר משום דמשמע להו דטעם דאין מקדשין את החדש בלילה אינו שייך אלא בלילה ראשונה שלא נתקדש החדש עדיין אבל בלילה שניה הרי כבר מקודש מיום שלפניו אלמא דכל דלא שייכא טעמא דאין מקדשין וכו' חוזר ואם כן גבי שאלת מטר שאין שייך טעם זה צריך להיות הדין שחוזר אם לא שאל בלילה כמו באם לא שאל ביום וכמה דיות נשתפכו בדברי הפוסקים האחרונים באם לא שאל מטר בלילה ראשונה של שאלה (בשבעה במרחשון או בלילה שאחר ששים לתקופה) אם חוזר או אינו חוזר ומשמע דלכולי עלמא אחר לילה הראשונה הדין הוא שוה שבכל הלילות אם לא שאל מטר חוזר ואיך יאמר רבינו חיים הנ"ל שאינו חוזר אם לא שאל בלולה משום דתפלת ערבית רשות ואין להסתפק אולי לא היתה כונתו אלא על ליל שבעה במרחשון או לילה ראשונה שלאחר ששים של תקופה וקאי בשיטת הסוברים להקל באלו אמרו אין מחזירין אותו דמלבד שמן הטעם שכתב דתפלת ערבית רשות מוכח והרי הוא כמבואר שעל כל הלילות הוא אומר כן ועוד מתברר כן מדברי קריינא דאגרתא הרב נתיב החיים דסתמו כפירושו שבכל הלילות הדין כן ואם כן הדבר

תמוה דמדאמרינן טעמא בהזכרה דראש חדש לפי שאין מקדשין החדש בלילה מוכת דהיכא דלא שייך האי טעמא דינא הוא שיחזור בלילה כמו ביום:

ברם זכור אותו האיש לטוב מר ניהו ידידי הגאון מוהר"ר ישראל אברהם לערנער יצ"ו אשר זיכני בספר התורה הזה (שו"ת רבינו חיים הראשון הנ"ל) ויתירה עשה שבספר הזה לא תקנו בו מפתחות וידידי הרב הנ"ל טרח וכתב וערך לפני מפתחות כל הספר כולו אומר כבוד (להקל מעלי טורח החיפוש למצוא דברי חפץ) בכתב רש"י נאה ויפה כי יודע צדיק שאיני מכיר כתב משיטא שלהם ישא ברכה מאלקי המערכה ועיינתי בסי' ב' וראיתי שהביא בשם הרב השואל דאם לא שאל מטר בלילה צריך לחזור דמדאמרינן בהזכרה דראש חדש דאם לא הזכיר בלילה אין מחזירין אותו משום דאין מקדשין את החדש בלילה מוכח דגבי שאלת מטר שאין שייך טעם זה צריך לחזור והגאון המחבר השיב שנראה לו שאין מחזירין אותו והיה טעמו משום דאף דבשלחן ערוך כתב גבי הזכרה דראש חדש דמה שאם לא הזכיר בלילה אין מחזירין אותו הוא משום שאין מקדשין את החדש בלילה הנה רבינו הטור לא כתב שום טעם על דין זה רק פסק הדין דאם לא הזכיר בלילה אין מחזירין אותו לא שנא לילה ראשונה לא שנא לילה שניה בלי שום טעם ואם כן יש לומר דפוסק הטור כהא דתניא בברייתא דמייתי הש"ס בדף ל' ע"ב טעה ולא הזכיר ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו מפני שתפלת שחרית לפניו ואף שהתוספות כתבו דלא גרסינן האי טעמא דהא בתר הכי אמר רב טעמא שאין מקדשין את החדש בלילה יש לומר דרבינו הטור לא סבירא ליה כהתוספות אלא סבירא ליה דגרסינן האי טעמא בברייתא ופוסק כן ואף דבהא דתפלת ערבית רשות סוברים התוספות דאף דהיא רשות אין לבטלה בחנם יש לומר דהיינו אם בא לבטלה שלא לאומרה כלל אבל אם התפלל אותה רק ששכח להזכיר בה לא מיקרי מבטלה ועוד שהשתי קושיות שמפניהן הוכרחו התוספות לומר כן לא קשו מידי וכו' אלו תורף דברי רבינו חיים הכהן הנ"ל בפסק דין זה והאריך קצת בדברי מרן הבית יוסף שהביא מה שכתב האורחות חיים וכו' דכשראש חדש מלא אם לא הזכיר ראש חדש בלילה שניה מחזירין אותו וכתב מרן שדברי תימה הם דפשט הגמרא לא משמע הכי ושכתב הגאון מוהרש"א דמרן הבית יוסף לא עיין יפה בגמרא בדין זה וכו' אלו תורף דב"ק:

והנה מכיר אני מך ערכי שאיני כדאי לחלוק על גאון גדול שכמותו אבל עצור במלין לא אוכל ולא לחלוק על דבריו אני בא רק לקיים דברי מרן בשלחנו הטהור שכתב בהזכרת ראש חדש דמה שאין מחזירין אותו בלילה הוא משום שאין מקדשין את החדש בלילה שטעמו ונימוקו עמו דלפי דעתי הקצרה במחילת כבוד תורתו הרמה מה שכתב הגאון

בדעת רבינו הטור דנקיט כטעמא דתני בברייתא מפני שתפלת שחרית לפניו לא יתכן לומר כן דידוע דמן הסתם דרכו לילך בשיטת הרא"ש והרי הרא"ש בפסקיו סי' כ"ג לא הביא בבא דרישא דברייתא טעה ולא הזכיר בערבית וכו' רק טעה ולא הזכיר בשחרית וכו' ושוב הביא מימריה דרב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו מפני שאין מקדשין החדש אלא ביום הרי שלא כתב אלא הטעם דאין מקדשין החדש בלילה ועוד מפורש יוצא מדבריו דלא מצינן למימר דמה שאין מחזירין אותו כשלא הזכיר בלילה הוא מפני שתפלת שחרית לפניו (כדתני בברייתא לגירסתינו) שהרי כתב שאם טעה במוסף חוזר ולא סמכינן על תפלת שחרית שהתפלל כבר וכו' ולא על תפלת המנחה לפי שדוקא בשחרית ומוסף שרגילין להתפלל שתיהן כאחת הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת מוסף לתפלת מנחה עכ"ל והרי הוא כמבואר דמתפלת ערבית לתפלת שחרית לא סמכינן (כמו במוסף ומנחה) שהרי אין רגילות כלל להתפלל שתיהן כאחת וכל שכן הוא ממוסף ומנחה וכן כתב הגאון צל"ח דלהרא"ש דלא סמכינן במוסף אמנחה לפי שאינן סמוכות קל וחומר שבערבית אין לסמוך אשחרית והטעם בטעה בערבית שאינו חוזר הוא לפי שאין מקדשין את החדש בלילה עי"ש גם באותו פרק (תפלת השחר) סי' ז' הביא הרא"ש מימרא דרב דאם טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום וסיים ושמעת מינה שאם טעה בערבית בשבת או ביום טוב מחזירין אותו גם שם בסימן ב' הביא רק טעם זה דאין מקדשין וכו' וכיון שדעת הרא"ש מבוררת דסבירא ליה דלא סמכינן בתפלת ערבית אתפלת שחרית מסתמא ודאי גם רבינו הטור סובר כן ומה שפסק שאם טעה ולא הזכיר בערבית ראש חדש דאינו חוזר אינו אלא מטעם דאמר רב שאין מקדשין החדש בלילה וכן פירשו הרבנים בית חדש ופרישה טעם הטור לפי שאין מקדשין החדש בלילה ורבינו הטור לא חשש לומר הטעם הזה בפירוש כמו שלא חשש גם כן בקיצור פסקי הרא"ש דקיצור פסקי הרא"ש לברכות הם מהריב"ה כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים (סי' י"א אות ט"ז) שכתב בסוף פרק תפלת השחר הדין לבד בלא טעם כיעי"ש:

גם הרשב"א בחידושיו בפרק מי שמתו (בפלוגתא דתפלת ערבית רשות או חובה) הביא הא דאמר רב טעה ולא הזכיר שלראש חדש בלילה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש בלילה ולא הזכיר טעם הברייתא כלל) ודייק מינה טעמא דאין מקדשין וכו' הא לאו הכי מחזירין אותו לשבתות וימים טובים נמי מחזירין אותו כתפלת חובה וכו' עי"ש גם התוספות אף שבדף ל' ע"ב ד"ה והתניא צדדו דגרסינן לה בברייתא טעה ולא הזכיר בערבית וכו' מכל מקום בדף כ"ו ד"ה טעה לא הזכירו אלא מימרא דרב דאמר טעמא

לפי שאין מקדשין וכו' וכן בספר ראבי"ה על מסכת ברכות כתב בפרק ד' סי' פ"ג והיינו דאמרינן טעה ולא הזכיר בערבית אין מחזירין לפי שאין מקדשין החדש בלילה משמע הא לאו הכי מחזירין אותו עכ"ל אלמא תופס טעם זה עיקר וכן היא גירסת הרי"ף כמו שמפורש בדבריו שכשהביא הברייתא השמיט בבא דרישא טעה ולא התפלל ערבית וכו' והביא הא דאמר רב ענן אמר רב טעה וכו' לפי שאין מקדשין וכו' וכל הפוסקים ייחסו כן להרי"ף דלא גריס בברייתא הך רישא טעה ולא התפלל ערבית וכו' אלא הטעם הוא לפי שאין מקדשין את החדש בלילה גם רבינו הלבוש בסי' תכ"ב כתב טעם זה וכן הרב חיי אדם בהלכות תפלה כלל כ"ד סעיף כ"ב באופן שנראה הסכמת כל הפוסקים כטעם זה לפי שאין מקדשין החדש בלילה ולא משום שתפלת שחרית לפניו ואם כן שפיר קאמר הרב השואל שבשו"ת רבינו חיים הכהן דלגבי שאלת מטר דליכא האי טעמא חוזר אם לא הזכיר בלילה ובודאי שכן היא דעת כל הפוסקים שלא כתבו בפירוש דאם לא שאל מטר בלילה אינו חוזר וסתמו כפירושו דחוזר גם בלילה דלא כדפשיטא ליה לרבינו חיים הכהן וממילא נפקא מינה לדינא דקמן דאין לנו להחליט שאם לא חתם בלילה המלך הקדוש שלא יחזור משום דתפלת שחרית לפניו דאין הלכה כטעם זה ולא סמכינן בתפלת ערבית אתפלת שחרית ותמיה לי על הרב קב נקי שנראה כשר המסכים לדינו של רבינו חיים וקבע דבריו להלכה ול יעיר שאין כן דעת כל הפוסקים וחפשתי בספרים וראיתי שהרב לחם הפנים (אשר בקיצור שלחן ערוך להרב מוהר"ש גנצפריד) בסי' י"ט סעיף ו' הביא שו"ת רבינו חיים הנ"ל וכתב עליו שהדבר תמוה וכו' עי"ש דב"ק וידידי הגאבד"ק ספינקא יצ"ו בספר ארחות חיים בסי' קי"ז אות ד' ציין לעיין בזה בס' שו"ת אבני צדק סי' ח' ואינו מצוי אצלי:

שוב השגתי ספר ארחות חיים הקדמון ועיינתי במה שהביא מרן הבית יוסף בסי' תכ"ב (ד"ה כתב בא"ח) בשמו ודבריו הם בהלכות תפלה סוף סי' ק"ג (גבי הזכרה דראש חדש שאם לא אמר יעלה ויבא בתפלה חוזר) וז"ל במה דברים אמורים בשחרית ומנחה אבל בערבית אם טעה ולא הזכיר שוב אינו חוזר ומזכיר והטעם לפי שאין מקדשין את החדש אלא ביום ורבינו נתן כתב דבערבית ליל שני מחזירין אותו שכבר מקודש הוא וכן כתב ריב"ט בתשובותיו וכו' (כתב עוד חילוקי דינים וסיים) וכל דיני חולו של מועד כדין ראש חדש לבד שאם טעה בליל חולו של מועד ולא הזכיר יעלה ויבא חוזר מה שאין כן בליל ראש חדש עכ"ל הנך רואה שמלבד שלא כתב כי אם הטעם דשאין מקדשין החדש בלילה אף גם כתב דבליל חול המועד אם לא הזכיר יעלה ויבא חוזר וזה אינו אלא לפי הטעם שאין מקדשין את החדש בלילה דאילו לטעם השנוי בברייתא שהרי תפלת

שחרית לפניו הדין נותן שאם לא אמר יעלה ויבא בחול המועד לא יחזור ומבואר דלא קיימא לן כההוא טעמא ואם כן ממילא דינא יתיב דאם שכח מלומר ותן טל ומטר בלילה שצריך לחזור כמו שחוזר ביום (ובליל שבעה במרחשון ולילה שאחר ששים לתקופה שנוי במחלוקת בין רבני האחרונים אבל בשאר לילות לכולי עלמא צריך לחזור):

ומצאתי בשו"ת חסד לאברהם להגאון מוהר"א תאומים במהדורא תניינא סי' כ' שכתב נראה לי לחדש דמי שלא הזכיר מוריד הגשם בתפלת ערבית אין מחזירין אותו וטעמא דמילתא דאף שכתב הרי"ף בפרק תפלת השחר דאף דתפלת ערבית רשות מכל מקום כיון דכבר שוייה עליה חובה אי טעי הדר לרישא מכל מקום נראה דהיינו בשאר טעות המבטל כל התפלה וכמאן דלא צלי דמי לא כן בזה שלא הזכיר גשם וכן בלא שאל בברכת השנים על כרחין הא דמחזירין אותו לאו משום דדמי כמאן דלא צלי כמו שיבואר להלן אלא דחייב להזכיר ולשאול ולכן צריך לחזור ולהתפלל לצאת ידי חובת הזכירה ושאלה שאינן אלא בתפלה וזה לא שייך רק בשאר תפלות לא כן בערבית שהיא רשות ולא בעי למיהדר אלא משום דשוייה חובה ובזה שכבר יצא ידי חובת תפלה אלא שלא הזכיר ושאל זה לאו חובה שויא ליה למיהדר ולהתפלל בשביל זה עכ"ל ומצינו חבר לסברת רבינו חיים הכהן דתפלת ערבית כיון שעיקרה היא רשות אף שאין לבטלה בחנם כמו שכתבו התוספות או דמשום דשויא עליה חובה הרי היא כשאר תפלות שאם טעה חוזר היינו דוקא כשהטעות הוא בגוף התפלה דאז דמי כמאן דלא צלי כלל אבל כשהטעות הוא בהזכרת מעין המאורע אין זה מבטלה ולא שויא עליה חובה בכי האי גוונא:

ויש לתמוה על הגאון חסד לאברהם דלדבריו יהיה הדין כן בהזכרת ראש חדש בתפלת ערבית שאם לא אמר יעלה ויבא אינו צריך לחזור שהרי התפלה התפלל ולא חיסר אלא הזכרה ואין זה כמאן דלא צלי כלל אלא שצריך לחזור משום ההזכרה כיון שאינו חייב לחזור אלא משום דשוייה חובה והוא לא שוייה חובה לחזור מפני זה אם כן אינו צריך לחזור משום דתפלת ערבית רשות ולמה אם כן הוצרכו בש"ס ופוסקים לומר הטעם דאינו חוזר אם לא הזכיר יעלה ויבא בלילה משום דאין מקדשין את החדש בלילה תיפוק ליה משום דתפלת ערבית רשות ולא שויא עליה חובה לכי האי גוונא ואם דעתו לומר דגם בליל ראש חדש מה שאין צריך לחזור הוא מפני כך שתפלת ערבית רשות וכי האי גוונא לא שויא חובה וכו' וכדפירש בשו"ת רבינו חיים הכהן אליבא דרבינו הטור (שאין הטעם לפי שאין מקדשין את החדש בלילה אלא משום דתפלת ערבית רשות) מלבד שהיה לו לבאר זאת ועוד שכבר כתבתי למעלה שלא יתכן לומר כן בדעת רבינו הטור אלא דעתו היא כדעת כל הפוסקים דהטעם הוא לפי שאין מקדשין את החדש

בלילה ועוד דלפי טעמו (דתפלת ערבית לא שוייה חובה אלא אם טעה בענין שמבטל כל התפלה אבל לא בשביל הזכרה) יהיה הדין נותן שאם טעה בליל שבת והתפלל של חול ולא הזכיר של שבת אינו חוזר וכן בליל יום טוב וליל חול המועד והלא מדברי הרא"ש שהבאתי לעיל (בד"ה והנה) וכן מדברי הרשב"א הנ"ל (בד"ה גם הרשב"א) שכתבו שאם טעה בערבית של שבת ושל יום טוב מחזירין אותו משמע מסתמיות דבריהם שבכלל אם טעה היינו שלא הזכיר של שבת ויום טוב שגם בזה חוזר ואף אם נדחוק בדבריהם שכונתם רק על טעות אחר ולא על שלא הזכיר שבת ויום טוב אבל מה נענה למה שמפורש בדברי רבינו האורחות חיים שהבאתי לעיל בד"ה שוב השגתי) שאם לא אמר יעלה ויבא בערבית חול המועד חוזר אלמא דמשום הזכרה לבד צריך לחזור והוא הדין בליל שבת ויום טוב וכל זה כנגד היסוד של הגאון חסד לאברהם כמובן:

עוד כתב בחסד לאברהם שם וכן נראה לי ממה שנחלקו הראשונים הובאו דבריהם בטור ושלחן ערוך סי' ח"ק וסימן רב"ץ בטעה והתפלל שמנה עשרה במנחה דשבת ולא הזכיר של שבת או שלא הזכיר יעלה ויבא במנחה דראש חדש אם מתפלל ערבית שתים ושיטת התוספות דאינו מתפלל שתים (לפי שאינו מרויח בתפלה שניה כלום שהרי תפלת י"ח כבר התפלל במנחה דשבת או דראש חדש אלא שלא הזכיר שבת או ראש חדש והלא גם עתה יהיה כן שיתפלל בלא הזכרה והיינו הך) ור"ת וחכמי פרובינצא סוברים כיון שלא התפלל מנחה כדין כמאן דלא צלי כלל דמי ולכן צריך לתשלומין כמו אם לא התפלל כלל מנחה בשבת או בראש חדש דמתפלל ערבית שתים ולא מצינו מחלוקת בזה בשכח להזכיר מוריד הגשם במנחה טרם שפוסקין להזכיר אם מתפלל בלילה להשלים אותה תפלה וכמדומה אני שזה מטעם שאמרתי דאף בלא שאלה והזכרה יצא ידי חובת תפלה אלא דחוזר להתפלל כדי לצאת ידי חובת הזכרה ושאלה וזה שכבר עבר זמן השאלה והזכרה והוי מעוות לא יוכל לתקון לכן פשיטא דאינו חוזר ומתפלל לערב להשלים ודמי ממש למי שטעה ולא הזכיר שבת בברכת המזון דחוזר ומברך ואפילו הכי אם עשה סעודת יום בשבת סמוך לחשיכה ושכח להזכיר של שבת ונזכר לאחר שחשיכהודאי דאינו חוזר ומברך וכדכתב בשו"ת בשמים ראש סי' פ"ז והוא מטעם שאמרנו דמה שלא הזכיר של שבת בברכת המזון לא חשיב כאילו לא בירך אלא דחייב לחזור ולברך כדי להזכיר של שבת ואין הזכרה בלא ברכת המזון לכן כשחשיכה והוי מעוות לא יוכל לתקון אינו חוזר ומברך כיון דכבר יצא ידי חובת ברכת המזון במה שבירך מבעוד יום בלא הזכרת שבת והוא הדין בזה שלא הזכיר גשם אין התפלה מתבטלת בזה כמאן דלא צלי ורק שחייב לחזור ולהתפלל כדי לתקן ההזכרה כל זמן שיש בידו לתקן עכ"ל:

ודברים ככתבן אינם מובנים לדעתי הקצרה דמשמעות דבריו הוא שהיה להם לחלוק במי שהתפלל מנחה בערב פסח ולא הזכיר מוריד הגשם אם יתפלל ערבית שתים של יום טוב בליל פסח כדי להשלים תפלת המנחה דלהתוספות לא יתפלל ולחכמי פרובינצא יש לו להתפלל שתים ואני בער ולא אדע איך היו יכולים לחלוק בזה והלא בנדון כזה גם התוספות מודים דיש לו להתפלל ערבית שתים שהרי בתפלת ערבית מזכיר את הגשם ואין פוסקין מלהזכיר עד למחר במוסף וכיון שמרויח בתפלה שניה שמזכיר את הגשם ומתקן את אשר עיוות בתפלת המנחה בזה ודאי הכל מודים שיתפלל בליל יום טוב שתים להשלים תפלת המנחה לכן נראה דמה שנזכר בדברי הרב הזכרת גשם הוא אשגרת לישן וכונתו היא על שאלת גשם שהיה להם לחלוק במי שלא שאל מטר במנחה של ערב פסח אם יתפלל ערבית שתים של יום טוב דלהתוספות לא יתפלל שהרי אינו מרויח כלום בתפלת ערבית שיתפלל בלילה שהרי לא יאמר בה שאלת מטר ולחכמי פרובינצא צריך להתפלל שתים כיון שמה שהתפלל בלא השאלה הוי כמאן דלא צלי כלל ומדלא נחלקו בזה מוכח דבכי האי גונא שכבר התפלל ויצא ידי חובת התפלה ורק יש עליו חובת השאלה שמפני זה היה חייב לחזור ולהתפלל אם היה יכול לתקן אבל כיון שבלילה הוא יום טוב ואינו יכול לתקן משום הכי הכל מודים שאינו מתפלל שתים כן נראה שהיא כונת הגאון אבל אני תמה שאם כן למה נחלקו גבי לא הזכיר של שבת ושל ראש חדש במנחה והלא גם שם כבר יצא ידי חובת התפלה (לפי דברי הגאון) ואין עליו אלא חובת הזכרת שבת והזכרת ראש חדש וזה לא יוכל לתקן בלילה וכי מה בין הזכרת שבת לשאלת גשם ועיקר הוכחתו ממה שלא נחלקו בלא שאל מטר במנחה בערב פסח וכו' יש לדחות דכמחלוקת בזו כך מחלוקת בזה ומכל מקום כיון דהוי מילתא דלא שכיחא שמסתמא כבר הורגל כל ימי החורף לשאול מטר ועל הרגל לשונו הוא הולך ורחוק המציאות הוא שיטעה בכי האי גוונא משום הכי לא דברו בזה ודברו חכמים בהווה ומשם נלמוד גם למציאות רחוקה כזאת דדא ודא אחת היא כן יש לומר דרך דחיה כדי שלא להוכיח דבמציאות כזו כולי עלמא מודים דאינו חוזר ומתפלל אלא בהא נמי פליגי:

ברם לקושטא דמילתא לדידי חזי בהורמנותיה דרב דבכי האי גוונא דהתפלל מנחה בערב פסח ולא שאל מטר הכל מודים שבליל פסח יתפלל שתים דעד כאן לא נחלקו אלא בכשבא להתפלל תפלת התשלומין אותה התפלה עצמה שהתפלל במנחה דהיינו שהתפלל במנחה דשבת שמנה עשרה ולא הזכיר שבת אם בא להתפלל במוצאי שבת תפלת י"ח שנית עבור תשלומי תפלת מנחה בזה הוא שסוברים התוספות שלא יתפלל

שנית כיון שתפלה זו שיתפלל עתה כבר אמרה בזמנה ואינו מחדש בה דבר שהרי גם בזו לא יזכיר של שבת וכן בראש חדש אבל זה שהתפלל במנחה י"ח ולא שאל גשם הרי עתה מתפלל שנית תפלה חדשה דהיינו תפלת יום טוב ואינה אותה התפלה עצמה שהתפלל במנחה אלא פנים חדשות באו לכאן וכך היא תקנת חכמים להתפלל התשלומין כתפלה של עכשיו אף על פי שאין בה מה שהיה בתפלה שטעה בה לית לן בה ותפלה זו של עכשיו שהיא תפלה חדשה היא העולה במקום התפלה שטעה וכשם שמי שלא התפלל מנחה בשבת כלל מתפלל במוצאי שבת שתים של חול ומהניא ליה לתשלומי תפלת מנחה אף על פי שבתפלת המנחה היה צריך להזכיר של שבת ובתפלת התשלומין לא יזכיר שבת מכל מקום כיון שמתפלל לתשלומין התפלה של עכשיו הרי היא לו במקום התפלה שלא התפלל ולא קפדינן על מה שאינו מזכיר עתה של שבת כיון שעושה כתקנת חכמים להתפלל לתשלומין התפלה של עכשיו ואין לדחות דשאני התם דהתפלה שמתפלל עכשיו לתשלומין שהיא תפלת י"ח היא על כל פנים תפלה הראויה לשבת כי לולא שלא רצו חכמים להטריח על הצבור היו מתפללים אותה בשבת אבל מה שיתפלל תפלת יום טוב לתשלומי תפלת חול לא תועיל לו כיון שתפלה של יום טוב אין לה שייכות לחול דזה אינו דהא קיימא לן בש"ס ובפוסקים בסי' ח"ק סעיף ט' שאם לא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בערבית בשבת שתים של שבת אף שתפלת שבת אינה שייכה לחול מהניא ליה לתשלומי תפלת חול שכן היא תקנת חכמים שיתפלל לתשלומין כתפלה של עכשיו והכי נמי מי שהתפלל מנחה בערב פסח ולא שאל מטר יש לו להתפלל שתים של יום טוב ותפלה חדשה זו שיתפלל לתשלומין תעלה לו במקום התפלה שטעה בה אף על פי שאינו שואל בה גשם שכך היא תקנת חכמים להתפלל התשלומין כתפלה של עכשיו כן נראה לי הדל דבזה גם רבותינו התוספות מודו דחייב להתפלל שתים ולדידן דבעיקר מחלוקת הקדמונים הנ"ל פסקינן להתפלל נדבה מפני הספק כמבואר בסי' ח"ק סעיף י"א ובשבת ויום טוב אין מתפללין נדבה הנה בנדון זה אם האמת אתי דבזה הכל מודים שיתפלל שתים אם כן גם לדידן יהיה הדין שיתפלל שתים בתורת חובה אבל חלילה לסמוך למעשה על השערת דעתי העניה והמעיין יכריע:

שוב ראיתי להגאון ישועות יעקב שנשאל בסוף סי' קי"ז במי שטעה בתפלת מנחה בערב שבת ולא הזכיר טל ומטר אם יתפלל ערבית שבת שתים או לא ואחר שנשא ונתן כתב דמאי דקיימא לן בטעה ולא אמר יעלה ויבא במנחה דראש חדש יתפלל במוצאי ראש חדש שתים בלא הזכרת יעלה ויבא הוא משום דחשיב ספק כיון שנחלקו אבות העולם ויכול להתפלל נדבה אבל בשבת דאין מתפללין נדבה לא יתפלל שתים של שבת כיון

שכבר התפלל מנחה רק שלא הזכיר מטר וגם כעת לא יזכיר כן נראה ברור לדינא עכ"ל ודבריו הם היפך סברתי הדלה דהא קאמר דמשום ההזכרה אינו מתפלל שתים כיון שגם כעת לא יזכיר ולפי דעתי הקלושה היה צריך להתפלל שתים של שבת אליבא דכולי עלמא כיון שהיא תפלה חדשה ואינה אותה התפלה שהתפלל ואין שייך לומר הסברא שכתבון התוספות על מי שלא הזכיר שבת במנחה מה ירויח בתפלה זו וכו' וצריך להתישב עוד בזה איה"ש: ומה שכתב הגאון חסד לאברהם דהרי זה דומה לברכת המזון וכו' וכדכתב בשו"ת בשמים ראש וכו' הנה זה לשון התשובה הנ"ל ומי שעושה סעודת יום השבת סמוך לחשיכה ושכח בה רצה עד שחשיכה מוצאי שבת ונזכר שרצית לדמות דבר זה למה שכתב רבינו יצחק בתפלת ראש חדש דאם עבר היום אינו מתפלל ונחלקו עליו מקצת החכמים ואמרו כלא התפלל דמי ואמרת לדבריהם אף כאן צריך לחזור ולברך אומר אני דברכת המזון ליכא לדמויי לתפלה שעיקרה באה נדבה וחכמינו ז"ל עשאוה השלמה בזמן הסמוך אבל ברכת המזון אנו (אם) לא בירך ושהה שיעור עיכול המזון אין השלמה בסעודה הסמוכה וכיון שאף כאן קיים מצות וברכת של תורה אלא שלא עשה תיקון חכמינו ז"ל להזכיר שבת על מה יברך עכשיו שנית חנם והרי זה מעוות לא יוכל לתקון עכ"ל ונראה לי הדל דמדברי תשובה הנ"ל אין ללמוד לנדון הגאון חסד לאברהם דדוקא בברכת המזון הוא דאמר שגם חכמי פרובינצא מודים שאינו חוזר ומברך מטעם שכתב שלא תקנו חכמים השלמה לברכת המזון וכיון שכבר עבר זמן העיכול הרי הוא מעוות לא יוכל לתקון אבל בתפלה שתקנו חכמים השלמה בתפלה הסמוכה אין ללמוד משם דמפני שעבר זמן השאלה ולא יוכל לתקן עתה לשאול, לא יתפלל שנית דיש לומר שפיר דכיון שהתפלה שהתפלל לא עלתה לו הרי הוא בריא בחיובא להשלים כמו התפלה של עכשיו אף על פי שלא ישאל בה מטר:

עוד כתב הגאון חסד לאברהם וראיה גדולה לדברינו ממה שכתבו הטור ושלחן ערוך בסוף סי' רס"ח בשם ר"מ גאון בטעה והתפלל של חול בלילי שבת ושמע משליח צבור ברכת מעין שבע יצא ורב נטורנאי גאון הוסיף דגם אם לא התפלל כלל יוצא בברכת מעין שבע והרי בברכת מעין שבע ליכא הזכרת גשם ועל כרחין דבתפלת ערבית שהיא רשות אף דשוייה עליו חובה אין חסרון הזכרתגשם מחייבו להתפלל שנית וכנ"ל עכ"ל ולפום ריהטא קשה דאם כן אף אם לא שמע ברכת מעין שבע משום חסרון הזכרה של שבת לא יהיה חייב להתפלל שנית כיון שכבר התפלל ואין לו אלא חיוב הזכרה והרי כתב מרן בסי' רס"ח סעיף ד' מי שהתפלל תפלה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת לא יצא ובסעיף ה' ביאר שאם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו חוזר לשל

שבת ומלבד שמשמעות הלשון הוא שהדין כן בכל התפלות וגם תפלת ערבית בכלל ועוד שרבינו הטור קודם שהביא דברי ר"מ גאון ודברי רב נטורנאי גאון הנ"ל כתב וז"ל כתב רב עמרם טעה ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו ורב משה גאון כתב וכו' ורב נטורנאי גאון כתב וכו' וסיים בטור ותימה הוא כיון שמחזירין אותו אם לא הזכיר של שבת היאך יוצא בברכת מעין שבע וכו' ע"ש הרי דלכולי עלמא אם לא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו ולפי דברי הגאון חסד לאברהם אמאי מחזירין אותו הרי תפלת ערבית רשות ואף דשוייה חובה משום חסרון ההזכרה לאו שויא חובה להתפלל שנית ובהכרח לומר דכי שויא חובה עליה תפלת ערבית היינו להתפלל כדינה בהזכרת שבת ואם כן הכי נמי בעלמא כי שויא עליה חובה תפלת ערבית היינו בהזכרת המאורע השייך באותה הלילה וכל שלא הזכיר את המאורע הצריכה באותו זמן והיא מהדברים שמחזירים עליהם הדין נותן שחייב לחזור גם בתפלת ערבית משום דשוייא עליה חובה ובמה שיישב לקושייתו דהא ליכא בברכת מעין שבע הזכרת גשם ואמר מר להכריח מזה דאין חסרון ההזכרה מחייבו להתפלל שנית וכו' תמיה לי דהא ניחא למה שאמר ר"מ גאון שאם התפלל ולא הזכיר של שבת ושמע ברכת מעין שבע וכו' אבל מה נענה למה שהוסיף רב נטורנאי גאון דאפילו אם לא התפלל כלל ושמע ברכת מעין שבע יצא דהיכי יצא והא ליכא הזכרת גשם וזה לא התפלל כלל ונהי דחסרון הזכירה אינו מחייבו להתפלל שנית למי שכבר התפלל אבל מי שלא התפלל כלל הרי הוא חייב להתפלל ולהזכיר ואיך יוצא בברכת מעין שבע שאין בה הזכרה ובהכרח לומר דסברי הגאונים דרבותינו שתקנו ברכת מעין שבע נתנו לכל תיבה הרומזת לאחת מן השבע ברכות חוזק ויפוי כאילו אמר כל אותה הברכה ולכן כשאומר מחיה מתים במאמרו הרי הוא כאילו ברך כל ברכת אתה גבור כתקנה וכן צריכים לומר לדעת הגאונים הנ"ל על הזכרת יום טוב וראש חדש בליל שבת דהא סתמא קאמרי דאם שמע ברכת מעין שבע יצא ולא פלוג רבנן בין שבת לחודיה ובין שבת וראש חדש או יום טוב ובכולהו אמור רבנן דמהני אם שמע ברכת מעין שבע אף על גב דאין בברכות מעין שבע רמז ליום טוב וראש חדש אלא דהתיבה הרומזת לברכת רצה שוייוה רבנן כאילו אמר ברכת רצה כתקנה וכל זה הוא לענין דיעבד אם כבר שמע ברכת מעין שבע אבל לכתחלה אין לו לעשות כן וצריך לחזור ולהתפלל באופן שלדעתי הקצרה אין נראה מזה שום הכרח דבתפלת ערבית משום חסרון הזכרה אין חייב לחזור ואדרבא איפכא משמע כמו שכתבתי למעלה ודברי הגאון צריכים עיון ועיין בגוף דברי הגאון שכתב עוד בענין זה ובסוף התשובה כתב ועדן אני צריך לעשות לי רב בזה ועיין בשו"ת מוה"ר חיים הכהן סי' ב' ועיין מגן אברהם סי' רל"ו

סק"א משמע בזה דעתו דמחזירין אף בתפלת ערבית עכ"ל ודברי הרב מגן אברהם הם על מה שכתב מרן דמה שמכריזין ראש חדש בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק כיון שהוא צורך תפלה כתב על זה במגן אברהם ומכל מקום אפשר דוקא בראש חדש שהוא דאורייתא או בזמן טל ומטר דמחזירין אותו אם לא אמרו מה שאין כן בחנוכה ופורים שאין מחזירין אותו אם לא אמרו אפשר שאין מכריזין ומכל מקום המנהג להכריז וכו' עכ"ל ודברים אלו לא זו בלבד דמישתמעי אלא הרי הוא כמבואר שגם בתפלת ערבית הדין נותן שאם לא אמר ותן טל ומטר בערבית מחזירין אותו וכמדומה לי שגם הגאון חסד לאברהם הדר ביה שכן ראוי להיות חוזר אחרי שהוא בעצמו לא החליט הדין וכתב ועדן אני צריך לעשות לי רב וכו' ומי לנו גדול ממאריה דאברהם ואף אם הדבר ספק בעיני הגאון חסד לאברהם פשוט שיש לנו לומר בזה דאין ספקו מוציא ודאו של הרב מגן אברהם ובפרט שכן מוכח מסתמיות כל דברי הפוסקים שכשאמרו להחזיר משום שאלה והזכרה לא פלוג רבנן בין יום ללילה ולילה כיום איתא בחזרה:

והנה נמשכו הדברים מענין לענין השייך לאותו ענין ונחזור לעיקרא דמלתא דאתאן עלה במי שטעה בליל ראש השנה וחתם האל הקדוש נראה מכל האמור למעלה שהדין נותן שצריך לחזור כמו בשאר הימים ואינו דומה לשכח יעלה ויבא בליל ראש חדש והשגתי עתה (תרס"א) ספר ארחות חיים החדש חלק ב' וראיתי בריש סי' תקפ"ב תורת חכם מבית מדרשו של ש"מ מר ניהו ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן שליט"א וז"ל ואם טעה וכו' עיין בבית יוסף בשם תר"י שיש סוברים דבלילה אם טעה ושכח לומר המלך הקדוש דמי לראש חדש שאין מחזירין אותו והשיגו עליהם ומכל מקום לא ברירא להו דין זה ובשערי תשובה סעיף ו' כתב בפשיטות דחוזר דאף דתפלת ערבית רשות מכל מקום שוייא כחובה ואני מצאתי בבעל הלכות גדולות בפרק תפלת השחר שפסק להדיא דבלא הזכיר יום טוב בלילה חוזר דהיכא דבעי צלויי שוייא עליה חובה ואי טעי בשבת ויום טוב וחול המועד חוזר לבד מראש חדש דאין מקדשין את החדש בלילה עכ"ד יצ"ו הנה גילה דעתו שהדין נותן דאם טעה בליל ראש השנה ואמר הק"ל הקדוש צריך לחזור והוא תנא דמסייעין אמנם לא תעזוב נפשי לשאו"ל דמסיגנון לשונו נראה בעליל שתלמידי רבינו יונה הם המדברים על מי ששכח ואמר הק"ל הקדוש בליל ראש השנה וגם נראה מדבריו שגם הגאון שערי תשובה כתב על ענין זה בעצמו בפשיטות שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש חוזר ובמחילת כבוד גאונו אין הדבר כן דתלמידי רבינו יונה לא כתבו על זה כלל רק אינהו איירו במי שלא הזכיר של יום טוב בערבית וכתבו על זה דיש אומרים דיום טוב של ראש השנה כיון שתלוי בראש חדש אם טעה

ולא הזכיר יום טוב בערבית אין מחזירין אותו וכתבו על זה דנוכל לומר דאף שתלוי בראש חדש כיון שהוא יום טוב ומצות יום טוב אלימא טפי ובתפלה גם כן אין מזכירין ראש חדש אלא יום טוב יותר יש לדונו כיום טוב מלדונו כראש חדש ואם לא הזכיר של יום טוב בערבית מחזירין אותו הרי דלא מיירו במי ששכח ולא חתם המלך הקדוש בליל ראש השנה אלא דמסתברא דלפי הטעמים שכתבו להזקיקו לחזור כשלא הזכיר של יום טוב יהא הדין כן כשלא חתם המלך הקדוש וכמו שכתבתי בתחילת אות זו ודבר זה אינו מוכרח כל כך כמו שכתבתי למעלה שיש לומר דהזכרה שניא היא מחתימת המלך הקדוש או יש לדחות כמו שכתב למעלה בשם ידידי הגאון בנין שלמה (עיין לעיל בד"ה וראיתי בספר ועל כל פנים אין לשונו מדוקדק במחילת כתה"ר גם מה שכתב דבשערי תשובה פסק בפשיטות דחוזר המעיין בדב"ק יראה דלא מיירי במי שלא חתם המלך הקדוש כי אם במי שלא הזכיר מעין יום טוב לזה הביא שהרב מור וקציעה כתב דאף דתפלת ערבית דעלמא רשות תפלת ערבית דשבת ויום טוב הם חובה ושמרן חיד"א כתב דליתא (להאי חילוקא) אלא דבלאו הכי האידנא כל תפלת ערבית שוייה כחובה גם דברי בעל ההלכות בהכי הוו ואין גם אחד מהפוסקים שהביא שדבר על הדין שפתח בחכמתו לדבר בו (באם לא חתם המלך הקדוש) וחידוש הוא שלא ראה דברי הרב חיי אדם ועוד איזה מחברים שהבאתי למעלה וכבר העיר כן הגאבד"ק המחבר יצ"ו עיין שם באות ג' וכתב דברי האחרונים בזה ועל כל פנים הדין נותן כמו שתופס הגאון יצ"ו דאם לא חתם בליל ראש השנה בהמלך הקדוש חוזר:

ל) רב אחד בקש מאיש אחד שיקנה לו שופר אחד במתנה וכן עשה וקנה שופר עבור הרב והרב היה לו שופר אחר ואנשי העיר הפצירו בהאיש ההוא שיתן השופר לבית המדרש באמרם כי הרב יש לו שופר נסתפק הגאבד"ק טארלא בספרו שו"ת דבר אליהו סימן י"ז אם יכול האיש לשנות ואם יוצאים אנשי הבית המדרש בשופר זה ולברר ספק זה הביא סוגיא דפרק הגוזל עצים דף ק"ב ע"ב וכי מי הודיעו לבעל החטים שיקנה חטים לבעל המעות ושקיל וטרי בסוגיא זו והביא מה שכתבו הפוסקים בחשן משפט סי' קפ"ג סעיף ד' והעלה דנלמד מדבריהם דאם אחד בקש מחברושיקנה עבורו דבר אחד לשם מתנה שזכה חברו מטעם שליחות והביא מה שכתב בהגהות אשירי שם בשם מוהרי"ח דמאי דמסקינן כל המקדיש נכסיו נעשה כמי שהקנה וכו' דמשמע דוקא במקדיש וכן במעריך הוא דאיכא למימר הכי אבל גבי בעל חוב לא נראה דדיחויא בעלמא והוא הדין דבעל חוב נמי לא גבי מכסות אשתו ובניו וטעמא משום דבלקיחתו לשמן זכו בהו עכ"ל וכן מסוגיא דכתובות ד' ד"ן דאמרינן כי אקני לה אדעתא למיקם קמיה אדעתא למישקל

ולמיפק לא אקני לה משמע דקני לגמרי וכן כתב בשיטה מקובצת בבא מציעא דף ט"ו גבי חזר ולקחה מן הנגזל דהרי היא של הלוקח דניחא ליה דליקום בהימנותיה כתב שם בשם הרמב"ן דעכשיו כשלקחו לצורך לוקח לקחו דלא קיימא לן כנהרדעי דאמרי מי הודיעו לבעל החטין שיקנה החטין לבעל המעות עכ"ל הרי דאמרינן דקנה לגמרי ומכל שכן במתנה דאם לא יקיים דבריו הוי מחוסר אמנה ומסתמא קנה הלוקח בשביל המקבל מתנה אף דאפשר דזה הוי מתנה מרובה הרי כתבו הפוסקים דבאומר לעני אפילו מתנה מרובה צריך לקיים דהוי נדר ואם כן כאן גבי שופר דלצורך מצוה הוא הוי כמו נדר ובפרט שהנותן עשה מעשה שקנה אותו חזינן שלא אמר דרך דיחוי רק גמר בדעתו ליתן לו ובודאי זכה הרב בהשופר וכו' ואם יתקע בו אחר הוי כאילו גזל שופר ותקע בו וכו' אלו תורף דב"ק וכלומר שאחרים אסורים לתקוע בו כמו שבשופר הגזול מתבאר כן דברי הפוסקים בסי' תקפ"ו סעיף ב' הגוזל שופר ותקע בו יצא וכן הוא לשון הרמב"ם בפרק ראשון שופר הגזול שתקע בו יצא ומפורש בדברי הגאון מוהרש"ז בשלחן ערוך שלו סעיף ד' והוא מדברי הרמב"ם הנ"ל דמשום שאין בשמיעת קול דין גזל שהרי בשמיעתו אינו נוגע בשופר כלל אף על פי שתקע בו באיסור גזל כיון שבעיקר המצוה דהיינו השמיעה אין בה איסור גזל יצא ומכל מקום כיון שעל ידי גזל באה המצוה אליו לא יברך עליה כדין מצוה הבאה בעבירה ומה שכתב הרב לחם משנה שם דלכן כתב הרמב"ם שאין בקול שופר דין גזל לומר דלא מיתסר משום מצוה הבאה בעבירה נראה ודאי שכונתו לומר שאין בקול דין גזל שיהיה אסור משום מצוה הבאה בעבירה לענין שאף בדיעבד לא יצא אבל לכתחלה ודאי אסור לתקוע בו ולא אמרינן בכי הא ניחא ליה לאיניש דליתעביד מצוה בממוניה דזה אינו אלא במי שלוקח בדרך שאלה לא בשלוקח דרך גזלה כל זה פשוט ומבואר בדברי הפוסקים ומה שכתב ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ו' ריש אות י"א שופר הגזול הרמב"ם והראב"ד והרא"ש מכשירים דאין גזל בקול עכ"ל במחילת כתה"ר אין הלשון מדוקדק דמשמע דמכשירים את השופר לתקוע בו לכתחלה ואין זה במשמעות לשון הרמב"ם ויש לי לשאת ולתת בדב"ק במה שפלפל בדברי שו"ת משכנ"י אלא שאין ספר הנ"ל מצוי אצלי לכן לא אכתוב מה שנראה לי בכונתו רק כתבתי מה שמבואר בדברי הפוסקים ואולי בזה יתישבו דבריו ממה שהשיג עליו בעמוד אש שם:

ומה שכתב בשלחן ערוך הרב הנ"ל שלא לברך על לולב הגזול הם דברי הרב מגן אברהם שסובר כן ויליף הכי מסימן תרמ"ט וכן דעת הרב מוהריק"ש דאפילו קנאו בשינוי לא יברך עליו דומיא דלולב ואף שהרב פרי חדש חולק ואמר דלא דמי ללולב דהתם

מברך על המצוה שעושה בגופו והוא גזול אבל בשופר כיון דהברכה היא על השמיעה ובשמיעה לא שייכא גזל שפיר דמי לברוכי ומשמע דאפילו לא קנאו בשינוי הדין כן מכל מקום דברי הרב בשלחן ערוך שלו נראים נכונים דכיון שעל ידי הגזל באה מצוה זו אין ראוי לברך עליה וכן ראיתי להרב נהר שלום שם באות ב' שכתב על דברי הפרי חדש דחילוק זה אינו מוכרח דאף על גב דבלולב מברך על המצוה שעושה בגופו מכל מקום כל שקנאו בשינוי אין כאן גזל כלל ואפילו הכי אינו מברך כיון שעל ידי גזל באה המצוה לידו הכי נמי בשופר אף שהברכה היא על השמיעה ובה אין שייך גזל מכל מקום כיון שעל ידי הגזל באה המצוה לידו אינו מברך והרמ"א קאי כוותיה דמוהריק"ש שהרי פסק בסימן תרצ"א גבי מגילה גזולה שלא לברך אף שאינו עושה המצוה בגוף המגילה ואף שיש לחלק דהתם נוסח הברכה היא על מקרא מגילה ולא על השמיעה ותו דאם קרא ולא שמע יצא הילכך הוי כעושה מצוה בגופו מכל מקום לא יהא אלא ספק ובברכות להקל וכתב עוד דמה שמציין במגן אברהם (שלפניו) לסימן רצ"א הוא טעות סופר וצריך להיות תרצ"א (כן הוא במגן אברהם שלפנינו) ועל פי החילוקים שחילק הרב מתיישב מה שהרב פרי חדש בסי' תרצ"א לא העיר לחלוק על הרמ"א ולומר דצריך לברך כיעוין שם גם הרב מטה יהודה בסי' תקפ"ו סוף דין ב' כתב על דברי הרב פרי חדש ולי נראה עיקר דלא יברך דכי היכי דהתם (בלולב) אחר השינוי ליכא משום מצוה הבאה בעבירה ואפילו הכי לא יברך הכי נמי בשופר דאהני לן טעמא דאין בקול דין גזל לסלק חשש מצוה הבאה בעבירה חזר דין שופר כדין לולב הגזול ששיפהו וכן משמע מדברי הר"ן שהביא מר"ן ריש סי' תרמ"ט ותדע דהרי למאן דיליף בירושלמי היתר שופר הגזול מדכתיב יהיה מכל מקום בודאי דאינו מברך כדין לולב וממילא דהוא הדין נמי למאן דיליף מסברא דתמן בגופו והכא בקולו והכי מסתברא דברכה אינה תלויה כחובה ולא טוב להודות לה' בדבר שנעבדה בו עבירה עכ"ל והשגתי עתה ספר חמד משה אך בדף האחרון יש בו טלאי אשר כסה רוב הכתוב בסי' תרצ"א ובהשורות המגולות ראיתי שכתב ובהשופר מהנראה שלא יברך כיון שמזכיר את השופר בברכה והוא גזול אבל במגילה מה טעם לא יברך דמה שמזכיר המגילה בברכה אין הכונה על המגילה עצמה אלא סיפור דברי המגילה נקראו מגילה זכר לדבר הקורא את המגילה על פה לא יצא וכמוהו רבים ואפשר דעת רמ"א המכוון בברכה על קריאת מגילה זו שלפניו וצריך עיון ועיין בית יוסף סי' תקפ"ו הרי דאף דבמגילה נוטה דעת הרב חמד משה שצריך לברך מכל מקום בשופר מודה דאין צריך לברך כשהוא גזול והרב בית עובד מסכים לדברי הרב מטה יהודה הנ"ל וז"ל (בדיני כתיבת המגילה ותפירתה אות כ"ד) אם קרא במגילה

גזולה יצא דאין בקול משום גזל אבל אינו מברך עליה כן עיקר דלא כהרב פרי חדש בסימן תקפ"ו גבי שופר שחולק על מוהריק"ש והעלה לברך על שופר גזול דליתא וכמו שכתב הרב מוהר"י עיאש בספר מטה יהודה שם עכ"ל הא למדת שדעת כל רבנן בתראי היא שלא לברך על שופר גזול אלא שיש להבין למאי איצטריך לומר שאין מברך עליו דהא לכתחלה אינו יכול לתקוע בו כמובן מדברי הפוסקים שכתבו שאם תקע בשופר גזול יצא דמשמע דלכתחלה אין לתקוע בו ואם כן לגבי דיעבד הרי אין שייכה אזהרה דמאי דהוה הוה ודוחק לומר דכונתם דאף מי שלא ישמע לדברי חכמים ויטלנו על כל פנים לא יברך ואולי יש לומר דנפקא מינה למי ששומע ברכת המברך על שופר גזול בשוגג דלא יענה אמן על ברכתו ועוד אולי יש לומר דלפי מאי דקיימא לן בעלמא שעת הדחק כדיעבד דמי ואם כן אם אין לו שופר כי אם זה הגזול יטלנו ולא יברך עליו כן נראה לצדד וצריך לעיין בזה איה"ש:

לא) קודם תקיעת שופר אסור לאכול כמו קודם נטילת לולב שנתבאר בסי' תרנ"ב סעיף ב' ונסתפק שם המגן אברהם לענין טעימה עיין שם ולדינא נראה לפי שיטת רוב הפוסקים שהבאתי בסי' רל"ב שסוברים דזה תלי בזה שכל היכא דהדין בהתחיל באיסור אף דאיכא שהות מפסוק אף טעימה אסורה וכקושית הגמרא שבת ד' ט' ע"ב ודלא כשיטת רבינו תם שמחלק להמסקנא אם כן הכא ביום טוב ראשון אפשר דאסור טעימה נמי וכן כי האי גוונא גבי תקיעות כן כתב הגאון בית מאיר בסי' תרנ"ב והגאון מוהרא"ז מרגליות בספר מטה אפרים סי' תקפ"ד סוף סעיף א' כתב דמי שיש לו חלישות לב רשאי לשתות בבוקר השכם קאווא בלא סוקאר או טיי כדי שיוכל להתפלל בדעת מיושבת עכ"ל ונראה שדקדק לכתוב תיבות בלא סוקאר קודם תיבות או טיי משום דרק בקאווא הוא דהטיל תנאי זה שאפשר לשתותו בלא סוקאר אבל טיי אין דרכו כלל לשתותו בלא סוקאר ועיין במה שכתבתי לעיל בסי' א' אות א' ובעיקר דין זה אם מותר לטעום קודם שיצא ידי חובת המצוה עיין מה שכתבתי בשדי חמד מערכת ארבעה מינים סי' ג' אות כ"ב ולענין חולה אם מותר לו לאכול קודם התקיעות עיין לקמן באות מ' ומקרוב נדפס ספר ארחות חיים החדש לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו וראיתי בחלק השני בסי' תרנ"ב אות ג' שבשפלנו זכר לנו והעתיק תמצית הדברים שבשדי חמד מערכתארבעה מינים הנז"ל וכתב שם מר מחותנו הגאון יצ"ו דבבית מאיר פסק דביום ראשון דראש השנה ודסוכות שהם מן התורה גם טעימה אסור ואני ההדיוט בשדי חמד שם לא הבאתי גוף דברי הגאון בית מאיר רק כתבתי שדעתו נוטה דגם טעימה אסורה ועתה שהעתקתי כאן דבריו הנך רואה שכתב אפשר דאסור טעימה נמי ואין במשמעות לשון זה פסק דין בהחלט כמו שכתב

בשמו הגאון הנ"ל יצ"ו אלא כמו שכתבתי אני הדל דלא ברירא ליה לכל היותר אין לנו אלא לומר דנוטה דעתו כן והבוחר יבחר וכתב בארחות חיים הנ"ל בסי' תקפ"ט אות ג' בשם הגאון מביטשאטש דלאיש חלוש יש להקל לו שאחר התקיעות דמיושב יאכל וישתה קימעא ולאשה חלושה אף דנשים שויינהו חוב לשמוע שופר יש להקל להן על ידי חלישות כל דהו לאכול קודם שמיעתן ולברך אחר כך:

ושמעתי שיש מקומות אצל אחינו האשכנזים יצ"ו שביום ראש השנה ראשון ושני אחר תפלת שחרות יוצאים רובם ככולם מבית הכנסת והולכים לבתיהם ושותים טיי וחוזרים לבית הכנסת לסיים סדר התפלה (קריאת ספר תורה ותקיעות וכו') ואמרו לי שגם בעיר הזאת (קראסוב) נוהגים כן האשכנזים הי"ו והיה הדבר תמוה בעיני ולא רציתי לדבר להם על זה כי ידעתי שאחרי שהורגלו בזה קשה להם לבטל מנהג ופעמים שאתה מתעלם וכשם שמצוה לומר וכו' עתה השגתי ספר יקר שו"ת הד"ר לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו וראיתי בסי' כ"ט אות צ"ח (בד"ה בשאלה) שכתב שהגאון הצדיק מוהר"ר שמשון נהג כל ימיו בראש השנה אחר תפלת שחרית ציוה לאחד חלוש לקדש ולהוציא רבים ידי חובתם ואחר כך שתה הצדיק טיי ונתן לכמה וכמה בני אדם לשתות ושוב אחר התפלה קידש שנית ולהבדיל בין החיים וכו' גם אנן נהגינן הכי אבתריה ובלי ספק שנמצא שם רבנים גדולים חסידים יראי ה' ואנשי מעשה ושום אחד לא קרא תגר וכדאים הם לסמוך עליהם עכ"ל ומשמעות הדברים הוא שגם בני אדם גם בריאים וטובים היו שותים טיי ומובן גם כן שעשו כן תכף אחר תפלת שחרית קודם התקיעות ויפה עשיתי שלא להרהר אחר המנהג עם כי כמו זר נחשב בעיני הנח להם לישראל וכו' ופוק חזי מאן גברא רבה קמסהיד עליה שנעשה בפני רבנים גדולים וצדיקים: לב) לפי מה שאמרו בפרק ראוהו בית דין ד' כ"ו גבי שופר כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי צריך לעיין בפוסקים בלא נדר אם בעל מום יכול להיות תוקע ובספר שו"ת כנף רננה בהנימוקים שאחר ההקדמה בעמוד ד' (בד"ה שכינה) על מה שכתב המגן אברהם בסי' ג"ן סק"ח אם בעל מום כשר לשליח צבור כתב דבפסיקתא הרנינו איתא דבעל מום יכול לתקוע שופר בראש השנה וצריך לעיין בגוף הפסיקתא אם כונתם דמותר להוציא את אחרים או רק לתקוע לעצמו קאמר:

לג) שופר שנסדק לאורכו דפסול כתב מרן בסי' תקפ"ו סעיף ח' יש אומרים אפילו בכל שהו פסול אלא אם כן הדקו הרבה בחוט וכו' ויש אומרים דוקא ברובו וכו' כתב מרן חיד"א בברכי יוסף שם אות י"א בשם מר רבו הרב נחפה בכסף דף קפ"ז ע"א דאמאי מייתי מרן סברא זו ביש אומרים בתרא דמסורת בידינו בכל כי האי גוונא שכן עיקר דעתו

לדינא מאחר שהפשט כהרא"ש וגם דברי הרי"ף והרמב"ם אפשר להשוותם והעלה דאם תקע בשופר שנסדק במיעוטו יחזור לתקוע בשופר כשר ולא יברך עליו ומסתמיות דבריו נראה דבין ביום טוב ראשון בין ביום טוב שני הדין כן שצריך לחזור ולתקוע אלא שלא יברך: אמנם בשו"ת בית אב לידידי, הגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בסי' פ"ג נשאל בצבור שאחר התפלה בראש השנה ראו כי יש סדק בשופר לארכו במקצת מקצתו הרחב אם יש לחזור ולתקוע השלשים קולות ואם יש חילוק בין יום טוב ראשון לשני בתשובתו האריך מאד בשיטת כל הפוסקים בדין זה וכתב בסוף אות ה' דרבו ורבו הפוסקים הסוברים דאין לחוש לסדק מה שהוא לארכו שכן דעת התוספות והרשב"א והריטב"א ומרדכי ואגודה ורוקח ושבולי הלק"ט (סי' רצ"ג) ותניא רבתי סי' ע"ו בשם רבינו ישעיה וכן דעת האור זרוע סי' רנ"ט וכן דעת הסמ"ק וכן דעת המגיד משנה בפרק א' דרק בשנסדק כולו או רובו פסול אבל מיעוטו לא וזה דעת הרבה מן המפרשים ועיקר וכן נראה דעת הארחות חיים והכל בו אשר בסוף דבריהם בזה חזרו וחתמו עוד הפעם בשיטת המקילין נראה דסברי שכן עיקר ומה שכתבו שם לעיל מזה וראוי להחמיר בזה כונתם מצד חומרא ולא מן הדין ואם כן בשעת הדחק שאין לו שופר אחר שלם בנקל פשיטא שיש להורות דכשר לכתחלה לתקוע בשופר שנסדק במקצת (לארכו) ולברך וכן פסק להדיא באליהו זוטא סי' תקפ"ו:

שוב כתב באות ז (בד"ה תבנא) וראיתי להברכי יוסף וכו' (הביא דברי הברכי יוסף הנ"ל וכתב על זה) ולדידי לא קשיא מידי דודאי העיקר כדעה זו וכן הארחות חיים והכל בו סתמו וחתמו דבריהם בשיטה זו ורוב מנין פוסקים הראשונים סברי הכי דאין לחוש לסדק מה שהוא ובשעת הדחק גם לכתחלה כשר לברך עליו וכמו שכתב באליהו זוטא ומה שכתב הברכי יוסף דהפשט כהרא"ש וכו' לדידי נהפוך הוא וכו' ובכן יש להורות דאם תקע בשופר שנסדק אין צריך לחזור ולתקוע דהא לרוב הפוסקים יעבור בזה אשבות דתקיעה שאינה צריכה (כן היא דעתו דתקיעה שלא לצורך אסורה ביום טוב כמו שהבאתי בשמו בסי' זה אות י"ב) ואין לך שעת הדחק יותר מזה ואף דמשום ספק מותר לתקוע היינו משום ספק שקול ולא בספק כזה דלרובא דרובא אין לחוש לסדק משהו וכן הוא העיקר וכדכתב מרן סברא זו בלשון ויש אומרים ואף להסוברים דיש אומרים ויש אומרים שבמרן ובהרמ"א הוי ספיקא דדינא ובדאורייתא לחומרא כדכתב הפרי מגדים בכללי הוראה ובספק תקע ביום ראשון צריך לתקוע בלא ברכה וביום שני אין צריך לתקוע כדכתב מגן אברהם סי' תקפ"ה ולתקיעה שאינה צריכה אין לחוש כיון דהוי ספק שקול וכו' מכל מקום גם לשיטת הפרי מגדים הנ"ל אין להורות לחזור

ולתקוע דהא המשנה למלך בששי מהלכות עדות כתב דבספק במציאות (כגון אכל או לא אכל וכו') בזה הוא דשייך לומר אוקי גברא על חזקתיה ולא עשה אותה הפעולה משום דמעיקרא בחזקת שלא עשה אותה הפעולה קאי אבל כשהפעולה נעשית רק שיש לנו ספק אי מהניא מכח הדין לא מהני חזקת הגוף והכי נמי יש לחלק בין ספק תקע להיכא דכבר תקע אלא שיש ספק פלוגתא על השופר משום הסדק ועוד דכבר ביררנו מהסוגיא דהעיקר כהמקילים בסדק כל שהוא:

עוד כתב סברא להקל בנדונו והוא דיש לומר שעיקר הסברא שעל ידי התקיעה יתרחב הסדק והעומד לסדוק כסדוק דמי זה רק אם נסדק בקצה הצר שאצל הפה שכיון שהולך הקול דרך שם בתוקפו והשופר הוא צר מאד וחללו קטן לכן על ידי רוח התקיעה שפיר יתכן דיתרחב הסדק מה שאין כן אם הסדק הוא בקצה השופר הרחב כיון שיש שם חלל רחב הרבה לא חיישינן כלל שיתרחב על ידי התקיעה דריוח טובא ויש מקום להקול לצאת ואם כן יש לומר שגם הפוסקים הפוסלים בסדק מה שהוא לא דיברו כלל בסדק בקצה הרחב לכן אפילו ביום ראשון דראש השנה אין צריך לחזור ולתקוע אלו תורף דב"ק:

לד) כתב מרן בסי' תקפ"ו סעיף י"ב הפכו ותקע בו לא יצא בין שהפכו כמו שהופכין החלוק שהחזיר פנימי לחיצון בין שהניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב וכתב הרמ"א והוא הדין אם תקע במקום הרחב פסול והשיג על זה הרב שלחן גבוה שכבר כתב זה מרן בסוף סי' תק"ץ אם תקע בצד הרחב של השופר לא יצא וכן כתב הרב באר הגולה שכבר כתבו מרן בסי' תק"ץ ומצאתי כתוב בקונטריסי שהגאון מוהרש"ז בשלחנו הטהור בסי' תקפ"ו סעיף י"ב רמז בדברי קדשו שדברי הרמ"א אינם דברי מרן שבסימן תק"ץ ומר אמר חדא ומר אמר חדא והוא שבשלחנו כתב הפכו ותקע בו לא יצא בין שהפכו כחלוק וכו' בין שהניחו כמות שהוא אלא שהרחיב את צד הקצר שלו וקיצר את הרחב ברותחין ותקע בין בצד הקצר בין בצד הרחב שהיה קצר מתחלה לא יצא שנאמר והעברת שופר וכו' כדרך העברתו שהאיל מעבירו בראשו מחיים פרט להיפך ועיין בסי' תק"ץ עכ"ל השלחן ערוך הנ"ל ובסי' תק"ן סעיף כ' כתב אם תקע בצד הרחב של שופר לא יצא ורמז לדברמן המצר קראתי יה עכ"ל והנה לפי מה שהבינו הרבנים שדברי הרמ"א הן הן דברי מרן שבסימן תק"ץ צריך לומר שהרמ"א נעלמו ממנו ח"ו דברי מרן ולכן כתב כן מעצמו אבל מה נאמר על הגאון הנ"ל שהוא בעצמו מציין לסימן תק"ץ ותרתי למה לי ותו דבסי' תקפ"ו יהיב טעמא מדכתיב והעברת וכו' ואילו בסי' תק"ץ מטמין ברמ"ז מן המצר וכו' אלא ודאי כונתו לרמוז דמפשט דברי מרן בשלחן ערוך במה

שכתב והרחיב את הקצר וקיצר את הרחב משמע שעל כל פנים תקע בצד הקצר כדרך התוקעין וצד זה שהוא קצר עתה הלא מראש רחב היה ואם כן הוה סלקא דעתין למימר דדוקא בכי האי גוונא הוא דלא יצא אבל אם תקע בצד הרחב שהוא רחב השתא והיה צר בתחלה הוה אמינא דיצא קא משמע לן דאף אם לאחר שהפכו תקע במקום הרחב פסול ואם כן אינו ענין לדברי מרן שבסוף סי' תק"ץ דשם מיירי בשופר שהוא כמות שהיה מברייתו ולא הפכו והנה בהרמ"א וכן בשלחן הערוך הגאון הנ"ל מצויין מוצא דין זה הר"ן וכו' ובהר"ן לא נזכר דבר זה מפורש אלא שכונתם להוכיח כן מדברי הר"ן היא משום דבגמרא אמרו הפכו ותקע בו לא יצא ואמרינן עלה לא תימא דהפכיה כי כיתונא אלא שהרחיב את הקצר וכו' כלומר דגם בכי האי גוונא אמרינן דלא יצא וכיון שלא נזכר בגמרא על השופר שהוא פסול ואין תקנה לתקוע בו רק אמרו שלא יצא אם כן יש צד לומר שאם הרחיב את הקצר ותקע כדרך התוקעין במקום שהוא קצר עתה הוא דלא יצא אבל השופר עצמו כשר לתקוע בו דהיינו שיתקע במקום הרחב שהיה קצר מתחלה אבל הר"ן כתב פסול דמשמע שאן תקנה לתקוע בו כלל שאף אם יתקע במקום הרחב שהיה קצר מתחלה לא מהני כן כתוב אצלי מלפני כמה שנים על ידי שהעירני חכם אחד מידי"ן יצ"ו בדברי שלחן ערוך הגאון הנ"ל וכל זה הוא דרך פלפול אבל הפשט הוא שדברי הרמ"א הם דברי מרן שבסי' תק"ץ והיה נכון בעיני הרמ"א ששייך לכתוב דין זה בכאן וכתבו וכן מתבאר מדברי הרב הלבוש שהרי בדבריו לא יתכן לפרש כמו שנאמר שהיתה כונת הגאון לפרש דברי הרמ"א שהרי כתב הפכו ותקע בו לא יצא לא שנא הפכו כחלוק וכו' לא שנא אם הניחו כמות שהוא אלא שהרחיב וכו' לא שנא לא עשה בו כלום אלא שתקע בצד הרחב לא יצא וכו' עי"ש ולא שנא זה האחרון הוא דינו של מרן בסי' תק"ץ וגם בסוף סי' תק"ץ כתב הרב הלבוש אם תקע בצד הרחב לא יצא סימן לדבר מן המצר קראתי וכו' וכתיב והעברת וכו' עי"ש והדקדוק מלשון לא יצא ולא אמר פסול אינו דקדוק דהא גם במקום דשייך לשון פסול כגון בשופר של עבודה זרה של ישראל דאינה בטלה עולמית ואין תקנה לאותו השופר וכן בשופר של תקרובת עבודה זרה דאינה בטלה עולמית אמרו חכמים בלשון לא יצא ולא אמרו פסול עיין בסי' תקפ"ו סעיף ג' וסעיף ד':

וכתב מרן מוהר"ם בן חביב בקונטריס יום תרועה (בד"ה הפכו) דלאו דוקא כשהפך את שניהם שהרחיב הקצר וגם קיצר הרחב אלא גם באחד מהם שהרחיב את הקצר לחוד או שקיצר את הרחב לחוד מיפסיל מהטעם שאמרו משום שדרך העברתו בעינן משום דהאיל מעביר הקרן מצד אחד קצר ומצד אחד רחב והא דנקטי בש"ס ופוסקים

הפכו דמשמע שהפך את שניהם לרבותא נקטי היכא דעשה שני שינוים דהרואה אומר דרך ברייתו בכך והיא תמונתו צד אחד קצר וצד אחד רחב אפילו הכי פסול: לה) שופר מבהמה טמאה פסול כן כתב הרמ"א בסימן תקפ"ו והוא מהר"ן כרשום בצדו וכתב ידידי הגאון בספר עמודי אש יצ"ו בסי' ו' אות י"א דף ב"ן (ד"ה הר"ן) שבספר קרבן ראשית בראש השנה (כ"ב ב') על מה שהקשו התוספות בדף כ"ו ד"ה חוץ אמאי לא תני חוץ משל ראם כתב ליישב על פי דברי הר"ן הללו דהא ראם הוא טמא דהא רש"י בחומש כתב דלהכי מנה הכתוב טהורות משום דהטמאות מרובות אם כן משמע דהטהורות פרט כולן בקרא והרי לא הוזכר בהדייהו ראם עכ"ל וכתב על דבריו שנעלם ממנו שהתוספות בזבחים קי"ג ע"ב כתבו דראם היא טהורה והיא דישון האמור בכתוב ותרגם המתרגם רימא וכן הוא בהגהות מיימוניות פרק א' מהלכות מאכלות אסורות וכן כתב הפרי חדש ביו"ד סי' ס' סק"ד עכ"ל והנה ספר קרבן ראשית אין אצלי לראות דב"ק ולכאורה יש לתמוה עליו דלפי מה שהוכיח דראם היא טמאה קשה על הר"ן שהביא קושית התוספות למה ל תנן של ראם וביאר היטב מה שיישבו התוספות לזה כיעויין שם כיון דהר"ן כתב מפורש (לקמיה בד"ה ומיהו אע"ג) דשופר של טמאה פסול משום דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' היה לו ליישב קושית התוספות על פי מדותיו דשופר של טמאה פסול לפי הוכחת הרב קרבן ראשית דראם טמאה היא וכמו שיישב הוא באמת קושית התוספות ואם כן מדלא יישב כן הר"ן היה לו להבין שדעת הר"ן דראם טהורה היא והוא כנגד היסוד של הרב קרבן ראשית ואי נמי יש לומר דאף אם ראם טמאה היא וכמו שיישב לא תירץ הר"ן בזה קושיית התוספות משום שבאמת לא החליט הר"ן דיש לומר גבי שופר לא הוכשר למלאכת שמים וכו' ומסיק בצריך עיון כיעויין שם והפוסקים נקטו להחמיר מספק ולכן הוצרך הר"ן ליישב לגבי הצד שנאמר דבשופר לא שייך לומר הא דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' וממילא מובן שגם להתוספות לא נוכל להקשות דלישני דמשום הכי לא תני ראם משום שהיא טמאה כמו שלא נוכל להקשות על דברי הר"ן דיש לומר דאף אם תמצא לומר דראם טמאה היא הרי אינו פשוט דשופר מיקרי מלאכת שמים סוף דבר נראה לי הדל שאם הרב קרבן ראשית היה רואה דברי הר"ן הנ"ל לא היה כותב כן והוא תימה גם על הרב עמודי אש יצ"ו שנעלמו ממנו א דברי הר"ן באותו מקום: ואני אמרתי בחפש"י בזה וראיתי להרב מגן אברהם בסי' תקפ"ו סק"ג שכתב וגם נראה לי דראם טהור הוא דמתרגמינן תאו ורימא ועוד דיש לו קרנים ולחד פירושא הוא סימן טהרה וכתב הרב מחצית השקל דצריך להיות דמתרגמינן ודישון ורימא ושכן כתבו התוספות בזבחים ד' קי"ג ע"ב דראם טהור וכו' וכתב עוד במחצית השקל שכינת המגן אברהם

בזה היתה להשיג על מה שכתב העולת שבת להוכיח מדברי התוספות דראש השנה דשופר משאר טמאים כשר והיה בהניח דראם טמא הוא ואפילו הכי לא כתבו התוספות דפסול אלא משום דאינו חלול וכו' מכלל דמשאר טמאים שהם חלולים כשר ולזה חולק עליו דראם טהור הוא וכו' והרב מחצית השקל תמה על זה ככל אשר כתבתי אני הדל דמדברי הר"ן בעצמו מוכח דראם טהור שאם לא כן היה לו ליישב קושית התוספות בזה ואי משום דלא ברירא ליה פסול שופר מטמאה ולכן הוצרך לתירוץ אחר אם כן גם להתוספות יש לומר כן וכו' אלו תורף דב"ק.

חדאי נפשאי שזכיתי לדעת קדושים ותימה על הרבנים הנ"ל שנעלם מהם כל זה ועיקר דין זה (שופר מבהמה טמאה) נובע ממאי דאמרינן לא הוכשר למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד והארכתי בזה בס"ד בשדי חמד מערכת חנוכה סי' י"ד ועוד הוספתי דברים בדין זה אחר שנדפסה מערכת חנוכה הנ"ל הלא הם כתובים בשדי חמד בחלק הכללים במערכת הלמ"ד סוף כלל פ"א עיין שם: לו) צריך לתקוע מעומד כן הוא לשון מרן בריש סי' תקפ"ה וכתב הרב נהר שלום דרבינו הטור כתב שהוא מדכתיב יום תרועה יהיה לכם וילפינן מלכם דכתיב בעומר וכתב מרן בבית יוסף שכן כתבו הגהות מיימון וקשה מנא לן האי גזרה שוה הא אין אדם דן גזרה שוה מעצמו וגבי עומר גופיה אינו אלא קבלה מהגאונים כדכתב בכסף משנה בהלכות תמידין ומוספין ואיברא דהרא"ש בסוף פסחים (סי' מ"א) כתב ומברכים מעומד דת"ר אל תקרי בקמה וכו' הובא בבית יוסף סי' תפ"ט ואפשר דלאו ברייתא באיזה מקום בתלמוד היא כי יגעתי ולא מצאתיה רק שגור היה כן בפי הגאונים ומנא לן לדון גזרה שוה לשופר וצריך לומר שעיקר דין זה גם כן קבלה מהגאונים עכ"ל וכנראה לא ראה הרב דהרשב"ץ בחידושיו לראש השנה דף כ"ח הביא ילפותת הטור הנ"ל בשם סמ"ק וכתב על דבריו ואיני יודע מנין לן גזרה שוה וכבר מרן חיד"א בברכי יוסף כתב דילפותות אלו לא נמצאו על חוף ימים ים התלמוד ירושלמי ובבלי דלא כהרב בית דוד סי' שפ"ח דגזרה שוה זו היא בגמרא באיזה מקום ואעיקרא בעומר גופיה היא קבלה ואסמכוה אקרא ואולם הכי אשכחן בפסיקתא פרשת לך לך ופרשת אמורובספר תניא משם הגאונים דילפינן מחצוצרות ובשיבולי הלק"ט ערוגה רפ"ט יש טעמים שונים עי"ש והנה על מה שכתב הרא"ש דת"ר אל תקרי בקמה אלא בקומה דמשמע דפתרון מלת דת"ר הוא דתנו רבנן לא אמר דבר אך בחידושי הגרי"ב ראיתי שכתב (על דברי הרא"ש דפסחים הנ"ל) לא מצאתי בכל הש"ס ובמחילה מכבוד הרב באר הגולה בשלחן ערוך ארח חיים סימן תפ"ט אות ד' שציין מברייתא דבקמה תחל וכו' ודע דז"ל הכסף משנה בפרק ז' מהלכות תמידין ומוספין דין כ"ג ואין מונין אלא

מעומד כו' כתב הר"י בן גיאות שזה קבלה מפי רבותינו ואסמכוה אקרא דבקמה קרי ביה בקומה עכ"ל לכן מהנראה שהיה כתוב דסמכוה רבנן בר"ת דס"ר והמדפיס לא ידע פתרונו תקן מעצמו דת"ר ובבית יוסף סימן תפ"ט וטורי זהב שם העתיקו דברי הרא"ש דת"ר וכו' וצריך לתקן דס"ר עכ"ל:

והנה בדברי מרן לא בא מפורש על השומעים התקיעות דמיושב אם צריכים גם הם לעמוד ויש צד לומר דהשומע דינו כתוקע וצריך לעמוד או אפשר דכיון דבתקיעות שעל סדר הברכות הם עומדים אין צריכים לעמוד בתקיעות דמיושב וכן הוא משמעות סתמיות דברי הפוסקים ולכן נקראו תקיעות דמיושב וכן משמע מדברי הרב מגן אברהם שם בשם הרדב"ז דרק אם לא ישמע תקיעות שעל סדר הברכות שהן מעומד הוא דצריך השומע לעמוד כיעויין שם ואף על זה כתב הרב מגן אברהם בשם הרב כנסת הגדולה דלא ידע מנא ליה אבל על כל פנים הצבור שעתידים לשמוע התקיעות שעל סדר הברכות משמע ודאי שאין צריכים לעמוד על התקיעות דמיושב ובעדת הקירימצאקים הי"ו ראיתי שנתפשט המנהג אצלם שכל בני הקהל עומדים בשעת התקיעות דמיושב ועושים בסדר זה היינו שקודם התקיעות ישוררו פיוט אחד שיש להם ואחריו אומרים פסוק ה' מלך ה' מלך וכו' ובשעת אמירת הפסוק ה' מלך וכו' עומדים על רגליהם כדרך שעומדים בכל זמן שאומרים אותו ועל עמדם יעמדו עד גמר התקיעות ולא מחיתי על זה כי לא ידעתי איזו קפידא יש מלעמוד ואיפכא מסתברא שעל ידי העמידה מביא את האדם להתעורר לכוין בשמיעתו את קול השופר ואף שמשמעות לשון הש"ס והפוסקים הוא שאין צריך השומע לעמוד לתקיעות דמיושב מכל מקום היא גופא טעמא בעי והרי מן הראוי היה שגם היוצאים ידי חובתם יברכו על שמיעתם לולא שלא רצו לתקן ברכות שאינם צריכות והילך לשון רבינו התרומת הדשן בסימן ק"מ ולא דמי לשומעים משליח צבור דלא מברכי דהתם שליח צבור גופיה חייב לתקוע וכיון דאיהו דתקע שפיר טפי דאיהו מברך ונפקי כולהו בברכתו דאין להרבות בברכות דלא צריכין וכו' עי"ש הרי דאף לברך היה מן הראוי שיברכו השומעים לולא דאין להרבות בברכות ואם כן למה לא יעמדו השומעים כיון דאין חשש פיקפוק בזה לכן אמרתי הנח להם לישראל בני נביאים הם ומסתמא ידעו אבותיהם איזה טעם לתקן להם כזאת ואם ריק הוא ממני:

עתה זיכני ה' בספר כנסת הגדולה (שבא לידי בשאלה) וראיתי שמביא טעם על מה שאין עומדים השומעים תקיעות דמיושב ומדבריו יש ללמוד שיש לפקפק קצת במנהג הקירימצאקים הנ"ל והנני מעתיק מה שכתב בריש סי' תקפ"ה וז"ל הא דאין הצבור עומדים על רגליהם בשעת התקיעה מפני שאותם התקיעות על סדר הברכות ובאותה

שעה הרי כל הקהל עומדים ולפי זה מי שלא שמע התקיעות על סדר הברכות ועתה בא לשמוע אותם צריך לעמוד וכן ראיתי מדקדקים בדברי הרדב"ז חלק ראשון סי' כ"ה אמר המאסף כונת הרב ז"ל מבוארת שהוקשה לו למה אין עומדים על רגליהם בתקיעות דמיושב ותירץ שהתקיעות דמעומד הם עיקר ובעת שמעם תקיעות דמעומד כבר עומדים על רגליהם ואני מוסיף דכיון דהתקיעות דמעומד הם עיקר ראו לתת הפרש בין תקיעות דמעומד לתקיעות דמיושב כדי שלא יבא האדם לסמוך על תקיעות דמיושב ולא ישמע תקיעות דעל סדר ברכות וכשיראה דבתקיעות דמיושב אין עומדין על רגליהם בעיניו יראה שאינן עקריות כי אם אותם דמעומד שהם על סדר הברכות ומה שכתב הרב וכן ראיתי מדקדקים בדבר בזמנינו זה לא דקדוק לבד אלא עיכוב שאין שומעין התקיעות כשלא שמעום על סדר ברכות אלא מעומד ובתקיעות שעל סדר ברכות לפעמים זקן או חולה או תשוש כח שאינו יכול לעמוד על רגליו בחזרת המוסף בשעת התקיעות עומדין על רגליהם אמנם צריכין אנו לדעת מנא לן דצריך לעמוד בשעת שמיעת התקיעות אי משום דכתיב יום תרועה יהיה לכם וילפינן לכם מספירת העומר היינו לתוקע עצמו אבל לשומע מנא לן ואי משום דהשומע הרי הוא כתוקע אם כן מזה הטעם יהיו עומדים על רגליהם השומעים גם בתקיעות דמיושב אם הם עקריות ואם אינם עקריות לא יהיה בהם חיוב לעמוד דלא ילפינן מספירת העומר אלא במה שהוא מחוייב לא בתקיעות שהן כדי לערבב את השטן עכ"ל:

הנה מדברי הרב כנסת הגדולה נראה שיש לפקפק על מנהג הקירימצאקים הי"ו הנ"ל שהרי כתב שראו לתת הפרש בין תקיעות דמעומד לשל מיושב כדי שלא יבואו להקל בתקיעות שעל סדר הברכות ובכל זאת נראה שאין למחות ולבטל מנהגם וכונתם לשם שמים לעשות המצוה בהתלהבות והחששא רחוקה וכולם נזהרים לשמוע התקיעות שעל סדר הברכות ואף בהעשרה קולות שתוקעים אחר תפלת מוסף נזהרים ושוינהו עלייהו כחובה ואין מי שפורץ בהן והרב ערך השלחן בריש סי' תקפ"ה כתב דבפסקי רבינו ישעיה הראשון סבירא ליה דתקיעות דמיושב הן עיקר וכתב דר"י קבלה היתה בידו לעשות כן שלא כדברי התנאים עכ"ל ולפי דעה זו יפה עושים עדת הקירימצאקים לעמוד בתקיעות דמיושב ויש להם אילן גדול לסמוך עליו שוב ראיתי מה שכתב הגאון מוהרא"ז בספרו מטה אפרים בסי' תקפ"ה אות ה' ועכשיו נהגו לעמוד כולם גם בשעת התקיעות שקודם מוסף ואף על פי כן נקראות תקיעות דמיושב מאחר שרשות לישב בהן וכו' עי"ש וכנראה כן המנהג בין האשכנזים וכפי אשר נודע לי כי לימים ראשונים היה לעדת הקירימצאקים הי"ו בזמנים מוחלפים רב ומו"ץ מהאשכנזים הי"ו יוכל להיות

שאיזה רב הורה להם לעשות כמנהגם כי לא ידע שמנהג זה לא נתפשט בין הספרדים ועל כל פנים המנהג ישר ונכון:

ומה שכתבתי למעלה שנראה מדברי הרדב"ז שרק אם לא ישמע שעל סדר הברכות הוא שצריך השומע לעמוד ושאף בזה מפקפק המגן אברהם בשם כנסת הגדולה הנה לשון הרב מגן אברהם גרם לי להבין כן שעל מה שכתב מרן צריך לתקוע מעומד כתב וז"ל וגם השומע צריך לעמוד אם לא שמע על סדר הברכות מעומד רדב"ז ח"א כ"ה (כלומר סי' כ"ה) ולא ידעתי מנא ליה הא כ"ה (פתרונו כנסת הגדולה) הרי שעל מי שלא שמע תקיעות שעל סדר הברכות שכתב הרדב"ז שצריך לשמוע מעומד קאמר בשם הרב כנסת הגדולה דלא ידע מנא ליה אבל באמת לפי מה שהעתקתי דבריו לא פקפק הרב אלא על תקיעות דמיושב שהצבור יושבים והתוקע עומד שאם הן עיקריות יעמדו כולם ואם אינן עיקריות גם התוקע לא יעמוד וכשהיחיד לא שמע שעל סדר הברכות גם הוא מודה שצריך לעמוד בשמיעתו וכבר מרן חיד"א בברכי יוסף העיר על המגן אברהם בזה ועל מה שהקשה הרב כנסת הגדולה על הרדב"ז כתב דלא קשיא מידי וכדכתב הרב אליהו רבה ואין ספר אליהו רבה מצוי אצלי לראות ישובו אבל נראה שמה שאין קושיא על הרדב"ז לפי שבתשובתו (בדפוס שלפני ווארשא תרמ"ב היא בחלק ד' סי' אלף ק"א) כתב בזה הלשון כבר כתבתי שעיקר התקיעות הן אותם שעל סדר הברכות ובאותה שעה הרי כל הקהל עומדים והיינו דקרינן להו תקיעות דמעומד אבל תקיעות דמיושב אינן אלא כדי שיהיה השטן מעורבב בתקיעות דמעומד ומשום כבוד צבור לא ראו להטריחם לעמוד כיון שעתידים לשמוע תקיעות דמעומד והצריכו לתוקע לעמוד כדין המצוה שהיא מעומד (כלומר כדין התקיעות דמעומד שהן עיקר המצוה) אי נמי משום כבוד צבור עכ"ל הרדב"ז והביא תורף דבריו הרב מטה יהודה שם הרי שישנו בנותן טעם לשבח על הצבור שאינם עומדים כששומעים תקיעות דמיושב ועל מה שהתוקע עומד בהן שוב ראיתי שכן כתב במחזיק ברכה עי"ש ובשערי תשובה:ומדברי הרדב"ז הללו יש לפקפק קצת על דברי הרב שלחנו של אברהם בסי' תקפ"ה שכתב וז"ל צריך לתקוע מעומד כתב מגן אברהם אם תקע מיושב יצא וכן נראה מדברי הרי"ף שהביא הטור בסי' תקצ"ב וז"ל בדין הוא שיהיו תוקעים על סדר הברכות כדרך שתוקעים כשהם יושבים אלא כיון שאין הברכות מעכבות התקיעות הרי יצאו ידי חובתם באותם שתקעו מיושב ודי להם לתקוע וכו' שלא להטריח על הצבור עכ"ל הרי אף על פי הקהל היו יושבים יצאו ידי חובתם עכ"ל והנה מה שכתב הר מגן אברהם דאם תקע מיושב יצא היינו ודאי אפילו בתקיעות שהן מן הדין ולפי דברי הרדב"ז דתקיעות דמיושב אינן עיקר המצוה

ומן הדין היה לנו לומר שגם התוקע לא היה צריך לתקוע בהן מעומד לולא מפני כבוד הצבור וכן כתב מרן חיד"א במחזיק ברכה בשם הרב מור וקציעה לפי זה יש לומר שאין מדברי הרי"ף ראיה דגם בתקיעות שהן משום חובת עיקר מצות שופר אם תקע מיושב יצא ידי חובתו כמובן:

ואני טרם שראיתי דברי תשובת הרדב"ז וכנסת הגדולה הנ"ל הייתי מבין שכונת הרדב"ז היא שאם איזה יחיד יודע שלא יוכל לשמוע התקיעות שעל סדר הברכות מפני איזה אונס ובא אחד לתקוע לו להוציאו ידי חובתו כגון שהוא חולה וצריך לאכול או לשתות איזה דבר וקשה עליו להמתין מלאכול עד יציאתם מבית הכנסת וגם לאכול קודם תקיעת שופר אף אם מותר מחמת חוליו אינו חפץ בזה ולכן יבא אחד לביתו קודם תפלת הצבור ויתקע לו וכן מזדמן איזה פעמים (עיין לקמן בסי' זה אות מ) הנה על זה וכיוצא לזה אמר הרדב"ז כי הוא צריך לעמוד בשמיעתו והייתי מגיה שלא ישמע במקום שלא שמע מפני מה שנתקשה הרב מחצית השקל על דברי המגן אברהם הנ"ל וז"ל לא הבנתי הדברים דעל כרחין מה שכתב גם השומע צריך לעמוד רוצה לומר בתקיעות דמיושב והלא הן קודמין לתקיעות שעל סדר הברכות ואם כן איך כתב אם לא שמע על סדר וכו' ואם רוצה לומר דיעבד אם אחר זה לא שמע גם על סדר הברכות מעומד צריך לחזור ולתקוע הא כתב מגן אברהם דדיעבד יצא אפילו מיושב וספר רדב"ז גם כנסת הגדולה אין בידי עכ"ל ולכן הייתי מגיה שלא ישמע כנז"ל אך לפי מה שהעתקתי דברי הרב כנסת הגדולה מובן שהבין מדברי הרדב"ז שעל מי שלא יצא ידי חובת שופר וכבר התפללו ותקעו הצבור על סדר הברכות ובא זה לשמוע תקיעת שופר (כגון שהיה בספינה ויצא אחר גמר תפלת הצבור) לצאת ידי חובתו לזה קאמר הרדב"ז שתקיעה זו שהיא עיקר אצלו ואי אפשר לו לשמוע על סדר הברכות צריך השומע לעמוד בה אף שמדקדוק לשון הרדב"ז נראה שזה בא לשמוע התקיעות שעל סדר הברכות (שכתב ועתה בא לשמוע אותם וכו' דמשמע דקאי אתקיעות דמעומד שהזכיר בסמוך) הנה לפי מאי דקיימא לן בסי' תקצ"ב סעיף ב' דיחיד אינו מפסיק לתקוע אפילו יש מי שיתקע לו אלא תוקעים לו קודם מוסף וכו' צריך לפרש גם דברי הרדב"ז כן ועיין בעמודי אש סוף סי' וי"ו מה שהשיב על דברי הרב מחצית השקל הנ"ל (בד"ה ומה שכתבתי):

שוב ראיתי שהרב משתא דרבוואתא במהדורא בתרא סי' תקצ"ב כתב בשם הרדב"ז חלק ראשון סי' שמ"ז דיחיד ששמע תקיעות דמיושב ומתפלל מוסף ביחיד ורוצה לתקוע על סדר הברכות חובה לא תיבעי לך דדוקא בחבר עיר כי תיבעי לך רשות כי בשלמא כשאחר תוקע לו אין בכך כלום אף שהוא שותק בין הברכות לית לן בה ומשום שבות

נמי ליכא כיון דאית בה קצת צורך מצוה להשלים הקולות אבל לתקוע המתפלל בעצמו צריך עיון ומסתברא לי דמותר דאין כאן לא ערבוב ולא הפסקה דאי משום ערבוב כיון שהוא יחיד ליכא וכו' ואי משום הפסקה ליכא חדא שתקיעת שופר מענין התפלה ועיקר שתיקנוה על סדר הברכות ותו כיון דהוי צורך מצוה קצת לא הוי הפסק ותו כיון דתפלת המוספין אינה אלא בחבר עיר והיחיד פטור ממנה הוי דבר של רשות ואפילו שיפסיק לית לן בה הילכך אין זה חיוב ליחיד לתקוע על סדר הברכות ואם תקע אין מוחין בידו ואדרבא שפיר עביד ואף שכתב רבינו האיי שאין שליח צבור תוקע אלא מצוה לאחר ותוקע לא קשיא דעד כאן לא אמרה אלא בשליח בור שאימת צבור עליו ואיכא למיחש שמא ישתבש ותו דבתפלת חיוב חיישינן לטירוף הדעת אבל לתפלת רשות לא חיישינן וזה ברור עכ"ל והרב המחבר הרבה להשיב על דבריו ועם שבא לו בארוכה קצת אעתיק דב"ק ככתבו לפי שספר זה הוא יקר המציאות וגם אצלי הגם שאו"ל הוא בידי שזכיתי בו עתה ואלה דבריו וקשה דאמרינן בדף ל"ד ע"ב רב פפא קם לצלויי אמר ליה לשמעיה כי נהירנא לך (לסימן שסיימתי הברכה) תקע לי אמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר (חבורת צבור אבל יחיד מברך ואחר כך תוקע רש"י) ואם איתא מאי קאמר ליה רבא הא סוף סוף שפיר עביד לקיים עיקר התקנה לשמוע על סדר הברכות ואין לומר דרב פפא משום חובה הוה עביד הכי דמי הגיד זה לרבא דלאו לתוספת מצוה הוה עביד ואף אם נדחוק לומר דשמעיה רבא לרב פפא דסבר דחובה היא זו מכל מקום הוה ליה לש"ס לבאר דסוף סוף לא ביטל רב פפא את מעשיו מה שאמר לשמעיה תקע לי דאף שאינו חובה מכל מקום קצת מצוה איכא ומה הפסד יש לרב פפא לבטלה (והא כתב הרדב"ז דמאן דעביד הכי שפיר עביד) ומפשטא דשמעתא משמע דרבא ביטל לו את דבריו אלא שמעת מינה דאיכא משום הפסקה דאף שתיקנוה על סדר הברכות לא תיקנו להפסיק אלא בצבור ולא ביחיד גם מה שכתב שאין תפלת מוסף אלא בחבר עיר הנה הרי"ף ור"ח פסקו כחכמים דישנה בחבר עיר ושלא בחבר עיר וכן כתב הטור אורח חיים סי' רפ"ו וכן נראין דברי הרמב"ם בראשון מהלכות תפלה שכתב סידור כל התפלות ושוב כתב תפלות אלו אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן וכו' משמע דלעולם אין פוחתין מהן דלא חילק בין יחיד לצבור וגם סיים ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים אחת חובה ואחת נדבה וכו' משמע דחובה מיהא איכא ואין לומר דמיירי בדליכא חבר עיר וכדרבי יהודה בפרק תפלת השחר דבמקום דליכא חבר עיר יחיד חייב דכל כי הא הוה ליה לרבינו למימריה ומדלא כתב כן שמעת מינה דכל התפלות שוות הן עכ"ל הרב משחא דרבוואתא:

והאמת שטענות הרב על רבינו הרדב"ז בריאות וטובות אך על כל פנים חזה הוית כהנא דמסייע ליה מר ניהו רבינו אהרן בספר ארחות חיים דמתבאר יפה דקאי בשיטת הרדב"ז דאי בעי יחיד לתקוע על סדר הברכות רשאי שהרי בדיני ראש השנה אות ט"ו כתב וז"ל צבור חייבים לשמוע התקיעות על סדר הברכות אבל יחיד שומען על הסדר ואין צריך לשומען על סדר הברכות ולא תימא דוקא כשהוא עצמו תקע שמא יטעה ולא ידע לחזור לתפלתו אלא אפילו יהיה שם אחר שיתקע לו אין צריך לשומען על סדר הברכות עכ"ל משמע דמיצרך הוא דלא צריך אבל אי בעי מצי עביד ואף שאין לנו הוכחה מדבריו שיסבור לגמרי כסברת הרדב"ז שיהא מותר לתקוע בעצמו נקוט מיהא פלגא דמוכח דעל ידי אחר רשאי לתקוע ואין חשש משום הפסק מטעם שביאר הרדב"ז והרב ערך השלחן שם באות ג' כתב (על מה שכתב מרן דיחיד אינו מפסיק וכו') שכן דעת הטור ומה שכתב ברמזי הטור יחיד שומען לכתחלה על סדר הברכות טעות סופר הוא ואף על סדר הברכות של שליח צבור כתב דמוכח ברבינו ירוחם שאין תוקעין אלא לתפלת חזרת שליח צבור ולא לתפלה שבלחש ושכן כתב בשיירי כנסת הגדולה בשם אור זרוע דתפלת לחש דצבור כיחיד דמי וכן מוכח בהדיא בהר"ן והרשב"א בחידושיו אהא דאמרינן לרבנן למה שליח צבור יורד לפני התיבה אבל בתחלת ספר מעשה רוקח כתב בשם ר"י בן חכמון דיחיד רשאי לתקוע על סדר הברכות ואין חוששין שמא יטעה כיון דליכא דבור אלא שמיעת קול וכל שכן שרשאי לשמוע התקיעות על ידי אחר ודקדק כן מלשון הרמב"ם וציין לעיין בשיירי כנסת הגדולה ושכן פסק הרדב"ז סי' שמ"ז והביא לשון ארחות חיים הנז' ושהטור בקצור פסקי הרא"ש כתב יחיד שומען לכתחלה על סדר הברכות והוא טעות סופר אלו תורף דב"ק והוא תנא דמסייע להרדב"ז בכל מכל שהרי מתיר גם לתקוע ומריהטא דלישניה דרב ערך השלחן (שכתב אבל בתחלת ספר וכו' וכן פסק הרדב"ז וכו' וכו') משמע דנקיט כוותייהו שיחיד יכול לתקוע על סדר הברכות:ויש להעיר עליו דכל יומא שמעתתיה דמרן חיד"א אשר יולדו על ברכי יוסף בפומיה ובמאי דקמן לא זכר שר את יוסף שבברכי יוסף ריש סי' תקב"ץ (על מה שכתב מרן יחיד אינו מפסיק לתקוע על סדר הברכות וכו') כתב וז"ל כן כתב הטור ורבינו ירוחם נתיב ו' ח"ב וארחות חיים וכל בו אמנם הרמב"ם כתב בפרק ג' אבל היחיד בין ששמע על סדר הברכות בין לא שמע על הסדר הברכות וכו' יצא ומוכח שאם ירצה היחיד לשמוע על סדר רשאי ויש להעיר על מרן היכי שבק סברת הרמב"ם ואף בבית יוסף לא הביא סברתו ומה גם דלשון הרי"ף כלשון הגמרא וכיון דהרמב"ם כתב כן מסתמא כשיטת רבו אמרו ולפחות היה לו להזכיר סברתו בלשון יש אומרים הן אמת דבש"ס מוכח כדעת הטור

ודעמיה דיחיד לא יפסיק לתקוע וכמו שהקשה על הרמב"ם הרב שיירי כנסת הגדולה (לא הודיע מאיזו סוגיא רמי עליה וספר שיירי אין אצלי אבל ממה שכתב לקמיה מוכח שהיא הסוגיא שהביא במשחא דרבוותא הנ"ל ע"ש בד"ה ומשום):

והביא מה שכתב הרב שיירי בכונת הרמב"ם והשיב על דבריו וז"ל ומאי דניחא ליה להרב שיירי דכונת הרמב"ם באומרו אבל היחיד בין ששמע על סדר הברכות בין שלא שמע על הסדר כונתו בין ששמע על סדר שתקעו בציבור בין שלא שמע על הסדר כגון שהתפלל ביחיד שאינו תוקע על סדר הברכות יצא ולאו ביחיד התוקע מיירי ע"ש אינו מחוור דהגם דקשיא לן על הרמב"ם מסוגיית הש"ס מכל מקום פירוש זה בדברי הרמב"ם אין לו מקום דהרי קאמר אבל היחיד בין ששמע על הסדר הברכות וכו' ואיך נפרש ששמע בצבור על הסדר והא ביחיד קמשתעי ותו היכן השמיענו דיחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות כי היכי דנימא דכונתו בין לא שמע על הדבר (הסדר) כגון שהתפלל ביחיד ואיה מקום לימדנו הרמב"ם דין (זה) באופן דדברי הרמב"ם ברור מללו דאם רצה יחיד מפסיק לתקוע בברכות עכ"ל גם הרב יד נאמן בחידושיו לראש השנה ד' ל"ד ע"ב אהא דתניא אבל שלא בחבר עיר שומעין על הסדר ושלא על סדר ברכות הביא מה שכתב הרמב"ם הנ"ל וכתב שמשמע מדבריו דיחיד רשאי לתקוע על סדר הברכות ומזה תמה על מה שכתב הריב"ה דיחיד אינו מפסיק לתקוע על סדר הברכות שהיה לו לכתוב שזו דעת אביו הוא הרא"ש והרמב"ם חולק (אין זה קשה כל כך אלא אם היה הרמב"ם כותב בפירוש דיחיד רשאי לתקוע וטפי הוה ליה לאקשויי על מרן בבית יוסף כדקשיא למרן חיד"א) ואם נאמר שהרמב"ם יצא קאמר אף על גב שאין היחיד רשאי בכך לכתחלה קשה אם כן אמאי השמיט רבינו הדין הזה דלכתחלה אין היחיד רשאי לתקוע ולי הדל נראה שאם נעמיס בדברי הרמב"ם דיצא הוא דקאמר וכו' כדכתב הרב הא לא קשיא אמאי השמיט וכו' שכבר ידוע שדרך הרמב"ם שלא לומר דין שלא נזכר בתלמוד בפירוש אף שהדין אמת ולכך לא כתב זה בפירוש וסמך על המובן ממה שנאמר יצא על כל פנים עינינו הרואות שגם הרב יד נאמן משמע ליה שדעת הרמב"ם שאם ירצה יחיד לתקוע על סדר הברכות רשאי וכדעת מרן חיד"א וכתב הרב יד נאמן דפלוגתא דהרא"ש והרמב"ם תליא בחילוף גירסאות דהרא"ש גריס דיחיד שומען על הסדר ולא על סדר ברכות והרמב"ם גרים ושלא על סדר ברכות והוא דקדוק חלוש דאי הוה תני יחיד שומען בין על הסדר בין שלא על הסדר ודאי הוה מישתמע שפיר דבין הכי ובין הכי רשאי אבל הא דתני ושלא על סדר ברכות מיתפרש שפיר כאילו תני ולא על סדר:

וליישב מה שקשה על הרמב"ם שדבריו הם היפך מאי דמוכח בש"ס עלה בדעת מרן חיד"א בברכי יוסף שם לחלק דמה שמתבאר מדברי הרמב"ם דיחיד רשאי לתקוע על הסדר היינו דוקא אם עדיין לא שמע התקיעות ומאי דמוכח מהש"ס בהיפך היינו לאחר שכבר שמע התקיעות ולא הונח לו בזה מכמה טעמים והצריך ישוב ואחרי כן הביא תורף דברי הרדב"ז סי' שמ"ז הנ"ל והרבה להשיב על דבריו וסיים דלכל הפחות היה לו לפסוק שלא יתקע הוא בעצמו כיון דהטור וסייעתו (הם רבינו ירוחם וכל בו וארחות חיים שהזכיר קודם לכן) סוברים דאינו תוקע לו אפילו אחר ומינקט מילתא מציעתא עדיף כי ארחיה דהרב זימנין סגיאין בתשובות אחרות וגם על מה שכתב דקיימא לן דאין היחיד חייב בתפלת המוספין שאינה אלא בחבר עיר תמה והביא שכן הקשה גם הרב מאיר בן מדגי דהלכה רווחת היא דיחיד חייב בתפלת המוספין הרי מבואר שדעת מרן חיד"א בברכי יוסף הנ"ל היא שלא כדעת הרדב"ז אף אחר שהביא שכן מתבאר מהרמב"ם ולכל הפחות מתבאר שדעתו שהיחיד בעצמו על כל פנים לא יתקע ואם כן קשה על הרב ערך השלחן דנראה דנקיט כדעת הרדב"ז דרשאי יחיד לתקוע על סדר הברכות ואם רוח חכמתו נוחה יותר בסברת הרדב"ז ודעמיה על כל פנים היה לו להזכיר דברי הברכי יוסף הנ"ל:

ולא אכחד דמאי דמשמע ליה למרן חיד"א דהארחות חיים והכל בו קיימי בשיטת הטור אשר הן מזהירין מן הדין שאין היחיד רשאי לתקוע וכו' לי ההדיוט במחילת כבוד קדושתו אין דבריו מוכרחים שהרי מלשון הארחות חיים שהעתקתי למעלה (בד"ה והאמת) יש במשמע שהיחיד אי בעי מצי לתקוע על סדר הברכות שהרי כתב שהיחיד אינו צריך לתקוע על סדר הברכות ואין במשמע לשון זה שאינו רשאי ודברי הכל בו גם כן יש לפרשם כן ודבריו הם בהלכות ראש השנה סי' ס"ד (סמוך מלפניו לד"ה ערבית שחרית ומנחה) וז"ל והצבור חייבים לשמוע התקיעות על סדר הברכות והיחיד שומען על הסדר ואין צריך לשומען על סדר הברכות ויש פוסקים דכיון דיחיד אינו שומען על הסדר הברכות טוב שישמע אותן לפני הברכה וכו' (סיום זה ויש פוסקים וכו' הביא מרן הבית יוסף בסוף הסימן ע"ש) הרי שהוא גם כן כתב כלשון הארחות חיים על היחיד דאינו צריך לשומען על סדר הברכות שמשמעות הלשון הוא מיצרך הוא דלא צריך הא אי בעי מצי עביד וגם מה שכתב ויש פוסקים וכו' אין הכונה דלהיש פוסקים אין היחיד רשאי לתקוע על סדר הברכות שאם כן היה לו לכתוב בלשון זה ויש פוסקים דיחיד אינו שומען על סדר ברכות וכו' אבל מדכתב כמדבר על הידוע (דכיון דיחיד אינו שומען וכו')

מוכח ודאי שכונתו על מה שכתוב בסמוך לכן והרי אין באותו לשון משמעות שאינו רשאי כמו שכתבתי:

ונראה שמוכרחים אנחנו לפרש כן בכונת הכל בו דמה שאמר שהיחיד אינו צריך לתקוע על סדר הברכות אין כונתו שאינו רשאי שהרי לקמיה (בד"ה בשחר משכימין וכו' קרוב לסופו) הביא לשון הרמב"ם שבפרק שלישי דין י"א ודין י"ב שסיום הלשון הוא וכל דברים אלו בצבור אבל ביחיד בין שישמע על סדר הברכות בין שלא על סדר הברכות יצא וכו' ומר הוא דאמר בברכי יוסף הנ"ל שדברי הרמב"ם ברור מיללו שאם ירצה יחיד מפסיק לתקוע בברכות ומשמע שאף הוא בעצמו רשאי לתקוע ואם כן איך מביא כאן הכל בו סברת הרמב"ם בסתם ולא יעיר שיש חולקים בזה ונמצא כמזכה שטרא לבי תרי אלא ודאי גם מה שכתב בתחלה דהיחיד אין צריך לשומען על סדר הברכות כונתו היא שאינו מחויב לשומען על סדר הברכות ולא שאינו רשאי ולכן מה שכתב (בברכי יוסף) דהטור וסיעתו סוברים דאינו רשאי היחיד לשומען על סדר הברכות אף אם אחר יתקע לו וכייל בהדייהו הארחות חיים וכל בו דבריו צריכים עיון וגם לא ראה בברכי יוסף מה שהביא בתחלת ספר מעשה רוקח (שהביא הרב ערך השלחן הנ"ל) בשם מוהר"י בן חכמון דקאי בשיטת הרדב"ז וזו היא שיטת הכל בו והארחות חיים לדעתי העניה ואף שמסיגנון דברי הרב ערך השלחן נראה קצת דלא ברירא ליה דהארחות חיים סובר כהרדב"ז וסברת הכל בו לא הזכיר כלל נ"ל הדל כמו שכתבתי ומ"מ לענין דינא ודאי אין לנו לזוז מפסק מרן דאין רשאי היחיד אף לשומען מאחר על סדר הברכות:

ורשום בזכרוני שהרב ערך השלחן מביא וקורא באיזהו מקומן דברי הרב קול אליהו ובדין זה כנראה לא ראה מה שכתב בח"א סימן ל"ה שדברי הרדב"ז הנ"ל תמוהים דבהדיא אמרינן בגמרא דלא אמרו אלא בחבר עיר וכתב הטור בסי' תקב"ץ דהיינו לומר שאינו רשאי להפסיק וכן מוכרח מההוא עובדא דבס"ס איברא דמדברי הרמב"ם משמע דאי בעי (יחיד) עביד על סדר הברכות אך אפשר דסבירא ליה דלא מצי עביד דכיון דאינו חייב לתקוע על סדר הברכות ממילא שמעינן דהוי הפסק ועל כל פנים דברי הטור הם היפך דברי הרדב"ז ובקיצור פסקי הרא"ש נפל טעותסופר דוק ותשכח עכ"ל והנה מה שכתב דמדברי הרמב"ם וכו' כונתו ודאי לדבריו שבפרק ג' שהביא בברכי יוסף הנ"ל (בד"ה ויש להעיר) ומשמעות דברי הרמב"ם לדעתי הקצרה הוא דבא לשלול שלא נאמר שגם היחיד צריך לתקוע על סדר הברכות שיש בזה עיכובא כמו בצבור לזה כתב שגם אם שמע שלא על סדר הברכות יצא וגם כתב (הרמב"ם) בין מעומד בין מיושב יצא ובודאי כונתו לשלול שלא נאמר דמעומד מעכב קמשמע לן דיצא מיושב ודכוותה הויא קמייתא

ולפי זה איני מבין מה שכתב לדחות מה שכתב בתחלה (כנז"ל) דהרי לשון הרמב"ם מורה ובא דעדיף טפי שיתקע יחיד על סדר הברכות וכן יש להעיר על מרן חיד"א שכתב שמדברי הרמב"ם מוכח דרשאי וכו' כנז"ל והיה לו לומר שמדברי הרמב"ם מוכח דעדיף שיתקע על סדר הברכות ועל כל פנים לומר שמדברי הרמב"ם יש להבין דממילא שמעינן דהוי הפסק וכו' כדכתב הרב קול אליהו כמו זר נחשב בעיני והיכן מצינו שכתב הרמב"ם דאין היחיד חייב לתקוע על סדר הברכות כי היכי דנימא דמישתמע ממילא דהוי הפסק ומה שכתב דבקיצור פסקי הרא"ש נפל טעות כונתו למה שהביא הרב ערך השלחן בשם הרמזים כנז"ל:

ודאתאן עלה הנה עינינו הרואות שהרב קול אליהו בתשובה הנ"ל כתב שדברי הרדב"ז תמוהים והיא נעלמה מהרב ערך השלחן גם על מה שכתב הרדב"ז דאין היחיד חייב בתפלת המוספין תמה הרב קול אליהו כמו שהקשו הרבנים במשחא דרבוותא ובברכי יוסף דהלכה רווחת היא דיחיד חייב בתפלת המוספין ועדיפא מינה קשיא ליה דידיה אדידיה דבתשובות הרדב"ז בח"א סי' רס"א (בתשובות הרדב"ז שבידי ווארשא תרמ"ב הלא היא בחלק ד' סי' אלף של"ב) נשאל במי שהתפלל תפלת שחרית פעם שנית במקום תפלת המוספין אם צריך לחזור ולהתפלל מוסף דכיון דקיימא לן דתפלת המוספין בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר והשיב דחייב לחזור ולהתפלל תפלת מוסף כיון שלא הזכיר כלל ענין של מוסף ראש חדש וכו' הרי דקים ליה שיחיד חייב בתפלת מוסף וסיים הרב קול אליהו וברירא לי דלאו מר חתים עליה דההיא כלומר דסי' שמ"ז שהיא היפך הלכה רווחת והיא תמיהה קיימת ונעלמה תשובת הרדב"ז הלזו מעיני העדה משחא דרבוותא וברכי יוסף וערך השלחן הנ"ל דעדיף מינה הוו רמו עליה דידיה אדידיה:

והנה דברי הרב קול אליהו בתשובה הנ"ל הביא בקיצור נמרץ הרב עיקרי הד"ט בסי' ל' אות ד' וז"ל יחיד אין לו לתקוע על סדר הברכות של מוסף דהוי הפסקה דלא כהרדב"ז דפסק דמותר קול אליהו סי' ל"ה עכ"ל והרב בני יששכר במאמרי חדש תשרי מאמר ב' אות ל"ה כתב על דברים אלו וז"ל פליאה דעת ממני הלא זה הוא עיקר המצוה המצווה עלינו לתקוע דוקא על סדר הברכות ותקיעות מיושב אינו אלא תקנה וגם תקיעות בלחש מיקרי תקיעות יחיד שכל יחיד מתפלל בפני עצמו ומיהו יש לומר שאף על פי כן התוקע תוקע להוציא הצבור ידי חובתם ויהיה איך שיהיה הפסק זה הוא דבר תמוה עכ"ל והנה מה שקיצר מאד הרב עיקרי הד"ט בהביאו דברי הרב קול אליהו גרם להרב הנ"ל לתמוה כנז"ל כי ברור הוא שספר קול אליהו לא היה אצלו רק ראה מה שכתב בעיקרי הד"ט בשמו ולכן התפלא עליו ועל כל פנים גם בעיני יפלא על גדול שכמותו שהרי אמרו

בגמרא בדין זה דבצבור שנו דנמצא שמה שתקנו על סדר הברכות הוא לצבור דוקא ואיך פשיטא ליה לומר על היחיד שזו עיקר המצוה וכו' והרי זה אינו בכלל התקנה כלל וגם הרדב"ז מודה בזה אלא שסובר שכונת רז"ל לומר שליחיד לא קבעו חובה שיתקע על סדר הברכות אבל אם רוצה לתקוע על סדר הברכות רשאי והמחמירים סוברים דכיון שלא תקנו רז"ל ליחיד אינו רשאי לתקוע דהוי הפסק בתפלה ותמיה לי איך לא שלטו מאורות עיני קדשו בדברי רבינו הטור שכתב בסי' תקב"ץ ומוקמינן לה דוקא בצבור אבל יחיד אפילו אם יש לו שופר אינו מפסיק בברכות לתקוע הרי דקרי לתקיעה הפסק בברכות ואמר דאינו מפסיק ומובן ודאי שאינו רשאי לתקוע קאמר כיון דקרי לה הפסקה ואם היה אומר כלשון הארחות חיים יחיד שומען על הסדר ואין צריך לשומען על סדר הברכות או לשון אחר כיוצא בו בלתי שיזכיר לשון הפסקה היינו יכולים לפרש שכונתו שלא חייבו חכמים ליחיד לשומען על הסדר ברכות ואם ירצה רשאי אבל לשון הטור אבל יחיד אינו מפסיק מורה באצבע שכונתו שאינו רשאי להפסיק ועם שמשמעות לשון הטור הוא דלתקוע בעצמו הוא דאינו רשאי הנה מרן הבין בדעתו דאפילו לשמוע מאחר שיתקע לו חשיב הפסק ולכן כתב בש"ע יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות ואפילו יש לו מי שיתקע לו ולשון הרב הלבוש בסעיף ג' הוא יחיד המתפלל שלא בצבור לא יפסיק בתקיעה בין הברכות ואפילו יש לו אחר שיתקע לו דתקיעה הוי הפסקה בברכת יחיד עכ"ל הרי דאפילו שמיעת התקיעה קרי לה הפסקה בברכות ורציתי לומר שמה שמרן הוסיף דאפילו יש לו מי שיתקע וכו' הבין כן ממה שכתב הטור ואפילו אם יש לו שופר אינו מפסיק דלא היה לו לומר אלא אבל היחיד אינו מפסיק בברכות ובודאי דאם יש לו שופר הוא שיתקע שאם אין לו שופר במה יתקע אלא שבא לומר שאפילו יש לו אחר שיתקע לו אינו רשאי וזה דוחק:

אך ראיתי להרב שלחן גבוה שהראה מקום לדין זה מה שאמרו בפרק בתרא דף ל"ד ע"ב רב פפא קם לצלויי אמר ליה לשמעיה כי נהירנא לך תקע לי פירש רש"י כי נהירנא לך לסימן שסיימתי הברכה אמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר וכו' הרי דאף בבא לשמוע מאחר קאמר רבא דלא אמרו אלא בחבר עיר וזה נכון ובודאי שמשם למד מרן דין זה: הן אמת שהרב בתי כנסיות בסי' תקצ"א הבין שמעשה זה של רב פפא היה בצבור ובתפלה שבלחש והוא שהביא מחלוקת אם יש לתקוע בתפלה שבלחש וכתב שנראה לו ראיה ברורה ממעשה זה דבודאי לא היה ביחיד דביחיד אינו תוקע על סדר ברכות כדאיתא התם בסמוך ופסק כן הטור בסי' תקצ"ב וכן אי אפשר לומר שהיה בחזרת שליח צבור דאם כן לא בעי סימן דהא שמעיה שומע הברכה והיה לו לומר כשאסיים

הברכה תקע אלא מוכרח שהיה בלחש ובצבור וכו' ומוהר"א חסון שבמוהר"י הלוי בסי' מ"ב כתב דמדברי קבלה הוא דנהגו לתקוע בלחש אבל לפי דין התלמוד אינו כן אלא בלחש הוי כיחיד עכ"ל והנה לא ביאר כונתו על איזו סברא מביא ראיה וממרוצת לשונו נראה שכונתו להביא ראיה שיש לתקוע בלחש שלא כדברי מוהר"א חסון והאי עובדא תיהוי תיובתיה וזה תימה דהא מסקינן אמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר תניא נמי הכי וכו' ואם כן לפי דעתו שרב פפא ציוה לשמעיה שכשינהור ליה יתקע היינו בתפלה שבלחש אנו למדין לפי המסקנא שאין לתקוע בתפלה שבלחש ואם באמת אף הוא לכך נתכוון להוכיח מהאי עובדא שלא לתקוע בתפלה שבלחש ומסייע ליה לדברי הרב מוהרא"ח שלפי דין התלמוד אינו כדאמור בקבלה העיקר חסר מן הספר שהיה לו להביא מסקנת הש"ס דאמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר והרי הוא לא הביא כי אם מה שאמר רב פפא לשמעיה כמו שיראה הרואה בגוף דב"ק:

ואיך שתהיה כונתו על כל פנים אינו מובן מה שכתב דבודאי לא היה ביחיד דביחיד אינו תוקע וכו' דהא מאי דיחיד אינו תוקע מהא הוא דידעינן לה דאמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר ומביא הש"ס דתניא נמי הכי ופשוט דרב פפא לא הוה שמיע ליה הך ברייתא ואולי גם רבא לא הוה ידע לה והש"ס הוא דמייתי ברייתא דמסייעת לרבא ומשום שרב פפא לא היה יודע חילוק זה הוא מה שרצה לתקוע על סדר הברכות ואם כן שפיר נוכל לומר כמו שהבין הרב שלחן גבוה שממעשה זה דרב פפא הוא שלמדו הפוסקים דיחיד אינו תוקע על סדר הברכות שהמעשה היה שהיה רב פפא מתפלל ביחיד מפני איזו סבה שהיתה לו שלא להתפלל בצבור ואמר ליה רבא בחבר עיר שנו ומצאתי שהרב ר' חיים ביזה בתשובתו שבספר לב חיים ח"ב סי' רט"ו עמד מתמיה על הרב בתי כנסיות במה שכתב דאי אפשר לפרש שהיה ביחיד דהא יחיד אינו תוקע על סדר ברכות וכו' כדקשיא לן דמהאי דרבא הוא דידעינן דאין היחיד תוקע על סדר הברכות אלא שדעתו היא שמעשה זה בציבור היה ובתפלה שבלחש (ומכריח מזה דתפלהשבלחש כיחידים דמיא) משום דאי אפשר שרב פפא התפלל ביחיד ביום אדיר בימי שנה וכו' עי"ש שאין דבריו מוכרחים וכבר מצאתי אני הדל מפורש יוצא בדברי רבינו האור זרוע בתשובה בח"ב סי' רע"א דעובדא דרב פפא הואי ביחיד וז"ל רב פפא בר שמואל קם לצלויי "ביחיד" אמר ליה לשמעיה כי נהירנא לך לסימן שסיימתי הברכה תקע לי אמר ליה רבא לא אמרו וכו' הרי כתב מפורש דהך עובדא ביחיד הואי ואולי כך היתה גירסתו בגמרא אבל יותר נראה דפרושי קמפרש שהמעשה היה ביחיד ואחרי כי כן פירש חד מקאמייא אין לנו עוד להנדס בדבר ומן התימה על מרן החבי"ף בספר

לב חיים שם בתשובתו להרב מוהרח"ב הנ"ל שגם הוא מודה לו שהמעשה היה בתפלה בלחש עם הציבור ולא זכר שר דברי האור זרוע הללו:

נחזור לדברי הרב בני יששכר הנ"ל (בד"ה והנה דברי) אשר התפלא על הרב קול אליהו כנז"ל ולדעתי העניה דבריו קשים במחילת כבוד קדושתו שהרי למדנו מדברי הטור ושלחן ערוך והלבוש דקרו הפסקה אף השמיעה מאחר ואם כן מה לו כי יצעק על הרב קול אליהו שאמר כהלכה פסוקה מהטור ודישרן סמיכין וכבר כתבתי גוף דברי הרב קול אליהו שמדברי הטור למד זאת ולא הי' צריך הרב קול אליהו לומר דין זה המבואר בטור ושלחן ערוך לולא שראה שהרדב"ז כתב בהיפך ותמה עליו מדברי הטור וכן תמה עליו מרן חיד"א בברכי יוסף שדבריו הם היפך ממה שכתב הטור וגם באחד מטעמי הרדב"ז שאין לחוש משום הפסק שהוא משום שמן הדין אין היחיד חייב בתפלת המוספין המה ראו כן תמהו דהלכה רווחת דיחיד חייב בתפלת מוסף ובקול אליהו הגדיל התימה מדידיה אדידיה כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ודאתאן עלה) ודברי הרב בני יששכר בזה נפלאו ממני איך פשיטא ליה דאף לתקוע בעצמו אין חשש (דבהכי מיירי הרב קול אליהו) דאף אם נאמר דאין בזה חשש הפסק מהטעמים שביאר הרדב"ז מכל מקום להתיר לתקוע בעצמו הרי יש לחוש שמא יטעה ולא ידע לחזור כמו שכתב בארחות חיים שהבאתי למעלה (בד"ה והאמת שטענות) ואף אם לא יהיה הדין כמותו על כל פנים אינו פשוט דאין בזה שום חשש ומה גם דלפי האמת הלכה פסוקה היא דאפילו לשמוע התקיעות מאחר חשיב הפסק לגבי יחיד ואינו רשאי לעשות כן כאמור ואם בגוף דברי הרב קול אליהו לא עיין לפי שלא נמצא במחיצתו איך לא הביט עין הבדולח בדברי הטור ושלחן ערוך ולבוש והרי הוא כמבואר בדבריהם דאין רשאי להפסיק ואם יפרש דבריהם לענין חיוב כלומר שאין היחיד חייב היה לו להביא דבריהם ולפרש כוונתם לפי שיטתו אף לא היה לו לתמוה כוליה האי אם הרב קול אליהו הבין מדבריהם שיחיד אסור להפסיק בתקיעות על סדר הברכות וממה שלא הזכיר דבריהם נ' שלא ראה דב"ק והוא פלא: ומה שכתב הרב בני יששכר וגם תקיעות שבלחש מיקרי תקיעת יחיד וכו' מחשבתו ניכרת שכונתו היתה להוכיח מדתקעינן בתפלה שבלחש דגם יחיד מותר לתקוע שהרי תפלה שבלחש מיקרי יחיד ודחה זה ככתוב בדב"ק כבר כתבתי למעלה (בד"ה שוב ראיתי).

דברי הרב ערך השלחן שדעת רבינו ירוחם ואור זרוע והרשב"א והר"ן היא באמת שלא לתקוע בתפלה שבלחש ועם שאין הכל מודים בזה ומנהגנו הוא לתקוע גם בלחש על כל פנים סברת רבינו ירוחם ודעמיה מצטרפת לדעת המחמירים שלא יתקע יחיד על

סדר הברכות שמפני שסוברים שתפלה שבלחש שמתפלל כל אחד לבדו חשיבא תפלת יחיד לא הסכימו לתקוע בה והסוברים לתקוע הוא משום שסוברים כמו שדחה הרב כיון שתוקע להוציא הצבור וכו' ובתשובת הרב חיים ביזה שבלב חיים הנז"ל (בד"ה ואיך שתהיה) וכן בדברי מרן החבי"ף שם במה שהשיב להרב הנ"ל מבואר שיש הרבה פוסקים שסוברים שלא לתקוע בלחש ושיש כמה מקומות שנוהגים כן גם עתה וכן שמעתי שבעיר קדשנו ירושלים תוב"ב הן עוד היום נוהגים כן באחת מהבתי כנסיות והיא הנקראת קהל איסטנבוליס: ואביט וה"ן עוזר תנא דמסייע לכל האמור למעלה שהדין נותן שיחיד אינו רשאי להפסיק בתקיעות על סדר הברכות והוא שבשו"ת בית אב לידידי הגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בסוף סי' פ"ו הביא תשובת הרדב"ז שבסי' שמ"ז ותמה על מה שכתב שאין היחיד חייב בתפלת מוספין שהוא היפך הלכה רווחת וכו' וגם הוא לא ראה דברי הרדב"ז שבחלק שני שהביא הרב קול אליהו דשם פסק הרדב"ז דיחיד חייב בתפלת המוספין וכתב שם (בבית אב) דמדברי הפוסקים נראה דאין היחיד רשאי לשומען על סדר ברכות ומוחין בידו לכתחלה ועוד כתב דלשיטת הארחות חיים והכל בו יש להוכיח מהש"ס דגם בתורת רשות אין ליחיד לשמוע על סדר הברכות ואני הדל כבר כתבתי למעלה מה שנראה לי בדעת הארחות חיים והכל בו:

ומעתה לפי כל האמור שדעת הרדב"ז היא דיחיד רשאי לשמוע התקיעות על סדר הברכות אין צריך לדחוק בדבריו כמו שנדחקתי למעלה (בד"ה ואני טרם) אלא דבריו כפשטן דלתקוע ליחיד על סדר הברכות הוא דקאמר אלא דלהלכה לא קיימא לן כוותיה בהא אלא כמסקנת כל רבנן קדישי עליונים למעלה דסברי מרנן דאין היחיד רשאי אף לשמוע התקיעות על סדר הברכות וכן ראיתי להגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא חלק ד' סוף סי' קע"ג שהביא מה שתמה בספר בני יששכר על הקול אליהו שהביא בעיקרי הד"ט הנז"ל וכתב על זה וז"ל ונפלאתי מאד על דבריו דהא ש"ס מפורש בראש השנה דף ל"ד רב פפא קם לצלויי אמר ליה לשמעיה כד נהירנא לך תקע לי ואמר ליה רבא לא שנו אלא בחבר עיר ועיין שם ברש"י דיחיד מברך ואחר כך תוקע ואני תמה גם על ספר עיקרי דינים מה שכתב בשם קול אליהו דהא הרא"ש סי' מפורש וכן קיימא לן בטור ושלחן ערוך עכ"ל הנה מבואר שהוא שר המסכים לכל האמור למעלה:

אחר כל אלה הדברים ראיתי לידידי הגאון מוהר"א פוסק יצ"ו בסוף קונטריס אוהל ברכות והודאות דף נו"ן ע"ב (בד"ה ועוד ראיה) שפסק כדברי הרדב"ז דיחיד מותר לתקוע ולשמוע על סדר הברכות אף שראה שבשערי תשובה סי' תקצ"ב הביא שהברכי יוסף תמה עליו וכו' ועם שבמחילת כבוד תורתו הרמה אין דבריו נראים בזה בכל זאת אעתיק

בס"ד טענותיו והמעיין יבחר ויקרב ואלה דבריו (אחר שהביא תורף דברי הרדב"ז סי' שמ"ז הנ"ל) אף שהביא השערי תשובה שהברכי יוסף תמה עליו וכו' מכל מקום קט שכלי רואה שאין כאן שום תמיה ומנא לן לבדות מחלוקת בין הפוסקים הראשונים דהרמב"ם בפרק ג' כתב דהיחיד בין ששמען על הסדר ובין שלא על סדר ברכות יצא משמע בפירוש שרק יצא אבל אם רצה לתקוע על סדר הברכות מותר אף בעצמו וכן משמע מאלפסי והרא"ש והטור עי"ש ועל כרחין לומר שכן דעת וכוונת המחבר ורמ"א אבל איסור מאן דכר שמיה ומה שכתבו אינו מפסיק פירוש אינו מחוייב להפסיק אבל יצא בתקיעות הראשונות וגדולה מזו כתבו התוספות בקידושין דף ל"ג ד"ה אין בעלי אומנות וד"ה אין ת"ח דאף שאמרו אינו רשאי פירושו אינו חייב אבל אם רוצה מותר ועיין מה שכתבתי באות ט' י"א ועיין שערי חכמה שער י"א סי' ה' ועיין בני ישששכר חודש תשרי מאמר ב' אות ל"ה מ"ש על דברי שו"ת קול אליהו ולדעתי מוכרח לומר כן דאם לא כן ורק איסור הפסקה יש בזה הנה הא תינח כשתוקע בעצמו אבל כששומע סדר תקיעות מאחר מה איכפת לן הא זה ודאי לאו הפסקה הוא כדכתב הרדב"ז שם אלא על כרחין שרק אינו מחויב לשמוע אבל ברוצה מותר אף לתקוע בעצמו והכל מודים בזה (ואף אם נאמר דשמא רדב"ז חולק עם בעלי השלחן ערוך ולמה שכתבתי באות מ"ז דכללא הוא דדיעה שלא נאמרה בשלחן ערוך לא נחשב בגדר הספק ואם כן ליכא ספק ספיקא לומר שמא כולי עלמא מודו בזה ושמא הלכה כרדב"ז מכל מקום יש לומר קצת דהרדב"ז יצא מן הכלל משום שהיה בזמן אחד עם בעלי השלחן ערוך ולא ראו דבריהם זה לזה ברוב הפעמים כידוע ועיין מה שכתבתי באוהל ארץ נוד קפ"ג סעיף קטן ח' ואין כאן מקומו להאריך) ואם אמנם מצאתי בספר מהרי"ל שהביאו מעשה ממנו שאמרו לו יחידים שתקעו בתפלתם ואמר להם מהרי"ל דשלא כדין עשו דאיתא בהדיא בראש השנה שאין ליחיד לתקוע וכן פסק באלפס שאסור ליחיד לשמוע הקולות דמעומד בהפסק הנה לולא דמסתפינא אמינא שתיבת שאסו"ר איזה תלמיד טועה כתבו דהרי באלפסי נמצא זאתורק שאין היחיד מחויב בזה כנ"ל על כל פנים וכו' (חזר לדבר על נדונו אם מותר להקרות להתוקע בתפלה שבלחש ותו כיון דתפלת היחידים רשות הוא שמעיקר הדין השליח צבור בראש השנה מוציא אף את הבקי דהלכה כרבן גמליאל אם כן כל הצבור בתפלת הלחש כיחידים דמי שרק רשות הוא הילכך כי מפסיק לית לן בה כמו שכתב הרדב"ז ולא מצינו מי שחולק עליו בפירוש עכ"ד לענייננו:

והנה מה שכתב שמדברי הרמב"ם מוכח בהדיא דאם ירצה היחיד לתקוע על סדר הברכות רשאי האמת אתו וכן כתב מרן חיד"א בברכי יוסף ומה שכתב שכן משמע

מאלפסי והרא"ש והטור הנה מדברי רבינו האלפס והרא"ש במחילת כבוד תורתו הרמה אין שום משמעות לזה כי הם העתיקו דברי הגמרא בלי תוספת שום דבר ואם מגוף הסוגיא אין הכרח לזה (כמו שנראה שגם הוא יצ"ו מודה בזה שאם לא כן אדמקיף ומיהדר לאוכוחי מדברי הרמב"ם הוה ליה לאוכוחי מסוגיית הש"ס וגמרא גמור) גם מדבריהם אין הכרח אלא דבברכי יוסף כתב דכיון דמוכח מדברי הרמב"ם הכי אית לן למימר שזו גם כן דעת הרי"ף רבו אבל לא אמר שמדברי הרי"ף בעצמו מוכח כדמשמע מדעת הרמב"ם ומה שכתב שכן משמע גם מדברי הטור עמו הסליחה רבה דאזיל בתר איפכא ואדרבא דברי הטור מוכיחים להדיא דסובר דאסור ליחיד להפסיק בתקיעות על הסדר וכמו שכתבתי למעלה וממילא מה שכתב שמוכרח לומר שכן דעת מרן והרמ"א ומה שכתבו אינו מפסיק רצונם לומר אינו מחוייב להפסיק וכו' אינו נכון בעיני כלל אלא משמעות הלשון הוא דאינו רשאי להפסיק:

ויש לי עד נאמן על זה מר ניהו הגאון מוהרז"ש בשלחן ערוך שלו והוא שבסימן תקצ"ב סעיף ז' כתב הדין שהיחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות בסיגנון שכתבו מרן בשלחן ערוך ואי אפשר לפרש כונתו כמו שאומר הרב יצ"ו (דאינו מפסיק שכתבו הפוסקים בזה כונתם שאינו חייב אבל אם רוצה יכול להפסיק) שהרי בסעיף א' שם כתב דתקיעות שעל סדר הברכות הן בברכות שבחזרת התפלה וסיים ויש מקומות שנוהגין לתקוע שני פעמים אחד בתפלת לחש ואחד בחזרת השליח צבור אבל במקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה עכ"ל והנה נודע שטעם הנוהגים לתקוע רק בחזרת התפלה הוא לפי שאמרו בגמרא דף ל"ד ע"ב דתקיעה שעל סדר הברכות היא בחבר עיר וסברי כמו שכתב ריא"ז שבשלטי הגבורים וז"ל ונראה בעיני שחבר עיר כששליח צבור אומר התפלה בקול רס אבל כשהצבור מתפללים כל אחד תפלתו בלחש כלם יחידים הם עכ"ל והנוהגים לתקוע בלחש סוברים דכיון שכלם מתפללים ביחד אף שהיא תפלה בלחש חשיבי חבר עיר ולא מיעטו בגמרא אלא יחיד המתפלל בביתו הוא לבדו אבל כשמתפללים קהל ועדה ביחד חשיבי חבר עיר ומעתה אם נאמר דיחיד אם רוצה לתקוע על סדר הברכות רשאי אם כן במקום שנוהגים לתקוע רק בחזרה (משום שסוברים דתפלה דבלחש כיחידים דמו) אם ירצו לנהוג לתקוע בלחש למה אין רשאים לנהוג כן לכתחלה לא יהיו אלא יחיד ממש הרי יחיד אם רוצה לתקוע על סדר הברכות רשאי ולמה יגרע צבור בתפלה שבלחש מיחיד ממש והוא באחד יציבא בארעא וכו' אדרבא בצבור יש על כל פנים צד לומר דכיון שמתפללים ביחד כצבור חשיבי ואף דאינהו לא סברי הכי מכל מקום מהיכא תיתי למימר דצבור גריעי מיחיד אלא ודאי מוכרח שהגאון מוהרז"ש סובר דמה

שאמרו הפוסקים דיחיד אינו מפסיק כונתם שאינו רשאי להפסיק ולכן אין רשאים לנהוג לכתחלה לתקוע בלחש כיון שעד עתה תפסו השיטה דתפלה שבלחש כיחידים דמו ויחיד אינו רשאי לתקוע על סדר הברכות וזה ברור:

ומה שכתב דמוכרח הדבר דאין בזה חשש הפסק (כדכתב בבני יששכר שרמז) דאם נאמר דיש בזה משום הפסק תינח כשהוא בעצמו תוקע אבל כששומע מאחר מה איכפת לן הא ודאי לאו הפסקה הוא כדכתב הרדב"ז וכו' לישרי לן מר דלא זו הדרך להכריע כסברת פלוני ממה שכתב אותו הפלוני והוא מכריח כדעת הרדב"ז ממה שכתב הרדב"ז דאף שאין היחיד מחויב על סדר הברכות לא הוי הפסק ומר הוא דאמר הכי מסברא בעלמא ואין זה מוכרח דשפיר מצינן למימר כיון דלא תקון רבנן תקיעות ליחיד אם כן מה שישהה בתפלתו כדי לשמוע התקיעות הוי הפסק דבתפלה איכא קפידא לכתחלה אפילו בשהייה כל דהו כמו שכתב הגאון מוהרז"ש בשלחן ערוך שלו בסי' תקצ"א סעיף ג' ואם כן לפום מאי דמשמע לרבנן קדישי הנ"ל בדעת רבינו הטור ומרן והרמ"א בשלחן ערוך דסברי דאין היחיד רשאי הרי יש להם טעם נכון בין על שלא יתקע בעצמו ובין על שלא ישמע מאחר שיתקע לו משום דהוי הפסק בתפלה באין מצוה כלל כיון שחכמים לא תקנו אלא לצבור וכל שיש חשש הפסק בתפלה לאו כל כמיניה דיחיד להתחייב במה שאינו חייב והוי חומרו קולו:

ואפריון נמטייה למר תנא דבי אליהו יצ"ו אשר בעושר בקיאותו דלי לן מרגניתא ואשכח תנא דמסייע לכולהו רבנן קדישי הנז"ל דאסרי ליחיד לתקוע או לשמוע על סדר הברכות והדברים שבספר מהרי"ל הם מה שכתוב בספר מוהרי"ל בהלכות ראש השנה (בד"ה כתב הרוקח) דאסור ליחיד לשמוע הקולות על הסדר וכו' ומה שכתב דאי לא מיסתפי הוה אמר דתלמיד טועה כתב תיבת דאסור דהא ליתא בהרי"ף איני מבין מה הועיל במחיקת תיבה זו הרי כתוב שם שאמר להם מוהרי"ל שעשו שלא כדין ואם כן שפתיו ברור מיללו שהדין נותן שאין היחיד רשאי לעשות זאת ושלא כדעת הרדב"ז (דסבר דאין מוחין בידו ואדרבא שפיר עבד) ואחרי שדבר זה שנוי במחלוקת בודאי כדאי הוא מוהרי"ל להכריע בדין זה ומה שכתב דתלמיד טועה כתב תיבת דאסור וכו' הנה אמת דבדברי הרי"ף לא נזכר תיבת דאסור ליחיד אבל אומר אני דנכון להגיה ואסור במקום דאסור ויבואו הדברים על נכון והוא שבתחלה כתוב שם דאמר להם מהרי"ל דשלא כדין עשו דאיתא בהדיא בראש השנה שאין ליחיד לתקוע אלא שלשים קולות שאנו תוקעים מיושב כסדר בלי הפסק וכן פסק באלפס ומשמע למוהרי"ל דהא דאמרינן במה דברים אמורים בצבור אבל ביחיד שומען על הסדר ושלא על סדר הברכות שהוא לעיכובא

שהיחיד אינו יכול לשומען על סדר הברכות וכמו שמתבאר מדאמר ליה רבא לרב פפא בחבר עיר שנו ומשמע שחזר בו רב פפא ממאי דהוה בעי למיעבד לשומען מפי שמעיה וכמו שכתב הרב משחא דרבוותא (הנז"ל בד"ה שוב ראיתי) וכיון שרב אלפס הביא לשון הברייתא שבש"ס כמות שהיא לכן כתב שכן פסק האלפס ושוב סיים ואסור (לא ככתוב בספר דאסור בדלי"ת אלא ואסור בוי"ו) ליחיד לשמוע הקולות וכו' והם דברי עצמו לסיומי מילתיה דאמר דשלא כדין עשו כן נראה לי הדל נכון מלומר שתלמיד טועה כתב כן:

ומה שאמר הרב יצ"ו כיון דתפלת היחידים רשות היא שמעיקר הדין השליח צבור בראש השנה מוציא אף את הבקי וכו' הנה הרדב"ז כתב כן בכולל על כל תפלות המוספין דאין היחיד חייב בהן וכיון שאינה אלא רשות לא חיישינן בה להפסקה והבאתי כי שרים רבים אשר היו תמהי"ם דהלכה רווחת כרבנן דאמרי תפלת המוספין בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר והרב תנא דבי אליהו יצ"ו לפי הנראה נרגש מזה דהלכה רווחת היא בעלמא דיחיד חייב בתפלת המוספין ולכן הסב הדברים לתפלת מוסף ראש השנה דאיירי בה ואמר כיון דמעיקר הדין השליח צבור מוציא בה את הבקי (ואולי הבין כן גם בדברי הרדב"ז אלא שהוא דוחק לפרש כן בדברי הרדב"ז ופשט דבריו מורה דעל כל תפלות המוספין קאמר שאין היחיד חייב בהן) אבל במחילת כבוד תורתו אין דעתי העניה נוחה בזה דלא מפני שהשליח צבור מוציאו נקראת אצלו רשות אלא חובה היא רק שהשליח צבור מוציאו ידי חובתו אף שהוא בקי מטעם האמור בפוסקים בסי' תקצ"א לפי שהברכות הן ארוכות אבל ודאי תפלת חובה היא ליחיד כמו לצבור וכשאר תפלות המוספין שהיחיד גם כן חייב ואין שום צד היתר הפסקה מטעם שהיא רשות כי חובה היא ליחיד כמו לצבור כן נראה ברור לדעתי העניה ואין להאריך עוד, (ועיין עוד לקמן בד"ה ודע שעתה):

והנה נמשכו הדברים מענין לענין ונחזור בס"ד לענין שהתחלנו באות זו (בתקיעת שופר דבעינן מעומד) והוא שחקר הרב פתח הדביר בחלק ג' סי' רס"ח אות ח' בכל דבר שכתבוהפוסקים שצריך לעשותו או לאומרו מעומד אי סגי כשיהיה רגלו אחת על הארץ בזקיפה ורגלו אחת על הספסל מתוח עד הארכובה כדרך המתחיל לעמוד אי כי האי גוונא חשיבה עמידה כיון שעל כל פנים הרי כל גופו זקוף כשיעור זקיפתו כששתי רגליו דורכות על הארץ או דילמא כל שרגלו אחת עד ארכובה כפול ומונח על הספסל לא מיקרי עמידה דמיחזי כאילו חצי גופו יושב עדיין על הספסל וכתב דמסוגיא דזבחים בפרק ב' דף כ"ד ע"א לענין עבודת מקדש דבעינן מעומד מייתי ברייתא רגלו אחת על

הכלי ורגלו אחת על הרצפה וכו' רואין כל שאילו ינטל הכלי יכול לעמוד על רגלו אחת ויעבוד עבודתו כשרה ואם לאו עבודתו פסולה נראה דאף שאין שתי רגליו על הרצפה כל שנסמך כל הגוף על רגלו שברצפה הויא עמידה והוא הדין לנדון דידן ודחה דאינו ענין לזה כלל דהתם שאני דעל כל פנים שתי רגליו פשוטות כדרך עמידת כל אדם אלא שרגלו אחת הניח על האבן או על הכלי ומשום חציצה נגעו בה וכו' לא כן בנדון דידן שהרגל האחת אינה פשוטה ועומדת אלא שוכבת על הספסל ונמצא דחצי גופו יושב על הספסל ואין כאן עמידה לגמרי ולכן אפשר דאף דכשינטל הספסל יכול לעמוד על רגל אחת כיון שרגלו כפול שוק על ירך לא מיקרי עמידה ומה גם שהסברא מחייבת דכשינטל הספסל אין אדם יכול לעמוד באופן זה אלא רגע קטן ולא כל השיעור הצריך להיות בעמידה והרב מהר"י די סיגורא סייעו להרב המחבר בזה מדאמרינן התם דף י"ט ע"ב לענין מצות קידוש דפליגי תנא קמא (סבר מניח ידו הימנית על רגלו הימנית ושמאלית על רגלו השמאלית) ורבי יוסי בר' יהודה סבר מניח שתי ידיו זו על גב זו ועל גבי שתי רגליו זו על גב זו ומקדש אמרו לו הפלגת אי אפשר לעשות כן ופריך הש"ס שפיר קאמרי ליה אמר רב יוסף וחברו מסייעו איכא בינייהו עמידה מן הצד ופירש רש"י כגון זה שאינו עומד בלא סיוע לרבנן לא הוה עמידה וכן פסק הרמב"ם והתוספות שם ד"ה עמידה למדו מדין זה לקריאת ספר תורה דבעינן עמידה גמורה ולא מן הצד אם כן הוא הדין בסומך רגלו על הארכובה על הספסל דלא מקרי עמידה דמה לי חברו מסייעו מה לי הספסל מסייעו עמידה זו לא הויא עמידה:

שוב כתב דיש לומר דהא דלא חשיבא עמידה בכי האי גוונא היינו דוקא למידי דבעינן עמידה מדאורייתא כעבודת קדשים דכתיב לעמוד לשרת אבל במידי דמאי דבעי עמידה הוא מדרבנן אפשר דאף כי האי גוונא (דחברו מסייעו וכן ספסל) מהני ויש ראיה לזה שהרי בעדים ובעלי דינים דבעינן בעמידה ודיינים בעינן בישיבה הוכיח הריב"ש בסי' רס"ז דסמיכה לא חשיבא עמידה לגבי עדים וממילא חשיבא ישיבה לגבי דיינים וחזינן להרמ"א בסימן טו"ב סעיף א' לענין בעלי דינים דבעינן בעמידה שכתב דעמידה על ידי סמיכה מקרי שפיר עמידה וכתבו המפרשים הטעם משום דקרא דועמדו אסמכתא בעלמא היא וכו' ואם כן כי היכי דבסמיכה מקילינן גבי עדים משום דהוי מדרבנן הוא הדין בעמידה מן הצד יש להקל בדברים דמאי דבעינן בהו עמידה הוא מדרבנן וכו' ושקיל וטרי בדברי הרב לבושי שרד בא"ח ריש סימן קמ"א וסיים דאף דמדינא נראה דעמידה כזאת (חד כרעא אארעא וכו') הויא עמידה מכל מקום נכון לעמוד לגמרי בכל דבר הצריך עמידה שכן מתבאר מזוהר הקדוש בפרשת תצוה דף קפ"ג ע"א איצטריך לקיימא על

רגלוי ירכין וגופא כחדא וביאר עוד ואמר כדכורא דקיימא בחיליה נראה דבעי עמידה גמורה אבל עמידה כזו שרגלו אחת מתוח בספסל עד הארכובה לאו שמה עמידה דלאו ירכין וגופא כחדא קרינן ביה אדרבא מורה חלישות ואין זה עמידה שנצטוינו בה ותו דעמידה כזאת מיחזי כרמות רוחא ואין זה מסוג מורא שמים וכבוד למצוה וראוי שימנע עצמו מעמידה כזו אלא יהדר המצוה יכבד אותה בעת עשייתה כי המצוה היא שלוחו של מקום ברוך הוא ושליח המלך כמלך והרב בית חדש בסי' י"ז כתב דאף דנוהגים להושיב העדים מפני מחלוקת כל מי שנגע יראת אלקי"ם בלבו יחוש לכבוד התורה והמצוה לקיים מצות ועמדו אף שיאמרו להם הדיינים לישב וכו' וממנו נקח לכל עושי מצוה או מברך מה שהצריכו רבנן לעשותה מעומד וכל שכן במצוה הנעשית בבית הכנסת ברבים דשכינתא שריא לא יקל בעמידתו להיות חד כרעא אספסל וכל שכן ביום הכפורים בעת שצריך לעמוד יעמוד בשתי רגליו על הקרקע וכו' אלו תורף דב"ק ויש להעיר במה שנראה מדבריו (הנ"ל בד"ה שוב) שדברי הריב"ש ודברי הרמ"א יש להם ישיבה בעולם והמעיין בדברי מרן חיד"א בברכי יוסף שם אות ג' ישר יחזה דשניהם לא יכונו וכמה דיות נשתפכו ליישב דברי הרמ"א שכתב דעמידה על ידי סמיכה מיקרי עמידה ואילו הריב"ש הוכיח דעל ידי סמיכה לא הויא עמידה ואם ראה מה שיישבו הרב צבי אשכנזי בהגהותיו לטורי זהב ח"מ דברי הרמ"א והסכים מרן חיד"א בסוף האות דהוא הנכון דהרמ"א סמך על סוף דברי הריב"ש דהקל מטעם דהוי דרבנן הנה מלבד שלא הזכיר לא דברי הרב צבי ולא דברי הברכי יוסף כי אם דברי הסמ"ע וכנסת הגדולה ומטה שמעון כיעויין שם ועוד דאם כן לא היה לו לומר דחזינן להרמ"א וכו' אלא היה לו לסיים הכל בשם הריב"ש ושכן פסק הרמ"א ומה שהחמיר הרב על פי דברי הזהר הקדוש כנז"ל נראה דאף שבתחילה השוה עמידה מן הצד חד כרעא וכו' לעמידה על ידי סמיכה מכל מקום חומרתו נראה דאינה אלא לגבי עמידה מן הצד דאיכא נמי טעמא דמיחזי כרמות רוחא אבל בעמידה על ידי סמיכה הנה בברכי יוסף שם הביא מה שכתב הרמ"א בדרכי משה סי' תקפ"ה בשם מהרי"ל דהתוקע לא יסמוך על שום דבר שאם ינטל אותו דבר היה נופל וכתב דמה שלא הביא כן בהגהה היינו משום דסבירא ליה דבשופר יש להקל כי היכי דמקילינן בעדים ובעלי דינין (ורק בחליצה החמיר הרמ"א בסוף הדרכי משה בסדר החליצה שליקט מרבנן בתראי וכן בהגהה בסדר החליצה שבסי' קס"ט דין מ"ה דאשכחן שהחמירו בכמה מילי) ומדוקדק לשון הרמ"א בהגהה בסי' י"ז שכתב מיקרי שפיר עמידה לענין זה כלומר לענין זה וכיוצא דהוי מדרבנן עכ"ל והביא דבריו הרב פתחי תשובה בסי' י"ז סק"ה הרי מתבאר יפה דלענין שופר מהני לכתחלה עמידה על

ידי סמיכה כמו בבעלי דינין אלא דלפי מה שמתבאר מדברי הפוסקים דעמידה על ידי סמיכה מיקריא עמידה מן הצד (עיין להגאון בתומים סי' י"ז סק"ב סמוך לד"ה ומעתה) ולפי הוכחת הרב פתח הדביר מדברי הזהר נראה דלכתחלה יש להחמיר שלא לסמוך:
והנה בקונטריס הכללים במערכת העי"ן אות ס"א הבאתי דהרבנים בספר די השיב בחלק ח"מ סי' א' הרבו לתמוה על מה שכתב הרב מוהר"ץ בהגהותיו על הטורי זהב הנ"ל ומכל מקום גם מדבריהם יש ללמוד להקל בתקיעת שופר שכל תמיהתם הוא על מה שהרב מוהר"ץ סובר דגם עמידת העדים היא מדרבנן ואינהו דאמור דהוי מדאורייתא אבל בתקיעת שופר דמאי דבעינן בעמידה אינו אלא מדרבנן נראה דמודו דמהניא שפיר עמידה על ידי סמיכה ולכן מעיקר הדין נראה דמותר לכתחלה בדברים שעיקר חיוב עמידתם מדרבנן לעשות על ידי סמיכה רק שיש לחוש קצת למה שנראה מדברי הזהר ובספר ארחות חיים החדש ח"ב בריש סי' תקפ"ה הביא תורת מר מחותנו ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו ויש בו שני דברים השייכים למה שאנחנו עוסקים באות זו והם א) על מה שכתבתי למעלה בראש אות זו על מה שאין הצבור עומדים בתקיעות דמיושב הביא לזה דבאליהו רבה בשם תניא דשופר מלמד סנגוריא בדין וקיימא לן בעל דין בעמידה ויוצאין בעמידת השליח צבור דשלוחם כמותם וכו' ב) לפי מה שכתב הריב"ש בתי' רס"ו דכשחיוב העמידה רק מדרבנן ובדיעבד כשר בלא עמידה מותר בסמיכה אפילו לכתחלה ובהגהות הח"ץ על הט"ז בח"מ ריש סי' י"ז העלה כן להלכה אם כן הכא נמי דחיוב העמידה הוא רק מדרבנן מותר לסמוך גם לכתחלה שוב מצאתי בברכי יוסף חשן משפט שם שפסק כן להדיא לכן באדם חלוש קצת שהוא תוקע יש להקל עכ"ל יצ"ו ונראה דגם למה שמפקפק הרב פתח הדביר על פי דברי הזהר כנז"ל באדם חלוש מודה דאין חשש לעמוד על ידי סמיכה:
ודע שעתה השגתי ספר ארחות חיים (החדש) ח"ב וראיתי שבסימן תקב"ץ אות ד הביא הרב המחבר יצ"ו דברי הרבנים קולאליהו ובני יששכר המובאים בדברינו למעלה בדין אם יחיד רשאי לתקוע או לשמוע על סדר הברכות ועיין בד"ה והנה דברי הרב קול אליהו וכו' ומשם והלאה) וגם הביא דברי השואל ומשיב שהבאתי למעלה (בד"ה ומעתה) וכתב על זה מר מחותנו ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו וז"ל מצאתי בתשובת רדב"ז ח"א סי' שמ"ז שפסק דמותר ליחיד לתקוע בתוך תפלתו אפילו בעצמו אלא דליכא חיוב בכך ולפי זה יש לומר דהקול אליהו סובר דאסור ועל זה חולק הבני יששכר הנ"ל עכ"ד יצ"ו ושותיה דמר לא גמירנא היכי מייתבא בהכי תמיהת הגאון שואל ומשיב וצריך עיון לז) יחיד שאינו שומע התקיעות על סדר הברכות טוב שיתקע קודם הברכות כן כתב מרן

הבית יוסף בסי' תקצ"ב בשם הכל בו וז"ל כתב הכל בו יש פוסקים דכיון דיחיד אינו שומע התקיעות על סדר הברכות טוב שישמע אותן לפני הברכות ומוכחא האי סברא מהא דאמרינן בירך ואחר כך נתמנה לו שופר משמע שאם נתמנה לו קודם שבירך תוקע קודם שיברך עכ"ל וכן פסק הרמ"א דתוקע קודם שיברך דברי הכל בו הם בסי' ס"ד סמוך (מלפניו) לד"ה ערבית שחרית ומנחה וכו' והרב משחא דרבוותא תמה על ראיתו ומכל מקום מסיק כמותו ולא מטעמו אלא משום דזריזין מקדימין וכנראה לא היה ביד הרב ספר הדרישה לכן לא ראה שכן כתב טעם זה הרב הדרישה וז"ל ואפשר דהטעם קודם התפלה ולא לאחריה משום זריזין מקדימין אי נמי וכו' עי"ש וכן צריך לומר על הגאון ישועות יעקב שכתב בסעיף קטן ג' טעם זה מדנפשיה בביאור רחב ולא הזכיר הדרישה כיעויין שם ובשאר דברי הרב הדרישה עיין במה שפלפל הרב מאמר מרדכי והקשה על ראית הכל בו והארחות חיים מההיא דמי שנתמנה וכו' דהא מסקינן דבצבור שנו עי"ש והכי קשיא ליה להרב משחא דרבוותא שם ואם כן כיון דאין ראיה מהש"ס (דהא לא מיירי ביחיד) דלמא יחיד מברך ואחר כך תוקע וזו סברת רש"י וכתב הרב ערך השלחן באות ד' שכן נראה מלשון הטור דמתניתין מיירי בצבור וכן נראה מהרז"ה והרמב"ן במלחמות (בד"ה ומה שנהגו) וכן דעת התוספות ד' ל"ג ד"ה שיעור וכלומר שלפי זה נוכל לומר דביחיד מברך ואחר כך תוקע אבל הרב מוהרמב"ח בקונטריס יום תרועה בסוגיא דדף ל"ד ע"ב כתב שפירוש רש"י הוא דחוק דאם כן למה שנה התנא בלשון יחיד מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר וכו' כיון דלא מיתוקמא אלא בצבור לכן כתב דלפי המסקנא דדוקא בצבור הוא על סדר הברכות דינא דיחיד הוא דיתקע ואחר כך יתפלל והביא שכן כתב מרן בבית יוסף סוף סי' תקצ"ב בשם הכל בו והא דאמרינן דלא שנו אלא בחבר עיר היינו שבצבור הוא שתוקע על סדר הברכות אבל יחיד אינו תוקע על סדר הברכות אלא תוקע קודם ואחר כך מתפלל ולפום ריהטא הכי נמי מסתברא דכיון דליחיד לא תקון רבנן ער סדר הברכות וצריך הוא לתקוע או קודם או אחר כך יש לו לתקוע קודם משום דתקיעות דאורייתא וברכות דרבנן ויש להקדים של תורה לדרבנן אמנם כתב הגאון ישועות יעקב דכיון דתקיעות ליתנהו בשבת וברכות איתנהו בין בחל בחול בין בחל בשבת אם כן הוו ברכות תדיר ושוב דחה זה כיון דמדאורייתא גם בשבת חייב לתקוע אף דמדרבנן אינו רשאי לתקוע לא הוו ברכות תדיר וסיים דיש לעיין בזה הרבה וגם לענין תדיר ומקודש פסק הרמב"ם דאיזה מהם שירצה יקדים ואם כן נכון פסק השלחן ערוך שיתקע קודם תפלת המוספין והגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בספר בית אב סי' פ"ו כתב דבספר המנהיג קאי בשיטת רש"י דמברך ואחר כך תוקע ושמדברי

הרמב"ם מוכח דאין ליחיד מנהג קבוע ויכול לעשות כמו שירצה ועיין לקמן בסי' זה אות ט"ל מה שהבאתי בשמו:

לח) בהא דקיימא לן בסי' תקפ"ח סעיף ד' הי' זה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה תקיעה אחת מוציאה את שניהם נסתפק הגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בספרו הבהיר בית אב סי' פ"ד באם אחד תקע לעצמו למלכיות ואמר לו חברו איכוון והוציאני לחובת זכרונות מי נימא כיון דהכוונות סתרי אהדדי תרוייהו לא יצאו או נימא כיון דהתקיעות שניהם כהדדי נינהו לא איכפת לן במה שמכוין לעצמו למלכות ולחברו לזכרונות ויוצאין שניהם ומקום הספק הוא בדין שבסימן תקפ"ח הנ"ל אם הוא דוקא בחדא סדרא ורק שלזה יהיה לפניה ולזה לאחריה בכי האי גוונא הוא דמהני אבל לתרי סדרי לזה למלכיות ולזה לזכרונות גרע או דילמא לא שנא ובתשובתו צלל בימים אדירים והעלה פנינים יקרים וזה יצא ראשונה לדין הנ"ל העלה דיוצא אפילו ביום טוב ראשון שהוא מן התורה ומצות צריכות כונה מכם מקום אין נגרע במה שהכונות סותרות דלא בעינן כונה לאיזה סדר תוקע ואפילו אם השומע לא אמר לו כלל שיוציאנו לזכרונות והתוקע כיון להוציאו למלכיות והשומע כיוון לזכרונות נמי יוצא דסגי רק במה שכיוון להוציאו ותו לא משגחינן במה שכיון התוקע למלכיות ועשה את דמ"ו למה שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' ח"ק אות א' שממה שכתב הרדב"ז בח"א סי' שס"א דמי שהיה אנוס ולא התפלל ערבית ולמחר היה שליח צבור אין צריך להתפלל תפלה מיוחדת תשלומין לערבית אלא בתפלת לחש יכוין לתפלת שחרית ובתפלה שבקול רם יכוין לתשלומי ערבית ולהוציא את הצבור לתפלת שחרית וזהו דינו של הרדב"ז והברכי יוסף למד מדבריו) למי שלא התפלל ערבית והתפלל שחרית לחובת שחרית וכיון בחזרת שליח צבור לצאת ידי חובתו לתשלומי ערבית דיצא והכא נמי דכוותא בענין התקיעות ובגוף התשובה האריך לפלפל בדברי הברכי יוסף במה שלמד דינו מדברי הרדב"ז דלכאורה נראה דאינו דומה וכו' וגם בעיקר מה שבא ללמוד לענין תקיעות כנז"ל כתב שלכאורה יש לומר דליום ראשון דראש השנה שהוא מדאורייתא אין ללמוד מדברי הרדב"ז דהא מיירי בתפלה שהוא מדרבנן וסובר הרדב"ז דבמצות דרבנן אין צריך כונה כמו שכתב בשמו במגן אברהם סי' ס' וממנו נקח לתקיעות של יום שני שהוא גם כן דרבנן אבל לא נוכל ללמוד כן לתקיעות של יום ראשון ואחר שהאריך לסלק פקפוקים הללו העלה ככל הנז"ל אלו תורף דב"ק והנה מציור דברי ספקו טהור נראה שסובר הרב יצ"ו דיחיד תוקע על סדר הברכות ולכאורה הדבר תמוה דהרי שלחן הלכה פסוקה בסי' תקצ"ב דאין היחיד תוקע על סדר הברכות ואפילו אם יש לו מי שיתקע לו ואף שכתבתי

לעיל בסי' זה אות ל"ו (בד"ה ואני טרם) שדעת הרדב"ז והארחות חיים ומוהר"י בן חכמון דרשאי יחיד לשמוע התקיעות מפי אחר על סדר הברכות ואף לתקוע בעצמו מתירים הרדב"ז ומוהריב"ח הנ"ל ואפשר דנוכל לסמוך עליהם למעשה היפך פסק מרן מכל מקום היה לו להרב יצ"ו לבאר זאת או היה לו לצייר ספקו בשני צבורים (עם שרחוק המציאות אבל על כל פנים לא יבצר הדבר):

ובעיקר דין הרדב"ז הנ"ל הנה הרב המגיה לספר שלמי צבור בקונטריס שלמי יחיד ד' בק"ע ע"ב מעיקרא כתב שיש ראיה לדינו של הרדב"ז מהא דסי' תקפ"ח היה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה תקיעה אחת עולה לשניהם וכו' ושוב שדי בה נרגא דאיך תועיל חזרת שליח צבור לתשלום ערבית והלא תפלת החזרה עם תפלת לחש הוו כתפלה אחת כיון שנצרכת לתפלת שחרית כדי לענות בה קדושה כדכתב הטור בסי' קכ"ד ואיך מהניא ליה לתשלומי ערבית עיין שם דב"ק ונראה שבנדון התקיעות הנ"ל גם הוא יודה דמהני גם הרב ערך השלחן בסי' ח"ק הביא דברי הרדב"ז סי' שס"א דשליח צבור יוצא בחזרת התפלה במקום תשלומין וכתב שנראה שהוא הדין לאיש אחר אם מכוין לחזרת שליח צבור ומדמי לה נמי להההיא דסימן תקפ"ח הנ"ל ועוד הביא מה שכתב רבינו הטור בסי' תק"ץ בשם הרמב"ן דאיתא בתוספתא תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת אלמא אף על גב דמכוין לתקיעה אחרונה יוצא בה ידי תקיעה ראשונה וכל שכן גבי שליח צבור דמכוין לשניהם וכתב שהרב ברכי יוסף נסתפק בשכח ולא התפלל ערבית אם יוצא בחזרה דשחרית לתשלומין כיון דקיימא לן דבקי אינו יוצא בתפלת שליח צבור אם לא התפלל או הוי כדין טעה בתפלה שבסי' קנ"ד סעיף יו"ד דכיון שכבר התפלל אלא שטעה יוצא בחזרת שליח צבור אף שהוא בקי והוכיח דיוצא ידי חובתו משום דתפלת ערבית רשות ולא ביאר (בברכי יוסף) מהו הדין בשכח ולא התפלל שחרית אם יכול לצאת בחזרה דמנחה גם הרב אליהו רבה בסי' רס"ח הביא בשם שבולי הלקט וספר תניאדצריך שיאמר עמו מלה במלה וכתב שטעמם משום שצריך כונת שומע ומשמיע וסתמא אין דעת שליח צבור להוציאו בברכה זו והכא נמי אין דעת שליח צבור להוציאו לתשלומין ועוד אין אדם יכול לכוין עם שליח צבור בשתיקה כמו שכתב הטור בסי' נ"ט (צ"ט) בשם הרא"ש אבל אם גם השליח צבור כיוון לתפלת התשלומין וכיוון הוא עמו כל התפלה בשתיקה אפשר דגם הבקי בדיעבד יצא אף בתפלת שחרית דהא קיימא לן דשומע כקורא ממש ועדיף מהרהור והרי הרמב"ם וסמ"ג סברי דיוצא בהרהור וכדאי הם לסמוך עליהם בדיעבד וכן כתב הרב בסי' ס"ב ושומע מחברו איכא ודאי הרהור של עצמו שצריך לכוין עמו וכל שכן דהוי כקורא ממש אלו תורף דב"ק

נמצא שכל מה שיש לצדד לענין תפלה הוא משום דקיימא לן דאין שליח צבור מוציא את הבקי אבל לא מפני שלא תועיל תפלה אחת דשתי כונות והכי נמי נראה דהוא הדין לענין תקיעות:

לט) אחד היה לו משפט גדול אשר מוכרח לילך ביום ראש השנה לערכאות ואם יתפלל תפלת מוסף עם הצבור ירא הוא פן יאחר המועד נשאל ידידי הגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בספרו הבהיר בית אב סי' פ"ו אם רשאי לקצר התפלה ובתשובתו האריך בשיטות הפוסקים בהא דאמרינן בסוף ראש השנה כיון דאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך דיש שלש דעות א) דזה קאי אפסוקי מוספים אבל פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות לא סגי דלא אמר להו ב) דקאי מל פסוקי מלכיות וכו' אלא דצריך לומר פסוק אחד של תורה ג) דדוקא בהתחיל לומר פליגי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל יכול לפטור עצמו לגמרי על ידי ובתורתך כתוב לאמר והביא (באות ב) מה שהשיב על זה הגאון הגדול מוהר"ר ירוחם יהודה ליב אבד"ק מינסק ופלפל בדב"ק ובמסקנתו כתב בדף ק"ו סוף ע"א העולה להלכה לשאלה הנ"ל וז"ל נידון השאלה הנ"ל יכול לעשות כמו שכתב הגאון דמינסק הנ"ל שיתפלל (ביחיד) קודם התקיעות אם הוא כבר אחר שלש שעות ביום וכדעת הסוברים דיחיד מברך תשע ברכות ואחר כך תוקע וכבר בררנו שמדברי הרמב"ם נראה שיכול היחיד לעשות כמו שירצה אכן לפי פסק הרמ"א כהכל בו וארחות חיים דיחיד תוקע ואחר כך מברך אם כן לכתחלה צריך לתקוע מקודם ואם לא ימצא מי שיתקע לו ומוכרח לחכות על תקיעות הצבור רשאי לו אחר כך לדלג הפסוקים ולא יאמרם כלל רק יאמר ככתוב בתורתך וכן כתוב בדברי קדשיך וכן נאמר על ידי עבדיך הנביאים ודרך זו נכונה ביותר להלכה ולמעשה לפי פסקי השלחן ערוך ועיין במה שכתבתי לעיל בסי' זה אות ל"ז בשם הגאון ישועות יעקב בדין יחיד שאינו תוקע על סדר הברכות אם יקדים התקיעות או יקדים הברכות:

מ) עוד העלה שם (בשו"ת בית אב סוף סי' פ"ו אות ב) דהמנהיג סובר כהלבוש דבתקיעות אין לחוש בשלש שעות הראשונות והמגן אברהם סי' תקצ"א פסק כמוהרי"ל וכן הוא בעט"ז סי' תקפ"ט וביולדת וחולה שאין יכולים להמתין עד אחר שיצאו מבית הכנסת יתקע להם אחד אחר שתקעו בבית הכנסת ולא ימתינו עד שיצאו מבית הכנסת וכתב הרב יצ"ו דאפשר להקל כהלבוש ומנהיג ואין צריך להמתין כלל על תקיעות דבית הכנסת אלא יתקע להם אחד מקודם ויכוין לצאת גם הוא בתקיעה זו ויברך הוא בעצמו שהרי הוא יוצא בזה אלו תורף דב"ק עתה השגתי ספר ארחות חיים (החדש) ח"ב וראיתי בסימן תקפ"ה אות ה' שכתב בשם שו"ת עולת שמואל סי' פ"ב בתוקע לרבים שהוצרך

לתקוע לחולה שאי אפשר לו להתענות עד אחר תקיעות דבבית הכנסת ואף אם החולה יברך לעצמו איכא ספיקא דדינא דלמאן דאמר מצות אין צריכות כונה כבר יצא בתקיעות להחולה והורה דמוטב שיאכל החולה קודם שמיעת התקיעות וישמע התקיעות אחר שיצאו מבית הכנסת וציין לעיין עוד שם בסי' פ"ג וסי' פ"ז בענין זה ולפום ריהטא יש להעיר דמלבד דהלכה רווחת מצות צריכות כונה ועוד דאף למאן דאמר אין צריכות כונה מכל מקום אם מכוין בפירוש שלא לצאת אינו יוצא כמו שכתבו הראשונים עיין במה שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת המ"ם כלל ס"ו וכיון שיש איסור לאכול קודם התקיעות ועיין לעיל בסימן זה אות ל"א שגם לטעום אפשר דאסור ביום הראשון דאורייתא אם כן יותר נכון נראה שיש לומר להתוקע לחולה שיכוין בפירוש שלא לצאת בתקיעה זו דאף שיש סוברים שגם בצווח שאינו רוצה לצאת יוצא למאן דאמר מצות אין צריכות כונה יש לסמוך על דעת הראשונים שסוברים דבאומר בפירוש שלא לצאת אינו יוצא ועוד איני מבין דכי נמי נימא דנפיק איהו נמי בהני תקיעות מאי הוי הא מצי בתר הכי למיתקע בבי כנישתא לאפוקי רבים ידי חובתם והגאון מטה אפרים בסי' תקפ"ה סעיף ט' כתב מי שתוקע בכמה מקומות יש לו לכוין לצאת ידי חובתו בתקיעות שתוקע בראשונה ואף על פי כן יוכל לברך במקומות אחרים בשביל הציבור שלא יצאו עדיין ואין לו להיות מתון בכונת יציאת ידי חובת עצמו שמצוה הבאה לידו לא יחמיצנה ואולי לא יהיה יכול לתקוע אחר כך מאיזו סבה אבל אם צריך לתקוע בבוקר בשביל יחיד חולה וכיוצא בו ואין דעתו נוחה לצאת בתקיעות אלו שתוקע ביחיד יוכל לכוין שאינו רוצה לצאת ידי חובת עצמו בתקיעות אלו ויוצא אחר כך במה שתוקע לצבור עכ"ל והוא מכוון לכל מה שכתבתי ולא שכיח גבאי האי ספרא דאורייתא (עולת שמואל) למיהב עליה דעתאי אולי כונתו לחוש לכל החומרות א) לדעת הסוברים מצות אין צריכות כונה ויוצא אפילו בצווח שאינו רוצה לצאת ב) לדעת הסוברים דבמצוה דאורייתא מי שיצא ידי חובתו אינו מוציא אחרים ידי חובתם כמו שכתב בארחות חיים שם באות ו' בשם ספר לחם הפנים בשם הגאון שאגת אריה בסימן י"ג:

מא) במה שכתבו איזה פוסקים בשם הגאון מוהרש"ל בתשובה בדין לשלוח נכרי ביום טוב להביא שופר מחוץ לתחום דאם הדבר ספק אם יביא הנכרי השופר אפילו ביום טוב ראשון דראש השנה אסור לומר לנכרי שילך חוץ לתחום להביאו וכן פסק הרב חיי אדם בכלל קמ"ח אות ח"י לענין לולב הנה בדין זה נשא ונתן בשו"ת בית אב הנ"ל בסי' פ"ה והעלה שאין דין זה מוכרח ושכן כתב בא"ז (אליהו זוטא) ולכן בכי האי גונא יש לומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר עיין חות יאיר ויותר טוב שיאמר לנכרי קטן שיאמר

לנכרי אחר וציין לעיין בספר אומץ יוסף: מב) יש מקומות שנוהגים לקרות התוקע מכלל העולים לספר תורה כמו שכתב הרמ"א בסי' תקפ"ד בשם הכל בו וכן הוא מנהגנו וכתב הרב מוהרח"א אדאדי בס' ויקרא אברהם בחלק ארח חיים סי' ח' שבמקומו חדשים מקרוב התחילו להיות מוכרים אותה עליה על אבן המקח בהכרזה בבית הכנסת ולאו שפיר עבדי דעליה זו עשאוה ככל החיובים כהן ולוי ואבי הבן וכיוצא כמו שכתב בספר שער אפרים וכי היכי דבהנך חיובא רמי עליו לעלות ולא סגי למנות אחר הכי נמי בזה ובטורי זהב סי' קנ"ג כתב דדבר שהוא לכבוד בעלמא ואינו קנוי לו במעות אינו רשאי לתתו לאחר ועוד שיש חשש משום כל הנוטל שכר לתקוע דאינו רואה סימן ברכה והוה עובדא בתוקע כהן ותלמיד חכם ודחיקא ליה שעתא ונתנו לו רשות למוכרה כיון שהוא עולה ראשון אי אפשר לו לעלות בקריאה הקבועה לו שהמנהג הוא לקרותו ביום ראשון סמוך וביום שני משלים מינכרא מילתא לא כן אם הוא ישראל:

מג) בעיר תירייא נהגו מימי קדם שאין תוקעים בתפלה שבלחש כי אם בחזרת המוסף ומשלימים המאה קולות במה שתוקעים שלשים קולות תכף אחר חזרת הש"ץ במקום מה שתוקעים בלחש בשאר מקומות ולהיות התוקע חלוש וכבר עייף מתקיעות הקודמות קשה עליו לתקוע אחר החזרה שלשים קולות בבת אחת לכן רוצים לשנות מנהגם ולתקוע שלשים בלחש כמו שנוהגים בשאר עיירות והרב מאריה דאתרא מוהר"ר חיים ביזה האריך בענין זה בתשובתו שבספר לב חיים ח"ב סי' טו"ר והביא דעות הפוסקים ראשונים ואחרונים הללו אומרים לתקוע גם בלחש והללו אומרים שאין נכון לתקוע בלחש דלא חשיבא חבורת צבור אלא תפלת החזרה גם הביא דברי מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה שקורא תגר על המנהג לתקוע בלחש ושהטוב והישר הוא שלא לתקוע בלחש והעיד שכן המנהג בעיר תירייא (אתריה דרב כנסת הגדולה היא) ולכן לא הסכים לשנות המנהג ושאל על זה ממרן החבי"ף והסכיסעל ידו שלא לשנות המנהג אלו תורף דבריהם עיין שם באריכות וקצת משמע מדבריהם דדוקא בתירייא שהוא אתריה דרב כנסת הגדולה הוא דאין רשאים לשנות אבל בעיר אחרת אם יסכימו הקהל בלא שום מחלוקת לשנות המנהג הרשות בידם וכן הובא שם בדף קנ"ב (בד"ה והנה) שהרב המקובל מוהר"ר בנימין הלוי שינה מנהג ק"ק פורטוגל ברצון הקהל על פי מה שהודיע להם שעל פי הקבלה צריך לתקוע בלחש עיין שם עוד ובעיקר מנהג זה (לתקוע בתפלה שבלחש) האריך הגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא בחלק ד' סי' קע"ג וכתב בשם כנסת הגדולה וישועות יעקב דמנהג זה נובע ממה שכתב הערוך שבתוספות בראש השנה דף ל"ג ע"ב שתוקעין בלחש ושכתב הכנסת הגדולה שאין לנהוג כן לכתחלה וכתב

לראיה ברורה שאין לתקוע בלחש משיטת הראשונים הסוברים שאין אומרים בתפלה שבלחש רק שבע ברכות אבל מלכיות וכו' אינן אלא בצבור אם כן פשיטא שאין תוקעין דהא לא שייך לתקוע אלא במלכיות זכרונות ושופרות וכו' עיין שם שהאריך:

מד) מה שכתבו הפוסקים בסי' תקצ"ה דמי שאינו בקי בתקיעות ולא בתפלת מוסף ולפניו שתי עיירות באחת תוקעין ולא מתפללין ובאחת מתפללין ולא תוקעין ילך למקום שתוקעין לפי שהתקיעות מן התורה כתב הגאון מטה אפרים שגם ביום שני של ראש השנה יש לעשות כן שאף שאז גם התקיעות מדרבנן מכל מקום הברכות הוו כתרי דרבנן וידידי הגאון מוהר"ר מתתיא אבד"ק בוטיען יצ"ו בספרו הבהיר מתת ידו בסי' כ"ו בהגהה בדף ל"ח אות ג' פלפל בחכמה בדבריו וקצת נוטה דעתו שצריך לילך למקום שמתפללין ומסיק בצריך עיון ולפום ריהטא מסתברא כדברי הגאון מטה אפרים דמשמעות דברי הפוסקים הוא דהדין שוה בשני כבראשון מדלא כתבו לחלק בפירוש בין יום טוב ראשון לשני דאין לומר דמציאות רחוקה היא שיצטרך לזה ליום טוב שני בלא יום טוב ראשון דהא כיון דבהרבה שנים חל יום טוב ראשון בשבת ואז אין התקיעות ביום שני אלא מדרבנן הא ודאי כל כי האי מילתא דשכיחא טובא לא הוו להו להפוסקים לסתום והיה להם לכתוב מפורש דדין הזה אינו אלא אם חל יום ראשון בחול ולא כשחל בשבת אלא ודאי מוכח דגם בחל בשבת והתקיעות הן מדרבנן ילך למקום שתוקעין:

אמנם ראיתי תנא דמסייע להרב הנ"ל יצ"ו מר ניהו הגאון ישועות יעקב בסי' תקצ"ה שגם הוא עמד בחקירה זו ומסיק שילך למקום שמברכים וז"ל יש לי ספק אם יש שני מקומות באחד ישמע הברכות בשני ימים של ראש השנה ואם ילך למקום שתוקעין לא יהיה אפשר לו לשמוע רק התקיעות של יום שני שהוא מקום רחוק שלא יוכל לבא לשם עד ליל שני דראש השנה (אמר המחבר לא ידעתי למה הוצרך לדרך רחוקה ולימא מר כגון שיום טוב ראשון חל בשבת שאין בו תקיעה) מה דינו ולכאורה נראה כיון דתקיעות דיום שני הן רק מדרבנן וברכות דיום ראשון גם כן דרבנן בשני הימים ילך למקום שמברכין או ילך למקום שירצה כיון דשניהם דרבנן או אפשר דתקיעות עיקרן מן התורה ובכל הספקות החמירו בהן עד שאומרים שמברך עליהם ולא אמרינן ספק לא בעי ברוכי הוא הדין בזה ילך למקום שתוקעין דיש לו עיקר מן התורה ובמקום שמברכין עיקר מדרבנן אמנם לפי זה קשה מאי פריך בש"ס (אברייתא דתני באחת תוקעין ובאחת מברכין ילך למקום שתוקעין) פשיטא הא דאורייתא וכו' דילמא הא אשמועינן דהולך למקום שתוקעין אף דמקום שמברכין הוא ביום ראשון ומקום שתוקעין הוא ביום שני תוקעין עדיף שיש לו עיקר מן התורה (ונראה שאין לדחות שזה נכלל במה שהשיבו

בש"ס לא צריכא אף על גב דהא ודאי והא ספק ותקיעות דיום שני חשיבי ספק והולכים למקום הספק שכבר הקדים הגאון שבכל הספקות החמירו בהן ואם כן זה אינו בכלל ספק) לכן נראה ברור שבאופן זה שאפשר לקיים הברכות היום ואי אפשר לתקוע אלא ביום שני הולך למקום שמברכין והטעם כמו שכתב הרדב"ז במי שחבוש בבית האסורים ונתן לו השר רשות לצאת יום אחד ואם יצא היום יוכל לקיים מצוה קלה ואם יברור לו לצאת ביום אחר יוכל לקיים מצוה רבה והורה הגאון (הרדב"ז) שאין מעבירין על המצות ויותר טוב שיצא היום ויקיים מצוה הבאה לידו אף שהיא קלה ולא ימתין למחר לקיים מצוה רבה אם כן הוא הדין בזה כיון שאפשר שיקיים מצות ברכוה שהן דרבנן היום אין ממתינים שביום אחר יקיים מצוה יותר חמורה עכ"ל הרי שפסק לנדונו למי שהמקום שתוקעין רחוק ממנו ולא יוכל לבא שם ביום הראשון שילך למקום שמברכין והוא הדין לכשחל יום ראשון בשבת כיון שאי אפשר לו לשמוע התקיעות אלא ביום השני ילך למקום שמברכין והגאון פרי מגדים במשבצות כתב דאיתא בירושלמי סוף ראש השנה יום טוב של ראש השנה שחל בשבת הולך אצל המברך ולא אצל התוקע ולמי שאין שהות לתקוע ואמרת הולך אצל המברך ההיא אמרה פליגין ועיין בהגאון המפרש שם אלמא למאן דאמר תוקע עדיף אף ביום טוב שני דשבת ראש השנה ביום א' מערב עירוב לשניהם כבסימן תי"ו עיין שם אפילו הכי תוקעין עדיף ממברכין וצריך עיון עדיין בספק כזה עכ"ל ומה שציין לעיין בהגאון המפרש לפי הנראה כונתו לפירוש קרבן העדה ועיין בישועות יעקב שם סק"ב מה שכתב על דברי המפרש ועל כ פנים הרב פרי מגדים רפיא בידיה האי דינא והרבנים ישועות יעקב ומטה אפרים חלוקם בדין זה ומי יבא אחרי המלאכים האדירים להכריע:

עתה השגתי ספר ארחות חיים (החדש) חלק השני לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו וראיתי בסי' תקצ"ה אות א' שכתב בשם ספר דברי צבי דף ק' ע"ב שנסתפק בראש השנה שחל בשבת ויום ראשון ולפניו שתי עיירות באחת תוקעין ולא מברכין ובאחת מברכין ולא תוקעין ואם ילך בערב ראש השנה למקום שמתפללין לא יוכל לילך ביום ראשון למקום שתוקעין והנה התקיעה ביום שני נמי הוי רק מדרבנן מי אמרינן דילך למקום שתוקעין דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון או נימא ילך למקום שמברכין דמקיים הדרבנן שני ימים ואם ילך למקום שתוקעים יקיים הדרבנן רק ביום שני ומכל שכן לפי מה שכתב בספר יום תרועה בראש השנה דף כ"ט ע"ב (דבריו הם בד"ה גמרא מה"מ אר"ל) דבשבת דליכא תקיעות הוי זכרון הפסוקים דאורייתא אם כן בודאי צריך לילך למקום שמברכים עכ"ל מחשבתו ניכרת שכונתו לפסוק שצריך לילך למקום שמברכים

ונראה לי הדל שהטעם שכתב הרב על פי דברי מרן מוהרמב"ח בספר יום תרועה הנ"ל הוא טעם נכון ובצירוף שיש סוברים שאין מעבירים על מצוה דרבנן הבאה תחילה משום המצוה דאורייתא שתבא אחר כך ואם כן לפי דעה זו אף אם התקיעות של יום שני היו מן התורה היה מקום לומר דהברכות דרבנן שזמנן קודם אין מעבירים עליהם וכל שכן שבאמת תקיעות של יום שני אינן אלא מדרבנן אף שיש להן עיקר מן התורה שפיר קאמר הגאון ישועות יעקב דיש להקדים המצוה קלה הבאה בתחילה אף שאם לא יעשה זאת יוכל אחר כך לעשות היותר גדולה ושם (בארחות חיים) הובאו דברי ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו וכתב לעיין בשואל ומשיב תניינא בחלק ד' סי' קע"ג בדין תקיעות דרבנן שנסתפק בישועות יעקב וסיים הוא וכבר העלה במשבצות כאן דגם ביום שני דינא הכי עכ"ל יצ"ו וכבר העתקתי דברי הפרי מגדים ומתבאר שלא העלה דבר לדינא ועיינתי בשואל ומשיב הנ"ל (דבריו בזה הם בד"ה נחזור לענייננו) שכתב שמהירושלמי דסוף ראש השנה מתפשט ספקו של הישועות יעקב דעל כרחין מיירי כשחל יום טוב של ראש השנה להיות בשבת והיינו יום ראשון דיום שני אי אפשר שיהיה בשבת דלא אד"ו ראש וסיים הגאון שואל ומשיב וז"ל הן אמת שהדבר תמוה למה ידחה דרבנן את דאורייתא דהתקיעות עיקרן דאורייתא אך נראה דהירושלמי לשיטתיה דבריש פרק ד' מבואר דסובר הירושלמי דבשבת זכרון תרועה דאורייתא ולא סבירא ליה כש"ס דילן דאינו רק דרבנן מה דלא תוקעין בשבת ועיין בשלום ירושלים שם ולפי זה אם נאמר דבשבת זכרון תרועה והיינו הברכות הם דאורייתא ועיין בספר יום תרועה ריש פרק ד' אם כן שפיר הולך אצל המברך דגם זה הוא דאורייתא וזה שנקט הירושלמי יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת דהיינו דבזה הברכות מן התורה ובזה מיושב מה שתמהו האחרונים על דבר השמטה שהשמיט הרמב"ם הך דירושלמי שאין דרכו להשמיט ולפי מה שכתבתי אתי שפירדלדידן דברכות דרבנן פשיטא שחייב לילך למקום שתוקעין שזה דאורייתא וזה דרבנן עכ"ל הנה מתבאר שדעתו לדינא כדעת הגאון מטה אפרים דילך למקום שתוקעים אף שגם התקיעות דרבנן הן והמעיין יכריע:

מה) אם שכח ולא אמר יעלה ויבא בראש השנה בברכת המזון מבואר בסי' פק"ח ברבני האחרונים על דברי מרן בסעיף ו' שיש מחלוקת אם צריך לחזור או לא כמו בראש חדש דאינו חוזר משום דאי בעי לא אכיל פת והכי נמי בראש השנה הרי יש פוסקים דמצוה להתענות בו והגאון מוהר"א תאומים בספרו חסד לאברהם תניינא סי' ס"ב נשאל על זה והשיב כבר נסתפק המגן אברהם (שם) דיש לדמות לראש חדש דאי בעי לא אכיל פת והוא הדין בראש השנה לדעת הגאונים שהביא הרא"ש שילהי ראש השנה דמצוה

להתענות בו ולדעתי ברור דצריך לחזור דהנה גם הגאונים פסיקא להו דראש השנה דינו כרגלים לכל דבר כדקיימא לן לענין אבלות ומקרא מלא אלה תעשו לה' במועדיכם וקאי גם אראש השנה וכללא הוא כל שהוא בכלל מועד ואסור במלאכה צריך לקדשו לשם חג ור' אליעזר ור' יהושע נחלקו במה מקדשו או כולו לה' וכו' ור' יהושע סובר חציו וחציו וסוברים הגאונים דאף ר' יהושע דבעי חציו לכם מודה לר' אליעזר בראש השנה דיכול לעשות כולו לה' ופשיטא דגם לר' אליעזר דאי בעי עביד כולו לה' מכל מקום אין גוזרין תענית ביום טוב דהא משנה שלמה שנינו דאין גוזרין תענית בראש חדש והטעם משום דאיקרי מועד ופשיטא דלר' אליעזר אי בעי עביד ראש חדש כולו לה' ואפילו הכי אין גוזרין בו תענית וכל שכן ביום טוב ולא הותר לעשות כולו לה' אלא כשרוצה לקדש את עצמו אבל לא לקבל עליו תענית כיון שמצוה לקדשו באכילה אלא שהרשות בידו לעשות כולו לה' ובזה פוטר את עצמו מלקדשו באכילה ושתיה וכל שאינו פוטר את עצמו בזה חייב הוא לקדשו באכילה ושתיה ועל פי הצעה זו ביאר יפה ליישב הראיות שהביא הגאון שאגת אריה בסי' ק"א וסי' ק"ב ושפך סוללה על סברת האומרים דמצוה להתענות בראש השנה והרבה להביא ראיות נגד סברא הנ"ל ועל פי הצעה זו יש לדחות כל הראיות וכו' ומסיק דכל שאינו מקדש את היום טוב בכולו להשם חייב לקדשו באכילה ושתיה וחייב לאכול פת ולכן אם לא הזכיר בברכת המזון צריך לחזור: מו) בפיוט יה שמך ארומימך (שאומרים אותו ביום שני של ראש השנה) כתוב בסופו חקור פעליו רק אליו אל תשלח ידיך כתב בספר קטן תקון תפלה בדף כ"א ע"ב שזה טעות גמור לומר כן כלפי מעלה ואף שודאי כונת הפייטן היא לומר שלא ישלח ידו לכתוב שום דבר בענין מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור מכל מקום מאחר שאינו מפורש על הכתיבה היטב הנה הלשון הזה כמו שהוא אינו עולה יפה והגון ומתוקן בדרך כבוד כלפי מעלה ולאו לישנא מעליא הוא לכבודו יתברך ומי לא יחוש בזה ועוד כי באמת דבר זה של מה למעלה מה למטה וכו' אנחנו מוזהרים בו גם בדיבור ובמחשבה וכמ"ש רז"ל כל המסתכל וכו' וכתיבה מאן דכר שמיה הכא ועל כן נראה לתקן הלשון וצריך לומר כך חקור פעולו.

אך גודלו.

תשימה נגדך אל תדרוש. בסוף ובראש.

במופלא ובמכוסה: גם בתחלת הפיוט הנז' כתוב דרשתיהו פגשתיהו למגדל עוז וצור מחסה ונראה לי כי יותר נכון לומר כך קראתיהו. דרשתיהו.

למגדל עוז וצור מחסה. עד כאן דברי ספר תיקון תפלה הנ"ל:.

מז) מוהל הדר בכפר לבדו ויש לו בן למול בראש השנה ובשאר שנים הולך ממקומו למקום רחוק שיש בו מנין ותוקעים בו אבל משום מצות מילה בשמיני צריך להתעכב בביתו והוא אינו יכול לתקוע נשאל הגאון נחל אשכול (על ספר האשכול) סי' מ' בצד 185 אי עדיף לקיים מצות מילה בשמיני או ילך קודם ראש השנה למקום שתוקעים וכתב דלכאורה יש לומר דשופר קודם דמצוה דגופו עדיף אך יש לדחות דדוקא במצות שוות בערכן כהאי דקידושין דף כ"ט הוא לפדות ובנו לפדות אמרינן דמצוה דגופיה עדיף ולא באינם שוות דהא אמרינן התם לפדות בנו ולעלות לרגל פודה בנו ואחר כך עולה אף על גב דפדיון בנו אינו מצוה דגופיה ואם אמרו כן בבכור שאין בו כרת ואינה מצוה עוברת כל שכן במילה בשמיני שהיא מצוה עוברת שחייבה תורה האב למול בשמיני (ומה שכתב מגן אברהם בסי' תרפ"ז דמילה יכול לקיים גם בתשיעי הוא דבר זר דלא מקרי יכול לקיים מצות עשה דבשמיני) ויש בכללה איסור כרת ונכרתו עליה י"ג בריתות וכל שכן שקודמת לשופר וכו' (האריך קצת בזה וסיים) דיש לומר שופר עדיף דהוי עשה דרבים ושוב דחה דהר"ן פירש עשה דרבים מצוה לכל ישראל לשמוח אף הנשים וקטנים וכן משמע ברמב"ם פרק יו"ד דיום טוב ופרק א' דחגיגה ורש"י בראש השנה דף ו' ואף להראב"ד על כל פנים בעלה חייב לשמחה לכן נקרא מצוה דרבים שהכל נכללים בה לא כן שופר דרוב העולם נשים עבדים וקטנים פטורים ועוד נראה דמצוה דרבים פירושו להוציא רבים ידי חובתם בקדושה כהאי דברכות מ"ז מצוה דרבים שאני וכו' אבל שופר אם אינו רוצה להוציא אחרים אינה מצוה אלא לדידיה וכו' שוב כתב דיש לומר דשופר תדיר בראש השנה ותדיר קודם למילה ודחה חדא דעשה דהשלמה ודאי תדיר ואפילו הכי נדחית מפני מצות פסח שיש בו כרת ועוד דבזבחים צ"א איתא מילה לגבי פסח כי תדיר דמיא ואף למאן דאמר התם לאו כתדיר דמיא מכל מקום הא אמר חשובה היא מפסח דנכרתו עליה י"ג בריתות ושקיל וטרי טובא ומסיק דמצות מילה נקראת מקודשת ותדיר ולכן מילה קודמת לשופר ואם כן ישאר בביתו וימול את בנו בראש השנה אף שאי אפשר לקיים בביתו מצות שופר שגדול מאד עונש שהיה במצוה זו כדאיתא בנדרים דף ל"א גדולה מילה שלא נתלה למשה הצדיק אפילו שעה אחת שנתעסק במלון תחלה ופירש רש"י שאותו תינוק היה באותו יום בן שמנה שמעת מינה עיקרה בשמיני ועונש המבטל יום זה גדול מאד אלו תורף דב"ק וכתב ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו הובאו דבריו בספר ארחות חיים החדש בחלק ב' סוף סי' תקפ"ד דאם האב אינו יודע למול יש לומר דאין המוהל שבעיר חייב לילך להכפר שאין שם שופר ולא הביא שום ראיה לדבריו ומצד הסברא לדידי חזי דכיון דהכפר נמשך אחר אותה העיר וכשאין האב יודע

למול הרי מוהל העיר במקום אב קאי וכמו שהאב יש לו להקדים מצות מילה לשופר מהטעמים שכתב הגאון נחל אשכול כן יעשה גם מוהל העיר כן נראה לדעתי הקצרה אבל איני כדאי לחלוק עליו מסברא וצריך להתיישב בדבר:

סימן ג א) בנוסח בקשת מלוך על כל העולם כלו וכו' כתב הרב טורי זהב סי' תקפ"ב סק"ג דהרב הלבוש כתב שלא לומר כל וכלו דהוא לשון כפול והוא כתב ליישב דלפי שמצינו הרבה פעמים רובו ככולו קמשמע לן כאן כלו ממש ויש ראיה לזה לעיל עכ"ל וכתב הגאון פרי מגדים במשבצות דאפשר שהוא מה שכתב למעלה וכל הרשעה כולה עכ"ל וכן כתב הגאון לבושי שרד בפשיטות וז"ל ויש ראיה לעיל היינו מה שאומרים וכל הרשעה כולה ע"כ והוא תמוה לדעתי העניה דערבא ערבא צריך דמי זה אמר לומר וכל הרשעה כולה כי היכי דנמצי לאתויי ראיה מיניה למאי דקמן דהא איכא גירסא דלא גריס אלא והרשעה וכו' וכן נראה קצת מדברי הרב טורי זהב בס"ק הקודם וכן היא גירסתנו והגם שמדברי הרב הלבוש בסעיף ה' מוכח דגריס וכל הרשעה אפשר דאינו גורס תיבת כולה ומשום הכי לא הוצרך להגיה שם ואם כן מה זו ראיה והאמת הוא דכונת הרב טורי זהב היא למה שכתב הוא עצמו בסי' ש"פ עי"ש שהביא ראיה משם לדין שלפנינו וכן כתבו הגאונים מחזיק ברכה ויד אפרים ושערי תשובה והוא פשוט:

והתייר הגדול בס' מטה יהודה (הובא במחזיק ברכה שם) כתב על דברי הטורי זהב דיש לחלק דלשון תורה הבא ללמדנו דין ניחא דיתפרש תיבת כל על הרוב דרובו ככולו אבל בתפלה דהוא דרך בקשה פשיטא דפירוש כל הוא כל ממש וראיה מדכתיב והיה ה' למלך על כל הארץ ולא סגי ברוב דהא מסיים יהיה ה' אחד ושמו אחד דמשמע ששום בריה אינה יוצאה חוץממשלתו יתברך ונמצא דהעיקר כהרב הלבוש עכ"ל ועל פי דבריו מתיישב נוסח התפלה בברכת השנים ושבע את העולם כלו בטובך וכן בברכת המזון הזן את העולם כלו בטובו ולא תקנו לומר כל העולם כלו והיינו משום דבדברי שבח תפלה ובקשה וכן בכל דוכתא דלא נפקא מינה לדינא אמרינן מסתמא דכל הוא ממש ולא רובו ומרן חיד"א במחזיק ברכה כתב על דבריו דאדרבא בלשון תפלה צריך שיהיה מבורר יפה ותו דמייתי מקרא והיה ה' למלך על כל וכו' ואינו לשון תפלה וכו' ונראה שכונת הרב מטה יהודה היא דכל היכא דליכא נפקותא לדינא אמרינן דכל הוא כולו ממש ולשון תפלה דנקט לאו דוקא אלא משום דבתפלה איירי נקט תפלה לדוגמא בעלמא וכל דלא נפיק מינה לדינא כתפלה דמיא ומה שכתב דלשון תפלה צריך שיהיה מבורר יותר לפי הנראה אינו פשוט לומר כן דאנכי הרואה להרב מוהרש"ל בן חגי בשו"ת הריב"ש הביא דבריו מרן מוהרימ"ט בח"ב בארח חיים סי' ו' על נוסח ועקדת יצחק וכו'

שכתב הריב"ש דהאומר לזרע יעקב תזכור כדי שלא יהיה נכלל זרעו של עשו אינו אלא טועה והוקשה לו דאטו משום שמבאר יותר מפסיד ותירץ דודאי מפסיד דמברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא והביא ראיה מברכת המוציא ומעל ביעור חמץ דאף דבמוציא ובלבער כולי עלמא לא פליגי וכו' והכא נמי צריך להראות חידוש ולא לתפוס לשון המבואר הואיל ולא מיקרי זרעו אלא יעקב עי"ש הרי שסובר דטפי עדיף בלשון תפלה להראות חידוש ולא לומר לשון המבורר יותר:

הן אמת שהרב טורי זהב בסי' תקצ"א סעיף קטן ג' בשם ספר זבחי שלמים כתב דבתפלה בעינן לפרושי טפי כל מאי דאפשר ושהביא ראיה לזה מהזהר מתפלתו של יעקב עי"ש מכל מקום מדברי הרבנים הנז"ל מיסתייעא מילתיה דהרב מטה יהודה ומה גם שכן הוא פסק מרן בסי' תקצ"א סעיף ז' ומה שכתב במחזיק ברכה לדחות הראיה מוהיה ה' למלך דשאני התם דגלי קרא בסיפיה עי"ש נראה שהיא דחיה נכונה ובדרך זה נראה דאפשר ליישב מאי דקשיתיה במחזיק ברכה על הרב טורי זהב (דמשמע ליה דכי אתמר לישני דכל וכלו הוי כלו) מהא דאיתא בביצה דף ט"ו ע"ב תנו רבנן מעשה ברבי אלעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו ומוכח מסיפא דברייתא דלא דרש כל היום כלו ממש עי"ש דיש לומר דהגם דכל דתני בכפל כל וכלו מורה על כולו ממש מכל מקום לא נמנע תנא דברייתא ותני תנא בהאי לישנא באשגרת לישן דשאר דוכתי (כמו שאכתוב להלן בס"ד) וסמיך אסיפא דנישמע מינה דרישא לאו דוקא כולו ממש וכמו שכתב הוא עצמו על פסוק והיה ה' למלך וכו': ומכל מקום העיקר לדינא לומר ככתוב בנוסחי דידן מלוך על כל העולם כלו בכבודך כדמסיק מרן חיד"א במחזיק ברכה היא גירסא מאשרת מאד וגם שכל הפוסקים כתבו לאומרו כדכתב שם בשם הרב אליהו רבה ועיין בחידושי הגהות מוהרל"ח שכתב דכן מוכח מדברי הריב"ה שכתב שיש בו מ"ד תיבות (ר"ל מתיבת מלוך עד בכל משלה) גם הגאון ישועות יעקב בסעיף קטן ד' פירש בו פירוש נכון ומסכים לאמרו וכן הסכימו כל רבנן בתראי הלא בספרתם:

והנה כתוב אצלי מזמן רב שהרב בית דוד סי' שס"ו קיים הנוסחא הנ"ל אי משום דהכי הוא גירסת הספרים ואי משום דמצינו לרז"ל משתמשים בלשון זה במקומות הרבה דש"ס שציין לזה כמה מקומות בש"ם דאמור רבנן בכפיל"א כל כולו ועתה אין ספר בית דוד מצוי אצלי ואחרי דאיכפל תנא ובא לציון איזהו מקומן אשר נשתמשו רז"ל בלשון זה גם אנכי עפר ואפר ברגליו אעבר"ה ואציין בס"ד איזה מקומות ששזפתם עיני דרך לימודי בש"ס ואלו הן א) בפרק קמא דברכות דף י"ב ע"ב כל, השנה כולה אומר מלך אוהב צדקה וכו' ב) שם דף ח"י של כל העולם כלו לקה וכו' עי"ש פעמים שלש ג) שם

דף כ"א הלואי יתפלל אדם כל היום כולו ד) שם ריש פרק היה קורא כל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה וכו' וכו' בכל לשון נאמרה וכו' ה) בדף ל"ד ע"ב אלמלא הניח בן זכאי ראשו כל היום כולו וכו' ו) בשבת דף ד"ן ע"ב נתפס על כל העולם כולו ז) פסחים דף פ"ח ע"ב פעם אחת נמצאת הלטאה במטבחים ובקשו לטמא כל העזרה כולו וטיהר רבן גמליאל כל העזרה כולה ח) שם דף ק"ו ע"א מבדיל כל השבת כולה ט) שם דף צ"ד ע"א כל העולם כלו ככסוי קדרה וכו' כל היישוב כולו תחת כוכב וכו' י) בחגיגה דף ה' סוף ע"ב כל העוסק בתורה וכו' כאלו עסק כל השנה כולה כל העובר וכו' כאילו עבר כל השנה כולה יא) יומא דף ב"ן ע"ב ונתמלא כל הבית כולו עשן יב) בדף ע"ה ע"א כל העולם כולו דומה עליו כמישור יג) שם דף פ"ו ע"ב היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד מוחלין על כל העולם כלו יד) שם דף פ"ח ע"א הרואה קרי וכו' שכל העולם כלו רעב והוא שבע טו) תענית דף כ"ד ע"ב כל העולם כלו וכו' עי"ש פעמים שלש טז) מתניתין דפרק בתרא דראש השנה דף ל' ע"ב בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום גרסינן לה במסכת יום טוב ד' ד' כל היום כולו יו) מגילה ז ע"א בתחלה קבעוה בשושן ולבסוף על כל העולם כלו יח) סנהדרין דף ל"ז ע"א אגן שהיא מגינה על כל העולם כלו יט) שבועות דף ל"ח אומרים לו וכו' שכל העולם כלו וכו' כ) ובריש פרק ששי דאבות שנו חכמים וכו' ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו כא) חולין דף ה"ן ע"ב משמיה דשמואל כרוחב סלע על פני כל השדרה כולה אמר רב כל העור כולה מציל בגלודה (ועיין להגאון בית מאיר בחיו"ד בסי' ט"ן דממה שאמרו על פני השדרה כולה מוכיח שהכפל מורה דכולה ממש בעינן ואזיל בשיטת הרב טורי זהב הנ"ל וראיתי בס' עמודי אש סי' ב' אות כ"ו שהביא מה שכתב האליהו רבה דלא מצינו דרובו ככולו וכתב על זה דמצינו בהוריות ד' ג' עי"ש כנראה שלא ראה דברי המחזיק ברכה הנז"ל:

ב) מנהג האשכנזים שחותמים בעשרת ימי תשובה ברכת שים שלום בברוך אתה ה' עושה השלום (במקום המברך את עמו וכו') ונשאל הגאון תשובה מאהבה בסי' ץ' איזה מהנוסחאות יכשר וכתב דאינו מבורר בדברי הראשונים שיאמרו מפורש איזה נוסחא אמיתית להיות האחרת כמי שמשנה מטבע ברכות והביא דברי הרשב"ץ בתשב"ץ ח"ג סי' זמ"ר דאין שייך משנה מטבע וכו' אלא או בפותח בברוך או חותם בברוך במקום שאמרו לחתום או שלא לחתום או במה שהוא עיקר הברכה כגון טל וגשם וכיוצא והאריך עוד ומסיק שלא לשנות ממה שנוהגים ומאן דתני הכי לא משתבש וכו' והביא מכמה עניינים שכתבו הפוסקים שלא לשנות בפני הצבור אף במה שנראה שאינו נכון מה שאומרים הצבור ויכול לשנות בינו לבין עצמו אבל לא בפני הצבור כדי שלא לבא

למחלוקת עיש"ב כן כתבתי בקונטריסי ועתה אין מצוי אצלי ספר תשובה מאהבה ובספר אשל אברהם החדש להגאון מבוטשאטש בסי' תקפ"ב (בד"ה אודות הברכה) כתב אודות הברכה המברך את עמו בשלום שכתב שני לוחות הברית הקדוש לומר כן בעשרת ימי תשובה ומנהג נתפשט עד כה בבית הכנסת דמדינות אלו לומר עושה השלום נראה דבזה לא שייך חשש אגודות ואין זה כקפידא שבין מלך אוהב צדקה ומשפט למלך המשפט וגם שם פליגי והכא שאני לגמרי כי בין המברך וכו' ובין העושה וכו' כונה אחת להם ואין בזה משום משנה ממטבע כלל ושוב האריך קצת (בד"ה עוד מצאתי) להביא דוגמאות מכמה דברים הדומים לזה שאין חשש בדבר וסיים ומכל מקום מי שאוהב דברי חכמים טובים נוהג לומר כנוסח שייסדו חז"ל בלי הפרש לומר תמיד המברך והגירסא שבשם האר"י בזה נתבררה לנכון שהוא רק בהסיום בפסיעות וכו' ופשיטא שהצד היותר טוב הוא לומר תמיד המברך וכו' ומכל מקום האומרים עושה השלום נראה שעל כל פנים יצאו ידי חובתם בזה ובפרט שנהגו כן בין רבים אין בזה חשש אגודות כלל ועיין לעיל סי' א' אות ב' כיוצא לזה על בקשת מלאכי רחמים:

ג) על מה שכתב מרן בסי' תקפ"ב דאם לא אמר זכרנו ומי כמוך אין מחזירין אותו וכתב שם הרב מגן אברהם בסק"ד דאם רצה לחזור אסור כתב הרב פרי מגדים באשל אברהם שם וז"ל וכל זמן שלא סיים הברכה שלא אמר ברוך אתה ה' יכול לחזור אף על פי שיש כמה שמות ועיין סי' רצ"ד ונראה דאין כונתו על זכרנו ומי כמוך דבחזרתו עליהם אין שם שמות כי יאמרזכרנו וכו' מלך עוזר וכו' וכן מי כמוך וכו' ונאמן אתה וכו' אלא כונתו על וכתוב לחיים וכו' שצריך לומר אחר כך ויהללו ויברכו וכו' האל ישועתנו אהא קאמר דאין חשש וכן ראיתי להרב מטה אפרים בסי' תקפ"ב אות יו"ד שהבין כן מדברי הפרי מגדים (שם ציין פרי מגדים סי' קי"ד והוא טעות סופר) וחולק עליו ופסק שלא יאמר ויהללו וכו' אלא כיון שנזכר אחר שאמר האל ישועתינו יאמר וכתוב וכו' בני בריתך ברוך אתה וכו' דאסור להזכיר שם שלא לצורך לכן לא יחזור לומר האל ישועתינו וכו' ומסיק דברי הפרי מגדים בצריך עיון ולי הדל נראה דאין מקום להצריך עיון דהגם דמצינו להרב בית חדש בסי' קי"ד ס"ז שכתב בפירושו את דברי ראבי"ה דמי שלא הזכיר גשם בימות הגשמים לא יתחיל לראש הברכה אתה גבור לעולם וכו' דהוי מזכיר שם שמים וכו' הנה הרב מאמר מרדכי שם אות י"ב השיג עליו דאין בזה איסור כמו שכתב מרן בבית יוסף סי' קכ"ד דיכול אדם לומר נוסח כל הברכות עם השליח צבור בלחש חוץ מן החתימות ואין כאן מוציא שם שמים לבטלה דלא מיתסר לאדם שיתחנן ויחזור ויתחנן ונוסח הברכות בלא פתיחה וחתימה הוי כתחנה בעלמא ורמז לדברי המגן אברהם סי'

קפ"ח סקי"א שעל מה שכתב הרמ"א בסעיף ד' גבי שכח יעלה ויבא בברכת המזון בראש חדש וכו' דאפשר שאין לאומרו בתוך הרחמן כמו בעל הנסים משום דביעלה ויבא יש הזכרת שמות תמה על זה דאומרים כל היום תחינות ויש בהן הזכרת שמות ולמה יגרע זה דדוקא ברכה לבטלה אסור והצריך עיון:

גם הרב פתח הדביר בסי' קי"ד אות ד' עמד מתמיה על דברי הרב בית חדש הנ"ל והכריח ממה שכתב מוהר"ם וכן פסקו הפוסקים שם סעיף ט' לומר ביום ראשון של פסח תשעים פעמים אתה גבור וכו' ומתבאר מדברי רבינו הטור שם דמתחיל מתחלת הברכה וכו' ואם היה איסור לא היה מתיר מוהר"ם לכתחלה והרב בית חדש עצמו כתב בסי' קי"ט דאם שכח השליח צבור ולא אמר עננו בין גואל לרופא אם לא סיים ברכת רפאנו אומר עננו ואחר כך רפאנו וכל הסדר דהא ליכא ברכה לבטלה הרי דאף דאומר רפאנו ה' ונרפא אין חשש בזה וכתב שכן מוכח מדברי המגן אברהם בסי' תקפ"ב סק"א והביא גם דברי הפרי מגדים הללו ועוד הביא שהרב מור וקציעה הקשה על מוהר"ם הנ"ל היכי שרי לומר תשעים פעמים כדרך קריאתו הא מפיק שם שמים לבטלה וכתב דמתבאר מדבריו שבשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א סי' ס"א דכל מאי דקשיא ליה על מוהר"ם הוא דאיך נתיר לומר הזכרת ה' משום חשש שכחה דשוכח קרוב להיות פושע אבל כל שחוזר משום שטעה ורוצה לצאת מן הספק גם הוא מודה דשרי יע"ש שמתבאר דהכא נמי אין חשש דאם מתחיל מוכל החיים וכו' כמו בטעה ולא הזכיר גשם בימות הגשמים ונזכר קודם שסיים הברכה שהדין הוא שחוזר לתחילת הברכה אתה גבור לעולם ה' אף שהיה אפשר לו שלא להתחיל מאתה גבור כי אם לומר מכלכל חיים בחסד וכו' ועיין במשנה ברורה סי' קי"ד סעיף ו' בביאור הלכה שאם שכח לומר ותן טל ומטר ונזכר קודם שסיים הברכה כתב בשם הפרי מגדים שיחזור לומר ותן טל ומטר וגומר על הסדר וכו' והרי שם מזכיר שם אל כי אל טוב ומטיב אתה ומברך השנים וכן מה שכתב שם באם שכח על הנסים ונזכר קודם שסיים ברכת הטוב שמך שיאמר על הנסים וכו' ויחזור ויאמר ועל כולם וכו' על הסדר מתבאר דאף שחוזר לומר האל ישועתינו וכו' ליכא קפידא דאין חשש במה שמזכיר איזה שמות כל שעושה מפני הצורך ואם כן יש ללמוד מזה שדברי הרב פרי מגדים נכונים ויכול לומר וכתוב לחיים וכו' ויהללו וכו' דלא כהרב מטה אפרים במחילת כבוד גאונו:

הן אמת דהרב עולת תמיד בסי' קי"ט בדין שליח צבור ששכח לומר עננו ונזכר אחר שהתחיל ברכת רפאנו כתב שאם לא אמר כי אם תיבת רפאנו יאמר עננו וכו' ואם כבר הזכיר השם (שאמר רפאנו ה') כיון שהוציא שם שמים אם יחזור איכא משום הוצאת שם

שמים לבטלה אבל בתיבת רפאנו לבד, אין להחמיר וכו' דמתבאר דסובר דגם בהזכרת ה' שלא בברכה איכא משום הזכרת ה' לבטלה אך כבר כתב הרב פתח הדביר בסי' קי"ט שהרב אליהו רבה כתב על זה וז"ל ועולת תמיד הבין דתיבת רפאנו קאמר וליתא וכו' ולכן תמיהני על עולת תמיד שכתב דאחר שאמר רפאנו ה' אינו חוזר כדי שלא יוציא שם שמים לבטלה ולא הזכיר מכל הפוסקים הנ"ל מידי ונראה דאישתמטיטיה ובאמת מתשובת רש"ל סי' ס"ג משמע כעולת תמיד ומכל מקום דעת רש"ל בטלה נגד כל הגדולים הנז' וכו' והרב פתח הדביר צדד ליישב דברי הרב עולת תמיד ולא עלתה לו מאחר שדבריו הם אליבא דמרן ודעת מרן מבוארת בסי' קכ"ד שאין חשש משום הזכרת שם שמים בהזכרות שבתוך הנוסח וכו' והביא שהרב בהגהת יש נוחלין התרעם היאך מצאו ידיהם ורגליהם אותם המזמרים עם החזן בתפלת י"ח וכו' ועוד שהרבה בני אדם מזכירים גם האזכרות שבאמצע ברכות וגם פותחים וחותמים עמהם חתימת הברכות ואיכא משום מוציא שם שמים לבטלה וכתב דהתם שאני שאין שום צורך לצבור לסייע באמצע הברכות ולהכי כשמזכיר שלא לצורך הוי לבטלה אבל הכא שחוזר בשביל עננו אפשר גם הוא מודה דליכא איסורא בהזכרת ה' שבאמצע הברכה:

ומנהג פשוט בינינו הספרדים בימים נוראים בחזרת השליח צבור עונים העם כמה דברים שיש בהם שמות והם כבר אמרו אותם בתפלת לחש כגון זכרנו לחיים וכו' למענך אלהים חיים וכו' כי אליך עינינו כי אל מלך חנון וכו' ויהללו ויברכו וכו' האל ישועתינו וכו' וכיוצא עוד בתפילות יום הכיפורים ואין פוצה פה על אזכרתם שמות אלו והיינו ודאי על פי דברי מרן הבית יוסף בסימן קכ"ד דכל שהוא בלא פתיחה וחתימה אינו אלא כתחנה ורשאי אדם להתחנן ולחזור ולהתחנן ואין בזה חשש ואולי דחשבי זה קצת צורך לעורר את הצבור לכוין שלא להסיח דעתם מחזרת התפילה וכל שיש איזה צורך פשיטא שאין חשש בהזכרת שמות שבתוך הנוסח והכי נמי כשצריך לומר וכתוב וכו' יכול לומר על הסדר כנהוג ויהללו וכו' ויש לתמוה על הרב מטה אפרים שמדבריו שבסי' תר"ב מוכח דנקיט דבכי האי גונא שחוזר מפני איזה צורך אין חשש בהזכרת שמות שבאמצע הנוסח שהרי כתב שם בסעיף ח' שליח צבור שגמר גואל ישראל ושכח ולא אמר עננו אף שכבר התחיל ברכת רפאנו אם נזכר קודם שחתם ברוך אתה ה' רופא וכו' חוזר ואומר עננו וכו' ואחר כך חוזר ואומר ברכת רפאנו מתחלתה וכו' ודבריו הם כדברי הרב בית חדש בסי' קי"ט בדין עננו וכתמיהת הרב פתח הדביר עליו כנז"ל תמיה לן על הרב מטה אפרים מניה וביה כמובן ועיין עוד להרב פתח הדביר בח"ב סי' קצ"ט דף כ"ב ע"ד בענין אם בהזכרה שבאמצע הנוסח יש חשש ד) נחלקו הפוסקים בסי' תקפ"ב אי מהני אמירת

תשעים פעמים המלך הקדוש המלך המשפט שאם יסתפק אחר כך שלא יצטרך לחזור שהרב מגן אברהם בריש סי' תקפ"ב כתב וז"ל ונראה לי דהכא לא מהני שיאמר תשעים פעמים כמו בסי' קי"ד סעיף ט' (גבי הזכרת טל שאם אומר ברכת אתה גבור וכו' עד מוריד הטל תשעים פעמים משם ואילך אם אינו זכור שהזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם ואין צריך לחזור ועיין שם בהרמ"א לענין אם אמר תשעים פעמים עד מוריד הגשם) דהכא אינו רשאי לומר ברוך אתה ה' דהוי ברכה לבטלה ואם יאמר בלא שם אם כן בתפלה כשיאמר בשם יחזור ללימודו לומר ברוך אתה ה' האל הקדוש הילכך לית ליה תקנתא וגדולה מזו כתב בבית יוסף סי' קי"ד בשם הרד"א עכ"ל וביאר כונתו הרב מחצית השקל (במה שכתב וגדולה מזו וכו') דנהי דלא קיימא לן כהרד"א שהוא חולק על הדין שבסי' קי"ד הנ"ל כיון דליכא שינוי באמירתו תשעים פעמים (בין שמתפלל מתחלת י"ח או מתחלת אתה גבור אין בו שינוי סמוך למשיב הרוח) אבל הכא כולי עלמא מודו דלא מהני כיון דיש שינוי מיד סמוך להמלך הקדוש שמזכיר בתפלה ברוך אתה ה' עכ"ל וכן פירש דבריו הרב לבושי שרד שם ונמצא לפי פירוש זה שכונת ראיתו לא לבד מסברת רבינו פרץ החולק על מהר"ם מאריה דהאי דינא דתשעים פעמים היא אלא לדברי הכל קאמר דהדין נותן דהכא לא מהני וכו' ועם שכונה זונעלמת מאד בדבריו שכתב וגדולה מזאת כתב הרד"א וכו' אמנם כבר ידוע דרך הרב נקיט נפשיה בקיצר"י: ומרן חיד"א בברכי יוסף אות ג' הביא דברי המגן אברהם וכתב שאין דבריו מוכרחים דמה שכתב הרד"א היינו טעמו של רבינו פרץ שחולק על מוהר"ם ומה הוכח יוכיח מדברי החולק דאימור דלדעת מוהר"ם שפיר דנני אף בזה ואם כה יאמר ברוך אתה השם (לא בהזכרה) האל הקדוש (נראה דצריך להיות המלך הקדוש והרב המגיה לשלמי חגיגה המובא להלן בד"ה ולענין העתיק לשונו ככתבו ולא יעיר שנראה שיש טעות סופר וצריך להיות המלך) תשעים פעמים עביד ומהני אף דאומר השם במקום הזכרה אשר לו רגל על לשונו וכן ראיתי להרב פרי חדש שכתב בפשיטות דמהני עכ"ל על מה שדחה ראית הרב מגן אברהם דמה הוכח יוכיח מדברי החולק וכו' הנה הבאתי דברי הרבנים מחצית השקל ולבושי שרד עביד פריש"א הני מילי דמר שכונתו שאף דלא קיימא לן כרבינו פרץ מיהו בכי הא לכולי עלמא לא מהני כיון דיש שינוי מיד סמוך להמלך הקדוש ומה שכתב דאם כה יאמר תשעים פעמים ברוך אתה השם (בלא הזכרה) מהני וכו' דמתבאר מדברי קדשו דאמירת השם היא העולה במקום הזכרת ה' והדין נותן לפי דעתו הקדושה דהאומר ברוך אתה השם וכו' הרי הוא כאילו אומר ברוך אתה ה' וכו' ויוצא ידי חובת הזכרת ה' בברכה הנה בשדי חמד בחלק אסיפת דינים מערכת ברכות סי' א'

אות י"ג הבאתי מה שכתב הרב דברי מנחם בסי' ד' בשם הרב מר זקנו דאם אומר השם (ברוך אתה השם) אינו יוצא בזה ידי הזכרת ה' בברכה ואנכי ההדיוט כתבתי להוכיח כן מדברי הפוסקים בכמה מקומות וגם הבאתי דברי הברכי יוסף הנ"ל ותמהתי עליו כיעויין שם דאסיקנא דאם אומר ברוך אתה השם לא מהני מידי ועוד כתבתי שם דמה שכתב בברכי יוסף שגם הרב פרי חדש כתב בפשיטות דמהני אמירת תשעים פעמים המלך הקדוש הנה אמת שכן כתב הרב פרי חדש אבל אין הכרח בדבריו שכונתו שיאמר תשעים פעמים ברוך אתה השם המלך הקדוש כדאמר מר מרן חיד"א דאימור דכונתו שיאמר תשעים פעמים המלך הקדוש לבד בלא אמירת ברוך אתה וכו' אבל לומר ברוך אתה השם המלך הקדוש גם הרב פרי חדש יסבו"ר ול"ו ידע דלא מהני משום שאחרי כן יאמר בתפלתו גם כן ברוך אתה השם המלך הקדוש ואינו יוצא בזה ידי הזכרת ה' בברכה וראיתי עתה שגם הרב פרי מגדים באשל אברהם הבין בכונת הרב פר"ח שאומר ברוך אתה השם וכו' שכתב וז"ל ועיין פרי חדש משמע דמהני תשעים פעמים כשאומר כאן והיינו כשאמר ברוך אתה השם המלך הקדוש עכ"ל ואנכי לא ידעתי מנא ליה לפרש כן: ועוד יש להעיר בדברי מרן חיד"א דאמירת השם (בלא הזכרה) מאן דכר שמיה בדברי הרב מגן אברהם דלפי הנראה כונת הרב היא לשלול דלא נימא דיכול לתקן גם בהמלך הקדוש והוא לומר תשעים פעמים המלך הקדוש לבד או לומר תשעים פעמים ברוך אתה (בלא השם ובלא הזכרת ה') המלך הקדוש ודחה זה דיש לחוש וקרוב לודאי שבאמירתו בתפלתו שאז צריך לומר ברוך אתה ה' יחזור להרגלו שבהזכירו ה' אומר האל הקדוש ומאי אהני ליה אמירתו תשעים פעמים המלך הקדוש בלא הזכרת ה' דאכתי איכא למיחש דכשיבא לומר בהזכרה ברוך אתה ה' יאמר כהרגלו האל הקדוש ולא היתה כונתו לשלול שלא יתקן לומר ברוך אתה השם כמו שנראה שהבין בכונתו מרן חיד"א: ובשלחן ערוך הרב החסיד מוהרז"ש כתב, בסימן תקפ"ב סעיף ג' אם אמר תשעים פעמים בא"י המלך הקדוש או בא"י המלך המשפט ואחר כך נסתפק בתפלתו אם אמר המלך הקדוש אף על פי כן צריך לחזור לראש לד"ה ואינו דומה למה שנתבאר בסי' קי"ד דכאן כיון שאינו רשאי לומר השם בקריאתו משום ברכה לבטלה אם כן בתפלה כשאומר השם בקריאתו הוא חוזר ללימודו לומר האל הקדוש עכ"ל ודברים ככתבם משוללים הבנה לדעתי העניה דהנה פתרון מלת בא"י משמע שהוא ברוך אתה ה' (בהזכרה) והיינו דנקט האי דינא בלשון דיעבד משום דלכתחלה ודאי אסור לומר כן וכיון דמיירי בהכי אם כן זה שאמר כן תשעים פעמים ברוך אתה ה' (בהזכרה) המלך הקדוש הרי הרגיל עצמו לומר כן וגם בתפלתו יאמר כן ולמה לא עלתה לו והרי תקנתו מקלקלתו שבמה שקלקל

למר (שלא כדין) תשעים פעמים בא"י בה מתקן על להבא ולולא דמיסתפינא אמינא דיש טעות בדברי הרב ואות יו"ד שבמלת בא"י יתירה וכנטולה דמיא וכונתו שאם אמר תשעים פעמים ברוך אתה המלך הקדוש וכן בהמלך המשפט אין בזה שום תקנה משום שבתפלתו בהזכירו את ה' יחזור להרגלו לומר האל הקדוש וקצת קשה אמאי נקיט האי דינא בלשון דיעבד ולא כדאמר מר מאריה דאברהם מנן הוא מאריה דהאי שמעתתא והכי נקטה הרב חיי אדם בהלכות תפלה כלל כ"ד אות יו"ד אם מסופק וכו' חוזר לראש ואין שייך כאן תקנה הנ"ל שיאמר תשעים פעמים כי איך יאמר הברכה עכ"ל והוא מכוון כלשון המגן אברהם:

ולענין דינא אף שמפורש בדברי מרן חיד"א דגם לענין המלך הקדוש איתא לתקנתא דתשעים פעמים וכן דעת מרן הפרי חדש הנך רואה שהרבנים טובים השנים מוהרש"ז וחיי אד נמשכו אחר סברת הרב מגן אברהם גם הרב שלמי צבור בקונטריס שלמי חגיגה ד' ש"ו ע"א העתיק דינו של המגן אברהם והרב המגיה שם הזכיר דברי הפרי חדש וברכי יוסף והעלה לדינא כדעת הרב מגן אברהם דאין בזה תקנה וכן כתב בשמו הרב שערי תשובה בריש סי' תקפ"ב גם בספרו מטה אפרים לא סמך לפסוק דמהניא האי תקנתא אלא דחייש מיהא להאי סברא שאחר שכתב בסי' תקפ"ב סעיף ז' דאמירת תשעים פעמים אין מועיל כאן לפי שאין יכול לומר ה' לבטלה בעת חזרתו התשעים פעמים וכשיזכיר ה' יחזור ללימודו סיים ונראה שאם אמר תשעים פעמים ברוך אתה השם המלך הקדוש אם עכשיו מסופק יתפלל שנית דרך נדבה לפי שיש אומרים שבזה אין צריך לחזור לראש עכ"ל ושם בקונטריס אלף למטה כתב על זה עיין בשלמי חגיגה שגם בזה חוזר לראש עכ"ל וקצת נראה מדבריו שאם ברי לו שאמר המלך הקדוש אף שאמר כדרך שהרגיל עצמו בהתשעים פעמים ברוך אתה השם המלך הקדוש מהני ואין צריך לחזור כלל וכבר כתבתי למעלה (בד"ה ומרן חיד"א) דאמירת השם במקום הזכרה לאו כלום היא והרב זכור לאברהם בסי' תקפ"ב העתיק הסכמת הרב בשלמי חגיגה הנ"ל משמע קצת דנקיט הכי ונראה שכן דעת הרב בית עובד שבדיני הזכרת הגשם וכו' כתב תיקון זה דאמירת תשעים פעמים ואילו בדינים אלו לא כתבו כלל:

ומכלל הדברים שבהשמטות לספר מועד לכל חי למרן החבי"ף המובאות בספרו לב חיים ח"ב מתבאר יפה יפה שדעתו מסכמת לסברת הרב מגן אברהם דלא מהני בזה אמירת תשעים פעמים והוא שבדף קנ"ו ע"א הובאו דברי הרב מוהר"ר יעקב רוקח שכתב וז"ל עוד כתוב למר בסי' ט' אות כ"ח אם שכח וכו' ותשעים פעמים לא מהני וכו' וכיון שרו"מ הולך אחרי ארי דבי עילאי הגאון חיד"א הרי כתב בברכי יוסף דמהני עכ"ל והוא

השיבו לזה שם בע"ב וז"ל על ענין ץ' פעמים וכו' כמדומה שלא נמצא אתו ספר שערי תשובה שציינתי שם דכבר הביא להברכי יוסף ושוב הביא להרב ב"ח (צריך להיות ש"ח ופתרונו שלמי חגיגה) דהעיקר כהרב מגן אברהם וגם שהגאון פרי מגדים הסכים כהמגן אברהם כאשר ציינתי שם ואם כן בדבר זה אין דברי הברכי יוסף מוכרחים דהוא דחייה בעלמא ולא הביא ראיה ברורה ונגד זה מצינו אשלי רבבי דחלקו בפירוש ואמרו דלא מהני שמא יפגע בברכה לבטלה או שלא יאמר ברכה כתקנה בהא נקטינן כוותייהו וכן ימצא בכמה דברים שאין אנחנו הולכים אחר דברי הרב חיד"א עכ"ל הרי שדעת מרן האחרון חבי"ף מסכמת דלא מהני כאן אמירת תשעים פעמים איברא דמה שכתב שדעת הגאון פרי מגדים מסכמת לדעת הגאון מגן אברהם אם כונתו למה שכתב באשל אברהם בריש סי' תקפ"ב איני רואה בעניותי שום הכרע בדבריו לענין דינא כמו שיראה הרואה: וראיתי בשו"ת מוהר"ם מרוטנבורק האחרונים שנשאל הגאון בסי' ט"ז אם יתכן תקנה זו גבי המלך הקדוש וכתב דלכאורה ממה שלא כתבו הפוסקים תקנה זו דאמירת ץ' פעמיםבדין זה נראה כהמגן אברהם דהכא לא מהניא משום שאינו יכול להזכיר ה' לבטלה ואין להקשות דעל כל פנים היה להם לומר הדין באם אמר ץ' פעמים ברוך אתה ה' (בקריאתו) דמהני דלאו ברשיעי עסקינן ולכן סמכו שמובן מההיא דסי' קי"ד אבל לכתחלה אין בזה תקנה שוב כתב שדברי המגן אברהם שאינו יכול לומר בהזכרה משום דהוי מזכיר שם שמים לבטלה צריכים עיון שהרי גם בההיא דסי' קי"ד איכא הזכרת ה' שאומר ץ' פעמים אתה גבור לעולם ה' וכו' וגם בהזכרת השם בלבד בלא ברכה איכא איסורא דהזכרת ה' כמבואר בטורי זהב ומגן אברהם בסי' תרכ"א גבי לומר לה' חטאת ובעל כרחין לומר דטעם ההיתר התם הוא משום שאין איסור הזכרת ה' אלא כשמזכיר ללא צורך שכן הוא משמעות הכתוב לא תשא את שם ה' לשוא ולשוא היינו בחנם ללא צורך כלל כמו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע אבל הכא כונתו לכבוד שמים להרגיל לשונו כדי שלא יבא לידי ברכות לבטלה בודאי מותר ואין להקשות דהיכי לישתרי עתה מפני הספק (שמא יבא לידי ברכות לבטלה) ואין ספק מוציא מידי ודאי וכו' דכיון שעושה לכבוד שמו יתברך (להרגיל לשונו וכו') אין כאן סרך איסור לא תשא ועוד שקרוב לודאי שישכח דחזקה מה שרגיל הוא מזכיר ואפשר שישכח כמה פעמים ויצטרך כמה תפלות וכו' והכריח כן דכשעושה לצורך מצוה אין בו סרך איסור לא תשא מדשרי ללמד הברכות לתינוקות של בית רבן כמו שכתב הרמב"ם בראשון מהלכות ברכות אף דסובר דאיכא לא תשא אף במברך ברכה שאינה צריכה וכל שכן לדעת התוספות דלא תשא ליכא בברכה שאינה צריכה אלא איסור דרבנן וכי היכי דשרי ללמד

לתינוקות והכריח דלימוד לתינוקות שאמר הרמב"ם הכונה שאף שיודעים קריאת השם רק שאינם יודעים סדר הברכה מותר ללמדם משום שאם ירצו ללמדם סדר הברכה בלא הזכרת השם יאמרו כן גם בשעה שצריכים לברך וכסברת המגן אברהם הכא נמי להרגיל לשונו מותר דמה לי מפני התינוקות ומה לי מפני הגדולים כדי להרגיל לשונו ולכן מותר להזכיר ה' לומר צ' פעמים עם השם כדעת הפרי חדש שלא כדעת המגן אברהם:

שוב כתב דהכא לא מהניא הך תקנתא משום דדוקא גבי הזכרת משיב הרוח דלא תצא שום תקלה מחמת האי תקנתא כתבו הפוסקים תקנה זו דאין לחוש שמא ירגיל עצמו בזה ויאמר כן גם בקיץ ויצטרך לחזור ולהתפלל משום דבלאו הכי הרי מרגיל עצמו בכל ימות החורף אבל במלך הקדוש אם לא ירגיל לשונו על ידי תקנה זו אין כאן חשש תקלה על להבא ואם יעשה תקנה הנ"ל ירגיל עצמו ויאמר כן גם אחר יום הכיפורים והדין נותן דאם בשאר ימות השנה אמר המלך הקדוש צריך לחזור לכן אי אפשר בתקנה זו והפרי חדש דסובר דמהני תקנה זו הוא משום דסובר דאם בעלמא אמר המלך הקדוש אינו חוזר ונהי דאנן נמי נקטינן הכי דמי יקל ראש נגד כנסת הגדולה ופרי חדש דסברי דאינו חוזר) מכל מקום לכתחלה ודאי צ"ל ה"מ וה"ק (צ"ל האל הקדוש ולכן יש לומר דלא מיקרי תו תקנה והוי כמזכיר ברכה לבטלה אלו תורף דב"ק: והנה מה שכתב להכריח דלא כהרב מגן אברהם ממה שאומרים אתה גבור לעולם ה' וכו' עלה על דעתי לומר דהמגן אברהם סובר דגם שם אינו מתחיל מאתה גבור וכו' רק אומר מחיה מתים אתה רב להושיע וכו' אלא שאין כן משמעות דברי הפוסקים אלא משמע מדבריהם דמתחיל מאתה גבור וכו' וכן הוא לשון הטור שמוהר"ם היה אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הגשם וכו' ומכל מקום נראה דאינו דומה לאומר ברוך אתה ה' שבזה הוא שיש חשש שמזכיר השם לבטלה אבל במה שאומר איזה שם דרך שבח שלא במטבע ברכה אין חשש שהרי מי שטעה והזכיר גשם בימות החמה כתבו הפוסקים שאם נזכר עד שלא סיים הברכה חוזר לאתה גבור משום שאם יחזור למכלכל חיים וכו' אין בזה היכר שמבטל מה שהזכיר גשם וכו' ואם היה איזה פקפוק במה שאומר אתה גבור לעולם ה' היה להם לתקן שלא יחזור לתחלת הברכה כי אם לרב להושיע ומוריד הטל וכו' שבזה יש היכר (עיין בש"ע הרב מוהרז"ש סי' קי"ד אות ד' וחיי אדם כלל כ"ד אות ו') אלא ודאי מוכח דאין זה דומה לאומר ברוך אתה ה' עיין לעיל בסי' זה אות ג' ושם הבאתי שעל מה שכתב הרמ"א בסי' קפ"ח סעיף י"א שאם לא הזכיר יעלה ויבא בראש חדש וחול המועד בברכת המזון דאינו חוזר דגם בתוך הרחמן אינו יכול לאומרו (כמו שעושים בעל הנסים) משום שיש בו אזכרות וכו' תמה הרב מגן אברהם ממה שאומרים כל היום תחינות שיש בהן הזכרות

שמות ולמה יגרע זה דדוקא ברכה לבטלה אסור והצריך עיון עי"ש אלמא שדעת הרב מגן אברהם מבוארת שיש לחלק בין לומר ברוך אתה ה' להזכרת שם באמצע הנוסח ואם כן לפי שיטתו אין הכרח מאמירת אתה גבור וכו' שיהא מותר גם כן לומר תשעים פעמים ברוך אתה ה' (בהזכרה) כמו שמותר לומר תשעים פעמים אתה גבור לעולם ה' משום שיש הבדל רב ביניהם כאמור:

גם מה שהבין מדעת הרב פרי חדש במה שכתב דמהני לומר תשעים פעמים המלך הקדוש שכונתו היא שיאמר תשעים פעמים ברוך אתה ה' (בהזכרה) לדעתי העניה אינו מוכרח שזו היא כונתו אלא כונתו שיאמר תשעים פעמים המלך הקדוש לבד ולא חייש לשמא כשיבא לומר בתפלה ברוך אתה ה' יאמר האל הקדוש כהרגלו אבל ודאי לא יתיר הרב פרי חדש לומר תשעים פעמים ברוך אתה ה' המלך הקדוש שאם כך היתה דעתו בודאי היה צריך לפרש דבריו דמסתמא אין בנו כח לחדש היתר גדול כזה מפני התיקון לשמא ישכח דאף לפי דעת הגאון שמדמה האי מילתא להיתר דתינוקות שמלמדים להם הברכות וכו' כנז"ל מכל מקום אינו היתר פשוט ומפורש שלא יצטרך הרב פרי חדש לבארו אלא ודאי אין כונתו אלא שיאמר תשעים פעמים המלך הקדוש לבד ועל כל פנים גם על אופן זה יש להקשות כקושית הגאון מהר"ם הנ"ל דכשירגיל לומר כן יאמר גם אחר יום כיפור כן ואף שדעת הרב פרי חדש היא שאם בשאר ימות השנה חתם המלך הקדוש יצא מכל מקום לכתחלה צריך לומר האל הקדוש ואיך נתקן לו דבר שיבא לומר אחר כך מה שאינו נכון לאומרו לכתחלה ולכל הדברות גם דעת הרב מוהר"ם הנ"ל מסכמת לדעת כלהו רבנן בתראי עליונים למעלה דליתא לתקנתא דתשעים פעמים בהמלך הקדוש ובהמלך המשפט: ומה שסובר הגאון דאם בשאר ימות השנה חתם בהמלך הקדוש המלך המשפט הדין נותן דצריך לחזור לולא דמי יקל ראשו וכו' עיין לקמן אות י"ג:

וראיתי בספר מים חיים להגאון מוהרח"ך ראפפורט שכתב בסי' כ"ב אות יו"ד וז"ל ועיין במגן אברהם ופרי חד מה שכתבו דאי מהני בזה אמירת תשעים פעמים בלא הזכרת השם גם מספיקנא טובא בהני אמירת תשעים פעמים אם טעה בנתיים לומר כמו שרגיל מכבר אם צריך מחדש להרגיל את עצמו תשעים פעמים בלי שום הפסק כלל ועיין בסי' תכ"ב לענין אם מסופק אם הזכיר יעלה ויבא בר"ח ובמגן אברהם שם ובאליהו רבה סי' קי"ד עכ"ל ואין להכריח מזה דנקיט כדעת הרב פרי חדש דמהני אמירת תשעים פעמים בזה ואהכי מספקא ליה אם הפסיק בטעות בנתיים אם סתר את מנין הראשון דיש לומר דכונתו להסתפק לדעת מאן דסבר דמהני ואי נמי אפשר דאליבא דכולי עלמא מספקא

ליה לא להמלך הקדוש אלא לענין מוריד הגשם דמהני תשעים פעמים אם מבטל הפעם שבטעות את הראשונים אבל לענין המלך הקדוש אין הכרח דסובר דמהניא תקנתא דתשעים פעמים ואפשר דסובר כדעת כל רבני האחרונים הנ"ל דבהמלך הקדוש ובהמלך המשפט לא מהניא האי תקנתא כלל:

והנה הגאון חתם סופר בסי' כ' יצא לידון בדבר חדש בעיקר תקנה זו שהמציא מוהר"ם להרגיל לשונו כדי שלא יצטרך לחזור אם יסתפק אחר כך דלא סגי בתשעים פעמים (כמו שכתוב בשלחן ערוך סי' קי"ד סעיף ט' וכן תפסו כל האחרונים) ותורף דברי קדשו הוא שהביא מה שאמרו בירושלמי ריש תענית אמר ר' יוחנן כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר וכתבו בהגהות מיימוניות בעשירי מהלכות תפלה אות ח' דמוהר"ם היה אומר שהרוצה שלא יחזור על הספק יאמר כל כך פעמים אתה גבור עד מכלכל חיים כמו שיש בשלשים יום וכתב שדקדק לומר כל כךפעמים ולא כתב תשעים פעמים וכן דקדק מגן אברהם כי מה טעם יש לשיעור הזה בשלשים יום דוקא לכך צריך לומר דדברי ר' יוחנן בנויים על מאי דאמרינן בחגיגה ט' ע"ב אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד וכן הוא מפורסם ומקובל שהשונה מאה פעמים ואחד לא במהרה הוא שוכח ויש לומר דהירושלמי קאי בפסח ובחוצה לארץ שעושים שמנה ימים ור' יוחנן היה דרכו לומר הלכה לתלמידים הלומדים לפניו שהיו מחוצה לארץ כדכתבו התוספות בשבת דף ט' ד"ה הא לן ואם כן הוי שפיר מאה פעמים ואחד דהא בשלשים יום יש תשעים תפלות שחרית מנחה ערבית צא מהם שתים דערבית ושחרית יום ראשון של פסח שהוא במנין שלשים יום ואין מזכירין בו אלא ממוסף ואילך פשו פ"ח פעמים ושמנה מוספים דשמנה ימי הפסח ועוד שלשה מוספים של שלשה שבתות שמאסרו חג הפסח עד ט"ו אייר ושתי תפלות מוסף דשני ימים ראש חדש אייר הוו להו י"ג מוספים ועם השמנה ושמנים הנ"ל עולה מאה ואחד תפלות ואם כן כיון שכבר הזכיר מאה ואחד פעמים שוב אינו שוכח עד שיחזור אחר כך בימות הגשמים ויזכיר מאה ואחד פעמים הגשם והא דלא יהיב הירושלמי זמן לצאת מידי ספק בהזכרת גשם שבימות הגשמים המתחיל ביום טוב אחרון של חג היינו משום דשם אין מחזירין מספק כיון שלמוד לומר ט"ל וכדכתב הר"ן בפרק קמא דתענית ומבואר בבית יוסף סי' תקי"ד (קי"ד) ואם כן לפי זה לדידן שאין מזכירין טל בימות החמה אם כן בהזכרת גשמים לא סגי בשלשים יום אלא צריך כל כך תפלות שיעלה למאה ואחד פעמים וכן הרוצה לעשות כמהר"ם צריך לאומרו מאה ואחד פעמים ובהגהת סמ"ק וכן בטור אורח חיים כתוב תשעים פעמים והוא שלא בדקדוק ועיין מגן אברהם שם ס"ק י"ב אפשר נתכוין למה

שכתבתי וכן אני מורה לכתחילה לאומרו מאה ואחד פעמים אמנם בדיעבד מי שאמר רק תשעים פעמים ושוב נסתפק אם אמר משיב הרוח או לא אין בידי לפסוק שיחזור ויתפלל נגד משמעות השלחן ערוך ורמ"א כיון דלא מצאתי לי חבר בדבר ומכל מקום נראה לי שהניחו לי מקום מן השמים עכ"ל הטהור:

ואנכי ההדיוט זה לי יותר משלשים שנה אשר כתבתי לפקפק בדב"ק בזה ונדפס בספר אור לי (שיצא לאור הדפוס בשנת תרל"ג) בסי' קי"א ועתה אנכי הרואה לרבנן קדישי מגאוני דורנו יצ"ו בספריהם הקדושים שנדפסו אחרי כן והם משנה ברורה וארחות חיים (החדש) שהביאו תורף דברי הגאון חתם סופר בשתיקה (גם אשו"ר נלוה במגיני ארץ שנדפסו בלעמברג (שנת שערי חכמה לפ"ק) שבסי' קי"ד הביאו תורף דברי תשובת חתם סופר הנ"ל עי"ש) וקים לי בגווייהו שספר אור לי אין נמצא במחיצתם (שלא נתפשט במקומות אלו) ואולי אם היו רואים דברים שבכתב האמורים שם היו מסכימים לדעתי העניה לכן אבא במגלת ספר מה שכתוב שם והמעיין יבחר ואלה הדברים אשר כתבתי על דברי הגאון חתם סופר שלקוצר דעתי אף כי דבר גדול דבר ודבריו חדים מזהב ומפז נחמדים מכל מקום במחילת כבוד גאונו איכא למישדי נרגא דמה שכתב שדבריו הם נגד משמעות דברי השלחן ערוך והרמ"א וכונתו לפי הנראה היא דאף שבשלחן ערוך כתוב מפורש תשעים פעמים יש לומר שהוא שלא בדקדוק וכמו שכתב על הכתוב בהגהת סמ"ק ובטור תשעים פעמים שהוא שלא בדקדוק ולכן כתב שאין כאן אלא משמעות לשון השלחן ערוך והרמ"א לפי שאינו מוכרח כאמור והא תינח אם אין לנו הכרח היפך פירושו ממקום אחר אבל כנראה מדברי רבינו התרומת הדשן מתבאר יפה היפך פירושו והוא שכתב בסי' כ"ה וז"ל הא דאמרינן במגילה דף כ"ד ע"ב כהן שיש לו מומין בעיניו ובידיו לא ישא את כפיו ואם דש בעירו מותר איזה שיעור יש בדבר שנקרא דש בעירו תשובה יראה דאם שהה בעיר שלשים יום נקרא דש בעירו דלכל מידי דתלי בהרגל סגי בשלשים יום כדאשכחן גבי הזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם דאמרינן בירושלמי כל שלשים יום בחזקת מה שהוא למוד בתחלה אבל לאחר שלשים יום כבר הוא מורגל לומר מה שהתחיל מחדש אלמא דסגי בשלשים יום להרגיל לשונו הוא הדין להרגיל ראות עין עכ"ל מדבריו מוכח והרי הוא כמבואר דבימים תליא מילתא ולא בפעמים דהירושלמי דקאמר עד שלשים יום וכו' הם ימים פשוטים ולאו בפסח בדוקא קאי וכונת הירושלמי לפי הבנת הרב תרומת הדשן היא לומר שכל דבר משיתחיל בו עד שיעברו שלשים יום אינו מורגל בו וחזקתו כבתחלה וכשיעברו שלשים יום הוחזק ולאו משום שאמר כל כך פעמים וכן גבי מומין לנשיאות כפים דבעינן שלשים יום דילפינן מהזכרה אטו אם לא

היה וצא לשוק בכל יום מאותם השלשים למקום שבני העיר יראו אותו ישתנה הדין שלא יחשב דש בעירו הא ודאי ליתא דבימים תליא מילתא הכא נמי בימים תליא מילתא אלא דהכא חדית לן מוהר"ם דאם אומר כל כך פעמים כמספר אותם פעמים שאומר בשלשים יום אפילו בשעה אחת מהני דאמירתו והרגל לשונו הרי היא לו שלשים יום לאיש אחר והרב מגן אברהם בסי' קי"ד ס"ק י"ב הביא מה שכתב הרמ"א בדרכי משה ובתשובה שהקשה על מה שכתב הטור דאם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל תשעים פעמים כנגד שלשים יום שאומר אותו שלשה פעמים בכל יום משם ואילך הרי הוא בחזקה שלא הזכיר גשם וכו' וז"ל קשה דהא בשבת ויום טוב אומרים אותו ארבעה פעמים בכל יום ואיכא בשלשים יום טפי מתשעים פעמים ויש לומר והרי בשאלה גם כן הדין כן ובשאלה איכא פחות מתשעים פעמים דהרי בשבת ויום טוב אין שאלה לכך נקטינן מילתא מציעתא תשעים פעמים עד כאן לשונו הרי מוכח בבירור דעת הרמ"א דלאו במאה ואחד פעמים תליא מילתא אלא בשלשים יום והוא מוכרח מדין שאלה דאין שם מאה ואחד פעמים בשלשים יום והרב טורי זהב שם סעיף קטן י"ג כתב וז"ל ותו נראה לי דאס שגג או פשע באיזה יום או יומים באלו שלשים יום ולא התפלל כלל ודאי לא הורע חזקתו לענין זה שנאמר שצריך דוקא כשיעור הימים שהתפלל וצריך להשלים תחלה הימים שמתפללים ואחר כך נימא בספק דהוחזק לומר כדין דאם כן לא הוה שתיק מוהר"ם להזכיר דבר זה ולכתוב והוא שלא חיסר תפלה אחת כל השלשים יום וכו' וזה מוכח עוד דהא לענין שאלת טל ומטר ולא נזכר עד אחר שומע תפלה שצריך לחזור ואם הוא מסופק גם כן בשלשים יום תליא מלתא דהא לא מצינו חילוק בזה והרי בשבת אין שם שאלה זו והיאך מהני לו חזקת שלשים יום לענין זה אלא פשוט דלא קפיד אמנין התפלות שיהיו מכוונים כפי אשר הם בכל יום אלא במה שיש כל יום קאמר וכיון שהוחזק ברוב אלו הימים די בכך עכ"ל (וכנראה שלא ראה דברי הדרכי משה הנז"ל) וגם מדבריו מוכח שלא כדברי הגאון חתם סופר וכן מוכח גם מכל דברי רבנן בתראי המדברים בזה כמו שיראה הרואה:

ה) מי שהחזיק להתפלל מוספי ראש השנה ויום הכיפורים ושוב מפני דוחק פרנסתו הוצרך להרחיק נדוד מן העיר ונשתהה חמש שנים והקהל כבדו לאיש אחר במקומו והתפלל כל חמש שנים מוספי ראש השנה ויום הכיפורים ושוב חזר הראשון וקבע דירתו בעירו ורוצה לחזור לעבודתו להתפלל מוספי ראש השנה ויום הכיפורים כמאז ומקדם שכיון שהלך מפני אונס דוחקו לא איבד חזקתו והשני טוען כיון שכבדו אותו הקהל והחזיק חמש שנים אבד הראשון חזקתו ואומר שכשכבדוהו לא רצה להתפלל אלא

בתנאי שאף אם יחזור הראשון הוא יחזיק בתפלתו נשאל על זה הגאון בשו"ת מוהר"ם מרוטונבורג האחרונים בסי' י"ז והבאתי תורף דב"ק בקונטריס אסיפת דינים במערכת חזקה במצות אות ה' עי"ש מה שהבאתי עוד בזה בס"ד:

ו) שליח צבור המתפלל בימים אלו שכתבו הפוסקים שיהא נשוי דומיא דכהן גדול תמה הגאון ישועות יעקב בסי' תקפ"ב אות ג' דמה ענין זה לכהן גדול ביום הכיפורים דשם הוא גזרת הכתוב דבעינן וכפר בעדו ובעד ביתו ודרשו רבותינו ביתו זו אשתו ואטו כהנים המקריבים שעירי ראש השנה היו מתקנים להם שה ובכל בו שממנו מקור דין זה כתב כמו שמתקנים לכהן גדול שלא יבא לידי הרהור חטא וביאר כונתו דאף דבגמרא אמרינן משום דבעינן וכפר בעד אשתו דייק הכל בו טעם זה מדאמרינן בדף ו' מביתו למה פירש וכתבו התוספות דלמה מפרישין אותו ללשכת פלהדרין ולא ללשכה אחרת שלא נתקדשה ותוכל אשתולהיות אצלו והכונה שעל ידי זה יהיה משתמר מהרהור חטא שיש לו פת בסלו אם כן מכל שכן שנכון שיהא נשוי אשה שיהיה לו פת בסלו ויהיה נשמר מן החטא וכיון דקפיד הש"ס בכהן גדול הוא הדין בשליח צבור העומד להתפלל בימים אלו שנכון שיהיה נשוי ועל פי זה חלק על מה שהמציאו הגאונים שבות יעקב ומוהר"ד אופנהיים במי שנשתטית אשתו והתירו לו לישא אחרת וכתבו שאסור להתפלל בימים נוראים כיון דבעינן שיהיה נשוי דומיא דכהן גדול הוא הדין שצריך שלא יהיה לו שתי נשים כמו בכהן גדול ולפי האמור אין הענינים דומים זה לזה לפי מה שכתב הכל בו משום שמירת החטא וכאמור אבל בגוף הדבר מה ענין שליח צבור לכהן גדול ולכן הורה שלא לדחות שליח צבור שהיה רגיל להתפלל מטעם זה דשני בתים אלו תורף דב"ק ודבריו נכונים בטעמם וכבר מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תקפ"א אות י"ג כתב על זה שהפריז הרב שבות יעקב בהוראה זו דאעיקרא הא דנשוי מנהגא בעלמא הוא כדכתב הרמ"א בדרכי משה וכתב בהגהה דכל ישראל כשרים וכן כתב הרב הלבוש ומיסתיין חומרא דיהיה נשוי אבל להחמיר שלא יהיה לו שתי נשים וכל שכן כשאחת שוטה דכמאן דליתא דמיא שלא יתפלל אין הדעת סובלו ומה דמות יערוך לכהן גדול דביתו כתב רחמנא ועוד שקיל וטרי בדברי הגאון שבות יעקב עי"ש והנה בישועות יעקב לא הזכיר כלל שהוראתו בקדושה היתה באיש שנשא אשה על אשתו שנשתטית ומובן שגם אם אשתו ראשונה לא נשתטית וכמאן דאיתא דמיא (כאשר יהי' האופן) דעתו מסכמת להתיר לו להיות שליח צבור וכן נוטים דברי מרן חיד"א ורק להגדיל התימה כתב וכל שכן כשאחת שוטה:

והנה תורף דברי הגאון שבות יעקב גבי נשתטית אשתו) הביאם הרב עיקרי הד"ט בסי' ל' אות יו"ד ובסוף האות ציין לעיין בדברי הרב המגיה לספר שלמי צבור דף רצ"ט ע"ד והלאה ושם אתה מוצא בדף ש' ע"א כתב לתת טעם על מה שהפוסקים החמירו על כל ימים נוראים שיהא השליח צבור נשוי דומיא דכהן גדול דקשה לכאורה דבכהן גדול לא הקפיד קרא אלא ביום הכיפורים (וכדקשיא ליה להגאון ישועות יעקב הנז"ל בריש אות זו) ואמר מר שראו להחמיר ביותר לדמותו לכהן גדול גם בשאר ימים נוראים כיון שהימים האלה הם ימי הדין כל יושבי תבל ושוכני ארץ להזכירם לחיים וצריך כל אחד לפשפש היטב בכל מעשיו ולהתחזק ולהתאמץ לרצות את בוראו בכל כחו בתפלות שעומדים ברומו של עולם ולהתפלל ולהתחנן לפניו יתברך בדברי ריצוי של תחנות ובקשות לכן ראוי לנהוג שהשליח צבור המתפלל בעדו ובעד כל עם הקהל שיהא איש שלם וירא שמים וגם נשוי כמו כהן גדול בעבודת יום הכפורים וכו' ובדף ש"א ע"ב דבור המתחיל ואני) מבוארת דעתו שכשם שהקפידו לענין שיהא נשוי (בימים נוראים) כן הקפידו לענין שלא יהיה לו שתי נשים שהכל מטעם אחד כדי שיהא שמור מן החטא עיין שם שכתב שכן מבואר בדברי הרב שבות יעקב ששניהם שוים והרב בני יששכר במאמרי חדש תשרי בסוף מאמר ב' לפי שלא ראה בגוף דברי השלמי צבור שציין בעיקרי הד"ט הנ"ל (שמסתמא לא היה מצוי אצלו) לכן הצריך עיון על דברי הרב שבות יעקב דוכפר בעדו ובעד ביתו אינו רק בכהן גדול ביום הכיפורים עיין שם.

אלא שבעיקר דברי הכל בו שכתב ונהגו שאינו מתפלל אלא מי שנשוי דומיא דכהן גדול שאמרו רז"ל שיהא נשוי לשומרו מן החטא הקשה הגאון חקרי לב בחלק ארח חיים סי' ח"י ד' ל"ב ע"ד דהרי אמרינן דכהן גדול לא יהיו לו שתי נשים והתם לא שייך טעם דלשומרו מן החטא ועל כרחין גזרת הכתוב ולא מצינן למילף מניה לשליח צבור וכי תימא דמה שכתב הטעם לשומרו מן החטא לאו לכהן גדול קאמר אלא לשליח צבור ואין הכי נמי דלגבי כהן גדול גזרת הכתוב הוא אם כן למה לו להביא בכדי דמיון לכהן גדול דלא דמו אהדדי והצריך עיון הרי קרי בחיל דלשני בתים לא שייך טעמא דלשמרו מן החטא שלא כדברי הרב שבות יעקב וכבר היו למראה עיניו דברי הגאון שבות יעקב הנ"ל לקמיה בסי' קי"ז ד' רמ"ג ע"ב ותמה עליו (בד"ה וכבר ראיתי) דבשלמא בכהן גדול שייך שמא ימשך לבו אחריהן ויבא לידי טומאה והיינו כדאמרינן ביומא ד' ו' מביתו למה פירש שמא תמצא אשתו ספק נדה ויבא עליה ובועל נדה טמא שבעה ימים ואם כן ביש לו שתי נשים יש לחוש שמא יבא על אחת מנשיו בימי ההפרשה ויבא לידי טומאה ומה ענין זה אצל שליח צבור דכל שבעת ימים קודם יום הכיפורים מצוי אצל אשתו ולא

חיישינן ביה לטומאה דכולנו בחזקת טמאי מת והרי הפרשה בשליח צבור לא נשמע והס מלהזכיר ואם יאמר הרב שכשיש לו שתי נשים יש לחוש שמא יבא על האחת ביום הכיפורים זה תימה דאם כן לכל אדם יש לאסור שתי נשים ביום הכפורים מחשש זה ומסיק דבריו בצריך עיון:

הן אמת שהרב המגיה בשלמי צבור בדף ש"א ע"ג השיב על דברי הרב חקרי לב הנ"ל דמסתמא מי שיש לו שתי נשים ולא די לו באחת ודאי להוט אחר תאוות וכו' ומסתמא הולך אחר ראות עיניו ובכל שעה מביט ביופיין ואין לבו ריקם מהרהורים דעינא ולבא תרי סרסורי וכו' לכן חיישינן דביום הכיפורים ימשך לבו אחריהן וכיון שאינו יכול למלאות תאותו היום אי אפשר לומר ונקה ויכול לבא לידי טומאה ולכך הוזהר הכהן גדול דאין תקנה להציל ממות נפשו רק על ידי שיגרש אחת ועל ידי כן יסיח דעתו ממנה לגמרי וזה פשוט וכו' אלו תורף דב"ק במחילת כבוד תורתו תמיהני איך לא הביט יפה בדברי הרב חקרי לב שכתב שאי אפשר לומר שהוא מחשש שמא יבא עליה ביום הכיפורים שאם כן יאסר לכל אדם להיות לו שתי נשים ביום הכיפורים מחשש זה ואם כן מטעם זה בעצמו לא נוכל לומר כדברי הרב המגיה שהרי לפי דבריו שמסתמא מי שלא נסתפק באשה אחת הוא להוט וכו' אם חששנו כן על כהן גדול הגדול מאחיו בכל מכל כל כ"ש שנחוש על כל אדם והרי כל אדם מוזהר מן התורה מונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר ביום ויבא לידי טומאה בלילה עיין בסוף פרק קמא דע"ז ד' כ' ע"ב ובתוספות שם ובסמ"ג לאווים פוסקים שסוברים שהוא לאו גמור מכלל הלאוין כמו הרב פתח הדביר בסי' ג' אות ט"ז ד' כ"ב ואף אם אינו גמור למנותו מכלל התרי"ג על כל פנים איסור תורה יש בו וכיון שהיות לאדם שתי נשים הוא צור מכשול לבא לידי טומאה כדכתב הרב למה לא נחוש גם על כל אדם שלא יהיה לו שתי נשים ביום הכיפורים מטעם זה שמא יתאוה וכיון שאינו יכול למלאות תאותו היום יבא לידי הרהור ומרעה אל רעה יבא לידי טומאה ולמה חששה התורה הקדושה על כהן גדול מפני שלא יהיה ראוי לעבודה ולא חששה מפני איסור הנ"ל ויהיה איסור זה שוב בכל אדם ויהי' גם כן איסור בכל זמן לא ביום הכיפורים בלבד ואם יאמר הרב דכהן גדול שאני דאית ביה תרתי א) משום דכל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו וחיישינן ביה טפי משאר כל אדם ב) מפני מה שלא יהא ראוי לעבודה ובבציר מהני תרי לא חששה התורה ולכן רק לכהן גדול וביום הכיפורים חששה התורה שלא יהי' לו שתי נשים כל כי האי הוה ליה להרב לפרש ועוד שאם כן לא היה צריך הרב לדון בדבר חדש משום הרהור כי אם מה שדחה הרב חקרי לב החשש

דשמא יבא עליה ביום הכיפורים היה לו לקיימו על פי חילוק זה וגם גוף דבריו דחוקים לדעתי הקצרה:

ואחר החיפוש מצאתי שהגאון חקרי לב בחלק יורה דעה בקונטריס כונן לחקר דף שכ"א הרבה להשיב שאין פירושו של הרב המגיה מחוור שהרי יחוד בעריות אסור מחשש שמא יבא עליה ואפילו הכי באשתו נדה מותר להתיחד משום שיש לה היתר אחרי טהרתה וכל שכן שלא נחוש שמחמת שנאסר בתשמיש היום שיבא לידי קרי אחרי שבלילה יכול לבא עליה ויש לו פת בסלו מקרי וגם עיקר פירושו תמוה דכמה צדיקי וחסידי שנשאו שתי נשים ארבע נשים שמנה עשר נשים וכי ח"ו מפני שהיו להוטים הס מלהזכיר ותו דלדבריו היה לנו לאסור גם בכל אדם לישא שתי נשים דבימי נדותן יתאוה להן ויבא לידי קרי שהוא מן החמורות ולפחות חכמים היה להם לאסור ואנן קיימא לן דנושא אדם כמה נשים אי מצי למיקם בסיפוקייהו ורגמ"ה לא גזר אלא משום שלום הבית ותנן נמי מרבה נשים מרבה כשפים ולא אמרו מרבה קרי ותו מי הגיד לו דמי שנושא שתי נשים הוא משום דלהוט אחר התאוה מי לא עסקינן דלא ילדה הראשונה או שחפץ להרבותזרעו ואם כן כי האי גוונא בכהן גדול לישתרי וזה אינו ותו דעל כיוצא ב"ה כתב הרשב"ץ בחלק שלישי סימן ל"ז וז"ל אבל הסברא עצמה רחוקה שלא הי' כהן גדול הנכנס לפני ולפנים וגדול מאחיו בתורה שטוף בזמה ומצוי אצל אשתו כתרנגול שיבא לידי קרי מפני פרישה שבעה ימים עי"ש והוא הוסיף על המדה דעל יום הכיפורים לבד שנאסר בתשמיש יבא לידי קרי מה שאין הדעת סובלו ותו שהוא תלה הדבר דעל ידי הראיה שמביט ביופיין אין לבו ריקן מהרהורים והרי ביום הכיפורים היה הכהן גדול במקדש ואשה בעזרה מנין ואיך ימשך לבו אחריה ותו דאם איכא להא היה לנו לאסור אפילו אשה אחת יפת תואר וכו' ותו דאי לא אסר הכתוב כשנושא שתי נשים כי אם מפני שמורה דלהוט אחר התאוה אם כן מאי מקשינן ביומא דף י"ג הוה ליה שני בתים ורחמנא אמר וכפר בעדו ובעד ביתו והרי לא נשא כהן גדול שתים ברצונו אלא משום תקנה שמא תמות אשתו והרי אפשר שלא יקרב אליה ואחר יום הכיפורים יגרשנה אלא ודאי איסור שתי נשים לאו מטעם זה הוא והחכם עיניו יחזו כמה דבריו דחוקים אלו תורף דב"ק ועם שיש להשיב ולפקפק על איזה מטענותיו מכל מקום האמת הוא שדברי הרב המגיה בזה דחוקים ורחוקים במחילת כבוד קדושתו:

ובשו"ת חסד לאברהם תאומים במהדורא תניינא סי' ס"א נשאל על מי שנשתטית אשתו ונשא אחרת בהיתר מאה רבנים וכו' והרב השואל הביא תורף דברי הגאון שבות יעקב דאסרו דומיא דכהן גדול דכתיב ביה בעד ביתו ולא שני בתים והגאון המחבר השיב כבר

השיג בברכי יוסף על דברי השבות יעקב אך לא ברר טעם וראיה לדבריו לכן אברר טעם וסברא שאין לחוש לזה כלל והוא דבכהן גדול גופיה אם אירע לו שנשתטית אשתו רשאי וחובה עליו לישא אחרת כיון דכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו זו אשתו וזו שנשתטית לאו בת כפרה היא דאמרינן בנדרים דף ל"ו הכל צריכים דעת חוץ ממחוסרי כפרה ופשיטא דגם קרבנות יום הכיפורים צריכים דעת דכל שצריכים כפרה על חטא צריכים דעת כדכתב הר"ן שם וקרבנות יום הכיפורים דמיין לכל הקרבנות שאין מכפרים אלא על השבים ממילא דבלא דעת לא מכפרי וכיון דאשה שוטה לאו בת כפרה היא צריך לישא אחרת לקיים בה וכפר בעד ביתו ואין כאן וכפר בעד שני בתים וגם בשבות יעקב לא אמר אלא בעובדא דידיה שהיתה עתים שוטה עתים חלומה דבזה יש לחוש שביום הכיפורים תשתפה ויהיה לו שני בתים:

ובלאו הכי אין מקום לחוש לא מבעיא לשיטת הרמב"ם בפרק טו"ב מהלכות איסורי ביאה דכהן גדול כל השנה אסור לו לישא שתי נשים משום דכתיב אשה אחת ולא שתים ולדידיה על כרחין דמבעד ביתו לא ממעטינן שתי שנים אלא דכיון דלא הותר לו בכל השנה רק אשה אחת אם עבר ונשא שתים לא מכפר לו וכדכתב במשנה למלך בשלישי מהלכות עבדים בהבנת דברי רבינו וכן נראה מלשונו בחמישי מהלכות כלי המקדש וכיון דעיקר איסורו בשתי נשים לאו משום כפרה דיומא הוא אלא שאסור בהן כל ימות השנה פשיטא שאין לדמות שליח צבור בימים נוראים לכהן גדול בזה כיון דעל השליח צבור אין איסור בשתי נשים כל השנה גם ביום כיפור לא מעכבא כפרה (ויש ראיה מסוגיא דיומא לשיטת הרמב"ם וכו') אלא אף להראב"ד שם בהשגות דכהן גדול לא נאסר בשתי נשים כי אם ביום הכיפורים דמעכבא כפרה בהכי מכל מקום כשנשתטית אשתו אין לחוש דהא במשנה למלך בהלכות עבדים שם נתקשה בהא דדרשינן מביתו ולא שני בתים והא ברציעה כתיב כי אהבך ואת ביתיך ודרשינן שאם אין לרבו אשה אינו נרצע ולא דרשינן שאם יש לו שתי נשים אינו נרצע ותירץ דשאני כהן גדול דאיכא טעמא שמא ימשך אחריהן ויבא לידי טומאה כדכתב הראב"ד לכן מיסתבר למעטינהו לא כן בעבד דאין שום טעם למעט כשיש לרבו שתי נשים משום הכי לא ממעטינן מביתיך אלא כשאין לרבו אשה כלל אלו תורף דברי המשנה למלך ומעתה כיון דלא ממעטינן מקרא שתי נשים אלא בדאיכא טעמא אם כן זה שנשתטית אשתו ואי אפשר שימשך לבו אחריהן ויבא לידי טומאה דהא אין אדם דר עם נחש בכפיפה דמהאי טעמא לא תקנו נישואין בשוטה כדאיתא בריש פרק חרש וכבר מסר גט לשליח שיגרשנה כשתשתפה מיד כדי להנצל מאיסור שתי נשים אין כאן איסור אף דבעלמא לא דרשינן טעמא דקרא

להקל מכל מקום בזה דאי לאו טעמא לא הוה ממעטינן שתי נשים לא יתכן למעט רק היכא דשייך טעמא בגויה ובזה דאזיל טעמא דאיסורא דמי ממש לרציעה דלא ממעטינן שתי נשים מגזרת הכתוב בלי טעם:

ועוד נראה בנדון דידן אין כאן ברור שתי נשים דשפיר יש לומר דהשליח שהושלש הגט בידו זיכה להאשה שתתגרש מיד דזכות הוא לה שתצא מאיסור אשת איש וכמו שהביא בשו"ת פמ"א ח"א סי' ד' והשיג עליו וגם אתנו רבות בזה בתשובה אחת ומידי ספיקא לא נפיק אי חשיב זכות להאשה בגרושין ואז מעכשיו היא מתגרשת בקבלת השליח מדין זכיה ואין כאן שתי נשים כלל לכן בשליח צבור דאין בזה פסול דבר תורה אין לחוש לספיקא מלבד הטעמים הנ"ל אשר כל אחד יש בו די להתיר בלי פקפוק אלו תורף דברי הגאון חסד לאברהם ולפי הטעמים שכתב בזה היה נראה דאין היתר לשליח צבור שיש לו שתי נשים להיות שליח צבור אלא בכגון עובדא דידיה שהאחת שוטה אבל אם שתיהן משופות אינו יכול להיות שליח צבור אמנם כבר כתבתי דברי הגאון חקרי לב בסי' ח"י דקרו בחיל דאין לאסור בשליח צבור שתי נשים דאין שייך ביה טעמא דשמא ימשך אחריהן ויבא לידי טומאה דזה דוקא בכהן גדול שהיה אפשר לו להיות טהור ומהדרינן שלא יהיה טמא על ידי שיבא על אחת מהן ומה ענין זה אצל שליח צבור דכולנו בחזקת טמאים ולא מצינו הפרשה לשליח צבור וכו' וכו' כנז"ל (בד"ה אלא שבעיקר דברי) ודבריו נכונים בטעמם וכבר כתבתי בריש אות זו שנראה מדברי הגאון ישועות יעקב דגם ביש לשליח צבור שתי נשים משופות אין לחוש ושכן נוטה דעת מרן חיד"א בברכי יוסף והנה לפי הטעם שכתב הגאון חסד לאברהם על פי שיטות הרמב"ם והראב"ד נראה דבשליח צבור אין לחוש אף כשיש לו שתי נשים משופות דלשיטת הרמב"ם פשוט שאין לחוש כמו שמתבאר מדברי הגאון עצמו אלא אף לשיטת הראב"ד שבזה נראה מדברי הגאון שאינו מתיר אלא כשהאחת מהן היא שוטה ומשום דאין אדם דר עם נחש וכו' הנה כל לגבי דידן דחזינן להני מילי מעלייתא דאמר מר החקרי לב דלא שייך בשליח צבור הטעם דשמא ימשך אחריהן ויבא לידי טומאה הרי יש לנו היתר ברור גם ביש לו שתי נשים משופות (במקום שיש רשיון לזה מצד השררה) להיות שליח צבור בלי פיקפוק כלל ובשנתינו (היא אסת"ר) השגתי ספר ארחות חיים החדש ח"ב וראיתי בסימן תקפ"א אות ז שכתב בשם ספר כרם שלמה שעל מה שכתב בשערי תשובה בשם שבות יעקב במי שנשתטית אשתו ונשא אחרת בהיתר מאה רבנים אסור להיות שליח צבור בימים נוראים דהוא דוגמת כהן גדול וכו' דבשו"ת מוהרא"ף שחק על זה דאם כן

גם אלמנה לא יקח וכיוצא בה הרבה ומה יעשו במדינות שנושאים שתי נשים לא ימצאו מי שיתפלל להם:

ועיקר מנהג זה אינו אלא כשאין הצבור צריכים לאותו השליח צבור (שאינו נשוי) אבל אם אין אחר ראוי להתפלל אין חשש בזה וכמו שכתב בבשמים ראש סי' ע' וז"ל אשר שאלתני מי שאין לו אשה ובנים מהו להעמידו בראש השנה ויום הכיפורים לפני התיבה (והשיב) כי ליכא אחרינא דעדיף מניה בהבנת התפלה וביראת חטאו פשיטא שמעמידין את זה דהאי דמחזירין אחרי הנשוי הוא סילסול בעלמא לעשותו דוגמת כהן גדול אבל זהו העיקר עכ"ל והנה מדקדוק הלשון משמע שאם יש אחר כמותו יכולים להעמיד את זה כל דליכא אחר דעדיף מניה ולא ידעתי למה שאם זה האלמון אינו מוחזק להתפלל ויש לנו דוגמתו נשוי למה לא נחוש למה שנהגו שיהא נשוי ואם הוחזק להתפלל וראוי הוא לאותה איצטלא נראה שאף אם יש אחר דעדיף מניה אין לדחות את זה מפני שנמצא אחר טוב ממנו ומה שאינו נשוי אינו מאבד את חזקתו כמו שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תקפ"א אות י"א: וכתב בכסא דהרסנא שם רבינו פתח בתרתי אשה ובנים וסיים באשה וברמ"א בשם הכל בו לא אמר אלא אשה ומסתברא לחוש יותר שיהיה לו בנים שהוא ענין שיש לו עיקר בתלמוד עיין באורח חיים סי' תקע"ט ומגן אברהם סי' ג"ן סק"ו והני יומי דאפושי ברחמי יש לדמותן לתענית עכ"ל ודברי הרב מגן אברהם שם הסעל מה שכתב מרן ששליח צבור צריך להיות הגון וכו' וז"ל עיין סי' תקע"ט גבי תענית בעינן עוד דברים כהנה והכל לפי הענין עכ"ל מדבריו נראה שרק בתענית הוא דבעינן עוד דברים ולא בימים נוראים כולם ולא ידעתי מה היתה כונת הרב כסא דהרסנא בזה ואני הדל מצאתי במטה משה סי' תשפ"ב וז"ל הסליחות שלפני ראש השנה צריך להתפלל מי שיש לו בנים יראי ה' אור זרוע הגהה באשירי סוף פרק בתרא דתענית עכ"ל וכנראה שכונתו היא לפי מנהגם שנוהגים להתענות בימי הסליחות לכן צריך שיהיה לו בנים כמו בתעניות דבסי' תקע"ט ואין מזה הכרח לכל ימים נוראים ראש השנה וימים שבנתים שאינם מתענים) ודוחק לפרש דמאי דנקט סליחות כלומר אף הסליחות וכל שכן ראש השנה ושאר ימים נוראים ועל כל פנים הרב כסא דהרסנא כנראה שלא ראה דברי הרב מטה משה הללו:

הן אמת שעיינתי בהגהות אשירי ולא הזכיר כלל שיהיו לו בנים והילך לשונו הסליחה שלפני ראש השנה צריך שיתפלל תלמיד חכם שיש לו יראת שמים עכ"ל וצריך לומר שהיה לו נוסחא אחרת בהגהה זו שוב ראיתי שבהגהות הגאון מוהר"ב פרענקל הביא לשון המטה משה ככתבו ולא העיר על דבריו ולא ידעתי אם גם לפניו היה נוסחא אחרת

ובהגהות הגאון חתם סופר (על שלחן ערוך אור חיים) בסי' תקפ"א כתב (על מה שכתב הרמ"א וידקדקו לחזור אחר שליח צבור וכו') נ"ב ועיין בים של שלמה פרק קמא דחולין אי דומה ממש לתענית גשמים ומשמע ברמב"ם הובא שם דתענית צריך שיהיה ביתו ריקם שלא ימצא חטא בבניו ובני ביתו ועיין מגן אברהם סי' קכ"ח ס"ק ס"ב ויש לעיין כאן מה דינו עכ"ל משמעות לשונו הוא שבים של שלמה נשא ונתן לברר אם השליח צבור של ימים אלו (דבהכי הוא דאיירינן הכא) צריך שיהיו בו כל התנאים הנאמרים בשליח צבור בתענית גשמים ואמנם עיינתי בים של שלמה ודבריו הם בפרק קמא דחולין סי' מ"ט ולא ראיתי שהזכיר דבר מזה כי כל משאו ומתנו שם הוא בדין שליח צבור לכל ימות השנה אם צריך שיהיו בו כל התנאים שבתענית גשמים, כיעויין שם ובכן לא ירדתי לכונת הגאון חתם סופר בהגהה זו אשר לפי הנראה היתה צודקת בסי' ג"ן ולא בתקפ"א: והנה אמרתי להחוט המשולש תלמידי חכמים מובהקים יצ"ו שיחפשו בספר אור זרוע הגדול (כי קשה עלי לחפש) אם נמצא מה שכתוב בהגהות אשירי בשמו ומצאו שבח"א סי' קט"ו כתב וז"ל ולהיות שליח צבור קבוע בעינן עד שתתמלא זקנו ואפילו אינו רגיל עדיין אבל כשהיא עת צרה כגון עצירת גשמים או משלחת זאבים או כל כיוצא בדבר שהוא סכנת רבים והוא הדין בראש השנה ויום הכיפורים צריך להיות אדם מופלג שירד לפני התיבה כדתנן סדר תעניות כיצד עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה עכ"ל משמע קצת מדבריו שמשוה ראש השנה ויום הכיפורים לתענית גשמים ליתן את כל האמור שם גם בראש השנה ויום הכיפורים והוא תנא דמסייע להגהות כסא דהרסנא:

ז) בנוסח אמירת ועקדת יצחק וכו' אם יש לומר לזרעו תזכור או לזרע יעקב הוא מחלוקת ופסק מרן לומר ולזרעו עיין להרב מגן אברהם בסי' תקצ"א סק"ז וכתב הרב מחצית השקל שפירוש לזרעו היינו לזרעו של אברהם שהוא העוקד והוא העיקר בנסיון העקדה ומפני זה אנו מבקשים שיזכור לנו זכות אברהם אבינו עליו השלום שעקד את יצחק בנו ואין אומרים שיזכור לנו זכות יצחק אבינו עליו השלום שפשט צוארו ליעקד שצערו היה רק לשעה אבל צער אברהם אבינו היה כאב לנצח וכו' ולזה אומרים ועקדת יצחק לזרעו כלומר לזרעו של העוקד תזכור דהיינו אברהם אבינו עליו השלום ושפיר מייתי הריב"ש מכי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק אלו תורף דב"ק עי"ש דבריו הנחמדים וכדבריו כתב גם הרב ישועות יעקב בסק"ד בשם הרב מוהר"י באסאן וכן כתב הרב חתם סופר באורח חיים סי' קס"ה בשם הרב שאלת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ד וכתב על דבריו ונכון הוא והאריך קצת בזה וכתב בתוך דבריו דכיון דמרבינן בתרומה ל זרע אין לה זרע

פסול אם כן נכלל בלשון זרע אפילו זרע פסול עי"ש ולפום ריהטא תמיה לי דלפי הנראה הלכתא אזלא דאין בכלל זרע סתם זרע פסול ותרומה שאני דכתיב אין לה לרבות זרע פסול ועיין לרבין חסידא בספר נאות יעקב בקונטריס מענה לשון ד' י"ז ע"א ואיה"ש יתבאר בקונטריס הכללים במערכת הזיי"ן ומה שהביא החתם סופר מההיא דפסחים ד' קי"ט ע"ב עתיד הקב"ה לעשות סעודה ביום שיגמול חסד לזרעו של יצחק כבר דחה בעצמו דתפילה שאני ועיין בכנסת הגדולה החדש חוברת ג' צ"ד ס"ה אות כ"ט מה שכתב בההיא דפסחים ובעל המאמר העלים שמו (ומכנה חתימתו לבית תאומים) אבל לבי אומר לי שהם דברי ידידי הגאון אד"ר אבד"ק מיר יצ"ו ומשום חבת הקודש אעתיק דב"ק וזהו בתפלת מוסף של ראש השנה ועקדת יצחק לזרעו היום תזכור פלפלו הפוסקים אם לומר לזרעו של יעקב או של יצחק ואביר הרועים הגאון האדיר בעל החתם סופר בתשובותיו הראה לנו בקיאות נפלאה לשון חז"ל בפסחים קי"ט ע"ב דאמרינן עתיד הקב"ה לעשות סעודה ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק הרי גם בעלי התלמוד תפסו לחון זה ושפתים יושק אמנם יש להתבונן מדוע באמת נקטו שם כן וגם מהו החסד ואיזה יום הוא שיגמול חסד לזשי"ק אמנם ד"ת עשירים במק"א עפ"ד הגמרא בשבת פ"ט ע"ב על פסוק כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו עתיד הקב"ה לאמר לאברהם ויעקב בניכם חטאו וישיבו לו ימחו על קדושת שמך אך יצחק ישיב בני ולא בנך וכו' ולא עוד אלא וכו' וע"ז יאמרו ישראל ליצחק אבינו אתה וכו' וכו' ולזה מכוון המליצה הנעימה לזרעו של יצחק והיינו לעתיד אולם בתפלת מוסף של ר"ה אין מקום לזה ובילדותי זה לי יותר משלשים שנה אמרתי דבר זה לפני קדושת אבא מארי החסיד זצלה"ה זי"ע ואמר קילוס עכ"ד יצ"ו ובחידושי הגאון חתם סופר על שלחן ערוך אורח חיים (במגיני ארץ הנד"מ בלעמבערג) שקיל וטרי רב אחד על דברי תשובת החתם סופר הנ"ל מסוגיא דפסחים עי"ש ועיין פרפראות לחכם מר ניהו ידידי הגאון אבד"ק מ' לודאש יצ"ו בספרו הבהיר ילקוט הגרשוני מערכת העין ד' ז' ע"א (ד"ה עקידת יצחק) ובסוף הספר בקונטריס לקט שכחה ד' ו' ע"א ובשדי חמד במערכת הזיי"ן כלל ח"י ובספר ארחות חיים החדש בחלק ב' סי' תקצ"א אות יו"ד הביא בשם הגאון מבוטשאטש דנכון לצאת ידי חובת סברת הטורי זהב בזה בהרהור (כלומר שיכוין לזרעו של יעקב) שהרי הטורי זהב גופיה סבירא ליה שהרהור כדבור דמי לגבי ברכות כבסימן ס"ב וכו' ובשם ספר כתב סופר על התורה ד' רפ"ג כתב שאמר לפני מר אביו הגאון חתם סופר לקיים הגירסא לזרעו תזכור וקלסיה ושבספר שמו אברהם ח"ב בדרוש א' לתשובה ד"א הוסיף על דבריו ושבספר

נזירות שמשון כתב ליישב הנוסח וכו' וגם ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו בארחות חיים שם האריך קצת בזה:

ח) מצאתי בקונטריסי בשם ספר מים חיים להגאון מוהרח"ך ראפפורט בסי' כ"ב אות יו"ד (שאול היה בידי והחזרתיו) שנסתפק אם בראש השנה ויום הכיפורים יודע שהתחיל ומר הסדר הנהוג ובכן תן פחדך וכו' רק שמסופק בגמר הברכה אם סיים בהמלך הקדוש אם צריך לחזור דאולי לא שייך בזה לומר כהרגל לשונו בכל השנה מחמת התוספות שמוסיף לומר קודם סיום הברכה מה שאינו כן בכל השנה ולדעתי העניה גם בזה נראה דצריך לחזור דמסתמא אמר כהרגלו האל הקדוש וכן מוכח מסתמיות דברי הפוסקים שמאחר שנוסח זה ובכן וכו' הוא קדום (עיין בטור סי' תקפ"ב) לא היה לסתום שאם נסתפק בהאל הקדוש חוזר והיה להם לומר דזה דוקא בימים שבנתיים אלא ודאי מוכח דסברי דגם בזה דינא הוא דחוזר דמסתמא כשאמר ברוך אתה ה' אמר כהרגלו האל הקדוש: ט) בענין התפלות בימים אלו שבני אשכנז מתגוררים בארצות האלו שעל פי רובם מתפללים בנוסח ספרד ואף שבבתי כנסיות מתפללים קרוב לאשכנז מכל מקום אנחנו שמתפללים בבית המדרש של הספרדים איך להתנהג עם נוסח התפלה וגם על דבר הקדושות אם מותרים לענות כמנהג ספרד או שנצרך לענות גם הקדושות כמנהג אשכנז כן היתה שאלת עדת אשכנזיםבעיר אחת מהגאון נצי"ב בשו"ת משיב דבר סי' י"ז ובתשובתו האריך בדין לא תתגודדו דדרשינן לא תעשו אגודות אגודות בסוגיא דיבמות דף י"ג ע"ב וי"ד ובחילוקי דינים שנאמרו בזה ובסוף התשובה כתב (בד"ה ולהך דינא) על ענין השאלה הנ"ל כן הוא לפי דעתי דבתפלה בלחש אסור לשנות מהנוסח שנהגו מכבר ולכולי למא אין כאן משום לא תתגודדו להרמב"ם משום שאין כאן מחלוקת ולהרא"ש משום שאינו אלא מנהג וכולי עלמא סברי שיוצאים בשני הנוסחאות ולא כמו שכתב בספר פאת השלחן סי' ג' דיחידים המתפללים בבית הכנסת של הספרדים חייבים לנהוג כמותם משום לא תתגודדו רק כדכתוב בהגהות מיימוניות הלכות תפלה אות ה' בשם הירושלמי בפרק שלישי דעירובין אף על פי ששלחנו לכם סדרי מעמדות אל תשנו ממנהג אבותיכם ומפרשי דקאי בתפלה של מועדות עי"ש אבל בקדושות שבקול רם וכדומה ודאי אסור לשנות ממנהג שהוא שם מפני המחלוקת ולהרמב"ם יש בזה משום לא תתגודדו עכ"ל:

י) לפי מה שחששו הפוסקים לומר בזכרנו לחיים הלמ"ד בניקוד שו"א ולא בניקוד פת"ח כדי שלא יהא נשמע לא חיים כן יש לומר בעלינו לשבח לאדון הכל הלמ"ד של לאדון בניקוד שו"א כן כתב הרב כנסת הגדולה בספרו פסח מעוכין אות קמ"א ומוכח מדבריו

והרי הוא כמבואר שכתב כן על כל ימות השנה שכתב וז"ל הנוסח השגור בפי הכל לומר עלינו לשבח לאדון הכל הלמ"ד בפת"ח ובעל אות אמת כתב שמעתי אומרים לאדון הלמ"ד בשו"א כדי שלא יהיה נשמע כאומר לא אדון כמו שחששו הפוסקים בזכרנו לחיים עכ"ל ועם שלפי הנראה לא ראה הרב מה שכתב הרב בית חדש והביא דבריו הרב מגן אברהם בסי' תקפ"ב סק"ד דקפידא זו אינה אלא באלו הימים אבל בכל ימות השנה אין להקפיד ויש לומר הלמ"ד בפת"ח כפי דקדוק הלשון באותיות בכל"ם וכו' ולכן אומרים בכל ימות השנה בברכת השכיבנו לחיים בפת"ח הלמ"ד ואם כן באמירת עלינו לשבח בכל ימות השנה אין להקפיד בזה אך על כל פנים בימים אלו ודאי נכון לדקדק בזה כמו שכתב הרב מחצית השקל שם על אמירת לחיים שבברכת השכיבנו שאף שבכל ימות השנה אומר הלמ"ד בפת"ח בימים אלו יאמר בשו"א וכן הביא הרב מטה אפרים בסי' תקפ"ב באלף למטה ס"ק י"ב בשם הרב משבצות זהב דאף בהשכיבנו עדיף לומר בראש השנה ויום הכיפורים הלמ"ד בשו"א ובמחזורים שלנו לא דקדקו בזה וכתבו בניקוד פת"ח בין במקומו (אחר התפלה) ובין בתוך המוספים של ראש השנה ויום הכיפורים ולפי האמור נכון לדקדק ולא אכחד שלולא שראיתי דברי הרב הללו היה עולה בדעתי לומר דעיקר הקפידא שבימים הללו אינה אלא בתיבת לחיים שלא יהא נראה כאומר לא חיים אבל בשאר תיבות אין קפידא כמו שאומרים לאל ברוך נעימות יתנו וכו' וכן לאל אשר שבת מכל המעשים וכו' ולא ראיתי כעת מי שיזהיר לומר הלמ"ד בשו"א ודוחק לומר דשאני אלו לפי שהלמ"ד נקודה בקמ"ץ שהרי לפי הברתינו שוות הן הברת פת"ח והברת קמ"ץ: ועיין לעיל בריש סימן זה בענין אמירת בקשת מלוך על כל העולם שהבאתי שיש אומרים שנכון להראות חידוש בברכות ובנוסח התפלה ויש אומרים שבתפלה נכון לבאר הלשון ומביאים ראי' מהזהר הקדוש בתפלת יעקב אבינו הצילני נא מיד אחי מיד עשו והרב טורי זהב בסי' קכ"ז סוף סק"ד התרעם על שבהפיוט מתרצה ברחמים ומתפייס בתחנונים הגיהו בדפוס חדש ומתפתה בתחנונים וכתב שהוא שלא כדין דהרמב"ן בפ' משפטים בפסוק וכי יפתה אמר פיתוי הוא על דברי שקר וכתב במשבצות שם ואף דמצינו במקרא פתוי הסתה כמ"ש בקונקורדנסיא בשרש פתה ירמי' כ' ז' וכדומה מ"מ עפ"י הרב הוא נמהרות וסכלנות.

ועוד דבתפלה ראוי לומר לשון מבורר טפי ופתה לפעמים על דברי שקר לכן טוב לומר ומתפייס ועל מה שמקשים על הר"מ מרוטינבערג הובא בטור סי' תקפ"ב לומר לחיים הלמ"ד בשו"א שאם יאמר בפת"ח אישתמע לא חיים כמו לא חולין כו' והרי מקרא מלא כל הכתוב לחיים בירושלים תירץ הרב לחם משנה בריש ספרו לחם רב דלשון

תורה לעצמה ולשון תפלה לחוד דבתפלה צ"ל הלשון מבורר שלא יפול בו שום טעות אפילו בדרך רחוקה רק מה שהוא מן התוארים להקב"ה צ"ל גם בתפלה כפי הכתוב במקרא כמו שמצינו במקרא ישמח ישראל בעושיו וכן סידר רבינו יהודה הלוי בסדר יום הכפורים ובכן זמר נעים זמירות לעושיו ברכו ה' כל מעשיו ולא חשש שמשמעות עושיו הוא לשון רבים חלילה לפי שנמצא כן בכתוב הנ"ל ועל פי זה קיים הנוסח שביוצר עושים באימה רצון קוניהם ולא לשנות לומר קונם כדי שלא יהיה לשון רבים חס ושלום משום דבהתוארים אין לשנות מלשון המקרא אבל בתפלה אין להשגיח על מה שנמצא כתוב במקרא כי דרך הכתוב לדבר בלשון סתום ובתפלה צריך שיהיה לשון מבורר וכו' ועיין בשו"ת זכר יהוסף להגאון אבד"ק שאויל יצ"ו בסי' י"ג אות ד' שהאריך קצת בזה דבתפלה צריך שיהיה הלשון ברור שלא יפול בו חשש טעות: יא) מפה קדוש אדמו"ר שליט"א שמעתי שלא נתן רשות לשו"ב שלנו להתפלל ימים נוראים וכו' כן כתב ידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בשו"ת הד"ר סי' כ"ט אות ר' וקודם לכן הביא בשם הקדוש מוהרי"ץ משטערטין שהיה שו"ב בבחרותו ונצטוה מפי רבו הקדוש להניח מלאכתו כי יש היכל אחד שאינה עולה שם תפלתו של השו"ב עי"ש ובמקומות אלו לית דחש לזה ובעיירות רבות השו"ב הוא המתפלל בימים נוראים וחלילה להטיל שום שמץ ספק בדבר והשו"ב הרי הוא כשר להיות שליח צבור גם לימים נוראים אם יש בו התנאים הצריכים ואין חילוק בין שאר אדם לשו"ב ופוק חזי מאי עמא דבר ולא ראינו ולא שמענו מי שערער בזה וגם להאדמו"ר הנ"ל נראה ודאי שאם השו"ב כבר הוחזק להתפלל בימים נוראים אין להעבירו מחזקתו ואותו השו"ב שלא הניחו להתפלל לא היה מוחזק להתפלל אבל אם היה מוחזק נראה ודאי שלא היה מעבירו מחזקתו כי אין לסלק אדם מחזקתו בטעמים חלושים כאלו כן נראה פשוט לדעתי הקצרה:

יב) במה שכתבו שצריך להתעורר לבכות בתפלותיו בימים אלו עיין מה שכתבתי לעיל בסי' ב' אות כ"ו ובקונטריס זכרונותי ראיתי שרשמתי בשם שו"ת הד"ר (לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו) דף י"ד אות יו"ד שאין צריך לבכות רק שיהיה קול בוכים ועתה בקשתי ולא מצאתי בדף הנ"ל מזה ומובן שיש טעות ברשימתי ולא ידעתי כעת איה מקום דב"ק: יג) יש דין חדש שלא נזכר באחרונים והוא שאם בעשרת ימי תשובה אמר מלך משפט חוזר שכן כתב בארחות חיים הלכות תפלה סי' ק"ד בשם הראב"ד שאם אמר מלך משפט חוזר ואומר המלך המשפט כלומר הוא המלך הוא המשפט כמו שאנו אומרים הוא המדע הוא הבינה ובבית יוסף סי' תקפ"ב כתוב בשם הארחות חיים דאם אמר המלך המשפט חוזר והוא טעות סופר וצריך להגיה אם אמר מלך המשפט כמבואר בדברי הארחות

חיים ובשו"ת מהר"ם מרוטונבורק האחרונים סי' ט"ז הבין מדברי הראב"ד שכונתו לומר שאם בשאר ימות השנה אמר המלך המשפט חוזר ודלא כהפרי חדש שכתב שאם אמר בשאר ימות השנה המלך המשפט יצא ושגגה היא בידו דהראב"ד לא מיירי על שאר ימות השנה אלא על עשרת ימי תשובה קאמר דאם אמר מלך המשפט צריך לחזור כן כתב בשו"ת בית אב לידידי הגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בסוף סי' צ"ב ומסתמא אין אצלי ספר מחזיק ברכה למרן חיד"א ולכן חשב שזה דין חדש אמנם באמת כבר הביא במחזיק ברכה בסי' תקפ"ב שלדעת הראב"ד חוזר וכן נראה שהיא דעת האורחות חיים והכל בו וכתב שלדעת רש"י אינו חוזר ולענין הלכה כתב כיון דספק ברכות להקל שב ואל תעשה עדיף וכתב עוד שהרב מור וקציעה נזדמן לפניו נוסחא מוטעית שכתוב בה דאם אמר המלך המשפט חוזר וטרח לפרש כמה פירושים דחוקים ולא שת לבו לב טהור שהוא טעות סופר והרבנים כנסת הגדולה ופרי חדש הביאו הנוסח דאם אמר מלך המשפט חוזר וכן הוא בכל בו וארחות חיים הלכות תפלה אלא דבארחות חיים כתוב מלך משפט והוא טעות וצריך להיות מלך המשפט עכ"ל והרב בית אב יצ"ו כנראה שלפי שלא זכר מסברת רש"י הנ"ל פסק את הדין דחוזר אם היה רואה סברת רש"י אפשר שהיה פוסק כמו שפסק מרן חיד"א דשב ואל תעשה עדיף:אמנם אנכי הרואה שהרב מוהר"א חאיון בהגהותיו על ספר שלמי צבור בקונטריס שלמי חגיגה ד' שי"ב סוף ע"ג הביא דברי הארחות חיים בשם הראב"ד והאריך הרבה לפלפל בדין זה ובמסקנתו כתב בדף שט"ו ע"ב וז"ל ולענין הלכה נראה לי עיקר דאם אמר מלך המשפט חוזר דאף שהכל בו וכנסת הגדולה ופרי חדש הבינו דלדעת רש"י אינו חוזר מכל מקום כיון שעינינו רואות לרובא דרבוותא הראב"ד וארחות חיים ורבינו מנוח ואבודרהם ורד"ק ורלב"ג שיש ללמוד מדברי כולם דחוזר נראה דהכי נקטינן ומה גם לפי מה שכתבתי שגם לשון רש"י אין בו הכרח מוחלט שסובר שאינו חוזר וכמו שכתבתי למעלה גם הרב ראש יוסף והרב בית דוד כתבו דרש"י והראב"ד לא פליגי לענין דינא דכולהו סברי דחוזר וכן הסכימו הם והן לוא יהא אלא ספק בלשונו של רש"י אין מניחים את הודאי מפני הספק וכמו שכתבתי שכן נראה דעת מרן בבית יוסף ואף שבשלחן ערוך לא הביא דין זה ואין חשש בזה שבמקומות רבים אין מספר מביא דינים בבית יוסף ולא הביאם בשלחן ערוך וכבר ראו עיני מה שכתב המאור הגדול מופת הדור בספר מחזיק ברכה ואם שגיתי אתי תלין משוגתי עכ"ל ומבואר שהסכמת דעתו היא שצריך לחזור מן הדין ולא הכניסו לכלל ספק לומר עליו ספק ברכות להקל כדכתב מרן חיד"א גם הרב בית עובד בדף צ"ד ע"ב אות ד הביא מה שכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה דספק ברכות להקל וכתב על דבריו

ולי נראה כיון דלדעת הראב"ד וארחות חיים והכל בו חוזר הרי הוא כספק התפלל ספק לא התפלל דחוזר ומתפלל בלא חידוש ולכן נראה עיקר לדינא דאם יש שם חזרת שליח צבור יכוין עם השליח צבור כל תפלת י"ח כמו שכתב בשלחן ערוך אם לא אמר יעלה ויבא בראש חדש או לא שאל גשם בברכת השנים וכו' ואם אין שם חזרת שליח צבור יחזור ויתפלל ויתנה דאם לא יצא בתפלה ראשונה שאמר מלך המשפט תהיה תפלה שניה זו חובה ואם יצא תהיה זו נדבה כדין ספק התפלל עכ"ל הרב בית עובד וכנראה לא היה אז בידו ספר שלמי חגיגה ולכן לא הזכירו אף גם זאת שבשלמי חגיגה בדף שי"ב ע"א מפקפק בתיקון זה דלהתפלל בנדבה משום שהמתפלל בנדבה צריך שיהא מכיר בעצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף ואם אינו כן קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם וכו' כדכתבו הפוסקים בסי' ק"ז ואף שכתב שאפשר דבכי האי גוונא שמתפלל בנדבה לצאת מידי ספק במחלוקת הפוסקים לא נאמרו כל התנאים הללו מכל מקום תיקון זה יועיל דוקא אם לא נזכר עד שעקר רגליו שבזה יוכל לחזור ולהתפלל התפלה בנדבה אבל אם נזכר באמצע תפלתו מה יעשה שלא יוכל להתפלל חצי התפלה בנדבה ולכן כתב בנדונו (במי שחתם מלך אוהב צדקה ומשפט) דמדינא חייב לחזור כהסכמת הרבה מן האחרונים וכו' עי"ש ונראה דלדידיה הוא הדין בנדון שלנו במי שאמר מלך המשפט אם נזכר קודם שעקר רגליו שאין לו תקנה להתפלל בנדבה חייב לחזור מן הדין לפי מה שכתב שכל הפוסקים סוברים כן וגם בדעת רש"י אין הכרח שסובר בהיפך כמו שכתבתי למעלה בשמו והרב בית עובד לא ראה דבריו בזה ואם היה רואה דבריו נראה שהיה מסכים לדינו שחייב לחזור מן הדין וכן ראיתי להרב עיקרי הד"ט בסימן ל"א אות ט"ו שהביא מסקנת הרב הנ"ל שחייב לחזור וכל זה הוא מסכים למה שפסק הגאון בית אב יצ"ו שצריך לחזור ועל דברי הרב בית עובד הנ"ל כתב הרב יבא הלוי בדף ט"ו ע"ג לפקפק מדברי התוספות בפרק תפלת השחר ד' ל"ד ד"ה אמצעיות דבפלוגתא דרב הונא ורב אשי אי אמצעיות יש להן סדר או לא כתבו וקיימא לן כרב אשי דבשל סופרים הלך אחר המיקל הרי שבספק טעה פסקו להקל ולא דנו בו כספק התפלל וזה כדעת מרן חיד"א והרב הגדול המגיה יצ"ו הביא בשם רב אחד שיישב דברי הרב בית עובד דלא אמר לדון בזה כספק התפלל אלא באם נזכר אחר שעקר רגליו דסמיה בידיה לחזור ולהתפלל כל התפלה בתורת נדבה וכו' אבל אם נזכר קודם שעקר רגליו דאי אפשר לו להתפלל בתורת נדבה דכעין זה לא מצינו לומר ברכה או ברכות בתורת נדבה גם הוא מודה דאמרינן ספק ברכות להקל והתוספות דמיירו באמצע תפלתו שפיר כתבו דבשל סופרים הלך אחר המיקל אלו תורף דב"ק ולא נטפלו רבנן

קדישי הנ"ל יצ"ו לענין דינא כי אם לפילפולא ליישב השגת המחבר לדברי הבית עובד ולכן לא הביאו דברי השלמי חגיגה ועיקרי הד"ט כמובן והרב דברי מנחם בסי' תקפ"ב בהגהות בית יוסף אות ה' אחר שהביא מה שכתבו במחזיק ברכה ובית עובד הנ"ל ושבשלמי חגיגה ד' שי"ב והלאה העלה דצריך לחזור סיים וז"ל אך הרב זכור לאברהם בסי' תקפ"ב כתב דבדיעבד אין צריך לחזור ועיין במה שכתבתי בסי' קי"ט בהגהות הטור ובמה שכתב הרב מטה יהודה כאן בדין א' עכ"ל והנה המעיין בזכור לאברהם שם בריש סי' תקפ"ב ישר יחזה שאחר שכתב דבדיעבד אין לחזור כיון דהפוסקים חולקים סיים שוב ראיתי להרב שלמי צבור מדף שי"ב ואילך שהאריך בזה עכ"ל ונראה ודאי שבטל בזה מה שכתב דבדיעבד אין לחזור דכיון שלא סתר דברי הרב שלמי צבור (בשלמי חגיגה הנ"ל) בראיותיו מסתמא שתיקתו הודאה היא ולא היה להרב דברי מנחם לייחס אליו דאינו חוזר ודברי הרב מטה יהודה שציין הם בעיקר הדין באם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט שיש פוסקים שכיון שהזכיר מלכות אין צריך לחזור ומה שאמרו בגמרא שאם לא אמר המלך המשפט חוזר היינו במקומות שאומרים כל השנה האל המשפט ואין מזכירים מלכות והסכים הרב מטה יהודה דאף אם אמר מלך אוהב וכו' צריך לחזור וסיים וז"ל וכן העלה הרב פרי חדש והכי נקטינן וסיים הרב (כונתו לפי הנראה על הרב פרי חדש) מיהו אם אמר מלך המשפט בלא ה"א אינו חוזר דלא כהארחות חיים ועיין בשיירי כנסת הגדולה והעיקר כדכתיבנא ותו לא מידי עכ"ד הרב מטה יהודה והנה סברת הרב פרי חדש כבר הובאה בשלמי חגיגה ורק דברי הרב מטה יהודה לא הוזכרו שם והדבר פשוט דהרב מטה יהודה לא נחית לעומקא דהאי דינא ואם היה נטפל לעיין בזה אולי היה מסכים לדברי הרב בשלמי חגיגה ועל כל פנים אף אם גם הרב מטה יהודה דעתו מסכמת לדעת הרב פרי חדש אין בזה הכרע לפסוק שלא כמה שפסק הרב בשלמי חגיגה מכח ראיותיו ומה שציין לדברי עצמו בסי' קי"ט כנראה הוא טעות וצריך להיות קי"ח עי"ש באות ג' ששם הזכיר מחלוקת הפוסקים בזה אך לא הזכיר דברי הרבנים בית עובד ושלמי חגיגה וזכור לאברהם:

ולענין אם בשאר ימות השנה חתם בהמלך הקדוש המלך המשפט אם צריך לחזור שמדברי הגאון בית אב יצ"ו שהבאתי בראש אות זו מתבאר שסובר דאין צריך לחזור שהרי המעיין בגוף דברי הגאון מוהרממ"ר האחרונים שרמז ישר יחזה דאף שכתב להוכיח מסוגית הש"ס דאינו יוצא ידי חובתו וצריך לחזור וכן כתב דמוכח הכי מדברי רבינו יונה וכו' מכל מקום לא תקע עצמו על פי זה ועיקר סמיכתו היא על מה שכתב הארחות חיים בשם הראב"ד שאם אמר המלך המשפט חוזר ומפרש בכונתו דעל שאר

ימות השנה קאמר שאם במקום מלך אוהב צדקה ומשפט אמר המלך המשפט חוזר ואם כן כיון שכתב הרב יצ"ו שזו שגגה היא דהראב"ד לא מיירי על שאר ימות השנה כי אם על עשרת ימי תשובה ויש טעות סופר בארחות חיים וצריך להיות מלך המשפט (כמו שכתבו כל האחרונים בזה) ממילא הדר דינא דאם אמר בשאר ימות השנה המלך המשפט אינו חוזר.

ועם שדין זה מוסכם מרבני האחרונים מכל מקום מאחר שהגאון מוהרמ"ר לא ברירא ליה כולי האי אלא שלא מלאו לבו לחלוק על מה שכתב מרן הפרי חדש דאינו חוזר וגם הגאון בית אב יצ"ו לא חלק עליו בפירוש לכן ארשום קצת בזה בס"ד והוא דהגאון הרמ"ע בספר אלפסי זוטא פסק דחוזר והביא דבריו מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תקפ"ב והרב באר היטב בסי' קי"ח כתב דלפי טעמו של הרב טורי זהב בדין אם אמר בעשרת ימי תשובה מלך אוהב צדקה ומשפט דיחזור להתפלל שנית בנדבה (משום דבכל השנה אין המשפט עיקר ובימים אלו המשפט עיקר וכו') הכי נמי הדין כן באם אמר בשאר ימות השנה המלך המשפט יתפלל שנית בנדבה והרב שערי תשובה חלק על הרב באר היטב דיש לומר דבעשרת ימי תשובה יש לדקדק יותר לצאת אליבא דכולי עלמא אבל בשאר ימות השנה כיון דלהרבה פוסקים בדיעבד יצא סגי בהכי והביא שבשלמי צבור הסכים לדברי הרב פרי חדש דאם רצה לחזורתבא עליו ברכה ואין צריך לחדש בה דבר דהרי יש בה חידוש והדברים שבשלמי צבור שציין הם בברכת אתה קדוש אות ב' והם דברי הרב המגיה והמעיין שם יראה שיש קצת חילוק בין שניהם דהרב פרי חדש לא הטיל חובה לחזור רק אם רצה לחזור קאמר דתבא עליו ברכה אבל הרב המגיה כתב דכיון שהרב פרי חדש מודה דאם רצה חוזר לכן טוב לחוש לסברת הרמ"ע לחזור להתפלל אם לא נזכר עד שגמר תפלתו עכ"ל הנך רואה שאין דעותיהם שוות דהא להרב המגיה מיבעי ליה למיחש לסברת הרמ"ע והביא שם שגם הרב מוהר"י עאיש בספר מטה יהודה כתב שהסכמת רוב האחרונים שאין צריך לחזור וכן דעת תפארת שמואל ומחזיק ברכה וכו' עי"ש והרב זכור לאברהם במערכת ר"ה בסי' תקפ"ב הביא קצת מדעות הפוסקים שיצא וסיים וכן פסק בספר כתונת יוסף סי' ו' עי"ש שלא ראה הפוסקים הנזכרים עכ"ל ובאמת שהיה תמוה בעיני אם הרב כתונת יוסף לא ראה הפוסקים הנזכרים והלא הבא לפסוק דין עליו לעיין תחלה בשלחן ערוך והחונים והרי הרב באר היטב הביא דהכנסת הגדולה ועולת התמיד כתבו שאין צריך לחזור והוא כתב שנראה לו שלדעת הרב טורי זהב יתפלל שנית בנדבה ואם כן היה לו להביא סברתם ולהכריע כאחת מהם:

אמנם נזדמן לי ספר כתונת יוסף ועיינתי שם וראיתי שבמחילת כבוד הרב זכור לאברהם לא דק בזה כי שם לא דבר בדין אם בשאר ימות השנה אמר המלך הקדוש המלך המשפט אם חוזר או לא וזה לשון השאלה מי ששכח והתפלל תפלת עשרת ימי תשובה בשאר ימות השנה דהיינו שהזכיר זכרנו ומי כמוך בשלש ראשונות וכן וכתוב לחיים טובים ובספר חיים בשלש אחרונות וכו' ואגב ארחיה שאל השואל אי הוי זה הפסקה לכתחלה אם יאמר אלו ההוספות בשאר ימות השנה עכ"ל הרי שלא הזכיר כלל מאמירת המלך הקדוש המלך המשפט רק מקום ספקו טהור הוא משום הפסק שהוסיף בתפלה ואמר דברים שלא ניתנו ליאמר בשאר ימות השנה אי הוי הפסק או לא ואי שרי להפסוק באלו אף לכתחלה ובתשובתו כתב לפשוט ספקו ממה שכתב רבינו הטור בסי' תרכ"ד דהרא"ש היה מוחה בהמתפללים כל סדר תפלת יום הכיפורים ביום מוצאי כיפור (מפני שמתענים שני ימים) וכתב הרב בית חדש שמה שהיה מוחה הוא לפי שאין כח ביד שום אדם לברך ברכות מעצמו כל שלא הסכימו עליהן חכמי התלמוד עכ"ל הרב בית חדש ודקדק מדבריו דרק מפני שהיו מברכים ברכות שלא תקנו חכמים ליום הזה הוא שהיה מוחה אבל משום זכרנו וכו' שאינו אומר שום ברכה לא היה מוחה והביא דברי הרבנים כנסת הגדולה וטורי זהב שם ושקיל וטרי קצת ושוב הביא דברי הפוסקים באם הזכיר בתפלתו מאורע שאר ימים כגון שאמר יעלה ויבוא ביום שאינו ראש חדש וכיוצא אי הוי הפסק דיש אומרים דדוקא אם היה זה בתפלת התשלומין הוא דלא הוי הפסק אבל בתפלה העיקרית הוי הפסק וכו' ושם (בד"ה ועוד יש) הזכיר דברי הרב כנסת הגדולה בדין מי שאמר בשאר ימות השנה המלך הקדוש המלך המשפט ולמד מדבריו דאמירת זכרנו וכו' לא הוי הפסק וז"ל והרי הרב עצמו (מר ניהו הכנסת הגדולה דעסיק ביה מקמי הכי) כתב שם בסי' ק"ח שאם הזכיר המלך הקדוש בשאר ימות השנה אינו חוזר ומכאן ראיה מאחר שהתם הוא בברכה עצמה ואפילו הכי אינו חוזר וכל שכן הכא דלא הוי אלא הוספה בלשון הברכה בתוך הברכה נראה דודאי אינו חוזר ושקיל וטרי קצת ומסיק דבדיעבד לא הוי הפסק וחזר על השאלה השניה אם רשאי אדם לומר בשאר ימות השנה אלו ההספות זכרנו וכו' ומסיק דכיון דהוו צרכי רבים לא הוי הפסק ומותר לומר כן לכתחלה וגם שייך לומר זכרנו לחיים וכו' דאדם נידון בכל עת וכו' אלו תורף דב"ק ולא פניתי להתיישב בראיותיו על כל פנים מבואר שכל דבריו הם על זכרנו ומי כמוך וכו' בשאר ימות השנה ולא על האומר בשאר ימות השנה המלך הקדוש המלך המשפט והנה למאי דאתאן עלה (באומר המלך הקדוש או המלך המשפט בשאר ימות השנה) השגתי עתה שו"ת מעט מים להרב המחבר ספר טהרת המים) וראיתי בסי' ב'

שנשאל בזה בדרך כלל על כל הדברים שאומרים בעשר ימי תשובה זכרנו ומי כמוך והמלך הקדוש והמלך המשפט וכתוב ובספר אם טעה ואמר בתפלתו בשאר ימות השנה כדרך שאומר בעשרת ימי תשובה אם חוזר משום דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אלו בימים האלה וגם שהפסיק בדברים שאינם מענין היום או לא איכפת לן בזה כיון שנוסח זה תקנת חז"ל הוא בזמנו ובתשובתו כתב בפרטות על מי שאמר בשאר ימות השנה המלך הקדוש המלך המשפט שכבר נחלקו הפוסקים דהרמ"ע בספר אלפסי זוטא סובר דצריך לחזור אמנם הרבנים שיירי כנסת הגדולה ותפארת שמואל ובית חדש ופרי חדש וברכי יוסף בסי' קי"ח ובסי' תקפ"ב במחזיק ברכה הסכימו דאין לחזור גם הרב אליהו רבה בריש סימן קי"ח הביא להלכה דברי השיירי (ומה שכתוב בבאר היטב סי' קי"ח ובאליהו רבה ובזכור לאברהם במערכת הרי"ש סי' תקפ"ב דבר זה בשם כנסת הגדולה הוא טעות סופר וצריך להיות שיירי כנסת הגדולה):

גם הביא שהרב מטה יהודה בסי' תקפ"ב (בד"ה ודע) הביא מה שכתב הרב פרי חדש דיצא והסכים עמו להלכה ולא מטעמו (שהוא משום דאמר ר' יוסי אדם נידון בכל יום) אלא טעמו על פי מה שכתב מרן בכסף משנה פרק א' מהלכות ברכות על מה שכתב הרמב"ם וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה דפירוש טועה הוא משום דמה בצע לשנות אבל עם כל זה יוצא ידי חובתו זולת אם לא הזכיר שם ומלכות אבל שינוי אחר אפילו אם שינה כונת הברכה כגון אם היתה פרטית והוא מברך כללית טועה הוא אבל יצא דלא גרע מהך דבריך רחמנא מריה דהאי פיתא ושקיל וטרי להוכיח כסברת מרן ולייישב השגת הרמ"ך וכו' ומסיק איך שיהיה עלה בידינו שכ האומר ענין הברכה אף שהוא משנה הנוסח יצא בדיעבד ומינה דזה שאמר בשאר ימות השנה המלך הקדוש שהוא אומר ענין הברכה יצא דאין קפידא משינוי נוסח מהאל הקדוש להמלך הקדוש ולא דמי לאומר האל הקדוש בעשרת ימי תשובה דחוזר משום דהתם חשיב משנה ענין הברכה שכיון שעכשיו הוא מלך יושב על כסא דין ועושה משפט כשאומר האל הקדוש או אוהב וכו' הוי חס ושלום כמגרע בשבחו יתברך אבל בשאר ימות השנה אם יאמר המלך הקדוש המלך המשפט הרי הוא מוסיף לו שבח וגדולה ופירוש המלך היינו בזמן שיושב לדון וכעין הך דמשיב הרוח ומוריד הגשם בעונתן ועוד דגם בשאר ימות השנה משכחת שפיר שיושב ודן כשיעסוק לקיים את דבר המשפט שנגזר בראש השנה ויום הכיפורים ועל גמר הדין בשעת מעשה נקרא מלך אלו תורף דברי הרב מטה יהודה:

והביא מה שהרב מאמר מרדכי בסי' קי"ח השיג על מה שכתב הרב באר היטב (הנז"ל בד"ה ועם שדין זה) (דלדעת הרב טורי זהב דאם בעשרת ימי תשובה חתם מלך אוהב יתפלל שנית בנדבה הכי נמי הדין באם אמר בשאר ימות השנה המלך המשפט) דהרי הרב פרי חדש יוכיח דאף שסובר שאם אמר מלך אוהב חוזר בכל זאת אם בשאר ימים אמר המלך המשפט סובר דאינו חוזר והכי נמי יש לומר לדעת הטורי זהב דאף דבאומר מלך אוהב סובר דיתפלל שנית בנדבה אם בשאר ימים יאמר המלך המשפט יסבו"ר ול"ו ידע דאין צריך לחזור והרב טהרת המים האריך קצת לבאר כונת הרב באר היטב ושהצדק אתו דמוכרח לומר כן בדעת הרב טורי זהב וכו' ודלא כהרב מאמר מרדכי (ולי הדל נראים בזה דברי הרב מאמר מרדכי ואין להאריך בפטטיא) ושוב כתב דלפי מה שחילק במטה יהודה דבשאר ימים אם אומר המלך המשפט הרי זה מוסיף שבח וגדולה לחי העולמים ואם באלו הימים יאמר נא ישראל מלך אוהב וכו' הוא כגורע ח"ו בשבחו של מקום יש לומר דמטעם זה יודה הטורי זהב לדעת כל הפוסקים שאם אמר בשאר ימים המלך הקדוש המלך המשפט אינו חוזר והביא מה שבמאמר מרדכי צדד בדעת הפרי חדש דרק בהמלך המשפט הוא דסובר דאינו חוזר משום דגם בשאר ימים שופט כל הארץ הוא יתברך שמו דאדם נידון בכל יום אבל בהמלך הקדוש אפשר דמודה דאינו שייך לומר כן בשאר ימים וכתב על דבריו דאין שום ספק בזה ובודאי שאם אמר המלך הקדוש בשאר ימיציא שהרי בכל שעה אנחנו מברכים מלך העולם וכו' ורק בהמלך המשפט הוא שיש לצדד קצת ועל זה הוצרך הפרי חדש לבאר דגם בזה יצא וכל שכן באם אומר המלך הקדוש בשאר ימים וכו':

שוב הביא מסקנת הרב מאמר מרדכי דכיון שכתבו התוספות בטעם דאם חתם מלך אוהב חוזר משום דמשנה מטבע שטבעו חכמים וכו' כן יש לומר באם אמר בשאר ימים המלך המשפט דהוי משנה מטבע וחוזר ולכן נכון בעיניו שאם נזכר באמצע התפלה יסיים תפלתו ויחזור ויתפלל שנית בנדבה ובלבד שיזהר בה מאד לכוין בכל האפשרות דאם לא כן קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם וכו' (אלו תורף דברי הרב מאמר מרדכי) וכתב על דבריו דבאומר בשאר ימים המלך הקדוש המלך המשפט לא חשיב משנה מטבע וכו' כמו שביאר הרב מטה יהודה ולכן אינו בדין שיצטרך לחזור ולהתפלל רק שאם רצה לחזור תבא עליו ברכה וכמו שכתב הפרי חדש אבל לחייבו שיעשה כן חלילה לומר כן וכיון שלדעת כל הפוסקים חוץ מהרמ"ע אין צריך לחזור כוותייהו נקטינן ועל מה שכתב (הרב מאמר מרדכי) שצריך ליזהר בה מאד וכו' שאם לא כן קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם השיב דהנה אמת שכן כתבו הפוסקים בסוף סי' ק"ז על המתפלל בנדבה

מיהו זה דוקא אם אין לו שום צורך להתפלל רק חוזר ומתפלל ברכה אבל כל שעושה מפני הספק בפלוגתא דרבוואתא לא נאמרה אזהרה זו ואם כן כיון שהוא מצריך לחזור ולהתפלל שנית בנדבה הרי זה מתפלל מפני הספק ובכי האי גוונא לא נאמרה אזהרה זו וכו' ומצא שהרב מאמר מרדכי בעצמו בסי' רצ"ד סק"ג וסק"ה בדין אם לא הבדיל בחונן הדעת כתב מפורש דאף אם הוא דבר שיצא בו ידי חובת תפלתו בדיעבד אם רוצה לחזור בנדבה כדי לקיים תקנתם לכתחלה אין בו אזהרה זו כיון שעושה מפני הצורך לקיים תקנת חז"ל לכתחלה ואם כן כל שכן באומר בשאר ימים המלך הקדוש וכו' דדעתו נוטה שצריך לחזור דהוי משנה מטבע וכו' דודאי אין בו אזהרה זו אלא שדבריו שבסי' רצ"ד תמוהים וכבר תמה עליו המגיה לספר שלמי צבור ד' שכ"ד ע"ד דבדבר שבדיעבד הדין ברור דיצא ולא חייבו אותו חכמים לחזור אבל הוא מנדבת רוחו חוזר ומתפלל בנדבה לקיים תקנת חכמים לכתחלה בזה צריך לאזהרה הנ"ל אבל אם עושה מפני שיש מחלוקת בפוסקים דיש אומרים שלא יצא ידי תפלתו בזה אינה צריכה אזהרה זו וכו' ואחר שפסק הדין דאם אמר בשאר ימים המלך הקדוש המלך המשפט אינו חוזר וכדעת כל רבני האחרונים ולית דחש לסברת הרמ"ע ולכן אם רוצה להחמיר על עצמו להתפלל שנית בנדבה צריך שיהיה זהיר ומכיר בעצמו שיוכל לכוין בה מתחילה ועד סוף וכו': חזר להשיב על אמירת זכרנו ומי כמוך בשאר ימים אם בדיעבד הוו הפסק או אפילו לכתחלה מותר לאומרם וכתב דבדיעבד אין צריך לחזור כדפסק מרן בסוף סי' ק"ז דהטועה ומזכי מאורע שאר ימים בתפלה לא הוי הפסק ואף שקצת פוסקים סוברים דלא אמר כן אלא בתפלת התשלומין ולא בתפלה העיקרית וכן הסכמת הרב חיד"א בברכי יוסף שם ובסי' תרס"ח הנה בתשובה אחרת עמד בזה והכריח שגם בתפלה העיקרית הדין כן ושמרן חיד"א בעצמו חזר בו בתשובתו שבספר יוסף אומץ סי' ח' והסכים לדעת הסוברים שגם בתפלה העיקרית לא הוי הפסק אבל לכתחלה ודאי דלאו שפיר דמי להזכיר בשאר ימים ההוספות שבעשרת ימי תשובה זכרנו וכו' וכתב שכל זה פשוט מאד ולא הי' צריך לכתבו לולא שראה.

להרב כתונת יוסף וכו' והביא דבריו וראיותיו והרבה להשיב עליהן וסוף דבר העלה על כל הנז"ל זכרנו וכו' המלך הקדוש וכו' דאם אמרם בשאר ימות השנה בדיעבד יצא ידי חובת תפלה וכו' אבל לכתחלה לאו שפיר דמי לאומרם בשאר ימות השנה אלו תורף דב"ק: יד) שליח צבור חרש המדבר ואינו שומע כתב הרב שערי תשובה בסי' ג"ן ס"ק ח"י משם הגאונים הרשב"ץ ובנו הרשב"ש דכשר להיות שליח צבור וכתב על זה הרב דלימים נוראים נראה שדינו כסומא להחמיר ולפסול אף דאפשר לחלק ולומר דמדבר

ואינו שומע הרי הוא ככל אדם מכל מקום בימים נוראים יש להחמיר וגם שיש קצת בלבול בתפלה על ידי זה כשאינו שומע שאז אין לו ידיעה בתחלה ולא בסוף מה שהקהל עונים אחריו ובמה הם עומדים אם באמצע הפרק או בין פרק לפרק אבל מי ששומע רק שנתקלקלה אצלו חוש השמיעה כדרך הזקנים שכבדה אזנם קצת משמוע ומכל מקום שומעים ויודעים מצד ההרגשה אם הצבור עדיין עומדים בסיומו לית לן בה עד כאן ועיין בפתיחה הכוללת להרב פרי מגדים בח"ב אות ד' דלכתחלה אין למנות שליח צבור (כונתו על כל ימות השנה) מדבר ואינו שומע וכנראה לא ראה דברי הרשב"ץ והרשב"ש הנ"ל ועל כל פנים נראה לדידיה בימים נוראים מיהא ודאי יש להחמיר והרב פתח הדביר בח"ג בהשמטות לסי' קכ"ח בדף רצ"ט ע"ג הביא דברי הרב שערי תשובה הנ"ל ללמוד מדבריו לענין כהן אם יש להכשירו לנשיאות כפים או לא עי"ש מה שחילק בין שליח צבור לנשיאות כפים:

טו) אם בצום גדלי' אחר שהתפלל ואמר עננו נזכר שלא אמר המלך הקדוש וצריך לחזור התפלה הסכים הגאון שע"ד (כנראה פתרונו שערי דעה ואינו מצוי אצלי) בח"ב סי' י"ב לדעת רב אחד שאמר שאינו חוזר לומר עננו כיון שמשום עננו אינו חוזר והביא דבר זה ידידי הגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בספרו הבהיר בית אב סי' צ"ב ותמה עליהם שלא ראו מה שכתב המגן אברהם סי' פק"ח דבשבת וראש חדש והזכיר בברכת המזון ראש חדש ושכח של שבת וצריך לחזור משום של שבת חוזר ומזכיר של ראש חדש אף שמשום ראש חדש אין צריך לחזור וכן הדין במוצאי שבת אמר אתה חוננתנו וצריך לחזור משום שלא אמר מטר אומר גם אתה חוננתנו דדוקא לחזור התפלה משום אתה חוננתנו אינו צריך אבל כשצריך לחזור משום דבר המזקיקו לחזור התפלה קמייתא כמאן דלא צלי דמי וחוזר ואומר גם מה שאינו מזקיקו לחזור וכן הדין בראש חדש טבת שחרית ומנחה ושכח יעלה ויבא כשחוזר צריך לומר על הנסים גם כן דכל שצריך לחזור הן בתפלה הן בברכת המזון הרי הוא כאילו לא אמר בתחלה כלום ובחנוכה בשבת ושכח של שבת דפסק המגן אברהם דאינו חוזר להזכיר של חנוכה שאני התם דבגמרא אמרו אינו מזכיר ואינו חובה כלל וגם בזה הניח הפרי מגדים בצריך עיון אלו תורף דב"ק ומבואר שצריך לחזור ולומר עננו מן הדין כיון שתפלתו הראשונה אזדא לה וכמאן דלא צלי כלל דמי ומהאי טעמא נראה דגם אם אירע כן לשליח צבור שאחר שאמר ברכת עננו נזכרו שלא אמר המלך הקדוש וצריך לחזור משום המלך הקדוש כיון דקמייתא כמאן דלא צלי דמי צריך לחזור ולומר גם ברכת עננו:

אמנם אין כן דעת הגאון מוהר"ר יואל אבד"ק זאלטשוב בשו"ת מוהר"י אשכנזי בסי' ט"ז שהרי כתב (על השאלה הרביעית) וז"ל ועל ארבעה לו אשיבנו ששכח בצום גדלי' לומר המלך הקדוש דחוזר אם צריך לומר פעם שנית עננו וכתב דודאי דאם ירצה יחיד לומר עננו כיון שהוא בשומע תפלה רשאי והשאלה היא רק אם חייב לומר עננו פעם שנית או לא אולם יותר יש מקום לספק זה בכל ימות החורף בראש חדש כששכח לומר משיב הרוח ומוריד הגשם וצריך לחזור ולהתפלל אם צריך לומר פעם שנית יעלה ויבא או לא כיון שכבר יצא ידי חובת הזכרת ראש חדש בראשונה או דילמא מחמת שכך הוא הנוסח והסדר בראש חדש להזכיר צריך לחזור גם יעלה ויבא ולא דמי לברכת המזון שצריך לחזור גם ברכה רביעית דרבנן דהתם שאני כיון שנולד הספק בדאורייתא וצריך לחזור אם ידלג הברכה רביעית יזלזל בדרבנן לא כן בזה יש ספק אם מחוייב בדבר ונהי דגבי עננו דלא פתיך ביה שום איסור כשיחזור ויאמר בשומע תפלה דאין בו משום ברכה לבטלה אבל ביעלה ויבא אם הדין הוא שאינו מחויב בדבר אז יהיה הפסק בתוך הברכה ויפסיד כל הברכה ורצה לדמותו למה שנחלקו הפוסקים במי שהתפלל מנחה בראש חדש ולא הזכיר יעלה ויבא ובלילה אינו ראש חדש אם יתפלל שתים בשביל המנחה או לא כיון דלא ירויח כלום שהרי לא יאמר עתה של ראש חדש (עיין שם בלשונו שצריך לתקן כמו שכתבתי) שוב כתב ועיין במגן אברהם סי' קפ"ח ס"ק י"ג בחוזר ופתח בהטוב והמטיב דחוזר לראש לכולי עלמא מזכיר של ראש חדש דומיא דיום כיפור דאמרינן יום הוא שנתחייב ארבע תפלות ובחנוכה בשבת והזכיר של חנוכה ולא של שבת חוזר לראש ואינו מזכיר של חנוכה דהא אין חובי להזכיר של חנוכה עכ"ד ומעתה נפשט לן הדבר דגבי ראש חדש דחובה הוא להזכיר של ראש חדש בכל התפלות דאם לא הזכיר מחוייב לחזור ולהתפלל אם כן ממילא כשלא אמר משיב הרוח ומוריד הגשם דצריך לחזור ולהתפלל בודאי צריך לומר גם יעלה ויבא אבל בתענית צבור כשלא אמר המלך הקדוש וצריך לחזור ולהתפלל אינו חייב לומר עננו אבל רשאי לאומרו וכמו בשל חנוכה לגבי ברכת המזון ואין עוד להסתפק בזה עכ"ל הנה מה שכלל כל התפלות דראש חדש ועל כולן הוא אומר דאם לא הזכיר מחוייב לחזור ולהתפלל נראה דהאי כל לאו דוקא דהא בתפלת ערבית אם לא הזכיר אינו חוזר ולפי זה לדעתו אם לא הזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בליל ראש חדש וצריך לחזור (אחר שכבר אמר יעלה ויבא) כדי לומר משיב הרוח וכו' אינו אומר בה יעלה ויבא שהרי אינו מחוייב לחזור בשביל יעלה ויבא בלילה והויא הפסק בברכה כן נראה לפי דעת הגאון מוהרי"א הנ"ל ועל כל פנים לענין עננו מבואר בדבריו שאינו חייב לחזור ולאומרו אלא שאם רוצה היחיד לאומרו פעם שנית כיון שהוא

בשמע קולנו רשאי וממילא מובן שאם אירע כן בשליח צבור שאחר שאמר ברכת עננו נזכרו שלא אמר המלך הקדוש וצריך לחזור אינו רשאי לומר עננו שנית בברכה כן נראה לדעתו לפי טעמו ונימוקו ולדעתי הקצרה דברי הרב בית אב יצ"ו נכונים והדין נותן שכיון שצריך היחיד לחזור התפלה משום המלך הקדוש הרי הוא ברי בחיובא לחזור לומר גם עננו ואפילו אם אירע כן בהשליח צבור הדין כן אלא שאיני מחליט לומר כן בשליח צבור מכיון דמאריה דשמעתא יצ"ו סגר עלינו המדב"ר בזה אבל כן דעתי נוטה והמעיין יכריע:

טז) אמרתי בעשרת ימי תשובה האל הקדוש ושהיתי באולי יותר מכדי דבור ונזכרתי ואמרתי המלך הקדוש נראה שאין חשש בזה כי לא מצינו בזה קפידא רק לומר המלך אך על תיבת האל אין שום קפידא גם נראה שאין שיעור תוך כדי דבור שבברכות כי אם בהפסק דבור ולא בהפסק שהייה ושתיקה ואין מצטרפת שתיקה כלל בזה וצריך לעיין עוד ועל כל פנים כיון שהיה ספק תוך כדי דבור ובצירוף סברת הנ"ל אין חשש כלל כן כתב בספר אשל אברהם להגאון מבוטשאטאש בסי' תקפ"ב ודבריו צריכים ביאור דמה שכתב בדרך השערה דאין קפידא על תיבת האל וכו' הרי שלחן הלכה פסוקה בסי' תקפ"ב אם אמר האל הקדוש ותוך כדי דבור נזכר ואמר המלך הקדוש יצא גם מה שכתב דאין שיעור כדי דבור שבברכות כי אם בהפסק דבור הנה המעיין במה שרשמתי בשדי חמד חלק הכללים ריש מערכת הה"א ובקונטריס פאת השדי מערכת הה"א אות ג' ישר יחזה דהפסק בדבור הוא אפילו תיבה אחת (לענות אמן וכיוצא) שאם הפסיק בה צריך לחזור ולברך וממילא מובן דשיעור כדי דבור על השהייה הוא שאמרו כן גם מה שכתב כיון שהיה ספק תוך כדי דבור אין חשש כלל לדעתי העניה אינו פשוט לומר כן ומשמעות לשון הפוסקים הוא דדוקא בידוע שחזר תוך כדי דבור ואמר המלך הקדוש הוא דאין צריך לחזור משום דתוך כדי דבור כדבור דמי ולא בספק אם היה אחר כדי דבור:

טו"ב) מי שהתענה שני ימים יום ראשון ויום שני בשבת רצופים לילה ויום וביום השלישי הוא ראש השנה והיה ראוי לו לשמוע הבדלה בליל מוצאי שבת מאיש אחר ולא שמע ועתה צריך הוא להבדיל וגם לקדש קידוש יום טוב של ראש השנה כתב מרן המגן אברהם בסימן רצ"ט סק"ט שלא יאמר שתי הקדושות על כוס אחד דהא אמרינן בפסחים דף ק"ב אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד אלא קידושא והבדלתא דחדא מילתא היא ופירש רש"י דתרוייהו משום קדושת יום טוב נינהו וכו' אבל הבדלה דחול אין לה ענין וכו' לכן יקדש על כוס אחד ואחר כך יבדיל על כוס שני והגאון רז"ש בשלחן ערוך שלו שם בסעיף י"ב כתב דאם אירע שלא שמע הבדלה במוצאי שבת ישמע הקידוש

מאיש אחר ולא יטעום וכו' ואחר כך יבדיל על הכוס וישתה וכו' עי"ש ולא ביאר באם אי אפשר לו לשמוע הקידוש מאחר מה יעשה ישראל אם יקדש ויבדיל על שתי כוסות כמו שכתב המגן אברהם או יאמר שתיהן על כוס אחד והגאון מוהרא"ז בספרו מטה אפרים סי' תקפ"א סעיף מ"ה כתב שלא יאמר שתיהן על כוס אחד אלא יקדש על כוס אחד בלא ברכת בורא פרי הגפן ואחר כך יבדיל על כוס אחר בלא בורא פרי הגפן ואחר כך יברך בורא פרי הגפן וישתה משניהם וכו' עי"ש וכתב כן על פי מה שכתב המגן אברהם שיעשה בשתי כוסות כמו שעושין בסעודת נישואין שלפי שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד מברך ברכת המזון על כוס אחד ומברך על כוס אחר ברכת חתנים ואחר כך אומר בורא פרי הגפן כמבואר באבן העזר סי' ס"ב ועיין במחצית השקל שיכול גם כן לקדש על כוס אחר בלא פרי הגפן ויקח כוס אחר להבדיל ולומר עליו בתחלה בורא פרי הגפן ואחר כך הבדלה ורק בכוס של קידוש הוא שאין לומר עליו בתחלה בורא פרי הגפן לפי שאסור לטעום קודם שיבדיל וכשאינו טועם הויה ההבדלה הפסק על כל פנים דעתו גם כן כדעת המגן אברהם דאין אומרים קידוש והבדלה זו על כוס אחד משום שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד (והרב חיי אדם השמיט דין זה ולא ידעתי למה ואולי קשיתיה בעיקר הדין דאיך יוכל להבדיל כלל דכשם שלא יוכל לחתום המבדיל בין קדש לקדש (כמו ביום טוב במוצאי שבת) שהוא שקר כמו שכתב המגן אברהם בסי' רצ"ט הנ"ל כן לא יוכל לומר המבדיל בין קדש לחול שהרי הוא יום טוב וכן הקשה ידידי הגאבד"ק ראדזין יצ"ו בספרו הבהיר משנה ברורה עי"ש לכן השמיט דין זה) גם הרב אליהו רבה בס"ק י"א העתיק דינו של המגן אברהם ומרן חיד"א במחזיק ברכה כתב כן גם בשם הרב תוספת שבת עיי"ש ועיין בספר נזר ישראל לידידי הגאבד"ק גוואזדיווץ יצ"ו בסי' כ"ג ח"ד ובחלק שני הנקרא מקרא קודש סי' מ"א אות כ"ד:

אמנם הגאון מוהר"א תאומים בספרו חסד לאברהם מהדורא תניינא סי' ס"ג פסק דיאמר שתיהן קידוש והבדלה על כוס אחד והיה טעמו דהא דאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד זולת קידושא ואבדלתא דמוצאי שבת דחדא מילתא היינו טעמא משום דאין עושין מצות חבילות וכו' שלא יהא נראה עליו כמשאוי או כדי שלא יפנה לבו מן המצוה וטעמים אלו אין להם מקום אלא בשתי מצות שיש להן משפט קדימה לאחת על חבירתה משום שהיא תדירה או מאיזה טעם שיהיה והואיל ומן הדין לא רמי עליה אלא חובת מצוה זו שראוי להקדימה וכשעושה שתיהן בבת אחת נראה שנחפז לפרק משאו וגם שאסור לו לפנות לבו ממצוה המוטלת עליו למצוה אחרת שאינה עדיין חובה עליו אחרי שלזו משפט הקדימה מה שאין כן בשתי מצות שוות ואין לאחת מהן שום מעלה על

חבירתה להקדימה והואיל וחובת שתיהן עליו בשוה וזריזין מקדימין למצוה וחייב לזרז עצמו לכל אחת מהן כדאמרינן שהויי מצוה לא משהינן בזה לא מיבעיא שאין מקום לאסור לעשותן בבת אחת דאיזה מהן תדחה אלא אדרבא כל שאפשר לעשותן בבת אחת חייב להיות זריז ונשכר אלא שאם אי אפשר לעשותן בבת אחת איזו שירצה יקדים כן ברור בסברא:

והיה נראה סתירה לחילוק זה מדתניא בסוטה ד' ח' אין משקין שתי סוטות ואין מטהרים שני מצורעים וכו' וכולם משום דאין עושים מצות חבילות הרי דאף ששתי המצות שוות ואין לאחת קדימה על חבירתה אמרינן אין עושים מצות חבילות אבל באמת אין מזה סתירה לחילוק הנ"ל כי משפט הסוטה אחר קינוי וסתירה היה מוליכה לבית דין שבעירו ואחר כך לבית דין הגדול ואחר החקירה והאיום היו משקין אותה ופשיטא שכל הדברים הללו שהיו עושים קודם השקאה אי אפשר לעשות לשתים ביחד ובודאי של אחת מהן קדמה לשל חברתה ולה משפט הקדימה ולכן שייך בה אין עושין מצות חבילות וכו' ועל דרך זה ביאר כל הדברים השנויים בברייתא דסוטה שאי אפשר שלא יקדים מעשה האחד לשל חברו אבל כשאין שום קדימה לאחת על חבירתה אין בזה משום חבילות חבילות ויש ראיה מפסחים ד' ל"ה דהכהנים יוצאים בחלה ובתרומה וכן במעשר שני למאן דאמר מעשר ממון בעלים הוא) אף שיש שתי מצות אכילת מצה ואכילת קדשים ועוד דילפינן מקראי דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין ולמה לי קרא תיפוק ליה דאין עושין מצות חבילות ומשמע דאין עושין חבילות הוא מן התורה (אמר המחברמדברי התוספות בסוטה שציין הגאון בעצמו הבינו רבני האחרונים דהא דאין עושין מצות חבילות הוא מדרבנן וכן נראה מדשנינו בזבחים ד' פ' הניתנין מתנה אחת שנתערבו וכו' ואמרינן בגמרא הטעם משום דיש בילה ויוצא ידי חובת שניהם וכו' וכן מוכח מדאמרינן בפסחים ד' קט"ו לא ליכרוך מצה ומרור וכו' דמצה בזמן הזה דאורייתא וכו' ותיפוק לי משום חבילות וכו' ועל פי הדברים האלה יישב מה שפסק הרמב"ם בשמיני מהלכות פסולי המוקדשין דאיסורין אין מבטלין זה את זה שהקשו עליו ממה שפסק בהלכות חמץ כרבנן דפליגי עליה דהלל וכו' ועל פי הצעה זו ביאר הסוגיא דפסחים ד' ק"ב הנ"ל ונימרינהו אחדא ומשנינן אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד וכו' (ובסוף התשובה הוכיח כן גם מחולין ד' כ"ט סוף ע"ב תזבחוהו שלא ישחוט שני זבחים כאחד וכו' ולמה לי קרא תיפוק לי דאין עושין מצות חבילות וכו'):

ואחר כל מאי דשקיל וטרי בזה סיים על דינו של המגן אברהם כשחל ראש השנה ביום שלישי והתענה שני ימים קודם כשבא להבדיל ביום טוב ולקדש רשאי לקדש ולהבדיל

על כוס אחד ואין בזה משום חבילות חבילות אף דלא שייך לומר בזה קידוש והבדלה חדא מילתא דהבדלה זו דחול הוא מכל מקום הואיל ואין למצות אלו דין קדימה לאחת מהן על חברתה דמצות הבדלה יש לה מעלה שנתחייב בה תחלה זה איזה ימים וקיימא לן דאין מעבירין על המצות וקידוש יש לו מעלה דעיולי יומא דהיינו מעלה מקודש כמו שכתבתי במקום אחר וכי האי גוונא שיש לכל אחד מעלה בפני עצמו יש לומר דאין לאחד משפט קדימה על חברתה ואיזה שירצה יקדים ועיין בשו"ת חכם צבי סי' ק"ו שהוכיח מסוגיא דמנחות דף מ"ט דמעלת תדיר דוחה למצוה שנתחייב בה תחלה ובמקום אחר כתבנו שיש מקום לומר בשניהם (ששניהם) שוות לכן לא שייך בכי האי גוונא לדון ולומר אין עושין מצות חבילות חבילות אלו תורף דב"ק והנה כעת איני מופנה לעיין בהאי כללא חדתא דכייל לן בהאי דינא דחבילות חבילות אם הוא מוסכם או יש לו איזה סתירה בש"ס או בפוסקים ולדידי הני מילי דמר מילי דסברא נינהו והחילוק נכון מאד:השמטות למערכת ר"ה סי' א' אות ו' דף ד' ע"ב קודם ההתחלה ומה: והן עתה הגיעני ספר פתח האהל לרב גדול בדורנו אבד"ק גאסטינין יצ"ו שנדפס בשנתינו וראיתי בכלל ב' סי' ג' קרוב לסופו שאחר ששירטט וכתב ובא לציו"ן ספרי דבי רב המדברים בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד לענין כהנים בזמן הזה ואתיא מכללא שבשפלנו זכר.

לנו מה שכתבתי בשדי חמד כללים במערכת הטי"ת כלל מ"ד הנה אחר כל זה דלי לן מרגניתא מה שמצא בספר הפרדס הגדול לרש"י שכתב בדף האחרון וז"ל כהן שנכנס בבית שיש שם מת בזמן הזה או בבית הקברות ששאלתם מלקין אותו או לא כיון שקדושתו קדושת עולם היא אף בזמן הזה שאין בית המקדש ואין עבודה עובר בלאו וחייב מלקות ושנינו כהן ונזיר מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה רבי אליעזר אומר יטמא כהן ואל יטמא נזיר וחכמים אומרים יטמא נזיר ואל יטמא כהן שקדושתו קדושת עולם והלכה כחכמים וכיון שאמרו חכמים יטמא כהן (נראה דצריך להיות אל יטמא, כהן) אם נטמא במזיד חייב מלקות שכך שנו חכמים כהן שפרע או שנטמא לשאר מקים הרי זה חייב זה בכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליו לוקה עליו את הארבעים עכ"ל ספר הפרדס שהביא שם ואינו מצוי אצלי אפריון נמטייה ועוד כתב שם ששוב ראה שהגאון שאגת אריה בתשובות החדשות (שהזכרתי אנכי הדל למעלה) העלה שגם בזמן הזה הכהנים מוזהרים על הטומאה ומה שכתב עוד (בפתח האהל קודם שראה דברי הפרדס ושאגת אריה הנ"ל) דמה שכתב החתם סופר בסי' של"ח דמבואר בתמים דעים להראב"ד סי' רל"ז דאיסורא דאורייתא איכא וכתב על דבריו דשם לא כתב אלא דאיכא איסורא ואפשר דכונתו איסורא דרבנן כבר כתבתי דשלמים וכן רבים הסכימו

לומר בדעת הראב"ד דאיסורא דאורייתא מיהא איכא אף בלא ראות דבריו שבספר תמים דעים הללו: